

Zbigniew Brzezinski

STRATÉGIAI VÍZIÓ

Zbigniew Brzezinski

STRATÉGIAI VÍZIÓ

Amerika és a globális hatalom válsága

Antall József Tudásközpont
Budapest, 2013

A fordítás alapjául szolgáló eredeti mű
Zbigniew Brzezinski: *Strategic Vision*
America and the Crisis of Global Power
Basic Books, New York, 2012

Fordította
Magyarics Tamás

Lektorálta
Nyakas Szilárd

Lábjegyzetek
Sárvári Balázs

First published in the United States by Basic Books,
a Member of the Perseus Books Group Inc. line.

© Zbigniew Brzezinski, 2012

© Antall József Tudásközpont, 2013

Hungarian translation © Magyarics Tamás, 2013

Minden jog fenntartva.

ISBN 978-963-87486-2-1

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó a magyar kiadáshoz	7
Bevezetés	15
ELSŐ FEJEZET	
A visszaszoruló Nyugat	23
1. A globális hatalom kialakulása	24
2. Ázsia felemelkedése és a globális hatalom szóródása	34
3. A globális politikai ébredés következménye	48
MÁSODIK FEJEZET	
Az amerikai álom elhalványulása	63
1. Mindenki „amerikai álma”	64
2. Az önbecsapáson túl	75
3. Amerika még mindig meglévő erőforrásai	87
4. Amerika hosszú birodalmi háborúja	98
HARMADIK FEJEZET	
A világ Amerika után: 2025-ben nem kínai, hanem kaotikus	113
1. Az Amerika utáni hatalmi harc	114
2. A geopolitikailag legkiszolgáltatottabb államok	131
3. Egy jó szomszédság vége	150
4. A nem közös globális közös terek	158

NEGYEDIK FEJEZET

2025 után: egy új geopolitikai egyensúly	173
1. Eurázsia geopolitikai képlékenysége	175
2. Egy nagyobb és életképesebb Nyugat	187
3. Egy stabil és együttműködő Kelet	216
Konklúzió: Amerika kettős szerepe	251
Köszönetnyilvánítás	265
Irodalomjegyzék	269
Illusztrációk jegyzéke	271
Név- és tárgymutató	273

ELŐSZÓ A MAGYAR KIADÁSHOZ

Jósolni mindig nehéz, különösen a jövőt illetően – tartja egy közismert amerikai bonmot. Ez a mondás a huszonegyedik század elején még igazabbul cseng, mint az előző század hajnalán. A huszadik század eleje ugyanis hemzsegett a magabiztos jövőképektől, amelyek egymással konkuráltak ugyan, de közös volt bennük a haladásba vetett töretlen hit. A műszaki fejlődés szédületes volt: embermilliók mindennapjait változtatták meg olyan műszaki csodák, mint a telefon, a rádió, a fürdőszoba, az automobil és a légi közlekedés. Társadalmi-politikai oldalon a választójog kiterjesztése, a női és egyéb emancipációk, a szakszervezeti mozgalmak, a nemzeti önrendelkezési jog elismerése hozott forradalmi változásokat. A legnagyobb karriert befutó általános, magát objektívnek hirdető világmagyarázat alighanem a marxizmus volt, amely immanens, evilági megváltást ígért az emberiségnek. (A különféle nemzeti szocializmusok – fasizmus, náciizmus stb. – egy-egy nemzetet vagy „fajt” kecsegtetett ilyesmivel, gyakran nyíltan más népek rovására.) E hamis, de nagyhatású prófécia bukásának következményeit maig sem mértük fel teljesen. Az ideológiák csődje az ideálokat is kompromittálta. A hamis prófétákat így nem annyira igaz próféták, mint inkább a kétkedők váltották fel. Futurista lelkesedés helyett a nosztalgia számíthat sikerre.

Korunk egyik legismertebb és legelismertebb stratégiája, Zbigniew Brzezinski, aki hosszú és sikeres pályafutása során soha nem riadt vissza nehéz feladatoktól, mégis a jövő eshetőségeivel

foglalkozik legújabb kötetében. Igaz, ő nem valamilyen általános világmagyarázat igényével lép fel, hanem kimondottan „csupán” az Egyesült Államok és a Nyugat szerepének – és ezen keresztül persze a világ sorsának – lehetséges alakulására vázol fel alternatív geopolitikai forgatókönyveket a következő kevesebb mint fél évszázadra kitekintve. Az általa felvázolt „új világ” távol van attól, hogy maradéktalanul „szép” is legyen, de a lehetséges világok közül – legalábbis a nyugati civilizációban hívők számára – talán még mindig a reálisan elképzelhető legjobb kilátásokkal kecsegtet.

Zbigniew Brzezinski kíméletlen pontossággal tapint rá a jelenben tagadhatatlanul érzékelhető hanyatlás okaira a nyugati világban. Az általa javasolt gyógymód egyszerre sürget belső és külső megújulást. Az előbbi motorja hosszabb távon is az Egyesült Államok marad, ám mindehhez a mostani politikai válságának leküzdése mellett számos területen meg kell újulnia; azaz, újra fel kell fedeznie, és a huszonegyedik századra adaptálnia kell azt az egyedülálló formulát, az idealizmusnak és a materializmusnak, azaz az eszményeknek és az érdekeknek azt a szerencsés kombinációját, amely az utóbbi két évszázad talán legsikeresebb nagyhatalmává tette. Amerika – a szerző szerint – az egymást követő hibás külpolitikai döntések sorozatával – amelyek közül a provokálatlan iraki háborút tartja a legsúlyosabbnak – elherdálta a hidegháború békés megnyerésével szerzett erkölcsi és politikai tőkét. Ha nem lesz képes a szembenézésre és a korrekcióra, az nem csupán az Egyesült Államokat, de az egész nyugati civilizációt hátrányosan érintheti – véli Brzezinski.

A belső megújulás önmagában nem elegendő a viszonylagos hanyatlás és a Nyugat számára jelenleg kedvezőtlen globális hatalmi eltolódás megállítására. A megoldás része kellene, hogy legyen a Nyugat földrajzi, geopolitikai és geostratégiai tágítása; még pontosabban, Oroszország és Törökország integrálása, metaforikusan egy Vancouvertól egyszerre európai és orosz

Vlagyivosztokig terjedő tágabb, „eurázsiai Nyugat” létrehozása. Mindkét említett állam esetében szemléletváltás szükséges nem csupán Amerikában, hanem Európában is. Ha nem győzzük le ezzel a két országgal szembeni ellenérzéseinket, végképp elidegeníthetjük az amúgy is identitásválsággal küzdő oroszokat és törököket. Az utóbbiaknak viszont fel kellene adniuk a Nyugattal szemben táplált, elsősorban történelmi és kulturális ambivalenciájukat. Közülük inkább Moszkva van lépéskényszerben: az utóbbi évszázadok nyugati dominanciáját legjobban fenyegető Kína egy ázsiai hatalmi vetélkedésben India és Japán mellett elsősorban Oroszországgal kerülhet szembe.

A szerző alapvetően két forgatókönyvet vázol fel a következő évtizedeket meghatározni látszó ázsiai színtérről. Az egyik egy hagyományos erőegyensúlyi politika különböző felállásokkal (hatalmi háromszögekkel), amelyben az Egyesült Államok a tizenkilencedik századi Nagy-Britanniához hasonlóan a „külső egyensúlyozó” szerepét tölthetné be. Még konkrétabban: Washington feladata egy összetett egyensúly elősegítése és garantálása lenne a Keleten. A másik egy pozitívabb, úgy is mondhatnánk, modernebb jövőkép, amelyben a reálpolitika dinamikája helyett egy konstruktív „Új Kelet” bel- és külkapcsolataiban a win-win szellemében működne.

A kötet hangsúlyosan tárgyalja a „globális politikai ébredést”, azt a folyamatot, melyben a (nemzetközi) politikában korábban részt nem vevő egyének és csoportok egyre erőteljesebben hallatják hangjukat, illetve képesek globálisan is szerveződni a modern kommunikációs eszközök segítségével. (Gondoljunk csak az arab tavaszra: egy ismeretlen tuniszi gyümölcsárus, Mohamed Bouazizi tragikus gesztusával kezdődött, majd a facebookon, twitteren és arab megalopoliszok főterein folytatódott.) A nagypolitikában való megjelenésükkel még több szereplőssé váltak a nemzetközi kapcsolatok, s ez a helyzet adott esetben új világrend helyett új

rendetlenséghez is vezethet a mind sokrétűbbé váló nemzetközi életben. Brzezinski geopolitikai kristálygömbjéből azt olvassa ki, hogy 2025 után, amennyiben az Egyesült Államok vezetésével a „tágabb Nyugat” nem képes – ha nem is hegemon, de – vezető szerepet betölteni a világban, akkor erre a felelősségteljes, sokszor hálátlan és nagy terhekkel járó szerepre még jó darabig nem lesz alkalmas jelölt. Más szavakkal: nem Kína, hanem káosz fog következni.

Közhely, hogy átmeneti korban élünk – valójában minden kor embere elmondhatta ezt az emberiség évezredes történetében. Ami a jelent viszont egyértelműen megkülönbözteti a múlttól, az a legtágabb értelemben vett globalizáció és a kommunikáció terén végbe menő immár sokadik forradalom együttes jelentkezése. A tér és idő összeszűkült. Új dimenziók jelentek meg az űr és a virtuális kibertér formájában. Korábban soha nem látott és képzelt módon képesek emberek és közösségek egymással kapcsolatba lépni jó és – sajnos – rossz ügyek érdekében is. A nemzetközi életben jelentkező posztmodern jelenségek, köztük az értékalapú bel- és külpolitika, a katonai erő alkalmazásának egyre nyilvánvalóbb korlátai vagy a különböző, nemzetállami szinteket meghaladni kívánó integrációs struktúrák mellett azonban vitán felül tovább élnek a hatalmi politika elvei és gyakorlatai, s végül nem tűntek el teljesen az atavisztikus indíttatású ellentétek sem népek, népcsoportok között. A Nyugat az újkor hajnalától kezdve a huszadik század közepéig a modern, hatalmi politikát gyakorolta és terjesztette el a világban, s ezáltal tett szert vezető szerepre. Dominanciájának alapját a technológiai, katonai, államszervezési, gazdasági, pénzügyi, demográfiai és kulturális területeken a versenytársakkal szemben élvezett előnyök biztosították. A huszonegyedik század elejére ezeknek a másokkal szemben élvezett előnyöknek nagy része eltűnt: a trendeket tekintve megfigyelhető a súlypont áthelyeződése Keletre.

A Nyugat és benne az Egyesült Államok világ feletti dominanciájának a szerző szerint bizonyosan vége. Politikai irrelevanciába süllyedésük azonban – bár ennek lehetősége is fennáll – korántsem elkerülhetetlen. A Nyugatnak – s ne féljünk a nagy szavaktól – még küldetése van. A Nyugat belső megújulási képességétől függ, hogy a kialakuló új világrendben unus inter pares, vagy primus inter pares lesz-e. Zbigniew Brzezinski végső konklúziója szerint a világnak az utóbbi szerepet betöltő „nagyobb Nyugatra”, azaz Amerikára és Euráziára lesz szüksége 2025 után is.

De miért kellett ezt az előszót éppen egy hivatalban lévő külügyminiszternek megírnia? Hol van ebben a „vízióban” Magyarország helye, amelyet a szerző mindössze egyszer, a történelmi visszatekintésben említ?

Nemzedékem tagjainak a világnak ezen a felén nem is oly rég felülről írták elő az optimizmust. Korunk gondolkodó emberére azonban ma már mintha inkább egyfajta olcsó pesszimizmus jelentene nagyobb kísértést. Brzezinski könyvének egyes fejezeteiből nem hiányoznak a már-már apokaliptikus víziók, például a huszadik század európai háborúinak mintájára egymással fegyveres konfliktusba keveredő, versengve felemelkedő ázsiai hatalmak között. Brzezinski azonban mégsem a végzet újabb, népszerű prófétája. Az ő szemével nézve a jövő nem feltétlenül sötét. Egyik nagy erénye, hogy jórészt mentes minden determinizmustól. A jövőt előre látni nem lehet, és talán nem is kell. Ez azonban nem ment fel bennünket az alól, hogy foglalkozzunk vele. Brzezinskinak azt köszönhetjük, hogy segít felemelni tekintetünket a gazdasági válság uralta jelenről, amelyet valuta- és tőzsdéárfolyamok, csődkockázati feláringadozások, közvélemény-kutatási adatok és más, az adott pillanatban drámainak tűnő, de mégiscsak pillanatnyi részletek uralnak.

A szerző másik érdeme, hogy stratégiája mindvégig együttműködést, nem pedig konfrontációt feltételez a régi (vi-

szonylagosan hanyatló) és új (felemelkedő) hatalmak között. A globalizáció körülményei között ez egyfajta nemes értelemben felfogott reálpolitikának is tekinthető. Brzezinski azonban nem akar semleges vagy „objektív” lenni. Ő az Egyesült Államoknak és a Nyugatnak, saját politikai és szellemi hazájának ajánl stratégiát. Ezért aggódik érte és remél, miközben a többi valóságról is a tisztelet hangján szól. Világképében otthonosan érezheti magát a külügyminiszterrel együtt minden magyar olvasó éppen úgy, ahogyan az euroatlanti szövetségi és értékrendszerben otthon érezheti magát hazánk. Brzezinski könyvének egyik tanulsága, hogy az igazi kihívás a politikában nem annyira az érdekek érvényesítése, mint inkább felismerése. Ez a mi nyugati világunk messze van a tökéletestől – nem utolsósorban épp azért, mert saját eszményeihez válik újra és újra hűtlenné. Ám pontosan ezért nem ezeknek az eszményeknek a kétségbe vonása, hanem újrafelfedezése és tiszteletben tartása szükséges ahhoz, hogy a helyzet magaslatán maradjunk. Ez pedig – megint csak egyetértve Brzezinskivel – nemcsak a Nyugatnak, hanem az egész emberiségnek, benne hazánknak is érdeke. A jövőt megjósolni nehéz. Válasszuk ezúttal a könnyebbik utat, és alakítsuk – ebben a szellemben.

Annak idején megadatottnakem, hogy az Antall-kormány külpolitikájának alakításában és végrehajtásában külügyminisztériumi államtitkárként magam is közreműködhessek. E politika központi eleme az euroatlanti fordulat volt: a nyugati világ értékrendjének intézményes elfogadása, amit a nemzet egyébként is régóta magáénak érzett. A világ változik, s benne magunknak is változnunk kell. Meggyőződésem szerint Antall József világos választása mindközben mégis nagyon hosszú időre érvényes marad, mint hazánk békéjének, szabadságának és jólétének biztosítója. Mindez azonban természetesen csak akkor lesz igaz, ha ez a gondolat a következő

nemzedékekben is követőkre talál. Azok a tehetséges, lelkes diákok és fiatal kutatók, akiket az Antall József Tudásközpont jelen kötete is megszólítani kíván, erre a reményre adnak okot.

MARTONYI JÁNOS

Magyarország külügyminisztere

2013. január

BEVEZETÉS

A mai világ interaktív és kölcsönös függésben él. Ugyanakkor napjainkban szembesül a világ először azzal, hogy az emberi megmaradás kérdései lassan felülírják a hagyományosabb nemzetközi konfliktusok jelentette veszélyt. Sajnos a jelentősebb hatalmak még nem jutottak el oda, hogy globális méretekben együttműködve adjanak választ az emberiségre leselkedő egyre nagyobb – környezeti, klimatikus, társadalmi-gazdasági, élelmezési vagy demográfiai – veszélyekre. Márpedig alapvető globális stabilitás nélkül kudarcot fog vallani a szükséges globális együttműködésre irányuló minden erőfeszítés.

Az igazság az, hogy a globális hatalomban lezajló változások és a sok helyen jelentkező politikai ébredés a maguk módján csak növelik korunk nemzetközi kapcsolatainak cseppfolyós voltát. Párhuzamosan azzal, ahogy Kína befolyása növekszik, és más feltörekvő államok – például Oroszország, India vagy Brazília¹ – éles versenyt folytatnak egymással erőforrásokért, biztonságért és gazdasági előnyökért, egyre nő a lehetősége annak, hogy hiba csúszik a számításokba, és növekszik a konfliktusok kitorésének a lehetősége is. Ennek megfelelően az Egyesült

¹ E négy fejlődő ország világpolitikai szerepének növekedését fejezte ki a BRIC mozaikszó elterjedése (2001-től), mely a négy ország kezdőbetűiből áll. Első hivatalos találkozójukat 2006-ban tartották. A Dél-Afrikai Köztársaság csatlakozása óta (2010) BRICS néven hivatkoznak rá. (A szerk.)

Államoknak szélesebb geopolitikai alapot kellene létrehozni a globális arénában a konstruktív együttműködés érdekében, s egyben ki kellene elégíteni a világ egyre türelmetlenebb népességének növekvő igényeit is.

A jelen kötet a fentiek szellemében az alábbi négy kérdésre kíván választ találni:

1. Milyen következményekkel jár a globális hatalom áthelyeződése Nyugatról Keletre, s mindezt hogyan érinti egy politikailag egyre aktívabb népesség a világon?
2. Miért fakul Amerika globális vonzereje, milyen szimptómák jellemzik Amerika belső és külső hanyatlását, s Amerika hogyan fecsérelte el a hidegháború békés lezárulását jelentő egyedülálló globális lehetőséget? Ezzel szemben melyek Amerika magára találásának forrásai, és milyen geopolitikai átértékelés szükséges Amerika globális szerepének felújításában?
3. Milyen valószínű geopolitikai következményekkel járna, ha Amerika elvesztené a jelenlegi globális domináns helyzetét, kik lennének egy ilyen hanyatlásnak a majdnem közvetlen geopolitikai áldozatai, milyen kihatásai lennének ennek a huszonegyedik század globális méretű bajaira, s Kína át tudná-e venni Amerika központi szerepét 2025-ig?
4. Ha 2025 utánra tekintünk, egy ismét magára találó Amerika hogyan határozná meg hosszú távú geopolitikai céljait, s Amerika – hagyományos európai szövetségeseivel együtt – hogyan tudna együttműködni Törökországgal és Oroszországgal egy minden korábbinál nagyobb és erősebb Nyugat létrehozása érdekében? Ugyanakkor Amerika hogyan tudná megtalálni Keleten az egyensúlyt aközött, hogy egyrészt szorosan együtt szükséges működni Kínával, másrészt egy konstruktív amerikai Ázsia-politikának nem szabad kizá-

rólágosan Kína-központúnak lennie, vagy akár veszélyesen belekeveredni ázsiai konfliktusokba?

A könyv ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásakor abból indul ki, hogy Amerika a következő években is meghatározó szerepet fog játszani a világban. Tulajdonképpen a globális hatalom megosztásában lezajló változások és az egyre növekvő globális küzdelem egyenesen kötelezővé teszi Amerikának, hogy ne vonuljon vissza egy semmivel sem törődő erődállam mentalitásba, vagy ne merüljön bele egy önelégült kulturális hedonizmusba. Egy ilyen Amerika egy kialakuló új világrendben – amelyben a hatalom központja Nyugatról Keletre helyeződik át – rendkívül súlyos geopolitikai helyzetet teremthet. A világnak egyszerűen szüksége van egy gazdaságilag erős és társadalmilag vonzó Amerikára, ami felelősségteljesen él a hatalmával, stratégiailag eltökélt, nemzetközileg elfogadott és történelmileg felvilágosult az új Kelettel való globális kapcsolatokban.

Milyen esélyei vannak egy ilyen globálisan céltudatos Amerikának? Ma Amerika történelmi tudata bizonytalan, Amerika hanyatlásának mint történelmi szükségszerűségnek az elméletei nagy intellektuális népszerűségnek örvendenek. Ám az ilyen rendszeres időközönként felbukkanó pesszimizmus se nem új, se nem önbeteljesítő. Még az a második világháború előestéjén felbukkanó hit, hogy a huszadik évszázad „Amerika évszázada”, sem csitította el az Amerika hosszú távú jövőjét illető aggodalmakat.

Amikor a Szovjetunió az Eisenhower-adminisztráció idején fellőtte az első mesterséges műholdat, a Szputnyikot², az

² Eisenhower amerikai elnök (1953–1961) második hivatali ciklusa idején kezdetben csökkentette a katonai és űrkutatási célú kiadásokat. A szovjetek úttörő technikai sikere, a Szputnyik műhold fellövése azonban

amerikaiak elkezdtek aggódni mind a békés verseny, mind a stratégiai háború miatt. Majd amikor az Egyesült Államoknak nem sikerült egyértelmű győzelmet aratnia Vietnamban Nixon³ elnöksége idején, a szovjet vezetők magabiztosan Amerika bukását jósolták, miközben a történelmileg pesszimista amerikai politikai döntéshozók enyhülési politikát szorgalmaztak a megosztott Európa status quója fejében.⁴ Amerika azonban sokkal életképebbnek bizonyult, és végül a szovjet rendszer omlott össze belülről.

A szovjet tömb, majd magának a Szovjetuniónak a széthullása után 1991-re az Egyesült Államok egyedül maradt globális szuperhatalomként a színtéren. Úgy tűnt, hogy nem csupán a huszadik, hanem a huszonegyedik század is Amerika évszázada lesz. Bill Clinton és George W. Bush elnökök legalábbis maga-

pánikot keltett az amerikaiakban, amihez hozzáadódott, hogy a szonda keringése során többször is elhaladt az USA fölött. Mivel nyilvánvalóvá vált, hogy a Szovjetunió képes a világ bármely részére bombát kilőni, Amerika lépéskényszerbe került, és Eisenhower meghirdette az űrversenyt, melynek részeként 1958-ban megalapították a NASA-t. (A szerk.)

³ Nixon amerikai elnök (1969–1974) 1973-ban kötött fegyverszünetet Vietnamban. Az USA 1965-től harcolt Dél-Vietnam oldalán, miközben a Szovjetunió és Kína a kommunista északi országrészt támogatta. A háború tétje az volt, hogy a majdan újraegyesülő Vietnam milyen ideológiát követ majd: teret enged-e a kommunizmus terjeszkedésének, vagy független, nyugati mintájú berendezkedést választ. (A szerk.)

⁴ A hidegháború idején a két politikai blokkot kölcsönösen az a félelem jellemezte, hogy a másik fél érdekszférájának kitolására törekszik, ami közvetlen politikai, gazdasági fenyegetettséget jelent számukra. Amint John Lukács (magyar származású amerikai történész, 1924–) *A XX. század és az újkor vége* c. művében kifejti, ez a stratégia mindkét részről tévedésen alapult. A szovjetek erőforrásai a II. világháború után megszerzett területek megtartására sem voltak elegendőek, az amerikaiak pedig a beavatkozás kockázatát sem vállalták a szovjet blokkon belüli országok érdekében. (A szerk.)

biztosan erről beszéltek. A tudományos körök azzal a merész jóvendőléssel visszhangozták őket, hogy a hidegháború vége lényegében „a történelem vége” abban az értelemben, hogy az egymással versengő társadalmi rendszerek közötti viszonylagos elsőbbség elméleti kérdése eldőlt.⁵ A liberális demokrácia győzelmét nem csupán döntőnek, hanem egyben végsőnek is nyilvánították. Miután a liberális demokrácia először Nyugaton virágzott, a kimondatlan feltevés az volt, hogy ettől kezdve a Nyugat fogja megszabni a világ irányultságát.

Ez a végletes optimizmus azonban hamar elpárolgott. A Clinton-évek alatt kezdődő, majd a George W. Bush elnöksége alatt folytatódó önelégültség és gazdasági dereguláció a századfordulón egy tűzsebei buborék szétpattanásához, majd alig egy évtizeddel később egy mindent maga alá temető pénzügyi összeomláshoz vezetett. Az ifjabb Bush költséges unilateralizmusa évtizedes háborút eredményezett a Közel-Keleten, s egyben az amerikai külpolitika tévútra tévedését általánosságban véve. 2008 pénzügyi összeomlása majdnem végzetes gazdasági válságot váltott ki. Amerikának és a Nyugat nagy részének rá kellett ébrednie, hogy a rendszerük kiszolgáltatta a kellő szabályozás nélküli mohóságnak. Ráadásul Kínában és más ázsiai államokban a gazdasági liberalizmus és államkapitalizmus furcsa egyvelege meglepően nagy lehetőségeket biztosított a gazdasági fejlődés és technológiai innováció részére. Ez aztán újabb aggodalmakat ébresztett Amerika globális vezető szerepének jövőjét illetően.

A valóság az, hogy számos kellemetlen hasonlóság van közvetlenül a bukása előtti Szovjetunió és a huszonegyedik század

⁵ A történelem végéről kifejtett elmélet forrása Francis Fukuyama, amerikai filozófus 1992-es *A történelem vége és az utolsó ember* c. műve. (A szerk.)

eleji Amerika között. A komoly politikai reformokat bevezetni képtelen szklerotikus kormányzati rendszerrel rendelkező Szovjetunió gyakorlatilag csődbe kergette magát azáltal, hogy a GNP-jének túlságosan nagy részét az Egyesült Államokkal folytatott évtizedes fegyverkezési versenybe ölte, s ezt a bajt még csak tovább tetézte azzal, hogy további hatalmas összegeket fordított az Afganisztán meghódítását célzó évtizedes erőfeszítéseibe. Egyáltalán nem meglepő módon nem tudott lépést tartani Amerika legmodernebb technológiai újításaival, és lemaradt a versenyben. A gazdasága hanyatlott, és az emberek életminősége a Nyugathoz viszonyítva tovább gyengült. Az uralkodó kommunista osztály cinikusan érzéketlenné vált a növekvő társadalmi egyenlőtlenségekkel szemben, miközben képmutatóan rejtegette a saját kiváltságos életstílusát. És végül a külpolitikában egyre jobban elszigetelődött, miközben geopolitikailag káros ellenségeskedésbe bonyolódott korábbi eurázsiai szövetségeseivel, a kommunista Kínával.

Ezek a párhuzamok, még akkor is, ha erőltetettek, csak megerősítik azt, hogy Amerikának meg kell újítania magát, és olyan átfogó és hosszú távú geopolitikai víziót kell követnie, amely megfelelő válaszokat ad a változó történelmi környezet jelentette kihívásokra. Kizárólag egy dinamikus és stratégiailag gondolkodó Amerika képes egy egységesülő Európával együtt olyan nagyobb és életképesebb Nyugatot létrehozni, amely felelősségteljes partnere tud lenni a felemelkedő és az erejét egyre jobban érvényesítő Keletnek. Máskülönben egy geopolitikailag megosztott és befelé forduló Nyugat olyan történelmi lejtőre kerülhet, amely a tizenkilencedik századi Kína megalázó tehetetlenségét idézi fel, miközben a Kelet esetleg a huszadik századi Európa önromboló hatalmi vetélkedéseinek mocsarába süllyed. Röviden, a globális hatalmi válság a világ hatalmi központjának Nyugatról Keletre történő dinamikus

áthelyeződésének, a türelmetlen globális politikai öntudatra ébredés felszínre kerülésének, valamint Amerikának, vagyis 1990-re a világ egyetlen megmaradt szuperhatalmának gyenge bel- és külpolitikai teljesítményének a végeredménye. Mindez súlyos hosszú távú kockázatokat hordoz egyes veszélyeztetett államok megmaradása, a globális szabad terek biztonsága, valamint általánosságban véve a globális biztonság számára. A jelen kötet egy 2025 utáni megfelelő stratégiai víziót kíván felvázolni.

ZBIGNIEW BRZEZINSKI

2011. március

» ELSŐ FEJEZET «

A VISSZASZORULÓ NYUGAT

Hosszú távon a világpolitika szempontjából elkerülhetetlenül egyre kedvezőtlenebb, ha a hegemonikus erő egy állam kezében összpontosul. Így Amerika nemcsak az első és egyetlen igazi szuperhatalom, de valószínűleg az utolsó is.

(...) A gazdasági hatalom is egyre szerteágazóbb lesz. Az elkövetkező években valószínűleg egyetlen hatalom sem éri el a világ GDP-jének mintegy 30 százalékát, amit Amerika a század nagy részében a magáénak mondhatott, sőt 1945-ben ez a részesedése az 50 százalékot is elérte.

A SZERZŐ *A nagy sakktábla* című művének
ÖSSZEFOGLALÁSÁBÓL (Budapest, 1999,
Európa Könyvkiadó), 287.⁶

A Nyugat hosszú ideje tartó politikai dominanciája már néhány évtizede folyamatosan csökken. Az 1990-es években azonban egy szempillantásnyi időre úgy tűnt, hogy a Nyugat, dacára Európa huszadik század első felében elkövetett két kollektív öngyilkossági kísérletének, képes egy történelmi léptékű meg-

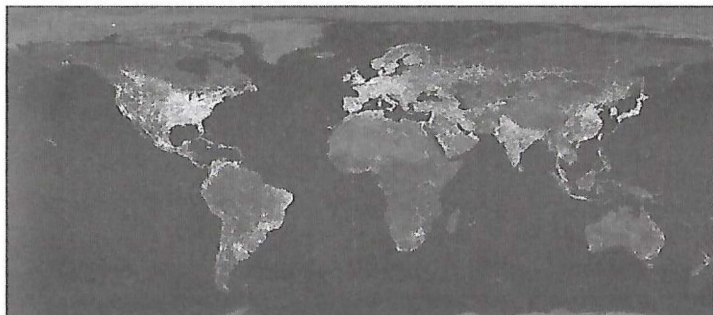
⁶ Brzezinski 1997-ben publikálta *A nagy sakktábla* című művét, melyben élesen kritizálta George W. Bush külpolitikáját. (A szerk.)

újulásra. A hidegháború békés vége, amelyet a Szovjetunió szétesése tetőzött be, egyben az utolsó lépcsőfokot jelentette az Egyesült Államok számára ahhoz, hogy az első valóban globális szuperhatalommá váljon. A nemzetközi élet vezető hatalma a politikailag motivált és gazdaságilag dinamikus partnerrel, az Európai Unióval együtt úgy tűnt, hogy nem csupán a Nyugat globális elsőbbségét képes feléleszteni, hanem egyben önmagának egy konstruktív globális szerepet is kiosztani.

Húsz évvel később azonban kevesen hiszik azt, hogy az Európai Unió a közeljövőben politikailag számottevő globális partnerré válhat, miközben Amerika globális vezető helyzete több mint ingatag. Mivel a Nyugat mind kevésbé képes egységesen fellépni, politikai öröksége is erősen kétségessé válik. Egykor, jöllehet mindössze rövid időre, úgy látszott, hogy az egész világon elterjedő demokrácia, nemzetközi béke, sőt az emberiség történetében esetleg még egy mindenkinek előnyös társadalmi kiegyezés lehet a Nyugat tartós öröksége. Ám a globális hatalmi szférában történt alapvető változások, a globális politikai ébredés új jelenségének hatása a hatalom gyakorlására, az Egyesült Államok külpolitikájának az utóbbi években elkövetett hibái, valamint az amerikai rendszer életképességébe vetett hit megingása együttesen kérdésessé tették a Nyugat legreményteljesebb örökségét.

I. A GLOBÁLIS HATALOM KIALAKULÁSA

A globálisan domináns hatalom fogalma aránylag friss történelmi jelenség. Az emberek több ezer évig egymástól elszigetelt közösségekben éltek, és még a legközelebbi szomszédaik létezéséről sem tudtak. A migráció és az idegenekkel alkalmanként vívott összecsapások ellenére szinte teljesen tudatlanok voltak a világról általában. Mindössze az utóbbi nagyjából nyolcszáz évben hatolt be az emberek tudatába a távoli „mások” létezése, először

A FÖLD ÉJJEL

felfedező utak és addig ismeretlen területek feltérképezése, majd pedig a gyarmatosítás és nagy számú embert érintő migráció révén. Végül az így felhalmozott tudás birodalmi versengéshez vezetett, amely idővel két pusztító háborúba torkolt a világ feletti uralom megszerzéséért, amelyeket később, a hidegháború alatt a különböző társadalmi rendszerek globális szembenállása követte. Az utóbbi időben az űrkutatás drámai módon demonstrálta a Föld viszonylagos „kicsiségét”, miközben az űrből készített éjszakai fényképek arra az óriási kontrasztra hívják fel a figyelmet, amely a városiasodott populáció – különösen a közkeletűen Nyugatnak nevezett terület – fényárban úszó tömbje és a világ sötétebb, műszakilag kevésbé fejlett, ám egyre több embernek otthont adó területei között létezik.

Az Atlanti-óceán északi partjainál elterülő nyugat-európai államok léptek fel először tudatosan és nagy elszántsággal a világ színpadára. A hajtóerőt a tengerészeti műszaki ismeretek fejlődése, a hittérítői buzgalom, az uralkodói és személyes dicsőség vágya, valamint a kendőzetlen anyagi kapzsiság hatékony elegye szolgáltatta. Részben ennek a korai indulásnak köszönhetően közel fél évezreden át a kontinentális anyaországoktól rendkívül távol eső területeket is ellenőrzésük alá vontak.

A Nyugat ilyen módon földrajzi értelemben kitágult – először hódítás, később betelepedés útján – Európa atlanti-óceáni partjaitól a nyugati féltekéig. Portugália és Spanyolország Dél-Amerikát hódította meg és gyarmatosította, míg Nagy-Britannia és Franciaország Észak-Amerikát. Amikor azután mindkét amerikai földrész politikailag függetlenedett Európától, nagyarányú európai migráció indult el a nyugati félteke irányába. Időközben az Atlanti-óceán melletti nyugat-európai tengeri hatalmak elérték az Indiai- és a Csendes-óceánt is, uralmuk alá hajtották Indiát és Indonéziát, patrónusi rendszert hoztak létre Kína egyes részein, szinte teljesen felosztották maguk között Afrikát és a Közel-Keletet, s több tucatnyi csendes-óceáni és indiai-óceáni, valamint karib-tengeri szigetre tették rá a kezüket.

BIRODALMAK A LEGNAGYOBB KITERJEDÉSÜK IDEJÉN

1. Brit Birodalom (1920)	34 000 000 km ²
2. Mongol Birodalom (1309)	24 000 000 km ²
3. Orosz Birodalom (1905)	23 000 000 km ²
4. Második Francia Gyarmatbirodalom (1920)	15 000 000 km ²
5. Mandzsu–Csing-dinasztia, Kína (1800)	15 000 000 km ²
6. Spanyol Birodalom (1800)	14 000 000 km ²
7. Omajjád Kalifátus (720)	11 000 000 km ²
8. Jüan-dinasztia, Kína (1320)	11 000 000 km ²
9. Abbaszida Kalifátus (750)	11 000 000 km ²
10. Portugál Birodalom (1815)	10 400 000 km ²
11. Achamenid Birodalom, Perzsia (Kr. e. 480)	8 000 000 km ²
12. Római Birodalom (117)	6 500 000 km ²

A tizenhatodik századtól a huszadik század közepéig tartó kulturális és politikai terjeszkedés együttesen az észak-atlanti térség európai államait az egész világon uralkodóvá tette. (Ebben a tekintetben a birodalmaik alapvetően különböztek az olyan sokkal korábbi, de lényegében elszigetelt és összefüggő területtel rendelkező regionális birodalmaktól, mint például a Római, a Perzsa, a Mogul, a Mongol, a Kínai vagy az Inka. Ezek mindegyike a világ közepének gondolta magát, de ez a határaikon túl lévő világról alkotott csekély földrajzi tudásuknak tulajdonítható.) A cári Oroszország a tizenhetedik és a tizenkilencedik század között óriási mértékben kitágította szárazföldi birodalmának határait, de a fentiekhez hasonlóan kizárólag szomszédos területeket kebelezett be, kivéve – egy rövid ideig – Alaszkát. Mindez elmondható az Ottomán Birodalom közel-keleti és délkelet-európai terjeszkedéséről is.

Miközben azonban az Atlanti-óceán partján fekvő európai tengeri hatalmak az egész világon megjelentek, a közöttük lévő állandósult konfliktusok az európai kontinensen és Észak-Amerikában felemelkedő hatalmakkal szemben gyengítették geopolitikai pozíciójukat. A tizenhatodik és tizenhetedik században a Németalföldön és a német tartományokban dúló elhúzódozó háború anyagi és stratégiai költségei kimerítették az ibériai nagyhatalmat, míg a holland hatalom a késő tizenhetedik században kezdett hanyatlani a tengeri hatalommá váló Angliával és a szomszédos, expanziós politikát folytató Franciaországgal szemben. Mire a tizennyolcadik század közepére elült a csatazaj, Nagy-Britannia és Franciaország maradt csak a porondon a birodalmi fennhatóságért folytatott küzdelemben.

A gyarmatokért folytatott, óceánokon átívelő versengésük a tizenkilencedik századra már az európai fennhatóságért folyó harcba csapott át. A huszadik század elején aztán szövetségre léptek egymással egy olyan felemelkedő kontinentális európai

hatalommal, Németországgal szemben, amely korábban, egyáltalán nem véletlenül, maga is bekapcsolódott a globális gyarmati versengésbe. Az ezt követő két világháborúból Európa lerombolva, megosztva és demoralizálva került ki. A második világháború lezárásával 1945 után úgy tűnt, hogy egy gigantikus méretű eurázsiai szárazföldi hatalom, a Szovjetunió, amely győzelmesen megvetette a lábát Európa földrajzi közepén, képes a nagyjából hét évszázaddal korábbi Mongol Birodalomhoz hasonlóan még tovább terjeszkedni nyugatra is.

Ezalatt a tizenkilencedik században az Egyesült Államok az Atlanti-óceán északi medencéjének túloldalán a pusztító európai kontinentális és birodalmi rivalizálástól jótékony földrajzi elszigeteltségben fejleszthette ipari és katonai kapacitását. A huszadik század első felében a két világháborúba való beavatkozása döntőnek bizonyult a német európai hatalmi túlsúly megakadályozására, s Amerika mindezt úgy tudta megtenni, hogy védve volt az ezeket a konfliktusokat kísérő korábban soha nem látott pusztítástól és vérfürdőtől.⁷ Ráadásul a második világháború végén irigylésre méltó gazdasági és geopolitikai helyzete folytán új szerepben találta magát – a világ első számú hatalmává vált. Ennek eredményeként a bekövetkező amerikai–szovjet hidegháború egy változó, transzatlanti Nyugat kialakulását segítette elő. Olyan Nyugatot, amely függött az Amerikai Egyesült Államoktól, és emiatt egyben alá is volt vetve neki.

Amerika és Európa független nyugati maradéka – amelyeket a Szovjet-Oroszország feltartóztatásának közös célja, valamint a hasonló politikai és gazdasági rendszerek, s ebből következően hasonló ideológiai irányultságuk kötött össze – az újonnan ala-

⁷ A védettség illúziójának vetett véget egyrészt a japán támadás Pearl Harbornál (1941. december 7.), másrészt a 2001. szeptember 11-i terrortámadások. (A szerk.)

A NATO TAGÁLLAMAI 2010-BEN

kult atlanti világ geopolitikai magjává vált, amelyet elsősorban a transzeurázsiai kínai–szovjet tömbbel szembeni megmaradás kötött le. A köteléket az óceánon átnyúló NATO létrehozásával a biztonság területén intézményesítette, miközben Nyugat-Európa, hogy felgyorsítsa a háború utáni talpra állást, a később Európai Unióvá váló Európai Gazdasági Közösség megteremtésével gazdaságilag integrálódott. Mivel Nyugat-Európa továbbra is a szovjet túlerőnek volt kiszolgáltatva, ha formálisan nem is vált amerikai protektorátussá, valójában gazdaságilag-pénzügyileg tőle függött.

Nagyjából négy évtizeden belül azonban ugyanez az Atlanti-óceánon átívelő szövetségben védekező Nyugat váratlanul egy globálisan uralkodó Nyugattá vált. A Szovjetunió 1991-es összeomlását – amelyet két évvel megelőzött a kelet-európai szovjet tömb széthullása – a társadalom kifáradása, politikai dilettantizmus, a marxizmus ideológiai és gazdasági kudarca, valamint a katonai feltartóztatás és békés ideológiai fellazítás kombinációjából álló sikeres nyugati külpolitika okozta. Közvetlen

következményeként megszűnt Európa fél évszázados megosztottsága. Globális szinten figyelemre méltó volt az Európai Unió felemelkedése mint saját jogán számottevő pénzügyi és gazdasági (s potenciálisan még katonai/politikai) világpolitikai tényező. Az Egyesült Államok ekkorra már a világ kizárólagos katonai szuperhatalmává, valamint a világ leginnovatívabb és leggazdagabb gazdaságává avanzált. Így az atlanti Nyugat – a geopolitikailag még mindig az Amerikához kötődő egységesülő Európa és az USA – a huszonegyedik század előestéjén egy globális nyugati szupremácia új korszakának a küszöbén állt.

Ehhez a globális szupremáciához a pénzügyi és gazdasági keretek már készen álltak. Az atlanti Nyugat még a hidegháború alatt is – kapitalista rendszerének és az amerikai gazdaság kivételes dinamizmusának köszönhetően – egyértelmű pénzügyi és gazdasági fölényre tett szert geopolitikai és ideológiai ellenlábásával, a Szovjetunióval szemben. Ebből következően, a komoly katonai fenyegetések ellenére, az atlanti hatalmak intézményesíteni tudták vezető szerepüket a globális ügyekben olyan nemzetközi szervezetek egyre terebélyesedő hálózatának a segítségével, mint például a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap (IMF) vagy az ENSZ, s így látszólag sikerült tartós elsőbbségük globális keretét kialakítani.

A Nyugat ideológiai vonzereje hasonlóképpen megerősödött ebben az időszakban. Közép- és Kelet-Európában a Nyugat képes volt széles körben népszerűsíteni az emberi jogokkal és politikai szabadsággal kapcsolatos nézeteit, ideológiai védekezésre kényszerítve a Szovjetuniót. Amerikát és a nyugati világot a hidegháború végére általánosságban az emberi méltóság, szabadság és jólét globálisan vonzó elveivel azonosították.

Annak ellenére, hogy a Nyugat vonzereje minden korábbinál erősebbé vált, a második világháborút közvetlenül követő években az általa ellenőrzés alatt tartott területek nagysága

ténylegesen csökkent. A nyugati imperialista hatalmak rendkívül meggyengülve kerültek ki a két világháborúból, miközben a dominánssá vált Amerika elvetette európai szövetségeseinek birodalmi örökségét. Rooseveltnél nem titkolta azt a meggyőződését, hogy az Egyesült Államok második világháborús beavatkozása Európa felszabadításáért nem jelenti egyben Nagy-Britannia, Franciaország, Hollandia, Belgium vagy Portugália gyarmatbirodalmainak a helyreállítását.

Rooseveltnél elvi okokból fakadó gyarmatellenessége nem akadályozta meg abban a törekvésében, hogy Amerika számára busásan jövedelmező pozíciókat szerezzen a kulcsfontosságú olajtermelő közel-keleti államokban. Rooseveltnél 1943-ban – térképen illusztrálva a mondanivalóját – kertilés nélkül közölte az Egyesült Államokba akkreditált brit nagykövettel, Lord Halifaxszal, hogy „a perzsa olaj az Önöké. Az iraki és kuvaiti olajon megosztozunk. Ami pedig a szaúd-arábiai olajat illeti, nos, az a miénk.”⁸ Így kezdődött Amerika későbbi fájdalmas politikai szerepe ebben a régióban.

Az európai birodalmak alkonyát még ennél is nagyobb mértékben siettette gyarmataik népességének egyre fokozódó nyugtalansága. A nemzeti emancipáció vált a hívószavukká, miközben a gyarmatoknak nyújtott szovjet ideológiai, sőt katonai támogatás az elnyomásukat túlságosan költségessé tette. Az új politikai realitás az Európa-központú Nyugat régi gyarmatbirodalmainak feloszlását diktálta. A britek bölcsen még azelőtt visszavonultak Indiából és később a Közel-Keletről, mielőtt erre rákényszerítették volna őket (noha olyan vallási és etnikai erőszakot hagytak hátra, ami mérhetetlen emberi tragédiába torkolt Indiában, és egy olyan megoldhatatlan izraeli–palesztin

⁸ Peter Nolan: *Crossroads* (London, 2009), 220. Lásd még Daniel Yergin: *The Prize* (New York, 1993), 401.

politikai konfliktusba, amely még mindig kísérti a Nyugatot a Közel-Keleten). Afrikai gyarmataikról Amerika ösztönzésére vonultak ki félig-meddig önkéntesen. Kelet-Indiában (Indonéziában) a hollandok a maradás és harc mellett döntöttek – és vesztek. Hasonlóképpen jártak a franciák két véres gyarmati háborújukban: először Vietnamban, majd Algériában. A portugálok kénytelenek voltak kivonulni Mozambikból és Angolából. A Nyugat földrajzi szempontból tehát területeket veszített annak ellenére, hogy geopolitikailag és gazdaságilag tért nyert elsősorban annak köszönhetően, hogy Amerika kulturális, gazdasági és politikai hatalma világszerte megnőtt.

Ugyanakkor a hidegháború köde a közvélemény elől eltakarta azt a tényt, hogy a politikai és gazdasági hatalom szférájában egy sokkal alapvetőbb globális méretű átrendeződés zajlott le. Végeredményben egy új erőrend alakult ki a nemzetközi rendszerben, amelyet elsőként a 2007 végén bekövetkezett pénzügyi válság helyezett élesebb megvilágításba. Ez a krízis egyértelművé tette, hogy a globális gazdasági kihívásokhoz kevés a világ egyetlen szuperhatalmának vagy akár az egész Nyugatnak az ereje; olyan államokra is szükség van, amelyeket addig a globális pénzügyi-gazdasági döntéseknél nem vettek figyelembe.

Ennek az új realitásnak a felismerése jegyében hívtak meg 2008-ban új tagokat Ázsiából, Afrikából és Latin-Amerikából a pénzügyi döntéshozók addig exkluzív és jobbra nyugatiakból álló klubjába, a G-8-ba, s változtatták az addig szűk körű csoportot is globálisan reprezentatívabb G-20-as csoporttá. Ezt a változást jelképesen az a tény is jelezte, hogy az G-20-ak első, 2009-ben az Egyesült Államokban tartott ülésén két ország elnöke játszott vezető szerepet: az Egyesült Államoké és a Kínai Népköztársaságé – ilyen sorrendben.

Ezeknek az eseményeknek együttes hatása új geopolitikai realitást tett nyilvánvalóvá: a globális hatalomnak és gazdasági dinamizmusnak az Atlanti-térségről a Csendes-óceán térségére, Nyugatról Keletre történő rendkívüli következményekkel járó eltolódását. Igaz, gazdaságtörténészek arra figyelmeztetnek bennünket, hogy Ázsia valójában már tizennyolc évszázad óta a világ teljes bruttó össztermékének (GNP) a nagyobb hányadát termeli. Az 1800-as években Ázsia adta a világ össz-GNP-jének 60 százalékát, szemben az Európa által előállított 30 százalékkal. India 1750-ben (Jaswant Singh, korábbi indiai pénzügyminiszter szerint⁹) egymagában 25 százalékkal részesedett a világ össztermeléséből, nagyjából annyival, mint az Egyesült Államok napjainkban. Ám a tizenkilencedik és huszadik században a földrész megerősödő innovációjára és pénzügyi tudására támaszkodó európai imperializmus miatt Ázsia globális részesedése látványosan zuhant. Például 1900-ra, az immár hosszabb ideje tartó brit gyarmati uralom alatt, India ebből már csak 1,6 százalékkal vette ki részét.

A brit imperializmus Kínában, Indiához hasonlóan, a brit kereskedők nyomában járt. Az utóbbiak hatalmas pénzügyi hiányt halmoztak fel kínai tea, porcelán, selyem és egyéb áruk vásárlásával, amelyekért ópiummal kívántak fizetni kínai importőreiknek. Miután Peking észbe kapott, és megpróbálta az ópium behozatalát megtiltani és a külföldi kereskedők mozgását korlátozni, két fegyveres intervenció volt a válasz, először kizárólag a britek, majd később a britek és a franciák részéről. Ezek járultak hozzá ahhoz, hogy Kína világ gazdasági súlya látványosan csökkenjen.

⁹ Lásd még Jaswant Singh: *Indianomics*. Singh 2002 és 2004 között volt pénzügyminiszter. (A szerk.)

Kína és India múltbeli gazdasági vezető szerepének történelmi tényéből egyesek azt a következtetést vonták le, hogy Ázsia jelenlegi felemelkedése alapján véve csupán egy régi, de hosszú ideig fennálló normális állapothoz való visszatérés. Ugyanakkor érdemes megjegyezni azt, hogy Ázsia korábbi túlsúlya a GNP-ben egy tulajdonképpen elszigetelt térségekből álló és ezért korlátozott gazdasági kapcsolatokkal jellemezhető világban valósult meg. Az Európa és Ázsia közötti gazdasági kapcsolatok főképpen cserekereskedelemben öltöttek testet, s alig néhány kikötőben (elsősorban Kalkuttában), vagy pedig a Selyemúton poroszkáló rendszeres karavánok közvetítésével zajlottak le. Folyamatos kölcsönhatásban és fokozatosan kölcsönös függőségben lévő globális gazdaságról semmiképpen sem beszélhetünk.

Így Ázsia múltbeli statisztikailag lenyűgöző, ám elszigetelt gazdasági ereje máshol nem jelent meg. Kína a tizenötödik század elején egy következetesen betartott önelszigeteltségbe húzódott, s még arra sem volt hajlandó, hogy kereskedelmi hajóhadának és mélytengeri haditengerészetének technológiai fölényét kiaknázva terjessze ki politikai hatalmát. India a Mogul Birodalom idején rendkívül gazdag volt, de hiányzott belőle a politikai kohézió vagy az expanziós hajlandóság. Az ázsiai politikai hatalom agresszív nyugat felé való terjesztésének egyetlen jelentősebb példáját a Dzsingisz kán vezetése alatt álló Mongólia szolgáltatta, melynek lovas harcosai egy óriási kiterjedésű eurázsiai birodalmat hasítottak ki. Ám egy gazdaságilag rendkívül gyenge országból indultak el – ezzel bizonyítva, hogy a katonai erőt akkoriban nem gátolta a gazdasági gyengeség.

2. ÁZSIA FELEMELKEDÉSE ÉS A GLOBÁLIS HATALOM SZÓRÓDÁSA

A három ázsiai hatalom – Japán, Kína és India – globális erővé válása nem csupán a hatalom globális eloszlását változtatta

meg drámai módon, hanem a figyelem fókuszába emelte a geopolitikai hatalom szóródását is. Ezeknek az ázsiai államoknak jelentős politikai-gazdasági tényezőként való megjelenése speciálisan második világháború utáni jelenség, mert a huszadik század második feléig egyikük sem tudta kihasználni a népessége jelentette előnyt. Az igazság az, hogy Ázsia megerősödését a nemzetközi szintén először Japán rövid ideig tartó jelentős katonai potenciálja jelezte az 1905-ös orosz–japán háborúban aratott győzelme után. Ezt a váratlan győzelmet nem sokkal később a szigetországban a militarista imperializmus elfogadása követte, melynek következménye 1945-ben az Egyesült Államoktól elszenvedett totális vereség lett. Ebben a háborúban egyébként Japán kinyilvánított célja Ázsia felszabadítása volt a nyugati uralom alól. Japán talpra állása a második világháborús gigantikus pusztítást követően egy olyan Ázsiának lett előjele, amelynek gazdasági növekedése egy egyre jelentősebb nemzetközi szereplő képét vetítette előre.

A stabil pacifista demokrácia, az amerikai katonai védelem általános elfogadása, valamint az összefogás az ország lerombolt gazdaságának helyreállítására együttesen rendkívül kedvező viszonyokat teremtett Japán gyors gazdasági fejlődéséhez. A magas megtakarítási rátára, a mérsékelt bérekre, a magas technológiai színvonalra való törekvésre és az energikusan támogatott exportból származó külföldi tőke beáramlására épülő japán GDP az 1975-ös 500 milliárd dollárról 1995-re 5,2 billió dollárra nőtt.¹⁰ Rövid időn belül Japán gazdasági sikerét – noha politikailag sokkal autoriterebb környezetben – Kína, Dél-Korea, Tajvan, a Délkelet-Ázsiai Államok Szövetsége (Association of Southeastern Asian Nations, ASEAN) és Indonézia, továbbá náluk sokkal demokratikusabb India másolta le.

¹⁰ World Bank: *World Development Indicators*, 2011. április 26.

A huszadik század közepének viszonylag önelégült amerikai közvéleménye eleinte nem nagyon figyelt fel Japán új világgazdasági szerepére. Japán azonban hirtelen az amerikai társadalom figyelmének középpontjába került az 1980-as években és az 1990-es évek elején. A közvéleményt távolról sem Japán geopolitikai törekvései izgatták – ugyanis a szigetország pacifista alkotmánnyal rendelkezett, és megbízható amerikai szövetséges volt –, hanem inkább a japán elektronikai, majd autóipari termékek rendkívül szembeötlő túlsúlya az amerikai piacon. Az amerikai paranoiát csak fokozták az egyes kulcsfontosságú amerikai ipari létesítmények japán kézbe kerüléséről szóló, szenzációhajász híradások a tömegkommunikációban (nem is szólva olyan jelképes intézményekről, mint például a New York-i Rockefeller Központ). Japánt gazdasági nagyhatalomnak kezdték tekinteni, kereskedelmi óriásnak, sőt Amerika ipari és pénzügyi globális elsőbbségére leselkedő egyre nagyobb veszélynek. A túlzó médiában és a demagóg kongresszusi szóhasználatban csak új „szuperállamként” emlegetett Japán félelmetessé vált az emberek szemében. Az Amerika elkerülhetetlen hanyatlásáról és a „felkelő Napról” szóló tudományos elméletek intellektuális háttérrel biztosítottak a széles körű aggodalomnak, amely csupán Japánnak a rendkívül vérszegény gazdasági növekedésével jellemzett „elvesztett évtizede” (az 1990-es évek) után halványult el.

Jóllehet a japánok globális gazdasági uralmától való félelmek megalapozatlanok voltak, Japán második világháború utáni talpra állása ráébresztette a Nyugatot arra, hogy Ázsia akár elsőrendű gazdasági és politikai szerepet is képes betölteni. És a régió későbbi gazdasági sikerei, kiváltképpen Dél-Korea hasonló, az 1960-as években kezdődő és exportra támaszkodó gazdasági növekedési pályája csak megerősítette ezt a vélekedést. Az egykor szegény Dél-Korea elnöke 2010-ben magabiztosan jelenthette

ki, hogy az országa kész jelentős szerepet játszani a globális gazdasági döntéshozatalban; sőt jelképes módon Szöul adott otthont a G–20-ak 2010-ben megrendezett csúcstalálkozójának. Ugyanakkor Tajvan és Szingapúr is a gazdasági siker és társadalmi fejlődés dinamikus példáiként jelentek meg. Mindketten sokkal magasabb növekedési rátát produkáltak a huszadik század második felében, mint a nyugat-európai gazdaságok a második világháborút követő fellendülés idején.

Mindezek azonban csak előjátékai voltak a világ geopolitikai és gazdasági erőrendjében bekövetkezett legdrámaibb változásnak: Kína üstökösszerű felemelkedésének a világ vezető államai sorába a huszonegyedik század első évtizedére. Ennek a folyamatnak a gyökerei sok évtizeddel korábbra nyúlnak vissza. A kezdőpontot több mint egy évszázaddal ezelőtt a nacionalista fiatal kínaiak által a nemzeti megújulásért indított mozgalom jelentette, a csúcspontot pedig néhány évtizeddel később a kínai kommunisták győzelme. Noha Mao programja, a gazdaságilag és társadalmilag egyaránt pusztító Nagy Ugrás Előre és Kulturális Forradalma évekkel vetette vissza Kína fejlődését, 1978-ban Kína életében korábban soha nem látott társadalmi és gazdasági modernizáció kezdődött, amikor Teng Hsziao-ping merészen piaci liberalizmust vezetett be. Ez aztán „megnyitotta” Kínát a külvilágnak, és az ország hihetetlen mértékű fejlődésnek indult. Kína felemelkedése egyszerre jelzi a Nyugat egyeduralmának végét és azt, ami ezzel együtt jár: a globális hatalom áthelyeződését kelet felé.

Kína belső átalakulása egybeesett egy drámai geopolitikai váltással is: a Szovjetunióval való szakítással. Fokozatos elhidegülésük és egyre növekvő mértékű kölcsönös ellenségeskedésük az 1960-as években vált nyilvánvalóvá. Ez egyedülálló lehetőséget kínált az Egyesült Államoknak, amit 1972-ben aztán Richard Nixon elnök próbált kihasználni, s amelyet 1978-ban végül

Jimmy Carter¹¹ elnök aknázott ki, amikor Kínával közös frontot alkotott Moszkva ellen. A következő szűk három évtizedben Kína, amelynek immár nem kellett számolni egy potenciális szovjet fenyegetéssel, és amely így szabadon koncentrálhatta erőforrásait a belső fejlesztésre, olyan mértékben modernizálta infrastruktúráját, amelyhez hasonlóra a Nyugatnak az egész előző évszázadra volt szüksége. Habár Kínának szembe kellett néznie a Tibet és Csencsiang (Xinjiang) jelentette lappangó belső etnikai kihívásokkal¹², 1989-ben pedig egy jelentős belpolitikai megmozdulással¹³, továbbá a vidéki és városi fejlődés között feszülő súlyos társadalmi egyenlőtlenséggel, mindennek ellenére látványos eredményeket ért el. Ezek azonban felébresztették az amerikai populista és geopolitikai aggodalmakat is. Az olyan jelszavak, mint hogy az Egyesült Államok Kína „zsebében van”, emlékeztettek azokra a vészhangokra, amelyek az 1980-as évek végén az amerikai ipari létesítmények és ingatlanok japán felvásárlásával kapcsolatban hallatszottak. A Japánt illető korábbi szélsőséges reakciókra emlékeztető módon 2010-re sokan attól tartottak, hogy a világ vezető szuperhatalmaként Kína váltja fel Amerikát.

Ugyanakkor a globális hatalom fokozatos kelet felé való áthelyeződését elősegítette annak a gyarmati sorból kiemelkedett

¹¹ Amerikai elnök (1977–1981), akinek 1977 és 1981 között Brzezinski volt a nemzetbiztonsági főtanácsadója. (A szerk.)

¹² Az 1950-es években megszállt Tibet és az 1949-ben bekebelezett Csencsiang, avagy Hszincsiang jelenti a legkomolyabb etnikai jellegű belső kihívást Kína számára. Utóbbi formálisan autonómiát kapott, de a terület fő etnikumának, az ujguroknak önrendelkezését Peking szigorúan korlátozza, mert a terület kiemelten gazdag ásványkincsekben. (A szerk.)

¹³ A kínai vezetéssel elégedetlen tömegek tüntetéseit a hadsereg brutális fellépéssel fojtotta el, melyek közül kiemelt és szimbolikus jelentőségű lett a pekingi Tienanmen téri vérengzés. (A szerk.)

Indiának a megjelenése a világ színpadán, amely egyike a világ két legnépesebb államának, és ugyancsak globális ambíciókat táplál. Korunk Indiája a demokratikus önkormányzat, az óriási mértékű társadalmi igazságtalanság, a gazdasági dinamizmus, valamint a mindent elborító politikai korrupció bonyolult keveréke. Ennek eredményeként világhatalmi tényezőként való megjelenése elmaradt Kínáé mögött. India egy semleges, de politikailag ingadozó csoportban, mely magába foglalta Kubát és Jugoszláviát is, vezető szerepet töltött be: az úgynevezett el nem kötelezett nemzetek között, amelyek állításuk szerint elleneztek a hidegháborút. A Kínával szembeni rövid katonai konfrontációt 1962-ben elvesztette, s a vereséget csak részben ellensúlyozták a Pakisztán ellen vívott 1965-ös és 1971-es háborúban elért sikerei. A legutóbbi időkig Indiáról többnyire az az általános kép alakult ki, hogy miközben határozott erkölcsi véleményeket fogalmaz meg a világ dolgairól, komoly befolyással nem rendelkezik.

Ezt a benyomást két jelentős fejlemény kezdte megváltoztatni: egyrészt India sokakkal dacolva 1974-ben kipróbálta az első nukleáris berendezését, 1998-ban pedig nukleáris fegyverrel hajtott végre robbantást, másrészt pedig az 1990-es évektől kezdődően elismerésre méltó gazdasági növekedést mutat fel. India liberalizálásra törekvő reformjai – beleértve a nemzetközi kereskedelem és beruházás deregulációját és a privatizálás támogatását – a vérszegény és lomha kvázi-szocialista gazdaságot szolgáltatásokon és csúcstechnológián alapuló gazdasággá változtatták, és ezzel Indiát is a japánéhoz és kínaiéhoz hasonló exportra épülő növekedési pályára állították. A lassan Kínáét meghaladó népességével egyesek Indiát 2010-re még Kína lehetséges ázsiai vetélytársának tartották annak ellenére, hogy India számos belső nehézséggel néz szembe (kezdve a vallási, nyelvi és etnikai megosztottságtól az aránylag nagy mértékű

analfabetizmusig, a kiáltó társadalmi egyenlőtlenségekig, a vidék politikai instabilitásáig és az előregeredett infrastruktúráig).

India politikai elitjét egy olyan stratégiai vízió inspirálja, amely nagyobb globális befolyást és regionális vezető szerepet vetít előre. Az amerikai–indiai kapcsolatok fokozatos javulása az évszázad első évtizedében csak tovább erősítette India globális helyzetét, és táplálta ambícióit. A Pakisztánnal folytatott lappangó konfliktus azonban, amelynek része a különböző csoportok támogatásával folytatott küzdelem a nagyobb afganisztáni befolyásért, jelentős figyelmet von el tágabb körű geopolitikai törekvéseitől. Ennél fogva a külpolitikai elite által vallott nézet, amely szerint India nem csupán Kína riválisa, hanem egyben a világ egyik szuperhatalma is, a józan realizmus hiányáról tesz tanúbizonyságot.

Mindennek dacára Kínának Amerika versenytársaként, Indiának regionális hatalomként, valamint a gazdag Japánnak Amerika csendes-óceáni szövetségesekeként való megjelenése nem csupán a nagyhatalmi erősortrendet változtatta meg drámai mértékben, hanem a hatalom szóródását is a figyelem középpontjába helyezte. Ez néhány komoly kérdést vet fel. Az ázsiai hatalmak jelenleg nem szövetkeztek regionálisan (a múltban sem tették), ellentétben az atlanti szövetség tagjaival a hidegháború idején. Versenytársak, és így több szempontból potenciálisan egymáshoz hasonlóak, olyanok, mint az európai atlanti nagyhatalmak voltak a gyarmatokért és a kontinentális európai szupremáciáért folytatott küzdelmeik alatt, melyek végül az első és a második világháború pusztításaiba torkolltak. Az új ázsiai versengés egy adott ponton veszélyeztetheti a regionális stabilitást. Egy ilyen helyzetet csak súlyosbíthat az ázsiai nagyhatalmak óriási népessége és az a tény, hogy néhányan közülük nukleáris fegyverekkel rendelkeznek.

Igaz, egy alapvető különbség van az európai nagyhatalmak korábbi gyarmati rivalizálása és az ázsiai hatalmak jelenlegi

versengése között. Az ázsiai vetélkedés kulcsszereplői nem aspirálnak tengerentúli birodalmakra, amelyek Európa számára egykor a távoli összeütközéseket nagyhatalmi konfliktussá növelték. A közöttük kitörő regionális összecsapások minden valószínűség szerint magára az ázsiai–csendes-óceáni térségre fognak szorítkozni. Azonban még egy regionálisan behatárolt összecsapás is (például szigetek, tengeri utak vagy vízvázlasztók miatt) valamely ázsiai hatalmak között alapjaiban rázhatja meg az egész világ gazdaságát.

A hatalom jelenlegi szóródásának sokkal közvetlenebb veszélye egy labilissá váló globális nagyhatalmi erőegyensúlyban rejlik. Az Egyesült Államok még mindig világelső, ám vezetésének legitimitását, hatékonyságát és tartósságát egyre többen kérdőjelezik meg világszerte a számos belső és külső kihívás miatt. Mindennek ellenére Amerika a hagyományos hatalom minden jelentős és mérhető dimenziójában – katonailag, technológiailag, gazdaságilag és pénzügyileg – a többiek fölött áll. Messze a legerősebb nemzeti gazdaságot mondhatja magáénak, a legnagyobb pénzügyi befolyást, a legfejlettebb technológiát, olyan katonai költségvetést, amely magasabb, mint az összes többi országé együttvéve, olyan fegyveres erőket, amelyek képesek gyors külföldi bevetésre és mindezt a világ bármely pontján. Lehet, hogy ez a helyzet nem áll fenn sokáig, de napjaink nemzetközi életének ez a realitása.

Az Európai Unió a világ második számú nagyhatalma lehetne, ez azonban kizárólag egy közös külpolitikával és védelmi képességekkel rendelkező, sokkal erősebb politikai unió esetén valósulhatna meg. Ám a Nyugat balszerencséjére az Európai Gazdasági Közösség egy nagyobb Európai „Unióvá” válása a hidegháború után semmilyen valódi uniót sem eredményezett; a valóságban az elnevezéseket fel kellene cserélni. A korábbi, kisebb nyugat-európai „közösség” politikailag egységesebb

volt, mint az utána következő, szinte egész Európát magába foglaló nagyobb „unió”. Ez utóbbi az egységét egy részben közös pénznemmel határozza meg, de hiányzik belőle egy valódi döntéshozatali jogkörrel rendelkező központi autoritás vagy egy közös pénzpolitika.¹⁴ Az Európai Unió gazdaságilag vezető globális szereplő; a népességének száma és a külkereskedelme jelentősen nagyobb, mint az Egyesült Államoké. Európa azonban az öt Amerikához kötő kulturális, ideológiai és gazdasági kapcsolatokban, de még inkább a NATO-ban az Egyesült Államok alárendelt geopolitikai partnere marad a félig egyesült Nyugaton belül. Az EU a globális hatalmat társíthatta volna a globális rendszerben betöltött jelentékeny szereppel, ám az európai hatalmak birodalmaik végleges széthullása után úgy döntöttek, hogy a globális biztonság költséges feladatát meghagyják Amerikának annak érdekében, hogy a valós gazdasági növekedéstől elszakított, egyre növekvő mértékű államadósságok segítségével társadalmilag garantált biztonságot teremtsenek a bölcsőtől a korai nyugdíjba vonulásig.

Az EU ennek következményeként nem független nagyhatalomként jelenik meg a nemzetközi szintén, noha Nagy-Britannia, Franciaország és Németország még a korábbi időkből megmaradt globális státussal rendelkezik. Nagy-Britannia és Franciaország Amerikával, Oroszországgal és Kínával 1945 óta egyaránt rendelkezik vétőjoggal az ENSZ Biztonsági Tanácsban, és – az utóbbiakhoz hasonlóan – ők is rendelkeznek nukleáris fegyverekkel. Nagy-Britannia azonban szkeptikusan tekint az

¹⁴ Az Európai Bizottság elnöke, José Manuel Barroso az EU válságának megoldása érdekében 2012 szeptemberében olyan programot hirdetett meg, mely összhangban áll a Brzezinski által sürgetett reformokkal: a „döntő megegyezéshez arra van szükség, hogy hiánytalanul megvalósítsuk a mélyreható és valódi gazdasági uniót, amely a politikai unióra épül”. (A szerk.)

európai egységre, miközben Franciaország nem egészen tudja, hogy mit is akar a világban. Németország Európa gazdasági motorja, és exportjának volumene vetekszik Kínáéval, de nem hajlandó Európán kívül katonai felelősséget vállalni. Így ezek az európai államok az EU minden jelenlegi kollektív gyengesége dacára kizárólag egy nagyobb Unió részeként tudnak globális befolyást kifejteni.

Ezzel szemben Kínát a jelenlegi nemzetközi hierarchiában minden joggal közvetlenül az Egyesült Államok mögé helyezi figyelemreméltó gazdasági növekedése, az a képessége, hogy hideg fejjel végiggondolt és önző nemzeti érdektől vezérelt politikai döntéseket tud hozni. Továbbá Kína aránylag mentes az országot gyengítő külső kötelezettségvállalásoktól, katonai potenciálja fokozatosan növekszik, s világszerte előnyére válik az a várakozás, hogy hamarosan kikezdheti Amerika világelsőségét. Kína növekvő önbizalmára jellemző, hogy az állami ellenőrzés alatt álló média gyakran utal arra a világszerte elterjedt vélekedésre, hogy Kína Amerika ellenlábasa a globális elsőbbségért folytatott küzdelemben – annak ellenére, hogy Kína számos, a múltból örökölt és megoldatlan belső nehézséggel néz szembe: a vidék és a város közötti egyenlőtlenségekkel és az abszolút politikai hatalom elleni potenciális népi elégedetlenséggel.

A két vezető nagyhatalom utáni sorrend megállapítása a legjobb esetben is pontatlan lenne. Ám bármelyik listán szerepelnie kellene Oroszországnak, Japánnak, Indiának, valamint az EU informális vezetőinek: Nagy-Britanniának, Németországnak és Franciaországnak. Oroszország geopolitikai szempontból az élbolyhoz tartozik gazdag olaj- és gázkészletei, valamint az Egyesült Államoké után következő nukleáris hatalma okán. Ugyanakkor azonban belső gazdasági, politikai és demográfiai gyengeségei nagymértékben csorbítják ennek a katonai hatalomnak az élet, nem is szólva arról, hogy keleten és nyugaton

egyaránt nálánál erősebb gazdasági hatalmakkal kell szembenéznie. Oroszország a globális geopolitikai ranglétrán messze nem lenne előkelő helyen nukleáris fegyverei nélkül és anélkül, hogy jó néhány európai állam ki van szolgáltatva az orosz olajnak és gáznak. Gazdaságilag messze lemaradt Japán mögött, és ha Japán olyan stratégiai döntést hoz, hogy aktívabb szerepet kíván játszani, akkor könnyen Oroszország elé kerülhet a rangsorban. A regionálisan agresszív és globálisan ambiciózus India új szereplő ezen az elképzelt toplistán, de a helyzetét gyengíti két szomszédjával, Kínával és Pakisztánnal szemben fennálló stratégiai szembenállása, valamint különböző társadalmi és demográfiai gyengeségei. Brazília és Indonézia már bejelentették igényüket arra, hogy részt vegyenek a G-20-as keretben folyó globális gazdasági döntéshozatalban, és regionális vezető szerepre aspirálnak Latin-Amerikában és Délkelet-Ázsiában.

A jelenlegi globális elit fent vázolt összetétele, ahogy már korábban említés történt róla, a hatalom történelmi léptékű újraelosztását jelenti a Nyugat kárára, s egyben ennek a hatalomnak a szóródását a világ négy különböző térségében. Ha a dolgok pozitív oldalát tekintjük, a hatalom jelenlegi megoszlása – miután az európai hatalmak önző uralma a világ nagy részén immár a múlté – jobban megfelel a világ sokszínűségének. Azok az idők már visszahozhatatlanul a múlt relikviái közé kerültek, amikor egy exkluzív nyugati klub tagjai – Nagy-Britannia, Franciaország vagy az Egyesült Államok vezetése alatt – összegyűltek a globális hatalom elosztására a Bécsi Kongresszuson¹⁵, a Ver-

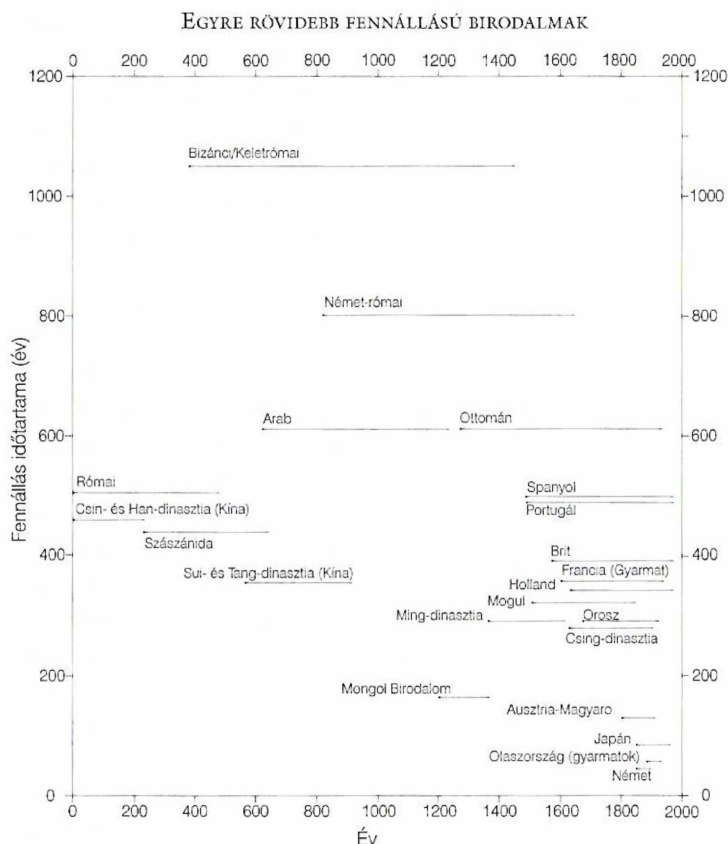
¹⁵ A Bécsi Kongresszuson (1814–1815) Európa vezető hatalmai a napóleoni háborúk utáni rendről hoztak döntést. (A szerk.)

sailles-i Konferencián¹⁶ vagy a Bretton Woods-i találkozón¹⁷. Ám napjaink sokkal sokszínűbb és földrajzilag szétszórtabb tíz vezető hatalma közötti s a történelemben gyökerező ellentéteket és regionális versengéseket is figyelembe véve ez az új helyzet rávilágít az egyetértésen alapuló globális döntéshozatal fokozódó nehézségeire egy olyan időszakban, amikor az emberiség egésze rendkívül súlyos kihívásokkal találja szembe magát, amelyek közül némelyik egyenesen a létét fenyegeti.

Egyáltalán nem világos, milyen tartós lesz a vezető hatalmak új közössége. Emlékezzünk csak arra, hogy mindössze egyetlen egy évszázad leforgása alatt – nagyjából 1910-től 2010-ig – a globális erőviszonyok nem kevesebbszer, mint ötször változtak meg lényeges módon, s közülük a negyedik kivételével mindegyik a Nyugat globális elsőbbségének megosztó meggyengülését hozta magával. Először, az első világháború előestéjén a brit és a francia birodalmak dominálták a világot, és szövetkeztek a közelmúltban a felemelkedő Japántól vereséget szenvedett, meggyengült cári Oroszországgal. Európán belül egy gyenge Ausztria-Magyarország által támogatott nagyravágyó császári Németország és egy hanyatló Ottomán Birodalom kívánta a hatalmukat megtörni. Egy iparilag dinamikus Amerika, jól-lehet kezdetben semleges volt, végül döntő mértékben járult hozzá az angol-francia győzelemhez. Másodszor, az első és második világháború közötti rövid időszakban úgy tűnt, hogy Nagy-Britannia nemzetközileg vezető hatalom, noha Amerika

¹⁶ Az első világháborút lezáró versailles-i békeszerződésben (1919. június 28.) a legyőzött Németországra a tárgyalásokon ígérteknél szigorúbb feltételeket kényszerítettek a győztes hatalmak. (A szerk.)

¹⁷ Az 1944 nyarán megtartott konferencián az amerikaiak és a britek dominanciája mellett a II. világháborút követő időszak kiemelkedő pénzügyi szervezeteinek megalapításáról és feladatairól hoztak döntést a résztvevők. (A szerk.)

egyértelműen feljövőben volt. Az 1930-as évek elejére azonban a szélsőben újra fegyverkező és egyre inkább revizionista náci Németország és Szovjet-Oroszország már a status quo ellen szervezkedett. Harmadszor, Európát alapjaiban rázta meg a második világháború, amelynek nyomán egy negyven éven át tartó hidegháború következett az amerikai és a szovjet superhatalmak között; mindegyik katonai ereje túlszárnyalta mindenki másét.

Negyedszer, a Szovjetunió hidegháborúban elszenvedett „végső” veresége egy rövid ideig tartó, Amerika globális szuperhatalmával meghatározott egypólusú világhoz vezetett. Ötödször, 2010-re, amikor Amerika még mindig világelső volt, egy új és a korábbiaknál bonyolultabb hatalmi konstelláció alakult ki egy fokozatosan növekvő ázsiai hatalmi komponenssel.

Az erőviszonyok ilyen gyakori áttrendeződése a globális hatalom változásainak történelmi jellegű felgyorsulását jelezte. A huszadik századot megelőzően egy vezető állam globális elsőbbsége nagyjából egy évszázadig tartott¹⁸. Ahogy azonban a tudatos politikai aktivitás mind jobban elfogadott társadalmi jelenséggé vált, a politika egyre cseppfolyósabb, a globális vezető szerep pedig egyre illékonyabb lett. Az a tény, hogy a Nyugat uralta a világot a huszadik században mindvégig, nem homályosíthatja el azt, hogy az egykori domináns helyzetét a Nyugaton belüli konfliktusok ásták alá.

S valóban, még napjainkban is Amerika jelenlegi nemzetközi vezető szerepének tartósságát övező kétségek, Európának mint a világ ügyeiben játszott központi szereplőnek a hanyatlása, melyhez az EU politikai tehetetlensége társul, Oroszországnak az elveszett globális szerep iránti nosztalgiája, az a feltevés, hogy Kína rövid időn belül globális vezető lesz, India türelmetlensége, hogy globális nagyhatalomnak tekintsek, valamint külső és belső sebezhetősége, és Japán immár tartós vonakodása attól, hogy globális gazdasági súlyát politikaivá váltsa át – ezek együtt még napjainkban is egy sokkal szélesebb körben elosztott, de ugyanakkor kevésbé koherens globális vezetés realitását tükrözik.

¹⁸ George Modelskinnek, a politikatudományok professzorának hegemonia ciklusokról kialakított elmélete (1978) szerint a modern történelemben egy-egy hegemon hatalom közel száz évig volt képes megőrizni dominanciáját. Szerepét rendre egy globális jellegű háború elvesztése után adta át a következő hegemonnak. (A szerk.)

3. A GLOBÁLIS POLITIKAI ÉBREDÉS KÖVETKEZMÉNYE

A globális hatalom folyamatos szóródását egy nehezen megfogható jelenség erősíti: a politikailag egészen az utóbbi időig passzív vagy elnyomott népek ébredése szerte a világon. A közelmúltban Közép- és Kelet-Európában, legutoljára pedig az arab világban lezajlott ébredés egyrészt egy interaktív és kölcsönös függőségben lévő, állandó vizuális kommunikáció által összekötött világ terméke. Másrészt ez az ébredés a kevésbé fejlett társadalmakban a könnyen mozgósítható és politikailag nyugtalan egyetemi hallgatókból és a társadalmilag kismiszert munkanélküliekből álló fiatal korosztályok felé történt demográfiai eltolódás eredménye. Mindkét csoport ellenséges az emberiség gazdagabb tagjaival és a vezetőik kiváltságos korrupciójával szemben. Az autoritás és a kiváltságosság elleni ellenszenv olyan populista indulatokat szabadít fel, amelyek potenciálisan rendkívül jelentős felfordulásokat okozhatnak.

Történelmileg tekintve ennek az új társadalmi jelenségnek az univerzalizáció és nagy hatóereje újdonság. Az emberiség a történelem során többnyire nem csupán elszigetelt csoportokban, hanem politikai kábultságban is élt. Az emberek többsége a legtöbb helyen nem rendelkezett politikai tudattal, és nem is volt politikailag aktív. A napi életük a nehéz fizikai és anyagi körülmények között a személyes túlélésről szólt.¹⁹ A vallás némi enyhülést ígért, miközben a társadalmi hagyományok bizonyos fokú kulturális stabilitást és alkalmanként kollektív megkönnyebülést biztosítottak a sors viszonytárgyaival szemben. A politikai hatalom távoli volt, gyakran az isteni akarat megnyilvánulása-

¹⁹ Az osztálytársadalmat bemutató marxi elméletben is hasonló módon kapcsolódik össze a politikai öntudatra ébredés és a fizikai, monoton, szolgai jellegű munkavégzés kényszerétől való megszabadulás. (A szerk.)

ként fogták fel, és sokszor öröklődő rangok legitimálták azt. A csúcson folyó küzdelmek jobbára csak egy szűk kört érintettek, s az egymással szomszédos csoportok közötti konfliktusok rendszerint területi vagy anyagi birtoklásról szóltak, és ösztönös etnikai gyűlölet és/vagy eltérő vallási hiedelmek szították őket. A politikai párbeszéd, a politikai meggyőződés és a politikai törekvés mind egy kiváltságos társadalmi réteg sajátja volt magának az uralkodónak a közvetlen környezetében.

Ahogy a társadalmak egyre bonyolultabbá váltak, a politikai párbeszédben részt vevő és a politikai hatalomért harcoló emberek egy jól megkülönböztethető csoportja tűnt fel a szervezett társadalom csúcán. Az udvaroncok vagy mandarinok, függetlenül attól, hogy egy római vagy kínai császár udvarában éltek, aktív kriptopolitikusok²⁰ voltak, jóllehet inkább a palotabeli intrika, semmint a tágabb értelemben vett politikai ügyek költötték le őket. Amint aztán a társadalmak tovább fejlődtek, és az írni-olvasni tudás mind jobban elterjedt, egyre többen vettek részt a politikai párbeszédben: a földbirtokos arisztokrácia vidéken, a jómódú kereskedők és kézművesek a terebélyesedő kisebb és nagyobb városokban, valamint az értelmiségiek korlátozott számú elit csoportja. Az emberek általában még mindig távol maradtak a politikától, kivéve az olyan időnkénti erőszakos, de jobbára anarchisztikus dühkitörések esetén, mint például a parasztfelkelések.

A politikai ébredés első társadalmilag befogadó, ám földrajzilag korlátozott megjelenési formája a francia forradalom volt. A kitörését alulról jövő atavisztikus²¹ lázadás és felülről jövő újszerű tömegpropaganda táplálta. Egy olyan társadalomban történt, amelyben a hagyományos monarchiát egy politikailag

²⁰ Politikai tevékenységüket titokban végzők. (A szerk.)

²¹ Öröklött, elavult. (A szerk.)

képzett, de belülről megosztott arisztokrácia és egy anyagilag kiváltságos helyzetben lévő katolikus egyház tartotta fent. Ezt a hatalmi struktúrát kezdte ki aztán egy politikailag képzett, de elégedetlen és a kulcsfontosságú városi központokban elégedetlenséget szító polgárság, sőt még egy olyan parasztság is, amely egyre jobban a tudatára ébredt viszonylagos jogfosztottságának. A társadalmi elégedetlenséget addig soha nem látott, a nyomda által segített politikai agitáció villámgyorsan forradalmi politikai törekvéssé változtatta, amelyek a „liberté, égalité, fraternité” érzelmileg megragadó jelszavaiban kristályosodtak ki.

Az ezt követő erőszakos politikai felkelés váratlan lökést adott a kollektív és öntudatos nemzeti identitásnak. Napóleon katonai sikere az 1789-es forradalom után legalább olyan nagy mértékben egy politikailag öntudatra ébredt francia nemzeti identitásnak tulajdonítható, mint katonai zsenijének. Ez a lelkesedés aztán villámgyorsan terjedt egész Európában; először Napóleon győzelmeit ünnepelte, majd visszahatásként (miután felébresztette a porosz, osztrák és orosz nacionalista érzelmeket) Napóleon bukását. Ám az 1848-as „népek tavasza” Európa nagy részén – kiváltképpen Németországban, de Itáliában, Lengyelországban és hamarosan Magyarországon is – a lelkes nacionalizmus és egy társadalmilag öntudatos politikai ébredés korszakába torkollott. Ekkorra már a politikailag tudatosabb európaiakat a távoli, nyitott és az arisztokratikus renden túllépő Amerika társadalmilag kevésbé forradalmi, de politikailag sokkal inspirálóbb humanizmusa ejtette rabul.

Európa azonban alig egy évszázaddal később a saját egymásnak feszülő populista indulatai által gerjesztett háborúk áldozatává vált. A két világháború, melyhez a bolsevik forradalom kifejezett imperializmusellenessége párosult, hozzájárult ahhoz, hogy a tömeges politikai ébredés globális jelenséggé váljon. A brit és a francia gyarmati birodalmak besorozott katonái

a saját politikai, faji és vallási identitásuk, valamint gazdasági nyomoruk új tudatával átítatva tértek haza. Ezzel párhuzamosan a nyugati felsőfokú oktatáshoz való könnyebb hozzáférés és, ennek eredményeként, a nyugati eszmék terjedése az európai gyarmatok helyi lakosságának a felső rétegeit a nacionalizmus és a szocializmus vonzónak tűnő elméleteihez láncolta.

Indiában Nehru²², Pakisztánban Dzsinnah²³, Indonéziában Szukarno²⁴, Ghánában Nkrumah²⁵ és Szenegálban Senghor²⁶ ehhez hasonló utakat jártak be a saját politikai eszmélésüktől kezdve addig, hogy karizmatikus vezetőként hatalmas tömegeket próbáltak a maguk nézetei felé hajlítani; pályájuk végül elvezetett ahhoz, hogy a nemzetük felszabadításának az élére álltak. Amikor Japán a huszadik század fordulóján váratlanul betört a világpolitikába, a példája ösztönzően hatott egy hasonló politikai magára találásra Kínában, amely az európai hatalmak reá erőltetett megalázó alávetettségétől szenvedett. Szun Jat-szen azt követően indította el a Kína megújítását célzó mozgalmát a huszadik század elején, hogy személyesen is okulhatott Japán önmaga által elkezdett nyugati típusú modernizációjából; időközben egy másik fiatal kínai, Teng Hsziao-ping fiatal diákként a marxizmus eszméit szívta magába Párizsban.

Két évszázad leforgása alatt a tömegkommunikációban lezajlott forradalom és az írás-olvasás fokozatos terjedése, különösen a városi lakosság egyre nagyobb tömegeiben, az egyéni politikai

²² A sikeres, társadalmilag elismert felmenőkkel rendelkező Nehru a független India első miniszterelnöke volt (1947–1964). (A szerk.)

²³ Mohamed Ali Dzsinnah Pakisztán megalapítója. (A szerk.)

²⁴ Az előkelő családból származó Szukarno az Indonéz Köztársaság első elnöke lett (1945–1967). (A szerk.)

²⁵ Nkrumah Ghána első elnöke 1960 és 1966 között. (A szerk.)

²⁶ Senghor jó módú családban nevelkedett, majd belépett a szocialista pártba. Szenegál elnöke 1960 és 1980 között. (A szerk.)

Közzszolgálatom egyik legemlékezetesebb eseménye 1978-ban történt velem, amikor Pekingben jártam az amerikai–kínai kapcsolatok normalizálását és egy olyan de facto kényszerszövetség megkötését célzó titkos tárgyaláson, amely az akkor éppen terjeszkedő Szovjetunió ellen irányult. A Tenggel való rendkívül kényes és szűk körű megbeszéléseket követően váratlanul meghívott engem egy privát vacsorára. Amint ott ültünk a Tiltott Város egy kis tóra néző egyik pavilonjában, és a saját politikai nézeteiről kérdezgettem, elkezdett a fiatalságáról beszélni. Beszélgetésünk egy fiatal diákként megtett útjára terelődött, amely Közép-Kínából (először egy folyami hajón a tengerpartig, majd onnan egy gőzös fedélzetén) az 1920-as évek akkor távoli Párizsába vitte. Számára ez akkor szó szerint a távoli ismeretlenbe vezető utat jelentette. Elmesélte, milyen fájdalmasan érintette a felismerés, hogy Kína Franciaországhoz képest mennyire le van maradva társadalmilag, és a nemzeti megalázottság érzete hogyan fordította a figyelmét a nemzeti feltámadáshoz vezető legrövidebb utat jelentő társadalmi forradalom marxista tanításai felé. Nemzeti megalázottsága, politikai öntudatra ébredése és ideológiai érése ekkor fonódott egybe, és alapozta meg a későbbi részvételét két forradalomban is: az elsőben Mao alatt, hogy szakítson Kína múltjával, és aztán (amikor ő maga lett a vezető) abban, hogy Kína jövőjét alakítsa. Teng Hsziao-ping és a felesége alig egy évvel ezután az emlékezetes pillanat után – a kínai vezető Amerikába tett állami látogatása során – egyedülálló gesztusként eljött hozzám magánvacsorára a Washington egyik külvárosában lévő otthonomba.

öntudatra eszmélést tömegjelenséggé változtatta. A politikai röpiratok és a rendszeresen megjelenő újságok a tizenkilencedik század folyamán felkeltették az emberek vágyát a politikai változásra. Ahogy a közép- és felsőosztálybeli emberek szokásává vált az újságolvasás, nőtt a politikai öntudatuk, és a nemzeti ügyekről folytatott politikai párbeszéd normális társadalmi tevékenységgé vált. A rádió megjelenése a korai huszadik században

aztán országos teret adott a politikai ékesszólásnak (gondoljunk csak Hitlerre), miközben még távoli eseményeknek is drámai azonnaliságot kölcsönzött, s korábban politikailag passzív és félig elszigetelt emberek a politikai vetélkedés hangzavarával találták szembe magukat.

A globális televízió, majd az internet nem régen történt megjelenése korábban elszigetelt népcsoportokat hozott kapcsolatba a világgal, és egyben növelte a politikailag aktívak lehetőségeit arra, hogy még több embert érjenek el, és mozgósítsák milliók politikai lojalitását és érzelmeit. A huszadik század végének univerzális kapcsolati rendszere a politikai nyugtalanságot, az utcai politizálást világszerte ismertté tette, és a máskülönben szétforgácsolt és egymástól távol lévő politikai erők egymástól tanulhattak. A jelszavak gyorsan terjedtek Nepáltól Bolíviáig ugyanúgy, mint a színes sálak viselete Irántól Thaiföldre, az emberek szenvedéseiről készült videók Szarajevótól a Gáza-övezetig, valamint az utcai tüntetések taktikája Tunisztól Kairóig – mindegyik jelenség szinte azonnal megjelent a tévé- és számítógép-képernyőkön is a világ minden pontján. Ezeknek az új típusú kommunikációs lehetőségeknek köszönhetően a hasonló élmények villámgyors elterjedése a glóbuszon a tömeges politikai meggyőzés részévé vált.

Egyes országokban a demográfiai „kidudorodás” a fiatal korosztályoknál – azaz, fiatal felnőttek aránytalanul magas száma, akik kulturális és gazdasági beilleszkedési nehézségekkel küzdenek – különösen robbanékony gyúanyagot képez a kommunikációs forradalommal együtt. A gyakran tanult, de munkanélküli fiatalok ebből adódó frusztráltsága és elidegenedése ideális újoncká teszi őket a militáns csoportok számára. Egy a Population Action International által 2007-ben készített jelentés szerint ez az aránytalanul nagy számú fiatal korosztály 1970 és 1999 között előforduló civil konfliktusok 80 százalékánál jelen volt. Ugyancsak

figyelemreméltó, hogy a Közel-Keleten és a tágabb értelemben vett muszlim világban az átlagosnál több fiatal található. Irak, Afganisztán, a palesztin területek, Szaúd-Arábia és Pakisztán mindegyike rendkívül nagy számú fiatallal rendelkezik, akiket a gazdaságuk képtelen felszívni, és akik hajlamosak a kiábrándulásra és a militáns eszmék elfogadására. Az egyre gyorsabban terjedő politikai öntudatra ébredés ebben az Egyiptom keleti részétől Kína nyugati határaiig terjedő térségben fenyeget leginkább erőszakos megnyilvánulásokkal. Lényegében egy demográfiai puszkaporos hordóról beszélhetünk. Hasonló demográfiai realitások uralkodnak olyan afrikai országokban, mint Kongó és Nigéria, valamint egyes latin-amerikai államokban is.

Napjaink fiatalabb nemzedéke különösen fogékony a politikai öntudatra ébredésre, mert az internet és a mobiltelefonok felszabadítják ezeket a fiatal felnőtteket a gyakran gátló hatású helyi politikai realitás alól. Ugyancsak ők biztosítják azt a politizáló tömeget, amely a leginkább hajlamos a militánsságra. Ebben az értelemben mai világunk nagy részén az egyetemi hallgatók milliói feleltethetők meg Marxnak a „proletariátusról” kialakított nézetének: az elégedetlen, sértett, kora modern kori poszt-feudális munkások kiváló alanyai voltak az ideológiai meggyőzésnek és forradalmi mozgósításnak. A tömegmédiá sugározta egyszerű politikai üzenetek éretlen érzelmeiket gyakran szimpla és célratörő gondolatokká és cselekvési indítékokká tudják változtatni. Minél jobban harmonizálnak ezek konkrét elégedetlenséggel és mélyen átélt érzelmekkel, annál hatékonyabb politikai mozgósító erővel bírnak. Egyes esetekben a manicheus²⁷ (fekete-fehér) jövőképek – melyek egyénileg érzett faji, etnikai vagy vallási megalázottság elleni reakciókban gyö-

²⁷ A manicheizmus (óperzsa vallás) tanítása szerint a fény és a sötétség, azaz a jó és a rossz állandó harcban állnak egymással. (A szerk.)

kereznek – rendkívül erős vonzerőt gyakorolhatnak, ahogy az Iránban történt 1979-ben. Könnyebben érthető magyarázatot adnak arra, amit a fiatalok éreznek, miközben legitimálják a megtorlásra, sőt bosszúra szomjazó érzéseiket.

A 2011 első pár hónapjában Észak-Afrikában és a Közel-Keleten kitört felkelések különösen eklatáns példát szolgáltatnak arra, hogy az elégedetlen fiatal tömegek és az egyre tágabb körben elérhető tömegkommunikációs technológia²⁸ egymásra találásával jellemezhető politikai öntudatra ébredés milyen potenciális következményeket vonhat maga után. A felkeléseket korrupt és érzéketlen nemzeti vezetők elleni düh váltotta ki. A munkanélküliség okozta frusztráció, a politikai életből való kirekesztődés, valamint a „rendkívüli” törvények prolongálása szerepeltek a közvetlen kiváltó okok között. Az évtizedek óta biztonságban uralkodó vezetők hirtelen egy olyan politikai öntudatra ébredéssel találták szembe magukat, amely a Közel-Keleten a birodalmi kor óta érlelődött a felszín alatt. A Közel-Kelet politikai életből kirekesztett, ám politikai öntudatra ébredt fiatal lakossága és a kommunikációs technológiában végbement forradalom egymásra találása századunk fontos geopolitikai valósága.

A politikai öntudatra ébredés a legkorábbi szakaszában rendszerint türelmetlen és hajlamos az erőszakra, amelyet a történelmileg átélt képmutatás miatt érzett mély felháborodás táplál. Ráadásul a korai politikai ébredés többnyire a nemzeti, etnikai és vallási identitásra koncentrál – kiváltképpen egy olyan identitásra, ami a gyűlölt külső erő ellen irányul, s amit nem elvont politikai eszmék mozgatnak. Ilyen módon az európai populista

²⁸ Az arab tavasz eseményeire Facebook-forradalmakként is szokás hivatkozni, mivel a különböző országok tüntetései nagyrészt a közösségi portálokon szerveződtek. (A szerk.)

nacionalizmus szikrája a Napóleon hódításai elleni ellenállásból pattant ki. A késő Togukava-kor japán politikai mozgalmái a tizenkilencedik században eredetileg a külföldiek elleni izgatással indultak, s csak ezt követően váltak a huszadik század első felére nyílt, terjeszkedő és militarista nacionalizmussá. A külföldi hódítók elleni kínai ellenállás a huszadik század fordulóján a Boxer-lázadásban²⁹ tört a felszínre, majd fokozatosan változott nacionalista forradalommá és polgárháborúkká.

Napjaink posztgyarmati világában az újonnan politikai öntudatra ébredtek egy olyan közös történelmi narratívát vallanak magukénak, amely viszonylagos elmaradottságukat, a hosszú ideig tartó külső uralmat, az önbecsülés elnyomását, valamint a mindig jelen lévő személyes hátrányos helyzetet a nyugati uralom kollektív örökségének állítja be. Éles gyarmatosításellenessége a Nyugat ellen irányul, ami a brit, francia, portugál, spanyol, belga, holland, olasz és német gyarmatosítás ma is élénk emlékezetéből táplálkozik. A Közel-Kelet muszlim államaiban – bár számos fiatal muszlimot lenyűgöz az amerikai tömegkultúra – a közel-keleti amerikai katonai beavatkozást, továbbá Izrael amerikai támogatását a nyugati imperializmus megnyilvánulásaként, s ebből következően a vélt vagy valós hátrányos helyzetük legfőbb forrásaként értelmezik.³⁰

²⁹ Kína számos pontján tört ki lázadás 1900-ban a külföldiek egyre erősödő hatalma és a kereszténység folyamatos terjeszkedése ellen, amit még az év őszén a szövetséges haderők elfojtottak. (A szerk.)

³⁰ Egy 2010-ben végzett Pew-felmérés szerint Törökországban a megkérdezettek 17%-a volt kedvező véleménnyel az Egyesült Államokról, Egyiptomban 17%-uk, Jordániában 21%-uk, Libanonban 52%-uk és Pakisztánban 17%-uk. Ugyanebben a közvélemény-kutatásban a válaszadók aránya, akik úgy vélték, hogy az Egyesült Államok „nagy mértékben” vagy „meglehetősen nagy mértékben” figyelembe veszi az országuk érdekeit a külpolitikai döntéseiben Törökországban 8%, Egyiptomban 15%, Jordániában 26%, Libanonban 19% és Pakisztánban 22% volt.

Egy erről a jelenségről röviddel a hidegháború után készített, jövőbe látó elemzés azt állapította meg, hogy „manapság a kulturális Nyugat-ellenesség közös és alapvető eleme a Nyugat iránti mélyen gyökerező neheztelés”.³¹ A szerző jellemző példaként David Diop szenegáli költőtől idéz³²:

*Azokban az időkben,
Amikor a civilizáció az arcunkba taposott
Amikor a szenteltvizet csapták meghunyászkodó szemünkbe
A keselyűk a karmuk árnyékába
Rejtették a szolgaság véráztatta emlékművét...*

A vers az új értelmiség egy jelentékeny részének imperializmus-ellenes érzelmeit foglalja össze a volt gyarmati területeken. Ha az ilyen mértékű Nyugat-ellenesség általánossá válik a feltörekvő államok politikailag öntudatra ébredt lakosságában, akkor a Nyugat által a huszonegyedik század elején oly nagy reményekkel propagált, jótékony, demokratikus értékek történelmileg irrelevánssá válhatnak.

A Pew egy 2008-ban készített felmérésében azoknak a válaszadóknak az aránya, akik az önzést a nyugati országokkal azonosították 81% volt Indonéziában, 73% Jordániában, 69% Törökországban, 67% a brit muszlimok között, 63% Egyiptomban, 57% a német muszlimok között, 56% Nigériában, 54% Pakisztánban, 51% a francia muszlimok között és 50% a spanyol muszlimoknál. Ugyanebben a közvélemény-kutatásban azoknak az aránya a megkérdezettek közül, akik az arroganciát a nyugati emberekkel azonosították, 74% volt Nigériában, 72% Indonéziában, 67% Törökországban, 64% a brit muszlimok között, 53% Pakisztánban, 49% Egyiptomban, 48% Jordániában, 48% a német muszlimok között, 45% a francia muszlimoknál és 43% a spanyol muszlimok között.

³¹ Donald J. Puchala: *The History of the Future of International Relations (Ethics and International Relations* 8, 1994), 197.

³² David Diop versének címe angolul *The Vultures*. (A szerk.)

A globális politikai öntudatra ébredés jelenségének még két további és közvetett következményére érdemes felfigyelni. Az első közülük az, hogy a Nyugat technológiailag sokkal fejlettebb expedíciós haderőinek aránylag olcsó és egyoldalú hadjáratait a politikailag passzív, gyengén felfegyverzett és csak nagy ritkán egyesült helyi lakosságok ellen immár a múlté. A tizenkilencedik században a helyi harcosok a britekkel szemben Közép-Afrikában, az oroszokkal szemben a Kaukázusban, vagy az indiánok az amerikaiak ellen a szemtől szembe vívott csatákban általában százszor annyi embert vesztek, mint a jól szervezett és sokkal fejlettebb fegyverekkel rendelkező ellenfeleik. Ezzel ellentétben a politikai ébredés nagyobb összefogásra is ösztönzött, s ez jelentős mértékben növelte a külső erők uralmának költségeit, ahogy azt az utóbbi időben a vietnamiak, algériaiak, csecsenek és afgánok rendkívül motivált, sokkal kitartóbb és taktikailag rendhagyó ellenállása („népi háborúja”) demonstrálta a külső hatalmak ellen. Az ennek eredményeként kibontakozó elszántság és kitartás háborújában a technológiai fölényben lévők nem tartoztak szükségszerűen a győztesek közé.

Másodszor, a gyorsan terjedő politikai öntudatra ébredés különös jelentőséget kölcsönzött a versengésen alapuló világpolitika egy korábban hiányzó dimenziójának: a rendszerszintű globális rivalizálásnak. Az ipari kor megjelenése előtt a megfelelő pénzügyi támogatással rendelkező katonai erő (fegyverzet, szervezet, motiváció, kiképzés és stratégiai vezetés) középponti és meghatározó szerepet töltött be a nagyhatalmi vetélkedésben, s a kérdést gyakran egyetlen egy meghatározó jelentőségű szárazföldi vagy tengeri csata döntötte el.

Napjainkban azonban a tömegek által megítélt komparatív társadalmi teljesítmény az egyes nemzetek befolyásának lényeges összetevője lett. Az 1800-as évek előtt az összehasonlító társadalmi statisztika senkit sem érdekelt – igaz, nem is állt

könnyen rendelkezésre – Franciaország és Nagy-Britannia, vagy az Osztrák-Magyar Monarchia és az Ottomán Birodalom, nem is szólva Kína és Japán versengésénél. Ám alig egy évszázad alatt a társadalmi tényezők összevetése fokozatosan fontosabbá vált a közvélemény szemében az egyes országok nemzetközi összehasonlításakor. Különösen igaz volt ez a hidegháborúban az olyan ellenlábasok esetében, mint az Egyesült Államok és a Szovjetunió, vagy jelenleg az Egyesült Államok és Kína között. Az egymástól eltérő társadalmi körülmények vizsgálata napjainkban rutinszerűvé vált. A nemzetközi hírekhez és információkhoz való gyors és széles körű hozzáférés, a rendelkezésre álló nagy számú társadalmi és gazdasági mutató, a földrajzilag távol eső gazdaságok és tőzsdék egyre intimebb kapcsolata, valamint a széles körben elérhető televízió és internet folyamatosan összehasonlító adatok tömkelegével látja el az embereket az összes jelentősebb társadalom jelenlegi és a jövőben várható teljesítményéről. A főbb vetélytársak közötti rendszerszintű rivalizálást folyamatosan árgus szemekkel követik nyomon, s annak kimenetelét a világon általában úgy látják, hogy az elsősorban az amerikai és a kínai gazdaság és társadalom gondosan mérlegre tett és több évtizedre előre prognosztizált egymáshoz viszonyított teljesítményétől függ.

Mindez nagy vonalakban egy olyan világot eredményez, amit az emberek érzelmei, percepciói korábban soha nem látott mértékben határoznak meg, s az emberiségről szóló egymással ellentétes narratívák már nem az egyik vagy másik politikailag és kulturálisan meghatározott régió objektív hatalmának függvényei. Ennek eredményeként a Nyugatnak mint olyannak nincs vége, ám globális szupremáciájának igen. Ez azt a tényt erősíti, hogy alapvetően Amerikától, annak belpolitikai vitalitásától és külpolitikájának történelmi relevanciájától függ a Nyugat jövőbeli szerepe. Az fogja meghatározni a Nyugat helyét és

szerepét az új objektív és szubjektív globális kontextusban, hogy az amerikai rendszer hogyan teljesít otthon, és Amerika hogyan viselkedik külföldön. Ma még mindkét kérdés nyitott, és végső soron a megfelelő válasz Amerika jelenlegi és egyedülálló történelmi felelőssége.

A fentiek miatt az amerikai rendszer folyamatos vonzereje – alapító elveinek létfontosságú relevanciája, gazdasági modelljének dinamizmusa, lakosságának és kormányának jóindulata – rendkívül lényeges, ha Amerika továbbra is konstruktív szerepet akar játszani a világban. Amerika kizárólag társadalmi rendszerének kiemelkedő teljesítményével képes visszanyerni történelmi lendületét, különösen a harmadik világban egyre népszerűbb Kína ellenében. Például amikor az Egyesült Államok a második világháború végén az antikolonializmus egyértelmű bajnokaként lépett fel, Amerikát választották – elsősorban Nagy-Britannia ellenében – azok az államok, amelyek a vállalkozás szabadságának segítségével kívánták modernizálni magukat. Egy olyan ország, amely a többiek megítélése szerint a történelem fősodrában van, könnyebben érvényesíti az érdekeit is. És noha jelenleg még nincs kifejezett ideológiai alternatíva az Egyesült Államokkal szemben, Kína hosszabb ideje tartó sikere rendszerszintű alternatívává válhat, ha az amerikai rendszer a többség szemében irreleváns modellé válik.³³

Egy ilyen esetben az egész Nyugat veszélybe kerülhet. Amerika történelmi jelentőségű hanyatlása alááshatja Európa politikai

³³ Kínának szándéka és ereje is van megválogatni azokat az eszközöket, amelyeket a globális felzárkózásban és a belső felzárkóztatásban (középosztályosítás) gyakorolni kíván. Ekképpen fokozatosan képessé válik arra is, hogy ideológiai exportőrként alakítsa a többi fejlődő ország politikáját, rendszerszintű alternatívát kínálva az amerikai modellel és a II. világháborút követően megalakult intézmények javaslataival szemben. (A szerk.)

önbizalmát és nemzetközi befolyását, aminek következtében egyedül maradhat egy potenciálisan instabilabb világban. Nem valószínű, hogy az Európai Unió – elöregedő lakosságával, alacsonyabb növekedési rátájával, sőt még az amerikaiénál is magasabb államadóssággal és a közös „európai” nagyhatalmi szerepre törekvés hiányában – jelenleg pótolni tudná Amerika egykori vonzerejét, vagy át tudná venni globális szerepét.

Az EU ilyen módon más térségek számára potenciális modellként lényegtelenné válik. Túlságosan gazdag ahhoz, hogy a világ szegényeinek releváns legyen, vonzani fogja ugyan a bevándorlókat, de senki sem akarja majd a példáját követni. Miután túl passzív a nemzetközi biztonság terén, nem rendelkezik olyan befolyással, hogy rávegye Amerikát arra: ne kövessen olyan politikát, amivel még jobban kielezi a helyzetet a világban, különösen az iszlám világával szemben. Túlságosan öntelt, s úgy viselkedik, mintha központi politikai célja az lenne, hogy a világ legkényelmesebb szociális otthonává váljon. Túl meg-rögzötten ragaszkodik saját szokásaihoz, s fél a multikulturális sokszínűségtől. Miután a geopolitikai Nyugat egyik fele távol tartja magát a globális geopolitikai stabilitás aktív alakításától egy olyan időszakban, amikor a világ új hatalmi konstellációjából hiányzik a koherencia és egy közösen vallott jövőkép, a globális instabilitás és a politikai szélsőségeség megerősödése könnyen a Nyugat nem szándékolt örökségévé válhat.

Paradox módon mindez Amerika újbóli megerősödését csak annál lényegesebbé teszi.

» MÁSODIK FEJEZET «

AZ AMERIKAI ÁLOM ELHALVÁNYULÁSA

Amerika, akár akarjuk, akár nem, a világ figyelmének a közép-pontjában áll. Amerika multietnikus demokráciája minden más országnál nagyobb mértékben keltette, és kelti most is fel a politika iránt érdeklő emberek érdeklődését, irigységét, s alkalmanként még az ellenszenvét is az egész világon. Ez az alapvető tény néhány rendkívül fontos kérdést vet fel: érdemes-e még mindig az amerikai rendszerrel világszerte versengeni? Szerte a világon a politikai öntudatra ébredt tömegek Amerikában a saját jövőjük reményteljes előképét látják-e? Amerikára mint pozitív szereplőre tekintenek-e a világ ügyeiben? Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy Amerikának a nemzetközi ügyekre gyakorolt befolyása attól függ, hogy a világ miként ítéli meg társadalmi rendszerét és globális szerepét, akkor ebből az következik, hogy Amerika megítélése a világban elkerülhetetlenül romlani fog, ha a negatív belső realitások és nemzetközileg elítélt külpolitikai kezdeményezései Amerika történelmi szerepének legitimációját csökkentik. Emiatt az Egyesült Államoknak minden rendelkezésre álló belső és történelmileg egyedülálló erejével felül kell kerekednie a belpolitikai kihívásokon, és sodródó külpolitikáját át kell alakítania annak érdekében, hogy visszanyerje a világ elismerését, és megújítsa rendszerszintű elsőbbségét.

1. MINDENKI „AMERIKAI ÁLMA”

Az elmúlt évtizedekben az „amerikai álom” milliók képzeletét ragadta meg, és vonzotta őket az amerikai partokra. Nem véletlenül vonzza Amerika még mindig a legmotiváltabb embereket nem csupán a már magasan képzettek vagy a felsőfokú képzésben részesülni kívánók közül, hanem azok közül is, akik a saját, kevésbé szerencsés társadalmi környezetük szegénységéből ki akarnak törni. Számos külföldi tudós, orvos és vállalkozó még mindig jobb lehetőségeket lát Amerikában, mint a saját hazájában. Fiatalabb társaik az amerikai posztgraduális képzésekre szeretnének bejutni, mert az Egyesült Államokban szerzett magas fokú diplomával otthon és külföldön is nagyobb az esélyük az elhelyezkedésre. Az évenként itt tanuló egymillió diák közül sokakat az amerikai lehetőségek ösztönöznek maradásra. Hasonlóképpen, az elszegényedett közép-amerikaiak, akik alkalmanként az életüket kockáztatják azért, hogy hozzájussanak valamilyen keveset fizető állásért Amerikában, olyan egyéni döntést hoznak, ami megkülönbözteti őket azoktól, akik nem mernek ilyen kockázatos utazásba belevágni. Ezeknek a motivált egyéneknek Amerika még mindig messze a legvonzóbb ország ahhoz, hogy minél gyorsabban egy jobb életet alakíthassanak ki. Mindezeknek az ambiciózus személyes álmoknak a végső kedvezményezettje Amerika.

Amerika hosszú ideje tartó történelmi vonzereje az idealizmus és materializmus kombinációján alapszik: mindkettő az emberi psziché erős motiváló tényezője. Az idealizmus a legjobbat hozza ki az emberekből, amennyiben másokat helyez előtérbe magával az egyénnel szemben, és társadalmi és politikai tiszteletet kíván meg az emberi lények magukkal született szentsége iránt. Az amerikai Alkotmány megfogalmazói ezt az idealizmust egy olyan politikai rendszerbe foglalták, amely az emberek „elide-

geníthetetlen jogainak” mindenki által vallott alapvető elveit védi (bár szégyenszemre nem nyilvánították törvénytelennek a rabszolgaságot). A politikai idealizmust ilyen módon intézményesítették. Ugyanakkor Amerika földrésznyi területe és a feudális hagyományok hiánya a végtelen határokkal rendelkező újonnan alapított ország materiális lehetőségeit vonzóvá tette azok számára, akik nem csupán személyes emancipációra, hanem meggazdagodásra is vágytak. Amerika mindkét területen, azaz az állampolgárság és a vállalkozás terén is olyat kínált, ami akkor Európában és a világ többi részén nem létezett.

Az idealizmus és materializmus iker vonzereje határozta meg Amerikát a kezdetektől fogva. Olyan embereket is vonzott az Atlanti-óceán túlsó partjáról, akik ugyanolyan lehetőségeket kívántak a saját hazájukban, mint amilyeneket az amerikai forradalom ígért. Függetlenül attól, hogy a francia Lafayette-ről³⁴ vagy a lengyel Kościuszkóról³⁵ beszélünk az amerikai függetlenségi háború idején, vagy a magyar Kossuthról a tizenkilencedik század közepén, az Amerikához való személyes kötődésük népszerűsítette Európában egy utánzásra érdemes új típusú társadalom képét. Az európaiak Amerika iránti csodálatát csak tovább növelte de Tocqueville-nak³⁶ az új amerikai

³⁴ Lafayette tábornokként vett részt George Washington vezérlete alatt az amerikai függetlenségi háborúban. Az alkotmányos monarchia elkötelezett híveként a francia forradalom alatt kiemelkedő politikai szerepet játszott. (A szerk.)

³⁵ Tadeusz Kościuszko az amerikai függetlenségi háborúban George Washington oldalán ezredesként harcolt. Hazájában később az Oroszország ellen 1794-ben indított felkelés vezetője lett, melyet jelentős sikerek után a túlerő lever. (A szerk.)

³⁶ Alexis de Tocqueville francia történész *Az amerikai demokrácia* című kétkötetes (1835, 1840) műve alapvetően befolyásolta az amerikai berendezkedésről Európában kialakult képet. Írása hatására kapcsolódott össze az amerikai demokrácia fogalma a szabadsággal és egyenlőséggel,

demokrácia működéséről írt éles szemű elemzése és Mark Twain megragadó történetei az amerikai frontier³⁷ életének semmihez sem hasonlítható egyediségéről.

Ám mindez az Amerikába tóduló bevándorlók tömegci számára közel sem lett volna annyira egyedülállóan vonzó a fiatal nemzet által kínált mérhetetlen anyagi lehetőségek nélkül. A szabad föld és a feudális urak hiánya vonzotta az embereket. A bevándorlók jelentette olcsó munkaerő mozgatta gazdasági növekedés korábban soha nem látott üzleti lehetőségeket kínált. A bevándorlók otthon maradtaknak írt levelei gyakran túlzottan vonzó távlatokról, az amerikai álom elérésében elért személyes sikerekről szóltak. Sajnos jó pár embernek arra a fájdalmas felfedezésre kellett jutnia, hogy Amerikában sem „kolbászból van a kerítés”.

A közvetlen külső fenyegetés hiánya és a biztonságos távoliság (az óceán másik oldalán létező valósággal szemben), a személyes és vallási szabadság újszerű érzete, valamint a nyitott frontier kínálta anyagi lehetőségek az idealizált új életformát a realitás szintjére emelték. Ugyanakkor segítettek elfedni, sőt igazolni is azt, ami egyébként rendkívül kellemetlen lett volna: az indiánok folyamatos elűzését a földjeikről, majd kiirtásukat (a Kongresszus által 1830-ban elfogadott Indián Áttelepítési Törvénnyel [Indian Removal Act], amely az első formalizált etnikai tisztogatással ért fel), továbbá a rabszolgaság makacs megmaradását, amit állandósult társadalmi elnyomás és a fekete amerikaiak szegregációja követett. Az amerikai valóság amerikaiak által hirdetett szélsőségesen idealizált változata azonban nem csak az önképük

amelyeket az egyének és a közösség számára egyszerre biztosított. (A szerk.)

³⁷ A frontier folyamatosan mozgásban lévő, képzeletbeli politikai-földrajzi terület, mely elválasztja egymástól a civilizált, politikailag egységes területet az azt körülvevő, civilizálatlan zónától. (A szerk.)

fényezésére szolgált; ezt a képet külföldön is sokan elfogadták, mindenekelőtt Európában.

Ennek következményeként az Egyesült Államokról azt a kevésbé kedvező képet, amit Amerika déli szomszédai alakítottak ki, még a huszadik század első évtizedeiben is többnyire figyelmen kívül hagyták. Mexikó számára az új Amerika valami teljesen mást jelentett: egy terjeszkedő és földéhes kapzsi hatalmat, amely kíméletlenül szerzett érvényt anyagi érdekeinek, amely imperialista célokat dédelgetett a nemzetközi kapcsolataiban, és amely képmutatóan hivalkodott állítólagos demokratikus értékeivel. És miközben magának Mexikónak a történelmében is akad bőven bírálni való, az Amerikát illető nemzeti sérelmeinek nagy részét a történelmi tények alátámasztják. Amerika Mexikó kárára terjeszkedett olyan birodalmi ambícióval és területi kapzsisággal, ami nem egészen illett bele a fiatal amerikai köztársaságról kialakult vonzó nemzetközi képbe. Röviddel később ennek a terjeszkedésnek a lendülete elrepítette az amerikai zászlót a hawaii királyságba és pár évtized múlva még a Csendes-óceánon is túlra, a Fülöp-szigetekre (ahonnan az Egyesült Államok csupán a második világháború után vonult vissza). Kuba és Közép-Amerika egyes részei Mexikóhoz hasonlóan inkább elszenvedték, mint elfogadták volna az amerikai hatalmat.

Másutt vegyesebb kép alakult ki Amerikával kapcsolatban a tizenkilencedik században és a huszadik század elején. Dél-Amerika egyes részein kezdetben nagy tetszést keltett az, hogy Amerika elutasította az európai fennhatóságot, s többen is az amerikai alkotmányos újítások utánzása mellett döntöttek. Ám az európai beavatkozást a nyugati féltékenységre kizáró Monroe-doktrínát³⁸ már kétkedve fogadták, s egyesek Dél-Ameriká-

³⁸ A köztudatba „Amerika az amerikaiaké” szlogenként bevonult Monroe-doktrína (1823) azt fejezte ki, hogy Amerika az európai hagyománnyal

ban arra gyanakodtak, hogy a háttérben valójában az önzés áll. Hamarosan politikai és kulturális ellentétek jelentkeztek, különösen a középosztálybeli értelmiség politikailag aktív rétegeiben. Két regionális ambíciótól fűtött dél-amerikai állam, Perón Argentínája³⁹ és Vargas Brazíliája⁴⁰ a huszadik században nyíltan az amerikai regionális dominancia ellen fordult. A földrajzilag sokkal távolabb eső és politikailag csak később ébredő Ázsia államait valamelyest lenyűgözte Amerika figyelemreméltó gazdasági fejlődése, de hiányzott náluk Európa intellektuális erjedése és ideológiai affinitása.

A huszadik század folyamán Amerika globálisan kétszer is szédítő magasságokba kapaszkodott. Először közvetlenül az első világháború után, másodszor pedig a hidegháború végén. Amerika új nemzetközi helyzetét Wilson elnök idealisztikus tizennégy pontja⁴¹ jelképezte, amely éles ellentétben állt Európa imperialista és gyarmati örökségével. A nemzetközi hatalom gyakorlói számára nyilvánvaló volt, hogy Amerika katonailag jelentős beavatkozása az első világháborúba és – ami még ennél is fontosabb – minden-

szakítva a monarchikus helyett a köztársasági államformát választja, és Európa minden olyan lépését, mely e döntés szabadságát befolyásolná, saját biztonságát veszélyeztető lépésként fogja értékelni. (A szerk.)

³⁹ Juan Perón három ízben volt Argentína elnöke (a '40-es, '50-es, majd a '70-es években). Alapvetően jobboldali tekintélyuralmi rendszerét a brit és az amerikai politika ellen hangolta, ami gazdasági válsághoz is vezetett. (A szerk.)

⁴⁰ A radikális jobboldali Getúlio Vargas 1930-ban ragadta magához a hatalmat Brazíliában. Elhelyezkedése miatt kereskedelmi és biztonságpolitikai szempontból is jó viszonyra kellett törekednie az USA-val. A Pearl Harbor elleni japán támadást követően a fasiszta típusú diktatúra a II. világháborúba az amerikaiak oldalán lépett be. (A szerk.)

⁴¹ Woodrow Wilson amerikai elnök (1913–1921) 1918-ban hirdette meg a nemzetközi politikai rendezés alapelveit, melyek közül kiemelt jelentősége volt a kollektív biztonság elvének és a nemzetek önrendelkezési jogának. (A szerk.)

ható szerepe az Európán belüli hatalom újra elosztására szolgáló nemzeti önrendelkezés új elveinek meghatározásában egy saját ideológiával és anyagi vonzerővel rendelkező hatalmas ország megjelenését jelenti a világ színpadán. Ez a vonzerő még akkor sem halványult el, amikor az idealizált Amerika először a történelme folyamán bezárta kapuit a külföldi bevándorlók előtt.⁴² Egy rövid ideig úgy tűnt, hogy sokkal lényegesebb az a tény, hogy Amerika új globális szerepvállalása elkezdte átalakítani a nemzetközi kapcsolatok alapjait.

A nagy gazdasági világválság alig egy évtizeddel később azonban az amerikai rendszer belső sérülékenységeire figyelemztetett, és sebet ejtett Amerika globális vonzerején. Az óriási mértékű munkanélküliséggel és társadalmi nehézségekkel járó, váratlanul jött gazdasági válság felfedte az amerikai kapitalista rendszer alapvető gyengeségeit és méltánytalanságait csakúgy, mint egy hatékony társadalmi biztonsági háló hiányát (amivel Európa éppen akkor kezdett el kísérletezni). Az Amerikáról mint a korlátlan lehetőségek hazájáról kialakult mítosz ennek ellenére tovább élt, elsősorban azért, mert a náci Németország felemelkedése közvetlen veszélyt jelentett az Európa és Amerika által közösen vallott értékekre. Ráadásul, röviddel később a második világháború kitörésével Amerika maradt Európa utolsó reménysége. Az Atlanti Charta⁴³ kodifikálta a közös,

⁴² Az amerikai bevándorlási politikában az 1921-es kvótatörvény hozott fordulatot, mely az 1910. évi népszámláláson mért etnikai számarányok 3%-ában maximálta a kiadható bevándorlási engedélyeket. A törvényt 1924-ben tovább szigorították. A második kvótatörvény 1965-ig volt érvényben. (A szerk.)

⁴³ A Churchill és Roosevelt által 1941-ben aláírt Atlanti Chartával a hatalmak célja az volt, hogy kidolgozzák a háború utáni világrend alapelveit. A megjelölt célok között szerepelt a tengelyhatalmak legyőzésén túl a világ nemzeteinek egyesítése, az önrendelkezés elve, a demokratikus

de veszélyeztetett értékeket, és gyakorlatilag elismerte, hogy azok léte végső soron Amerika hatalmán múlik. Amerika vált egyben a nácizmus, a háború viszontagságai és egyre inkább a kommunizmus terjedése elől menekülő európai emigránsok fő célállomásává is. A korábbiakkal ellentétben az újonnan érkezettek között sokkal nagyobb volt a magasan képzettek aránya, s így kézzelfogható módon járultak hozzá Amerika társadalmi fejlődéséhez és nemzetközi helyzetének erősödéséhez.

Amerika röviddel a második világháború befejeződése után új kihívással találta magát szembe: a Szovjetunióval való rendszerszintű versengéssel. Az új vetélytárs nem csupán a globális hatalomért folytatott küzdelemben bizonyult komoly ellenfélnek, hanem nagyratörő alternatívát is kínált az emberiségnek szebb jövőt kutató törekvéseiben. A nagy gazdasági világválság a Nyugaton és a Szovjetunió felemelkedése a második világháború egyértelmű geopolitikai nyerteseként – Moszkva az 1940-es évek végére Eurázsia nagy részét ellenőrzése alatt tartotta, beleértve akkoriban még Kínát is – csak tovább növelte a szovjet kommunizmus ázsióját. Idealizmusának és materializmusának primitív és ideológiailag összetákolt elegye az egész világon az amerikai álom ígéretének versenytársává lépett elő.

Az új szovjet állam már a forradalom alatt, a kezdetektől nyilvánította, hogy a világ első tökéletesen igazságos társadalmát építi. A marxizmus egyedi történelemfelfogásában szilárdan hívó Szovjetunió tudatosan tervezett társadalomalakítást vezetett be, amelyet felvilágosult vezetői erőszakkal intézményesítettek, és amely állítólagos egyenlősdi elveken nyugodott. A racionális materializmus szolgálatába állított erőszakos idealizmus ragályos utópista formulává vált.

önkormányzat, a szabad kereskedelem, a tengerek szabadsága, valamint az univerzális béke és a leszerelés. (A szerk.)

Noha tömeges terror, kényszermunka, nagyarányú deportálások, valamint állami támogatással végrehajtott gyilkosságok voltak a szovjet modell hajtóerői, ennek ellenére mégis visszhangra találtak sok olyan politikailag öntudatra ébredő embernél, akik elszenvedték a két egymást követő és rendkívül véres háború megpróbáltatásait. Vonzónak bizonyult a Nyugat szegényebb sorú rétegeinek, akiknek az ipari haladásba vetett hitét a nagy gazdasági világválság megtépázta, s mind nagyobb mértékben Ázsia és Afrika gyarmatosításellenes tömegeinek, kiváltképpen azoknak a radikális értelmiségieknek, akik a radikális változások évszázadában valamilyen történelmi bizonyosság után epedeztek. Sőt, röviddel a bolsevik forradalom után, amikor a kísérlet társadalmi tragédiák és polgárháború közepette éppen hogy csak elindult, a szovjet rendszer az oda látogató külföldi értelmiségiektől Amerika korábbi imázsához hasonlítható elismeréseket kapott. „Láttam a jövőt, s az működik” – jelentette ki egy elvakult, baloldali amerikai politikai író, Lincoln Steffens egy 1919-ben Oroszországban tett rövid látogatást követően.

Az ezt követő évtizedekben ez a meggyőződés keretét kölcsönözt a szovjet kísérlet széleskörű dicsőítésének és a korábban soha nem látott méretű tömeggyilkosságok iránti közömbösségnek, sőt esetenként az igazolásának. Függetlenül attól, hogy Jean-Paul Sartre-ról vagy Kim Philbyről⁴⁴, anglikán lelkészekről vagy kvéker prédikátorokról, ázsiai vagy afrikai gyarmatellenes politikai aktivistákról, vagy akár egy korábbi amerikai elnökhelyettesről van szó, aki egy neki társadalmi rehabilitációs központként „eladott” koncentrációs tábort látogatott meg, a Szovjetunió tudatosan „racionális” jövőépítését Amerika többnyire spontán

⁴⁴ Kim Philby (1912–1988) a Cambridge-i Ötök (Nagy-Britanniában működő szovjet kémhálózat) tagja. Brit hírszerző tisztként éveken át kettős ügynökként szolgált a Szovjetuniót. (A szerk.)

fejlődésével szemben olyan előrelépésnek tekintették, ami széles körben hódított egy olyan korban, amelyben a társadalomépítés a történelem folyamán először tűnt kivihetőnek.

A szovjet rendszer megtevesztő vonzerejét olyan állításokkal próbálták erősíteni, hogy a Szovjetunióban a társadalmi egyenlőség, a teljes foglalkoztatottság, valamint az egészségügyi ellátáshoz való általános hozzáférés már valósággá is vált. Ráadásul az 1960-as évek közepére a szovjetek által az Egyesült Államokkal szemben vívott űrverseny kezdeti szakaszában elért eredmények, nem is említve Oroszország nukleáris arzenáljának felépítését, látszólag egy szükségszerű szovjet győzelmet vetítettek előre az Amerikával zajló tágabb idealista/materialista versengésben. Szovjet vezetők hivatalosan is megjósolták a rivalizálás ilyen kimenetelét: nyilvánosan azt állították, hogy az 1980-as évekre a szovjet gazdaság le fogja hagyni az amerikaiat.

Ez az első Amerika elleni rendszerszintű kihívás egy negyedszázaddal később hirtelen megszűnt, nagyjából pontosan abban az időben, amikor a Kreml azt várta, hogy a Szovjetunió világelső lesz. Számos ok miatt – amelyek közül néhány a szovjet külpolitikai hibákból eredeztethető, míg mások a belpolitikai ideológiai sterilitásból, a bürokratikus degenerációból, a társadalmi és gazdasági stagnálásból, nem is szólva az egyre nagyobb politikai elégedetlenségről Kelet-Európában és Kína ellenséges magatartásáról – a Szovjetunió belsőleg összeomlott. Az összeomlása egy ironikus igazságot fedett fel: a rendszerszintű felsőbbrendűség, amit a szovjetek nagy garral hirdettek, s amit a külső csodálók papagájként visszhangoztak, gyakorlatilag minden társadalmi vonatkozásban hamisnak bizonyult. Ezt a gigantikus kudarcot korábban elfedte a „tudományos” társadalomépítés intellektuálisan vonzó látszata, amelyet egy olyan uralkodó elit hirdetett, amely cinikusan elrejtette a kiváltságait, miközben minden felett átfogó ellenőrzést gyakorolt. Mihelyt

ez az ellenőrzés csorbát szenvedett, a felbomló szovjet politikai rendszer egy viszonylagosan elmaradott és szegény társadalmat leplezett le. A valóságban a Szovjetunió mindössze egyetlen egy területen volt Amerika versenytársa: a katonai hatalmat illetően. Így a huszadik század folyamán immár másodszor maradt Amerika rivális nélkül.

Egy ideig úgy tűnt 1991 után, hogy Amerika győzelme hosszú ideig tarthat, vetélytárs sem volt a láthatáron, az egész világon modellként szolgált, és a történelem menete látszólag megállt. Miután a rendszerszintű vetélkedés befejezettnek látszott, az amerikai vezetők, a bukott szovjet versenytársakhoz kissé ironikusan hasonló módon, magabiztosan kezdtek el arról beszélni, hogy a huszonegyedik század egy újabb amerikai évszázad lesz. Bill Clinton elnök adta meg az alaphangot 1997. január 20-án elmondott, második beiktatási beszédében: „A 20. század ezen utolsó elnöki beiktatási beszédénél emeljük a szemünket azokra a kihívásokra, amelyek a következő évszázadban várnak ránk. (...) A 21. század hajnalán (...) Amerika egyedül áll a világban, mint a világ nélkülözhetetlen nemzete.” Gondolatait utóda, George W. Bush csak még nagyobb magabiztossággal visszhangozta: „A nemzetünk Isten kiválasztottja, és a történelem arra ítélte, hogy az egész világ számára modellként szolgáljon.” (2000. augusztus 8.)

Ám nemsokára Kína lenyűgözően gyors felemelkedése a globális hatalmi hierarchia csúcsa közelébe – olyan országos aggodalmat kiváltva ezzel Amerikában, amit az 1980-as években Japán látványos gazdasági megerősödése okozott – és Amerika egyre növekvő mértékű eladósodása a 2000-es években bizonytalanságot keltett Amerika gazdasági dinamizmusának hosszú távú fenntarthatóságát illetően. A 2001. szeptember 11-i tragédia után a homályosan meghatározott „terror elleni háború” és annak 2003-as Irak elleni kiterjesztése egy ki nem

kényszerített unilaterális háborúvá az amerikai külpolitika széles körű delegitimációját indította el még a baráti országok körében is. A 2008–2009-es gazdasági válság aztán megrendítette az Egyesült Államok hosszú távú gazdasági vezetésébe vetett globális hitet, s egyben alapvető kérdéseket fogalmazott meg az amerikai rendszer társadalmi igazságáról és üzleti erkölcséről.

A gazdasági válság és az azt követő recesszió 2007–2009-ben – amelyet a Wall Street olyan gátlástalanul pénzsóvár spekulációjáról tett megdöbbentő felfedezések kísértek, amelyek egy társadalmilag felelős és termelékeny kapitalizmus alapvető elveit hazudtolták meg – sem tudta azonban teljes mértékben lerombolni Amerikának azt a külföldön kialakult és meggyökeresedett képét, hogy sikerét a politikai idealizmus és a gazdasági materializmus elegyével érte el. Meglepően rövid idő múlva Angela Merkel, Németország kancellárja az amerikai Kongresszusban (2009. november 3-án) elmondott beszédében lelkesen kiállt az „amerikai álomba” vetett „mély” hite mellett. Meghatározása szerint ez „lehetőséget jelent mindenkinek, hogy sikeres legyen, hogy a saját személyes erőfeszítései segítségével boldoguljon az életben”, s mély meggyőződéssel hozzátette, hogy az amerikai rendszer szerves részét képező „szabadság hatalmánál jobban semmi sem inspirál engem, semmi sem ösztönöz arra, hogy többet tegyek, és semmi sem tölt el erősebb pozitív érzélemmel”.

Merkel üzenete azonban burkolt figyelmeztetést is tartalmazott arról, hogy mit jelenthet a Nyugatnak, ha az amerikai modell vonzereje fakulni kezd. És minden kétséget kizáróan fakulni kezdett még a 2008-as válság előtt. Amerika imázsa akkor volt a legkedvezőbb, amikor távolról nézte az ember, ami a huszadik század első felében történt, vagy amikor a két világháborúban a demokratikus Nyugat védelmezőjének bizonyult, majd a szovjet totalitárius rendszer szükséges ellensúlyának, és különösen akkor lett kedvező, amikor a hidegháború egyértelmű nyertesévé vált.

Egy olyan új történelmi helyzetben azonban, amikor Amerika jelen volt az egész világon, belső hiányosságait többé nem lehetett elrejtetni az árgus és kritikus szemek elől. Amerika általánosságban vett idealizálását sokkal alaposabb vizsgálatok váltották fel. Így a világ jobban a tudatára ébredt annak, hogy Amerika – annak ellenére, hogy rengeteg olyan ember reménysége, akik vágnak arra, hogy részesüljenek az „amerikai álomból” – súlyos működési gondokkal küzd: egy óriási és egyre növekvő államadóssággal, egyre fokozódó társadalmi egyenlőtlenséggel, olyan sokszínű kultúrával, amely a mindennapi materializmus előtt áldoz, egy kapzsi spekulációval átitatott pénzügyi, valamint egy polarizált politikai rendszerrel.

2. AZ ÖNBECSAPÁSON TÚL

Az amerikaiaknak meg kell érteniük, hogy külföldön a hatalmunk egyre inkább azon áll vagy bukik, hogy mennyire tudunk megbirkózni otthoni problémáinkkal. A szükséges rendszerbeli reformokra irányuló, határozott országos döntések elengedhetetlen előfeltételei annak, hogy bármilyen ésszerű vitát nyithassunk Amerika globális perspektíváiról. Mindez megkívánja, hogy az amerikaiak ugyanúgy tisztában legyenek az országuk sebezhető pontjaival, mint annak megmaradt globális erőtartalékaival. Egy józanul átgondolt egyenlegkészítés ad csak megfelelő kiindulópontot azokhoz a reformokhoz, amelyek szükségesek, ha Amerika meg akarja tartani vezető szerepét a világban, miközben belső rendjének alapvető értékeit is megvédi.

Amerikának hat jelentős, egyre veszélyesebb tehertétellel kell szembenéznie. Először is a növekvő és előbb-utóbb kezelhetetlen államadóssággal. A Kongresszusi Költségvetési Hivatal (Congressional Budget Office) 2010. augusztusban kiadott *Költségvetés és gazdasági kilátások (Budget and Economic Outlook)* című jelentése szerint az amerikai állam-

adósság nagyjából a GDP 60 százalékát tette ki. Ez kellemetlenül magas szám, de egyáltalán nem olyan, ami az Egyesült Államokat egy kategóriába helyezi a világ legjobban eladósodott államaival (Japán államadóssága például a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) nettó adósságszámítása szerint a GDP nagyjából 115 százalékán állt, noha ennek nagy részét a japánok maguk birtokolták; Görögország és Olaszország körülbelül 100 százaléknál tartott). A baby boom nemzedék küszöbön álló nyugdíjba vonulásával súlyosbított strukturális költségvetési hiány azonban jelentős hosszú távú nehézségeket fog okozni. Egy 2010. áprilisban készült Brookings-tanulmány⁴⁵ szerint, amely az Egyesült Államok adósságát különböző eshetőségek alapján számította ki, az Obama-adminisztrációnak jelenleg létező költségvetése következtében a GDP-arányos amerikai államadósság 2025-re meg fogja haladni a közvetlenül a második világháború után mért eddigi legnagyobbat, a 108,6 százalékot. Ha mindehhez hozzávesszük, hogy e növekvő kiadásokat kizárólag jelentős adóemeléssel lehet fedezni, amelyet azonban jelenleg szinte mindenki elutasít, a kíméletlen valóság az, hogy a növekvő államadósság egyben növelni fogja az Egyesült Államok sebezhetőségét olyan jelentősebb hitelnyújtó államok machinációival szemben, mint például Kína. Ráadásul ez megrendíti majd az amerikai dollárnak mint a világ tartalék valutájának a helyzetét, aláássa Amerikának mint a világon legtöbbek által követett gazdasági modellnek a pozícióját, és ebből következően vezető szerepét olyan szervezetekben, mint a G-20-ak, a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap

⁴⁵ A tanulmány 2010. április 29-én jelent meg *Déjà Vu All Over Again: On the Dismal Prospects for the Federal Budget* címmel. <http://www.brookings.edu/research/papers/2010/04/29-budget-outlook-gale> (A szerk.)

(IMF). Emellett csökkenteni fogja azt a képességét, hogy otthon javítson a helyzetén, és egyszer talán még azt is, hogy pénzt szerezzen ahhoz, hogy megvívja a szükséges háborúkat.

Amerika komor kilátásait nemrégén két tapasztalt közpolitikai szakértő, R. C. Altman és R. N. Haass foglalta össze rendkívül magvasan a Foreign Affairs egyik 2010-ben megjelent számában *Amerikai pazarlás és amerikai hatalom* (*American Profligacy and American Power*) címmel. Baljósan így írnak: „A 2020 utáni pénzügyi kilátások egyszerűen apokaliptikusak. (...) Az Egyesült Államok nagyon gyorsan közeledik egy történelmi jellegű fordulóponthoz: vagy rendbe rakja a pénzügyeit, s így újra megteremti a világsúlyosságának előfeltételeit, vagy ha ezt nem teszi, akkor súlyos belső és külső következményekkel számolhat.” Ha Amerika tovább halogatja egy olyan komoly reformterv megvalósítását, ami egyszerre csökkenti a kiadásokat és növeli a bevételeket, akkor az Egyesült Államokra minden valószínűség szerint ugyanaz a sors vár, mint a korábbi pénzügyileg megrokkant nagyhatalmakra, például az ókori Rómára vagy a huszadik századi Nagy-Britanniára.

Másodszor Amerika elhibázott pénzügyi rendszere is óriási tehertételt jelent. Ez két szempontból is sebezhető. Egyrészt kockázatos és önző magatartása ketyegő pokolgépként veszélyezteti nem csupán Amerikát, de az egész világ gazdaságát. Másrészt erkölcsileg olyan rombolást végzett, ami felháborodást kelt otthon, és aláássa Amerika vonzerejét külföldön, tovább növelve Amerika társadalmi dilemmáit.

Amerika befektetési bankjainak és kereskedőházainak mértéket nem ismerő magatartása, felborult pénzügyi egyensúlyuk és a pénzsóvár Wall Street-i spekulánsok inspirálta vakmerő kockázatvállalásuk – amelyet csak elősegített a dereguláció és a saját otthonok finanszírozása kapcsán a kongresszusi felelőtlenség –

indította el a 2008-as pénzügyi válságot és az azt követő receszsiót, milliókat hozva rendkívül nehéz gazdasági helyzetbe.⁴⁶

A helyzetet csak súlyosbította, hogy a pénzügyi spekulánsok a bankokban és a biztosítási alapokban, ahol lényegében intaktak a részvényesek ellenőrzésétől, hihetetlenül nagy profitokat vágtak zsebre anélkül, hogy mindezt gazdasági innováció vagy munkahelyteremtés ellensúlyozta volna. A 2008-as válság egyben feltárta a már korábban említett megdőbbentő különbségeket a pénzügyi rendszer csúcsán lévők és mindenki más között Amerikában, s akkor még nem is szóltunk a fejlődő világról. Sőt, a National Bureau of Economic Research (Gazdasági Kutatások Országos Hivatala) egy 2009-ben készült tanulmánya szerint a pénzügyi szektor bérei 1,7-szer haladták meg a magánszektor-

⁴⁶ Roger Lowenstein lényeglátó *The End of Wall Street* (New York, Penguin Press, 2010) című kötetében található az alábbi rendkívül sokatmondó adatok a saját magunk okozta 2008–2009-es pénzügyi válság általános társadalmi és gazdasági következményeiről:

A G-20-as nemzetek átlagos költségvetési deficitje 1%-ról 8%-ra nőtt. (294)

2009-re minden egyes amerikaira 24 000 USD jutott az államadósságból – ebből az összegből 2500 USD Kínát illette. (294)

Amerika össznemzeti gazdagsága 64 billióról 51 billió USD-ra esett vissza. (284)

Amerika munkanélküliségi rátája elérte a 10,2%-ot. (284)

Az Egyesült Államok 8 millió munkahelyet veszített el. (284)

A jelzáloggal terhelt ingatlanok lefoglalása a havi 74 000-ről 2005-ben havi 280 000-re nőtt 2008 nyarára, s 360 000-re 2009. júliusra. (147, 283)

2009-ben hetente átlagosan három bank ment csődbe. (282)

2009 tavaszán 15 millió amerikai család jelzáloga volt magasabb, mint az otthonuk értéke. (282)

A GDP 3,8%-kal zsugorodott – a második világháborút követő demobilizáció óta a legnagyobb mértékben. (282)

Amerika az 1930-as évek óta a leghosszabb recessziót élte át. (282)

A részvények értéke 57%-ot zuhant – a nagy gazdasági világválság óta a legnagyobb mértékben. (281)

ban fizetettek a 2008-as pénzügyi válság előtt – ilyen mértékű különbségre nem volt példa a második világháborút megelőző évek óta. A pénzügyi rendszer reformja olyan egyszerű, ám hatékony szabályozással, ami növeli az átláthatóságot és a számon kérhetőséget, miközben elősegíti a gazdasági fejlődést általában véve, elkerülhetetlen annak érdekében, hogy az Egyesült Államok gazdaságilag versenyképes maradjon.

Harmadszor a szélesedő jövedelem-olló és a stagnáló társadalmi mobilitás együttesen hosszú távú veszélyt jelentenek a társadalmi konszenzusra és demokratikus stabilitásra, két olyan feltételre, amelyek szükségesek egy hatékony amerikai külpolitika fenntartásához. Az amerikai Census Bureau (Népszámlálási Hivatal) szerint Amerikában jelentősen nőnek a jövedelemkülönbségek. 1980-ban a háztartások legjobban kereső felső 5 százaléka a teljes nemzeti jövedelem 16,5 százalékaival rendelkezett, míg az alsó 40 százalék 14,4 százalékkal. 2008-ra ezek az adatok 21,5 százalékra és 12 százalékra változtak. Még torzabb képet mutat az egyes családok gazdagsága a teljes nemzeti jövedelemhez képest: a Federal Reserve⁴⁷ (Szövetségi Tartalékalap) szerint az amerikai családok leggazdagabb 1 százaléka az amerikai nemzeti vagyon megdöbbszentően magas, 33,8 százalékát mondhatta magáénak, miközben az amerikai családok alsó 50 százaléka mindössze 2,5 százalékkal részesedett belőle.

Ez a trend az Egyesült Államokat mind a jövedelmet, mind a gazdagságot illető egyenlőtlenség tekintetében az élre katapultálta; Amerika a világ fejlett országai közül ezzel a legegyenlőtlenebbé vált (lásd a *Jövedelemegyenlőtlenségek* és a *Részesedés a teljes nemzeti jövedelemből* című táblázatokat). Egy ilyen jövedelmi egyenlőtlenség elviselhetőbb lenne, ha az amerikai álmok ígéretével összhangban társadalmi mobilitással járna

⁴⁷ Az USA központi banki rendszere. (A szerk.)

JÖVEDELEMEGYENLŐTLENSÉGEK
(A leginkább egyenlőtlentől a legkevésbé egyenlőtlenig)

	Év	Gini-együttható
Brazília	2005	56,7
Egyesült Államok	2007	45,0
Oroszország	2009	42,2
Kína	2007	41,5
Japán	2008	37,6
Indonézia	2009	37,0
India	2004	36,8
Egyesült Királyság	2005	34,0
Franciaország	2008	32,7
Olaszország	2006	32,0
EU	2009	30,4
Németország	2006	27,0

Forrás: CIA World Factbook

RÉSZESEDÉS A TELJES NEMZETI JÖVEDELEMBŐL

	Év, egység	Felső 10%	Alsó 50%
Egyesült Államok	2001, család	69,8%	2,8%
Egyesült Királyság	2000, felnőtt	56,0%	5,0%
Japán	1999, háztartás	39,3%	13,9%
Olaszország	2000, háztartás	48,5%	7,0% (alsó 40%)
Indonézia	1997, háztartás	65,4%	5,1%
India	2002-03, háztartás	52,9%	8,1%
Németország	1998, háztartás	44,4%	3,9%
Franciaország	1994, személy	61,0%	n. a.
Kína	2002, személy	41,4%	14,4%
Kanada	1999, családi egység	53,0%	6,0%
Ausztrália	2002, háztartás	45,0%	9,0%

Forrás: UN University, 2008/2-es jelentés

együtt. Az amerikai társadalmi mobilitás azonban gyakorlatilag stagnált az utóbbi évtizedekben, miközben a jövedelemkülönbségek folyamatosan nőnek. A valóság az, hogy a *Részese-dés a teljes nemzeti jövedelemből* című táblázatban ismertetett jövedelmi különbségeket mérő Gini-együtthatóra vonatkozó legutóbbi adatok azt mutatják, hogy az Egyesült Államok a jelentősebb gazdaságok közül az utolsó helyre szorult, nagyjából egy szintre Kínával és Oroszországgal; a jelentősebb fejlődő államok közül egyedül Brazília produkált magasabb jövedelmi egyenlőtlenségeket.

Ráadásul, olyan utóbbi időkben készült tanulmányok, amelyek az amerikai nemzedékek közötti jövedelmi mobilitást egyes európai államokéihoz hasonlítják, kimutatják, hogy az általános gazdasági mobilitás a valóságban gyengébb a „korlátlan lehetőségek hazájában”, mint a fejlett világ többi részén. Ami még ennél is aggasztóbb, Amerika immár néhány európai ország mögé került a felfelé irányuló jövedelmi mobilitás tekintetében. Ennek egyik legfőbb oka Amerika gyenge közoktatási rendszere. A Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD) szerint Amerika költi az egyik legmagasabb összeget az általános és középiskolai tanulókra, ennek ellenére az egyik leggyengébb teszteredményt produkálja az iparilag fejlett világban. A humán erőforrások jelentős részének kiaknázatlanul hagyása elsorvasztja az amerikai gazdasági kilátásokat, s egyben gyengíti az amerikai rendszer globális vonzerejét.

Az Amerikát sújtó negyedik tényező az egyre romló országos infrastruktúra. Miközben Kína új repülőtereket és autópályákat épít, és Európa, Japán és jelenleg Kína is fejlett, nagy sebességű vonatokat működtet, Amerika hasonló létesítményei visszacsúsznak a huszadik századba. Kína egyedül 5000 kilométer hosszú, szupergyors vonat közlekedtetésére alkalmas sínnel rendelkezik, miközben az Egyesült Államok egy centiméternyivel sem. Peking

és Sanghaj repülőterei évtizedes előnyben vannak hatékonyság és elegancia terén egyaránt Washingtonéval és New Yorkéval szemben, melyek egyre kellemetlenebb mértékben hasonlítanak a harmadik világra. Jelképesen az a tény mindennél többet mond, hogy Kína – mely a vidéket és a kisvárosokat tekintve még mindig premodern társadalom – az Egyesült Államok elé kerül a huszonegyedik század strukturális innovációjának ilyen szembeötlő példájánál.

Az Amerikai Mérnökök Társasága (American Society of Civil Engineers) egy 2009-ben az amerikai infrastruktúráról kiadott „bizonyítványában”⁴⁸ Amerika teljesítményét általában a lehangoló 2-es osztályzattal illette; a részeredményeket tekintve a légiközlekedés 2-est, a vasúti közlekedés gyenge 3-ast, a közutak gyenge 2-est és az energia erős 2-est kapott. A városok rekonstrukciója lassan haladt, a társadalmi elhanyagoltságot nyomornegyedek és számos városban – beleértve az ország fővárosát – a romló közösségi lakhatás mutatja. Ha New York Cityből Washington DC-be (Amerika „nagy sebességű” vonatán, a lassú és erősen rázkódó Acelán) utazunk, Amerika infrastrukturális elhanyagoltságának lehangoló képe tárul elénk, éles ellentétben az Amerikát a huszadik század nagy részében jellemző társadalmi innovációval.

A megbízható infrastruktúra elengedhetetlenül fontos a gazdasági hatékonysághoz és gazdasági növekedéshez, s egyben egy nemzet általános dinamizmusát is jelképezi. A vezető nemzetek rendszerszintű sikerét történelmileg az országos infrastruktúra állapota és fejlettsége döntötte el – kezdve a rómaiak útjaitól és vízvezetékeiktől a britek vasútjaiig. Az amerikai infrastruktúra ál-

⁴⁸ Az ASCE ötlépcsős értékelési skálája a kivételestől (A), a jón (B) és a közepesrűn (C), keresztül halad a gyenge (D) és az elégtelen (F) felé. (A szerk.)

lapota, ahogy korábban jeleztük, inkább egy hanyatló hatalomra jellemző, semmint a világ leginnovatívabb gazdaságára. Ahogy Amerika infrastruktúrája tovább romlik, elkerülhetetlenül befolyásolni fogja a gazdasági teljesítményét is, előre láthatóan éppen akkor, amikor a feljövőben lévő hatalmakkal kiéleződik a verseny. Egy olyan világban, amelyben az Egyesült Államok és Kína közötti rendszerszintű versengés minden valószínűség szerint intenzívebbé válik, a lepusztuló infrastruktúra egyben az amerikai rossz közérzet jelképe és tünete lesz.

Amerika ötödik jelentős hátránya az a lakosság, amely szinte semmit sem tud a világról. A kellemetlen igazság az, hogy az Egyesült Államok lakossága aggasztóan korlátozott ismeretekkel rendelkezik a világ földrajzáról, a világban zajló eseményekről, sőt még a világtörténelem sorsfordító pillanatairól is – s ezt a helyzetet kétséget kizáróan részben a gyenge közoktatási rendszer idézte elő. A *National Geographic* egy 2002-ben készített felmérése szerint a Kanadában, Franciaországban, Japánban, Mexikóban és Svédországban élő tizennyolc-húszévesek közül többen tudták megtalálni az Egyesült Államokat a térképen, mint amerikai kortársaik. Egy az amerikai fiatalokról készült 2006-os felmérés úgy találta, hogy közülük 63 százalék képtelen azonosítani Irakot a Közel-Kelet térképén, 75 százalékuk nem találja Iránt és 88 százalékuk pedig Afganisztánt – egy olyan időszakban, amikor Amerika költséges katonai akciókat folytatott a térségben. Ami a történelmet illeti, az utóbbi időben készített néhány közvélemény-kutatás azt mutatta, hogy a végzős főiskolások kevesebb mint fele tudta azt, hogy a NATO-t a szovjet terjeszkedés ellen hozták létre, míg az amerikai felnőttek több mint 30 százaléka képtelen volt két olyan országot megnevezni, amelyekkel Amerika harcban állt a második világháborúban. Ráadásul az Egyesült Államok lakossága a többi fejlett ország mögött kullog a fenti ismeretek tekintetében. Egy 2002-es *National Geographic* felmérés, amely

a folyó ügyek ismeretét és a földrajzi tudást hasonlította össze svédországi, németországi, olaszországi, japán, brit, kanadai, amerikai és mexikói fiatal felnőttek körében, azt találta, hogy az Egyesült Államok az utolsó előtti a rangsorban – alig-alig előzve meg kevésbé fejlett szomszédját, Mexikót.

A tudatlansághoz párosul még a nagyközönség számára könnyen elérhető, információkban gazdag tudósítások hiánya a nemzetközi életről. Az öt nagy napilapon kívül a helyi sajtó és az amerikai tv-állomások rendkívül keveset foglalkoznak a világ eseményeivel, kivéve a szenzációkról vagy katasztrófákról szóló alkalmankénti jelentéseket. Amiket hírként tálalnak, azok banális vagy személyes emberi történetek. Ebből a széles körű tudatlanságból fakadóan az emberek még hiszékenyebbek lesznek a demagóg módon szított félelmek iránt, különösen, ha azokat egy terrorista támadás inspirálja. Ez aztán csak növeli az önveszélyes külpolitikai kezdeményezések lehetőségét. Általánosságban véve a közvélemény tudatlansága jóval kedvezőbb politikai környezetet teremt az érdekcsoportok által fabrikált szélsőséges leegyszerűsítések, mint a hidegháború utáni világ önmagában nagyon összetett globális realitásainak árnyalt nézetei számára.

A hatodik teher összefüggésben áll az ötödikkel: Amerika egyre inkább patthelyzetben lévő és megosztó pártoskodástól szenvedő politikai rendszerével. A politikai kompromisszum mind ritkábbá vált, részben mert a médiát, kiváltképpen a televíziót, a betelefonálás rádiókat és a politikai blogokat egyre fokozottabb mértékben vitriolos, szélsőségesen pártos hangvétel jellemzi, miközben a viszonylagosan alulinformált lakosság manicheusi demagógia áldozatává válik. Ennek eredményeként a politikai bénultság gyakran megakadályozza a kívánatos gyógy-mód bevezetését, például a költségvetési hiány csökkentésének kérdésében. Ez csak erősíti azt a világban kialakult benyomást,

hogy az amerikaiak tehetetlenek a nyomasztó társadalmi bajokkal szemben. Ráadásul Amerika jelenlegi politikai rendszere – ami rendkívüli mértékben függ a politikai kampányokra adott pénzügyi támogatásoktól – egyre jobban ki van szolgáltatva jól szituált, ám szűklátókörű hazai és külföldi érdekcsoportoknak, amelyek a fennálló politikai rendszert képesek úgy kihasználni, hogy az a nemzeti érdek kárára a saját érdekeiket mozdítsa elő. Az egészben a legrosszabb egy alapos, a RAND Corporation által összeállított tanulmány szerint az, hogy „nem lehet könnyen, ha egyáltalán lehetséges, egy ilyen nagy és mély gyökerekkel rendelkező folyamatot, mint a politikai polarizáció, visszájára fordítani. (...) Az országunk a bal- és jobboldal közötti hosszú ideig tartó politikai háborúba keveredett.”⁴⁹

A fenti hat tényező jelenleg megfelelő munícióval látja el azokat, akik meg vannak győződve Amerika elkerülhetetlen hanyatlásáról. Ezek az emberek egyben negatív összehasonlításokat tesznek az aránylag jómódú Európa „a bölcsőtől a sírig” tartó paternalizmusával szemben. Az európai modellt – amelyet egyre nagyobb nemzetközi elismerés övez az utóbbi évtizedekben az Európai Unió együttes pénzügyi-kereskedelmi hatalma okán – az elmúlt években sokan társadalmilag igazságosabbnak tartják, mint az amerikaiak. Közelebbről megvizsgálva a helyzetet azonban kiderült, hogy az európai rendszer nagyjából-egészében az amerikai társadalom fent felsorolt negatívumait osztja, s hosszú távú életképessége különösen sebezhetőnek tűnik. Elsősorban a görög, majd az ír adósságválság 2010-ben, valamint „fertőző” hatásaik azt sugallták, hogy az európai gazdasági rendszer paternalizmusa és társadalmi bőkezűsége valószínűleg fenntarthatatlan, és végeredményben akár Európa fizetőképességét is veszélyeztetheti. Az Egyesült Királyság konzervatív vezetése

⁴⁹ James Thomson: *A House Divided*. Arlington, VA, 2010, 17.

felismerte ezt, és olyan takarékosági intézkedéseket vezetett be, amelyek drámai mértékben csökkentették a társadalmi jóléti programokat.

Ugyanakkor, ahogy arról korábban szó esett, a valóság az, hogy Európa Amerikánál magasabb mérvű társadalmi egyenlőséggel és mobilitással rendelkezik annak ellenére, hogy a közvélemény szemében hagyományosan Amerika a „korlátlan lehetőségek hazája”. Infrastruktúrája, kiváltképpen az olyan környezeti szempontból előrelátó, a tömegközlekedést szolgáló létesítményei, mint a nagy sebességű vonatok, feltétlenül jobbak, mint Amerika lerobbant repülőterei, vasútállomásai, útjai és hídjai. A lakosságának nagyobb része ismeri a földrajzot, és jobban értesült a nemzetközi ügyekről, ennek következtében kevésbé dőlnek be az ijesztgetéseknek (a jobboldalon található szélsőségesen nacionalista/rasszista pártok létezése ellenére), vagy akár a nemzetközi manipulációnak.

Másfelől Kínát gyakran a jövővel azonosítják. Ám társadalmi elmaradottságát és politikai tekintélyelvűségét figyelembe véve távolról sem lehet Amerika versenytársa a viszonylagosan jobb módú, modernebb és demokratikusabban kormányzott államok számára. Ha azonban Kína a jelenlegi utat folytatja, és elkerül bármilyen nagyobb gazdasági vagy társadalmi felfordulást, akkor Amerika első számú riválisává válhat a politikai befolyásért vívott harcban, sőt végül a gazdasági és katonai hatalom terén is. Az egyenlőtlenség és materializmus táplálta dinamikus kínai modernizáció már most vonzó modellt kínál a világ azon részeinek, amelyekben a gazdasági alulfejlettség, a demográfiai realitások, az etnikai feszültségek és egyes esetekben a negatív gyarmati tapasztalatok tartós társadalmi elmaradottságot és szegénységet eredményeztek. Az emberiség ezen részének a demokrácia vagy autokrácia másodlagos kérdése. Elképzelhető, hogy egy demokratikus és fejlődő India Kína legjelentősebb vetélytársává léphet

AMERIKA EGYENLEGE

Gyengeségek

Államadósság

Rosszul működő pénzügyi rendszer

Fokozódó társadalmi egyenlőtlenség

Romló infrastruktúra

A lakosság tudatlansága

Patthelyzet a politikai életben

Erősségek

Általános gazdasági erő

Innovációs potenciál

Demográfiai dinamizmus

Reaktív mozgósítás

Földrajzi helyzet

Demokratikus vonzás

elő – ám az olyan kulcsfontosságú társadalmi terhek lerázásában, mint például az analfabetizmus, az alultápláltság, a nyomor és a széteső infrastruktúra, India még nem versenyképes Kínával.

3. AMERIKA MÉG MINDIG MEGLÉVŐ ERŐFORRÁSAI

Az Amerika hátrányait és előnyeit összefoglaló táblázat egy középponti tételre mutat rá az amerikai rendszer globális versenyképességére vonatkozóan: a belátható jövőt (azaz a következő két évtizedet) még mindig Amerika alakíthatja a legnagyobb mértékben. Az Egyesült Államok képes rá, hogy felülkerekedjen nyilvánvaló gyengeségein – ha az alábbi hat kulcsfontosságú területen teljes mértékben igénybe veszi a rendelkezésére álló erősségeit: általános gazdasági erő, innovációs potenciál, demográfiai dinamika, reaktív mobilizáció, földrajzi helyzet és demokratikus vonzás. Alapvető tény, amit az amerikai rendszert lekicsinylő jelenleg divatos dekonstrukció mellőz, hogy Amerika hanyatlása távolról sem szükségszerű.

Az első lényeges pozitívum Amerika általános gazdasági ereje. Amerika még mindig jelentős előnnyel a világ legnagyobb nemzeti gazdasága. Mindössze a gazdaságilag egyesült európai régió előzi meg némileg az Egyesült Államokat, de

A GLOBÁLIS GDP-BŐL VALÓ SZÁZALÉKOS RÉSZESEDÉS

	1970	1980	1990	2000	2010
Egyesült Államok	27,26	26,18	26,76	28,31	26,30
Európa	35,92*	33,77	31,70	31,92	28,30
Kína	0,78*	1,00	1,80	3,72	7,43
India	0,87	0,82	1,07	1,40	2,26
Oroszország	4,27*	4,09	3,84	1,50	1,86
Japán	9,84	10,68	11,88	10,25	8,74

Forrás: Economic Research Services, USDA, International Macroeconomic Data Set (2010. dec. 22. aktualizálás)

*Az Európára vonatkozó 2000-es és 2010-es adatok az EU mind a 27 tagállamát magukba foglalják, míg a többi Európát illető számadat a „15-ök EU”-ját jelenti. Oroszország esetében az 1970-es, 1980-as és 1990-es adatok a volt Szovjetunióra vonatkoznak, míg a 2000-es és 2010-es számok az Orosz Föderációra. Kína jelenleg nagyobb arányban részesül a világ GDP-jéből, mint Japán – az ERS-t nem módosították azóta, hogy Kína gazdasága 2010 végén/2011 elején utolérte Japánét.

a nyugat-európai modell még így is magasabb strukturális munkanélküliséggel és alacsonyabb növekedési ütemmel rendelkezik. A jövőbeli trendek szempontjából sokkal fontosabb az a tény, hogy az Egyesült Államok, Ázsia gyors gazdasági növekedése ellenére, már évtizedek óta mindenkinél nagyobb arányban részesül a világ összesített GDP-jéből (lásd a *A globális GDP-ből való százalékos részesedés* című táblázatot). A 2010-ben elért 14 billió dolláros GDP-je a világ össztermelésének nagyjából 25 százalékát jelentette, miközben legközelebbi versenytársa, Kína a globális GDP valamivel több mint 9 százalékát produkálta közel 6 billió dolláros teljesítménnyel. A Carnegie Endowment for International Peace számítása szerint amíg az Egyesült Államok GDP-je 1,48 billió dollárral elmaradt az EU-é mögött, addig 2050-re 12,03 billió dollárral lesz magasabb, mint az EU-é. Az egy főre számított GDP-t illetően

pedig az Egyesült Államok a 2010-es 12,723 dolláros előnyét az EU-val szemben 2050-re 32,266 dollárra fogja növelni.

Igaz, hogy a jelenlegi előrejelzések szerint Kína, elsősorban a mindenkinél nagyobb számú lakossága miatt, a teljes gazdaságot illetően valamikor a huszonegyedik században megelőzi majd az Egyesült Államokat; a Carnegie Endowment ezt az időpontot nagyjából 2030-ra teszi. Hasonló okokból, noha nem ugyanabban az ütemben, India is feljebb fog rúkkolni a következő negyven évben a globális GDP ranglistáján. Ám sem Kína, sem India nem fogja még csak megközelíteni sem az amerikai egy főre eső GDP-t (lásd *A várható GDP és az egy főre eső GDP* című táblázatot). Ilyen módon Kína, India vagy Európa egyike sem kerül az Egyesült Államok közelébe a gazdaság nagysága és a magas egy főre jutó GDP együttes mutatóját illetően. Ez a gazdasági előny – feltételezve, hogy Amerika kihasználja a többi kedvező adottságát is – megőrizheti mind globális gazdasági súlyát, mind rendszerének a világ tehetséges embereire gyakorolt vonzerejét.

Az amerikai gazdasági siker részben az ország második jelentősebb pozitívumának tulajdonítható: a vállalkozói kultúrából és a felsőoktatási intézményeinek kiemelkedő színvonalából levezethető technológiai és innovációs erejének. A Világgazdasági Fórum (World Economic Forum) az Egyesült Államokat a világ negyedik legversenyképesebb gazdaságának sorolta Svájc, Svédország és Szingapúr után, míg a Boston Consulting Groupnak a világ innovatívabb gazdaságairól készült rangsorában az Egyesült Államok Dél-Koreát kivéve mindegyik jelentősebb gazdaság elé került.

Továbbá a társadalmi vitalitás más, „puhább” aspektusainak összehasonlító vizsgálatakor az Egyesült Államok még mindig meglehetősen előkelő helyen szerepel olyan kulcsfontosságú kvalitatív kategóriákban, amelyeket más nagyhatalmaknál a

A VÁRHATÓ GDP ÉS AZ EGY FŐRE ESŐ GDP

GDP (2005 \$; nem PPP*)	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Orosz- ország	India
1 GDP 2010 (2005 billió \$)	13,15	14,63	3,64	4,54	0,88	1,13
2 GDP 2025 (2005 billió \$)	19,48	19,10	16,12	5,56	2,01	3,80
3 GDP 2030 (2005 billió \$)	22,26	20,34	21,48	5,79	2,49	5,33
4 GDP 2050 (2005 billió \$)	38,65	26,62	46,27	6,22	4,3	15,38
5 Egy főre eső GDP 2010 (2005 \$)	42 372	29 649	2 699	35 815	6 328	966
6 Egy főre eső GDP 2025 (2005 \$)	54 503	38 320	11 096	47 163	15 714	2 722
7 Egy főre eső GDP 2030 (2005 \$)	59 592	40 901	14 696	50 965	20 039	3 648
8 Egy főre eső GDP 2050 (2005 \$)	88 029	55 763	32 486	66 361	39 350	9 287

*Purchasing Power Parity

Forrás: Carnegie Endowment for International Peace's The World Order in 2050, 2010. február

rendszer teljesítményének meghatározásakor használnak (lásd *Az Egyesült Államok és a feltörekvő hatalmak mennyiségi mutatói* című táblázatot). Aggodalomra adhat okot, hogy Amerika nincs az élen, ám a közeli jövőt illetően sokkal fontosabb az a tény, hogy a globális elitbe komolyan belépni szándékozók a legtöbb esetben szignifikánsan rosszabb értékelést kapnak. Mindez csak megerősíti azt a később részletesen kifejtendő tételt, hogy a közeljövőben Amerikát egyetlen egy olyan ország sem tudja felváltani, amely a nemzetközi hatalom „puha” és „kemény” dimenzióival⁵⁰ egyaránt rendelkezne.

Ebből a szempontból rendkívül figyelemreméltó Amerika dominanciája a felsőoktatás terén: a sanghaji Jiao Tong Egyetemnek a világ legjobb egyetemeiről készített rangsorában a tíz legjobb közül nyolc, míg a legjobb húszból tizenhét amerikai. Ezek az intézmények Amerikát nem csupán a megfelelő eszközökkel és technikai tudással látják el annak érdekében, hogy fenn tudja tartani gazdasági – sőt katonai – előnyét a jövő termékeinek és iparágainak élenjáró fejlesztésével. Egyben hozzá is járulnak a humán erőforrás hazai felhalmozásához, mivel a legkiválóbb kutatók, mérnökök és vállalkozók sereglenek az Egyesült Államokba, hogy megvalósíthassák oktatási és gazdasági vágyálmaikat. Ennek a ténynek emlékeztetni kellene az amerikaiakat arra, hogy az országuk belső életképességéhez, nemzetközi presztíziséhez és globális befolyásához mennyire fontos a felsőoktatás terén betöltött vezető szerepük.

Amerika harmadik előnye viszonylagosan erős demográfiai alapja, különösen az európai, japán és orosz helyzettel összehasonlítva. Amerika 318 milliós lakossága a globális hatalomérvé-

⁵⁰ A puha hatalom koncepcióját gyakran érte a naivitás vádjá. Ennek hatására az elmélet kidolgozója, Joseph S. Nye bevezette a puha és a kemény hatalom együttes alkalmazását jelentő „okos hatalom” fogalmát. (A szerk.)

AZ EGYESÜLT ÁLLAMOK ÉS A FELTÖREKVŐ HATALMAK
MENNYISÉGI MUTATÓI

A GAZDASÁGI MUTATÓK ALAPJÁN A RANGSOR

*A vállalkozó kedv, a gazdasági versenyképesség
és kereskedelmi-logisztikai átlagos mutatója*

Ország	A világranglistán elfoglalt hely
Egyesült Államok	7.
Kína	31.
India	50.
Brazília	51.
Oroszország	71.

**A TÁRSADALMI ÉS POLITIKAI MUTATÓK ALAPJÁN
A RANGSOR**

*A korrupciós, humán fejlesztés, oktatás
és a sajtószabadság átlagos mutatója*

Ország	A világranglistán elfoglalt hely
Egyesült Államok	20.
Brazília	75.
Oroszország	110.
India	111.
Kína	112.

Ez a két táblázat az Egyesült Államok, Kína, Oroszország, India és Brazília rangsorolását tartalmazza néhány olyan nemzetközi mutatón keresztül, amelyek a gazdasági, társadalmi és politikai fejlettséget mérik az egész világon. Miközben az Egyesült Államok jóval a többi rivális hatalom előtt áll a gazdasági és a társadalmi-politikai mutatók tekintetében, az összes országhoz képest a fenti kategóriák egyikében sem áll az első helyen. Ez a két táblázat rávilágít arra, hogy miközben a globális hatalomért folytatott küzdelem erősödik, egyetlen feltörekvő hatalom sem rendelkezik az Amerika globális elsőbbségét biztosító puha és kemény hatalom kombinációjával.

nyesítés egyik belső forrása. Ráadásul az Egyesült Államok nem szenved a lakosság máshol előre jelzett mértékű elöregedésétől vagy akár népességcsökkenéstől. Az ENSZ szerint az Egyesült Államokban 2050-re 403 millióan élnek majd, közülük 21,6 százalék lesz hatvanöt év fölötti. A jelzett időszakban az EU lakossága 497 millióról 493 millióra csökken, míg 2050-ben közülük 28,7 százaléknyi ember lesz hatvanöt év fölött. A Japánra vonatkozó szám adatok még meglepőbbek: a 2010-es 127 milliós népesség 2050-re 101 millióra megy le, s a huszonegyedik század közepén a lakosságból 37,8 százalék lesz hatvanöt év fölött (lásd a *Várható összlakosság és elöregedés* című táblázatot).

Ennek a szerencsés helyzetnek az egyik magyarázata Amerika azon képessége, hogy magához vonzzon és asszimiláljon bevándorlókat – annak ellenére, hogy az utóbbi években erősen megoszlottak a vélemények ebben a kérdésben. Amerika jelenlegi nettó migrációs rátája ezer emberre vetítve 4,25; Németországé 2,19, az Egyesült Királyságé 2,15, Franciaországé 1,47, Oroszországé 0,28 és Kínáé -0,34. A külföldiek vonzása és asszimilálása egyrészt segíti Amerika demográfiai bázisát, másrészt javítja hosszú távú gazdasági kilátásait és nemzetközi vonzerejét. Ha Amerika enged a bevándorlásellenes és idegenellenes tendenciáknak, akkor veszélyeztetheti azt a világítótorony hatást, ami a múltban annyira előnyére vált Amerika dinamizmusának, jólétének és kilátásainak.

A negyedik előnyt Amerika reaktív mobilizációs képessége jelenti. A belpolitikáját jobbra késleltetett reakciók jellemzik, amelyeket társadalmi mozgósítás követ egy olyan veszély esetén, ami a nemzet egységét kívánja meg. Ez történt a háborúk esetében; így az „Emlékezz Pearl Harborra” olyan jelszóvá vált, ami segítette mozgósítani az egész nemzetet annak érdekében, hogy Amerikát egy győztes fegyverarzenállá változtassák. A Hold elsőként való eléréseért folytatott versengés, mihelyt

VÁRHATÓ ÖSSZLAKOSSÁG ÉS ELŐREGEDEÉS

Teljes népesség (millió fő)	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Oroszország	India
1 Népesség 2010-ben	317,64	497,53	1354,15	127,00	140,37	1166,08
2 Népesség 2025-ben	358,74	506,22	1453,14	120,79	132,35	1431,27
3 Népesség 2030-ban	369,98	505,62	1462,47	117,42	128,86	1484,6
4 Népesség 2050-ben	403,93	493,86	1417,05	101,66	116,1	1613,8

Források: ENSZ előrejelzések, átlagos termékenységi mutató alapján (Az EU EU 27-et jelent)

Előregeedés – 65 éven felüliek	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Oroszország	India
1 Teljes népesség %-a 2010-ben	13,0%	17,5%	8,2%	22,6%	12,9%	4,9%
2 Teljes népesség %-a 2025-ben	18,1%	22,0%	13,4%	29,7%	17,7%	7,3%
3 Teljes népesség %-a 2030-ban	19,8%	23,8%	15,9%	30,8%	19,4%	8,4%
4 Teljes népesség %-a 2050-ben	21,6%	28,7%	23,3%	37,8%	23,4%	13,7%
5 Jelenlegi várható életkor a születéskor (években)	78,11	78,67	73,47	82,12	66,03	66,09

Források: (1-4) ENSZ előrejelzések, átlagos termékenységi mutató alapján, az EU EU 27-et jelent; (5) CIA World Factbook

megragadta az emberek fantáziáját, jelentős technológiai fejlesztéseket indított be. Amerika jelenlegi dilemmái hasonló erőfeszítést igényelnek, és Amerika egyes gyengeségei kész terepet kínálnak társadalmilag konstruktív célok érdekében való társadalmi szintű mozgósításhoz. Amerika előregedett és széteső infrastruktúrája egy ilyen nyilvánvaló megoldandó feladat. A globális felmelegedésre válaszul egy zöld Amerika pedig egy másikká válhatna. Ha az elnök hatékonyan maga mögé állítaná a közvéleményt, Amerika anyagi erőforrásait, valamint vállalkozói tehetségét a szükséges belső megújulás szolgálatába lehetne állítani.

Ötödször, Amerika néhány más nagyhatalommal ellentétben rendelkezik egy egyedülállóan biztonságos, természeti erőforrásokkal gazdagon megáldott, stratégiaileg előnyös és rendkívül nagy földrajzi bázissal egy olyan nemzetileg összetartozó népesség számára, amit nem oszt meg említésre méltó etnikai különállás. Ugyanakkor Amerikát egyetlen szomszédja sem fenyegeti területi igényekkel. Északi szomszédja barát és – az igazat megvallva – társadalmilag sokkal sikeresebb egy közös életforma megvalósításában. Amerika szárazföldi része gazdag természeti erőforrásokban, kezdve az ásványi anyagoktól a mezőgazdaságig és egyre fokozottabb mértékben az energiáig is; az utóbbi készletek – különösen Alaszkában – még nagy részben érintetlenek. Amerika helyzete a világ két legfontosabb óceánjának – az Atlanti- és a Csendes-óceánnak – a szélén biztonsági gátat kínál, miközben Amerika tengerpartjai ugródeszkául szolgálnak a tengeri kereskedelemhez, és ha szükséges, az óceánon túli katonai erőbevetéshez. Röviden, egyetlen más ország sem élvezi ezeket az előnyöket tartósan és kedvező lehetőségként egyaránt.

Amerika hatodik előnye az emberi jogokkal, személyi szabadsággal, politikai demokráciával, gazdasági lehetőséggel,

tehát egy sor olyan értékkel való társítása, amelyeket a lakosság döntő része elfogad, és amelyek az évek során növelték az ország presztízsét az egész világon. Amerika már régóta hasznot húz ebből az ideológiai előnyből; az utóbbi időben a hidegháború megnyeréséhez aknáztta ki sikeresen a benne rejlő lehetőségeket. Később azonban ezek közül az előnyök közül néhány elhalványult, elsősorban az Irak elleni 2003-as háború és az ezzel összefüggő kilengések miatti széleskörű nemzetközi ellenérzések miatt. Mindazonáltal Amerika, mint alapvetően demokratikus állam, még mindig komoly vonzerőt gyakorol. Például a 2010-es Pew Global Attitudes Survey szerint 2007-ben az Egyesült Államok megítélése tízéves mélyponton állt, így Indonéziában mindössze a megkérdezettek 29 százaléka volt jó véleménnyel az Egyesült Államokról, és még az olyan szövetséges államokban is, mint Németország, 30 százalék volt ez a mutató. Ám ezek a számok 2010-ben megváltoztak, és példának okáért Indonézia lakosságának 50 százaléka és Németországban az emberek 63 százaléka volt kedvező véleménnyel.

Éppen ezért Amerika pozitív nemzetközi megítélése demokratikus hagyományai miatt egyszerre lehetséges és kívánatos. Ezek az értékek Amerika előnyére váltak, és válhatnak újfent, különösen olyan autoriter rezsimekkel összehasonlítva, mint Kína és Oroszország. Az a tény, hogy ez a két ország képtelen egy általánosan vonzó politikai ideológiát felmutatni, noha a volt Szovjetunió sikertelen kísérletet tett erre az Egyesült Államokkal folytatott rendszerszintű versengése során, Amerikának hosszú távú előnyt kínál. Miközben a világ nagy része esetleg neheztel az Egyesült Államokra az általa indított egyoldalú külpolitikai akciók miatt, ugyanakkor sokan attól is tartanak, hogy egy gyors amerikai hanyatlás és izolacionista visszahúzó-dás visszavetheti a globális gazdasági fejlődés és demokrácia elterjedésének esélyeit.

A fenti hat alapvető előny erős ugródeszkát kínál egy olyan történelmi léptékű megújulásra, amire Amerikának oly nagy szüksége van. Ám ennek a fontos megújulásnak a nehezebbik része mégiscsak az, hogy haladéktalanul foglalkozni kell a már tárgyalt és potenciálisan rendkívül komoly rendszerszintű hiányosságokkal. Minden egyes kockázati forrásra vagy gyengeségre megvannak a gyógymódok, s ezek már élénk társadalmi viták részét képezik. Nem valamilyen titokzatos történelmi meghatározottságról van szó, hanem a politikai akaratnak és a nemzeti egyetértésnek arról az állandósult hiányáról, amely lehetetlenné teszi az Amerika hosszú távú kilátásait veszélyeztető kihívások kezelését.

Az amerikaiak többsége most már felismeri az olyan halaszt-hatatlan belső reformok fontosságát, mint például az általános pénzügyi átalakítás és a hosszú távú pénzügyi egyensúly, Amerika jövőbeli belső jólétének és konstruktív nemzetközi szerepének biztosítására. Amerika középfokú oktatási hiányosságainak az orvoslása nagyot lendítene Amerika hosszú távú gazdasági kilátásain, mert a minőségi javítás számos, korábban említett gyengeséget (kiváltképpen az egyenlőtlenséget, a társadalmi immobilitást és a közvélemény tudatlanságát) felszámolna. A költségvetés kiegyensúlyozása, a pénzügyi reform, valamint a méltánytalan jövedelmi különbségek megszüntetése mind kényelmetlen társadalmi alkukkal jár az ösztönzők, az adók és a szabályozások területén. Kizárólag egy a nemzeti megújulásért vállalt közös társadalmi áldozathozatal fog megfelelő szolidaritást kiváltani a különböző társadalmi rétegekben.

Végző soron Amerikának a saját megújulásában elért hosszú távú sikere esetleg alapvető változtatást követel Amerika társadalmi kultúrájában is: pontosabban abban, hogy az amerikaiak hogyan határozzák meg személyes törekvéseiket és nemzeti „álmuk” erkölcsi tartalmát. Vajon a kényelmi követelményeken és önmegvalósításon

messze túlmutató anyagi javak megszerzése végeredményben a jó élet meghatározója? Vajon a türelmesen és következetesen végigvitt belső reformok Amerikát egy olyan intelligens társadalommá tehetik-e, amelyben egy termelékeny, energikus és innovatív gazdaság adja az alapját egy kulturálisan, intellektuálisan és szellemileg megelégedettebb társadalomnak? Sajnos, a jó életnek ilyen átfogó újraértékelése kizárólag akkor valósulhatna meg, ha az amerikai emberek rádöbbenének arra a fájdalmas tényre, hogy Amerika maga is veszélybe kerül, ha olyan úton halad tovább, amely a belső bőségszarutól a nemzetközi csődig vezet.

A következő pár év részleges bepillantást kell, hogy engedjen a jövőbe. Ha a politikai patthelyzet és pártoskodás továbbra is megbénítja a közpolitikát, ha ellehetetlenítik a nemzeti megújulás költségeinek méltányos elosztását a társadalom egyes rétegei között, ha figyelmen kívül hagyják azt a veszélyes társadalmi tendenciát, ami felnagyítja a jövedelemkülönbségeket, ha nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy Amerika globális helyzete a többi nagyhatalomhoz képest veszélybe kerülhet, akkor az Amerika hanyatlásáról szóló aggodó előrejelzések történelmi látteletté válhatnak. Mindez azonban egyáltalán nem elkerülhetetlen. A jelenlegi Amerika erőtartálékait és azt tekintve, hogy a kihívásokra a nemzet mindig „összezárt”, nem kell, hogy mindez bekövetkezzen. Ez történt a nagy gazdasági világválság után és a második világháború során, a hidegháború idején az 1960-as években, s így történhet ismét.

4. AMERIKA HOSSZÚ BIRODALMI HÁBORÚJA

Ha a 2007-es pénzügyi összeomlás egy mindenképpen megfontolandó leckét adott arról, hogy Amerika néhány alapvető rendszeralkotó elemét, belső értékeit és társadalompolitikáját jelentősen át kell alakítani, akkor 2001. szeptember 11. hasonlóképpen arra kell hogy ösztönözze Amerikát, hogy komolyan gondolja át: vajon

intelligensen használta-e ki a hidegháború békés, ugyanakkor geopolitikailag sikeres vége által kínált kivételes lehetőséget.

Most könnyen elfelejtjük, hogy négy és fél évtizeden keresztül a hidegháború valójában milyen fenyegető volt. Bármelyik pillanatban kitörhetett volna a valódi háború olyan csapással, amely percek alatt megsemmisíthette volna az amerikai vezetést, s órákon belül porrá égethette volna az Egyesült Államok és a Szovjetunió nagy részét. A „hideg” háború mindössze abban az értelemben jelentett stabilitást, hogy törékeny kölcsönös önmérséklete pár esendő ember józan belátásán múlt.

A Szovjetunió 1991-ben történt felbomlása után az Egyesült Államok vetélytárs nélkül maradt a világban. Politikai értékeit és társadalmi-gazdasági rendszerét világszerte csodálat övezte, és azokat mindenhol utánozni próbálták. Nemzetközi helyzetét senki sem próbálta gyengíteni. Az Európával fennálló transzatlanti kapcsolat többé már nem a kölcsönösen érzett félelmen alapult, hanem egy olyan nagyobb atlanti közösségbe vetett hiten, amelyben Európának haladéktalanul a saját valódi politikai egysége felé kellene haladnia. A Távol-Keleten Japán – Amerika legközelebbi ázsiai szövetségese – folyamatosan emelkedett a nemzetközi ranglétrán. Azok a félelmek, hogy a japán „szuperállam” megszerzi Amerika vagyontárgyait, csendben elenyésztek. A Kínával való kapcsolatok a Kínai Népköztársaság 1978-as diplomáciai elismerése óta fokozatosan javultak, sőt 1980-ban Kína Amerika partnere lett, együtt léptek fel a Szovjetunió afganisztáni agressziója ellen. A Kínával szembeni amerikai magatartás egyre pozitívabbá vált, és ha lehet ezt mondani, Amerika megalapozatlanul, önelégülten csapta be magát azzal, hogy Kína belső elmaradottsága hosszú ideig gátja lesz annak, hogy komoly versenytársa legyen.

Amerikát tehát széles körben a világ gazdasági motorjának, politikai példaképének, társadalmi iránymutatójának és

kikezdhethetetlenül első számú hatalmának tekintették. Ezt az előnyt szinte azonnal kihasználva az Egyesült Államok egy globális koalíció élén kiűzte Irakot Kuvaitból⁵¹ – s mindezt orosz támogatással, kínai egyetértéssel és szíriai részvétellel vitte végbe, nem is említve a hagyományos amerikai szövetségesekkel való együttműködést. Amerika azonban az ezt követő években képtelen volt kihasználni a kedvező pillanatot, és megoldani az izraeli–palesztin konfliktus rejtvényét. Az 1967-es háború⁵² óta a közel-keleti kérdés – úgymond – az Egyesült Államok felelőssége lett a térségben élvezett kiemelkedő helyzete eredményeként. Ám Carter elnöknek az izraeli–palesztin békekötés érdekében kifejtett rendkívül sikeres tevékenységétől eltekintve az Egyesült Államok jobbra passzív szerepet játszott még az 1990-es években élvezett globális dominanciája idején is. Azt követően, hogy 1995-ben a békefolyamat egy ellenzője meggyilkolta Izrael józan miniszterelnökét, Jichak Rabint, az Egyesült Államok Clinton nyolcéves elnöki időszakának utolsó hat hónapjában egy megkésétt, de hiábavaló – és meglehetősen passzív – kísérletet tett az izraeli–palesztin tárgyalások felújítására.

Röviddel ezután következett 2001. szeptember 11. – az amerikai célpontok ellen az 1990-es években ismételten indított egyre erőszakosabb al-Kaida támadások csúcspontjaként. Ez a tragikus esemény három jelentősebb amerikai választ provokált ki. Először George W. Bush elnök az Egyesült Államokat egy olyan katonai akcióba vitte Afganisztánban, amelynek nem csupán az al-Kaida szétzúzása és a szervezetnek menedéket adó tálib rezsim megbuktatása volt a célja, hanem Afganisztán

⁵¹ Az öbölháború 1991. január 16-tól 1991. február 28-ig tartott. (A szerk.)

⁵² Az 1967 nyarán (június 5–10.) lezajlott harmadik arab–izraeli (ún. hatnapos) háborúban Izrael jelentős győzelmet aratott Egyiptom, Szíria, Jordánia és Irak fölött. (A szerk.)

modern demokráciává változtatása is. Majd 2002 elején támogatásáról biztosította (az általa a „béke emberének” nevezett) Sharon miniszterelnök katonai műveletét, amely a PFSZ⁵³ megsemmisítését célozta a Jordán bal partján (Ciszjordániában) fekvő palesztin területen. Harmadszor 2003 tavaszának elején bevonult Irakba azokra a kellőképpen alá nem támasztott vádakra hivatkozva, hogy Irak kapcsolatban áll az al-Kaidával, és állítólag „tömegpusztító fegyvereket” birtokol. Ez a három lépés összességében növelte a Közel-Keleten az Egyesült Államokkal szembeni ellenérzéseket, erősítette Irán regionális helyzetét, és Amerikát két vég nélküli háborúban kötötte le.

Az afgán és az iraki háborúk 2010-re Amerika történetének leghosszabb háborúi közé kerültek. Közülük az előbbi, ami a New York City elleni és az eddigi összes ellenség közül az amerikai társadalomban okozott legnagyobb számú civil áldozattal járó terrorista támadást követően heteken belül megkezdődött, a közvélemény által támogatott olyan válaszcselekvést eredményezett, aminek a célja a támadásért felelős al-Kaida hálózat megsemmisítése, valamint annak a tálib rezsimnek a hatalomból való eltávolítása volt, amely biztos menedéket nyújtott az elkövetőknek. Az utóbbi hosszú háborút Irak 2003 elején való katonai megszállása jelentette, amelyet külföldön egyedül a politikailag simulékony brit miniszterelnök⁵⁴ és Izrael támogatott, és amelyet máskülönben Amerika többi szövetségese ellenzett vagy szkeptikusan viszonyult hozzá. A beavatkozást az amerikai elnök nyilvánosan az Irak által birtokolt tömegpusztító fegyverekkel kapcsolatos

⁵³ A félkatonai Palesztin Felszabadítási Szervezet célja az izraeli fennhatóság alá került palesztin területek felszabadítása. (A szerk.)

⁵⁴ Tony Blair 1997 és 2007 között töltötte be az Egyesült Királyság miniszterelnöki tisztét. Hivatali ideje alatt híven támogatta George W. Bush külpolitikáját. Lemondása óta különmegbízottként vesz részt a közel-keleti békefolyamatok előmozdításában. (A szerk.)

A JELENTŐSEBB AMERIKAI HÁBORÚK IDŐTARTAMA HÓNAPOKBAN
(2011. márciusi állapot, a * az aktív háborúkat jelzi)

Afganisztán*	112
Vietnam	102
Függetlenségi Háború	100
Irak*	96
Polgárháború	48
Második világháború	45
Korea	37
1812-es háború (Nagy-Britannia ellen)	32
Fülöp-szigeteki felkelés	30
Mexikó	21
Első világháború	20
Spanyolország (1898)	3
Irak (1991)	2

kétes vádakkal indokolta. A fegyverek pár hónapon belül „köddé váltak”, és soha semmilyen bizonyíték nem került elő az amerikaiak által megszállt Irakban. Mivel ezt a háborút Bush elnök lelkesen támogatta, az afganisztáni háborút majdnem hét évig a viszonylagos mellőzöttség kísérte.

Ennek a két háborúnak egy közös tulajdonsága volt: ellenséges területen végrehajtott expedíciós hadműveletekről volt szó. A Bush-adminisztráció mindkét esetben kevés figyelmet fordított a bonyolult kulturális környezetre, a konfliktusokon belül újabb konfliktusokat kiváltó, mélyen gyökerező etnikai rivalizálásokra, a veszélyesen instabil regionális szomszédságokra (különösen Pakisztánra és Iránra), valamint a megoldatlan területi vitákra, amelyek rendkívüli mértékben megnehezítették az amerikai hadműveleteket Afganisztánban és Irakban egyaránt, és a tágabb régióban Amerika-ellenes érzelmeket korbácsoltak. Noha Amerika fegyveres beavatkozásai a primitív és többnyire nem egységes

törzsek elleni tizenkilencedik századi büntető birodalmi expedíciókat idézték, a tömeges politikai ébredés korában a felébredt populizmus elleni hadviselés, ahogy az Egyesült Államok olyan fájdalmasan felfedezte, sokkal hosszabb és nagyobb erőfeszítést igényel. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, a globális átláthatóság korában egy bármilyen kegyetlen eszközzel elért totális győzelem gyakorlatilag megszűnt valós opciónak lenni; még az oroszok sem – akik gátlástalanul megöltek több százezer afgánt és milliókat kényszerítettek emigrálásra – nyúltak minden, a birtokukban lévő eszközhöz a győzelem érdekében.

Ugyanakkor azonban mind az afganisztáni, mind az iraki konfliktus – a Nyugat múltbeli expedíciós háborúihoz hasonlóan – Amerikát magát nagyrészt érintetlenül hagyta, kivéve természetesen a katonákat és családjukat. Jóllehet mindkét háború Amerikának dollármilliárdokba került, s noha a rájuk fordított teljes összeg nagysága magasabb volt, mint a második világháborút kivéve az összes többi háborúé, az amerikai GDP-hez viszonyított költségük mégis alacsony maradt az amerikai gazdaság hihetetlen mértékű bővülése miatt. Ráadásul a Bush-adminisztráció tartózkodott attól, hogy adóemeléssel finanszírozza a háborúkat, ehelyett a politikailag kényelmesebb – részben külföldi – kölcsönhöz folyamodott. Társadalmi szempontból az a tény, hogy önkéntesek harcoltak és haltak meg – ellentétben a korábbi vietnami és koreai háborúkkal –, ugyancsak csökkentette a személyes fájdalom társadalmi méreteit.

Ami ezeket a háborúkat illeti, az afganisztáni háború többéves elhanyagolását az iraki kedvéért tovább súlyosbította az, hogy a Bush-adminisztráció tudatosan nagyon táغان határozta meg a terrorizmust annak érdekében, hogy igazolhassa a Szaddám Huszein elleni hadjárat elsőbbségét. Ezzel párhuzamosan figyelmen kívül hagyta Iraknak az al-Kaidával szembeni ideológiai szembenállását, és az al-Kaida által viszonzott ellenszenvet

Szaddám rezsimjével szemben. A kettő hallgatólagos összemossása az „iszlamista dzsihad” címkéje alatt, és a „terror elleni háború” felhasználása az amerikai katonai fellépések igazolására egyszerűbbé tette a 2001. szeptember 11. miatti amerikai közfelháborodás mobilizálását nem csupán a tényleges elkövetők, hanem más iszlám közösségek ellen is. Az a „gombafelhő”, ami Condoleezza Rice (akkori nemzetbiztonsági tanácsadó) szerint Amerikát fenyegette, kényelmesen felhasználható jelképpé vált a közvélemény mozgósítására egy frissen kijelölt és nagyon általános célpont ellen. Az embereket rettegésben tartotta, azokat pedig kényelmetlen helyzetbe hozta, akik fenntartásukat merészelték hangoztatni azon tényekkel kapcsolatban, amelyeket a Fehér Ház az Irak elleni háború szükségszerűsége mellett felhozott.

A félelem táplálta demagógia rendkívül hatásos eszköz lehet rövid távon, de súlyos belső és külső következményekkel jár hosszú távon. Káros hatásait az iraki foglyokkal, köztük néhány magas rangú iraki katonatiszttel szembeni brutális bántalmazáson is le lehet mérni. Egy olyan légkör melléktermékei voltak ezek az esetek, amiben az ellenséget a gonosz megtestesítőjének látták, s ilyen módon jogosnak vélték a személyük elleni kegyetlenkedéseket. Az amerikai tömegtájékoztató is – beleértve a hollywoodi filmeket és a tévéjátékokat – jelentős mértékben kivette a részét a közvélemény hangulatának alakításában, amelyben a rettegés és a gyűlölet a fizikailag szembeötlő arab vonásokkal rendelkezőkre zúdult. Ilyen demagógia inspirált hátrányosan megkülönböztető intézkedéseket muszlim amerikai, különösen arab-amerikai személyek ellen; ezek a faji megkülönböztetéstől kezdve az arab-amerikai jótékonyági szervezetek minden disztinkció nélküli megvádolásáig terjedtek. Összességében egy faji és vallási elem megjelenése a „terror elleni háborúban” csorbította Amerika demokratikus hitelét, miközben az Irak

elleni háború másfél évvel 2001. szeptember 11. után költséges mellékhadszíntérnek bizonyult.

Máshogy is lehetett volna. Mindenekelőtt, az iraki háború felesleges volt és el kellett volna kerülni. Hamarosan nagyobb jelentőségre tett szert Bush elnök számára, mint a korábbi és igazolható amerikai katonai akció az al-Kaida Afganisztánban indított támadásának megtorlására. Az iraki beavatkozás az afganisztáni konfliktust időben elhúzta, véresebbé, s végeredményben geopolitikailag bonyolultabbá tette, mert Pakisztánt egyre jobban belevonta a történésekbe. Másodszor, még korábban, az Egyesült Államoknak nem lett volna szabad Afganisztánt mellőznie a szovjetek kivonulását követően. Az ország szó szerint darabokra hullott, és óriási szüksége volt gazdasági segítségre ahhoz, hogy visszanyerje korábbi stabilitásának egy részét. Ám az idősebb Bush és Clinton adminisztrációja egyaránt passzívan érdektelen volt. A keletkező vákuumot az 1990-es években az India ellen geostratégiai mélységre vágó Pakisztán által támogatott tálibok töltötték be. Rövidesen a tálibok menedéket nyújtottak az al-Kaidának – és a többi történelem. 2001. szeptember 11. után az Egyesült Államoknak az erőteljes válaszon kívül nem maradt más opciója.

Az Egyesült Államok azonban még ekkor is kialakíthatott volna egy átfogó stratégiát az al-Kaida vallásilag szélsőséges terroristáinak az elszigetelésére a muszlim főáramtól. Ez a stratégia, ahogy a jelen kötet szerzője akkoriban mind a Wall Street Journal, mind a New York Times véleményoldalain érvelt, a létező terrorista hálózatok szétzúzására tett erőteljes lépéseket (amelyeket a Bush-adminisztráció, helyesen, meg is tett) kellett volna ötvözze egy átfogóbb és hosszabb távú politikai választal, amelynek a célja a terrorizmus meggyengítése lett volna a muszlim világ mérsékeltjeinek bátorításával, az iszlám szélsőség mint aberráció elszigetelésével. Mindez hasonlított volna a

Szaddám Huszein ellen egy évtizeddel korábban létrehozott sikeres politikai koalícióhoz. Ám ennek a stratégiai célnak a követése megkívánta volna azt, hogy az Egyesült Államok komolyan elkötelezze magát a közel-keleti béke mellett; ez a gondolat azonban Bush és tanácsadói számára elfogadhatatlannak bizonyult.

A következők: Amerika globális helyzetének a huszadik század utolsó évtizedével ellentétben drámai gyengülése, Amerika elnöki, s ebből következően nemzeti hitelének fokozatos megrendülése, valamint Amerika szövetségeseinek jelentős mértékű passzivitása. Az Egyesült Államok szövetségeseinek döntő többsége az iraki háborút az ikertornyok elleni merényletre adott egyoldalú, kétes és a szükségesnél erőteljesebb amerikai válaszlépésnek tekintette. Még Afganisztánban is, ahol Amerika szövetségesei csatlakoztak az al-Kaida elleni akcióhoz, a támogatásuk bizonytalan és fokozatosan gyengébb volt. Az Afganisztánban jelen lévő NATO-szövetségesek már az amerikaiak előtt rájöttek arra, hogy Bush törekvése, hogy az al-Kaida elleni hadműveletet és egy modern és demokratikus Afganisztán létrehozását célzó feladatot egybemossa, elméletileg és gyakorlatilag is ellentmondás.

A valóság az, hogy külföldi nyomás alatt sietősen bevezetett modernizáló reformok, amelyek ellentétben állnak mély vallási meggyőződésben gyökerező több évszázados hagyományokkal, tartós és aktív külföldi jelenlét nélkül csak rövid életűek. Ez utóbbi viszont valószínűen újabb ellenállást vált ki, nem is szólva arról, hogy a (lakosság körülbelül 40 százalékát kitevő) nagyjából 14 millió pastu jelenléte Afganisztánban és a (lakosság 15 százalékát jelentő) 28 millió pastu Pakisztánban valószínűvé teszi, hogy a konfliktus az előbbi területéről előbb-utóbb az utóbbiéra terjed egy kezelhetetlen területi és demográfiai eszkalációt eredményezve.

A fentiekből levonható baljós tanulságok kihatnak Amerika jövőjére a közeli években. Az Afganisztán, sőt még az Irak jelentette lezáratlan ügy mellett Amerika továbbra is három, potenciálisan komolyabb geopolitikai dilemmával néz szembe a Szueztől keletre és Csencsiangtól nyugatra eső hatalmas, instabil és óriási számú ember által lakott régióban: a nukleáris fegyverekkel rendelkező Pakisztánban az iszlám fundamentalizmus megerősödésével, egy Iránnal való közvetlen összeütközés lehetőségével, valamint azzal a könnyen elképzelhető esettel, hogy ha kudarcot vall az Egyesült Államok erőfeszítése, hogy igazságos békeszerződést hozzon tető alá Izrael és a palesztinok között, akkor a politikai szempontból egyre inkább magára találó Közel-Keleten az Amerika-ellenesség még intenzívebbé válik a lakosság körében.

Időközben Amerika alapvető stratégiai magánya megmarad Amerika barátainak megnyugtató kijelentései és a nominális regionális partnerek időnkénti támogató gesztusai ellenére. Nem csak Amerika szövetségesei hagyják ott Afganisztánt minden csinnadratta nélkül, de az Afganisztánnal szomszédos három regionális hatalom is – melyeket magukat is potenciálisan fenyegeti az egyre terjedő iszlám szélsőségesség – óvatosan passzív. Formálisan ugyan együttműködnek Amerika gondjainak enyhítése céljából: Oroszország bizonyos logisztikai támogatást ad az amerikaiaknak; Kína módjával egyetért az Irán elleni szankciókkal; India pedig szerény gazdasági segítséget nyújt Afganisztánnak. Ugyanakkor azonban vezető stratégiák minden bizonnyal tisztában vannak azzal, hogy Amerika elhúzódo regionális bonyodalmai gyengítik globális helyzetét még akkor is, ha potenciális fenyegetéseket az ő országaik biztonságának a rovására akar megoldani. Ez, az általános stratégiai számítások alapján, duplán előnyös a még mindig neheztelő Oroszországnak, az óvatosan felemelkedő Kínának és a regionális kérdések

miatt aggódó Indiának. Regionális és globális szinten is növekszik geopolitikai súlyuk, ahogy Amerika globális helyzete fokozatosan gyengül.

Mindezek miatt lényeges, hogy az amerikai közvélemény és a Kongresszus teljes mértékben felfogja azt a baljóslatú realitást, hogy az Amerika belső lecsúszását állandósító otthoni politikai patthelyzethez egy olyan külpolitika járul, amely nem az amerikai érdekek realista számításán alapul, s a kettő együtt kész recept arra, hogy Amerika a következő húsz évben komoly bajba kerüljön. Egy Afganisztánból Pakisztánba áttérjedő nagyobb szabású háború, vagy egy Iránnal szembeni fegyveres összeecsapás, vagy akár az izraeliek és a palesztinok között kiújuló ellenségeskedés Amerikát gyakorlatilag végeláthatatlan regionális konfliktusokba sodorja, miközben az Amerika-ellenesség kiterjed a Föld lakosságának nagyjából 25 százalékát kitevő iszlám világra. Ez csírájában fojtaná el azt a lehetőséget, hogy Amerika eljuttassa a mindössze két évtizeddel ezelőtt még egyedülálló reményekkel kecsegtető globális szerepet.

Ahogy arról korábban szó esett, az Egyesült Államok még mindig rendelkezik a valódi nemzeti megújuláshoz szükséges potenciállal, ám csupán akkor, ha a nemzeti akaratot mozgósítják. Az Egyesült Államoknak egyben szakítani kell az utóbbi évek külpolitikájával magára erőltetett önelszigeteléssel és befolyásvesztéssel. Az amerikai politikai és katonai erő, valamint bármelyik versenytársának hasonló képességei közötti szakadékot figyelembe véve határozott nemzeti önkorrekció és tágas perspektívával újra definiált stratégiai vízió időszerű kombinációja még hosszú időre megőrizheti Amerika globális vezető szerepét.

Ám önámítás lenne tájékozatlanul teljes mértékben figyelmen kívül hagyni egy sokkal kevésbé pozitív víziót Amerika jövőjéről. Amerika lehetséges hanyatlásának mikéntjéről és időpontjáról

három alapvető forgatókönyv jut az ember eszébe. A legrosszabb egy súlyos pénzügyi válsággal indulna, ami Amerikát és a világ nagy részét hirtelen egy pusztító gazdasági válságba taszítaná. Az, hogy Amerika 2007-ben csak kevéssel került el egy ilyen helyzetet, figyelmeztető jel lehet arra, hogy egy ilyen ijesztő eset nem egészen hipotetikus. Egy ilyen katasztrófa az eszkalálódott külföldi amerikai katonai szerepvállalás romboló következményeivel – akár néhány éven belül – elindíthatja Amerika globális vezető szerepének végleges hanyatlását. Csekély vigaszt jelenthetne, hogy a fenti helyzet minden valószínűség szerint egy általános globális felfordulást eredményezne, beleértve pénzügyi összeomlásokat, a globális munkanélküliség robbanásszerű terjedését, politikai válságokat, néhány etnikailag sérülékeny állam felbomlását, valamint fokozódó erőszakot a világ politikailag öntudatra ébredt és társadalmilag frusztrált tömegei részéről.

Jóllehet Amerika ilyen gyors és történelmileg drasztikus összeomlása talán valószínűtlenebb, mint az amerikai bel- és külpolitika korrekciója (részben mivel 2007 értékes, bár fájdalmas figyelmeztetésül szolgált), másik kettő „köztes”, de folyamatos hanyatlást feltételező alternatív forgatókönyv kevésbé lelkesítő jövőt vetít elénk. Az alapvető igazság az, hogy Amerikát egyszerűen fenyegetik egy bármilyen előremutató társadalmi, gazdasági és politikai reform hiányából következő visszacsúszás egy rendszerszintű sorvadásba, és egy olyan elhibázott külpolitika következményei, ami az utóbbi években nyilvánvalóan köszönő viszonyban sem volt a posztbirodalmi korszakkal. Mindeközben Amerika lehetséges vetélytársai (különösen Ázsia egyes részein) következetes lépésekkel a huszonegyedik századi modernitás élére állnak. Rövid időn belül a fentiek valamilyen kombinációja egyaránt végzetesnek bizonyulhat Amerika belpolitikai ideáljai és külső érdekei számára.

Egy ilyen „köztes” és talán valószínűbb fejlemény céltalan belső sodródást jelent, melyet Amerika életminőségének, országos infrastruktúrájának, gazdasági versenyképességének, valamint társadalmi jólétének széles körű romlása jellemez, noha az amerikai külpolitika valamilyen megkésett kiigazítása némileg csökkentheti Amerika utóbbi időben előszeretettel űzött magányos internacionalizmusának magas költségeit és fájdalmas kockázatait. Mindazonáltal az egyre mélyülő belső stagnálás további károkat okozhat Amerika nemzetközi helyzetében, alááshatja az amerikai nemzetközi kötelezettségvállalások hitelét, s arra ösztönözhet más hatalmakat, hogy erőteljesebben szorgalmazzanak – bár potenciálisan hiábavalóan – új megoldásokat a saját pénzügyi stabilitásuk és nemzetbiztonságuk megóvására.

Előfordulhat, hogy Amerika otthon talpra áll, ám külföldön mégis kudarcot vall. Így e másik köztes, de még mindig negatív eset belpolitikailag bizonyos mérsékelt haladást jelenthet, de ennek lehetséges nemzetközi előnyeit sajnos a folytatódó és talán még némiképpen kiterjesztett magányos külpolitikai kalandok (például Pakisztánban vagy Iránban) romboló következményei leronthatják. Egy otthoni siker nem ellensúlyozhat egy olyan külpolitikát, ami nem tudja megnyerni mások együttműködését, s helyette az Egyesült Államokat magányos és energiapazarló akciókba viszi egy mind nagyobb számú (és időnként saját magunk által előidézett) ellenséggel szemben. Semmilyen hazai siker nem lehet valóban átfogó jellegű, ha erőforrásainkat saját magunkat gyengítő külföldi balfogásokra pazaroljuk.

Bármelyik esetet is vesszük alapul, a végeredmény az lesz, hogy az Amerika globális vezető szerepét biztosító képességek folyamatosan, sőt végül végzetesen gyengülnek. Amerika életerejét egy elhúzódó belső és külső rossz közérzet kiszívhatja, folyamatosan demoralizálva az amerikai társadalmat, egyben csökkentheti az amerikai társadalom vonzerejét és globális

legitimációját, s talán 2025-re egy instabil világban Amerika egykor önhitten magáénak vindikált huszonegyedik századának a de facto végét eredményezheti. Ám ki lehet az, aki mindezt majd magáénak vallja?

A VILÁG AMERIKA UTÁN: 2025-BEN NEM KÍNAI, HANEM KAOTIKUS

Ha Amerika elbukik, a világot valószínűleg nem egyetlen erős utód, például Kína, fogja uralni. Miközben az amerikai rendszer váratlan és óriási méretű válsága egy gyorsan terjedő láncreakciót idézhet elő, ami globális politikai és gazdasági káoszhoz vezetne, Amerika fokozatos sodródása egy lassanként minden területet érintő hanyatlásba és/vagy egy az iszlámmal szemben folytatott végtelen háborúba nem valószínű, hogy akár 2025-re egy valódi globális utód „megkoronázását” eredményezné. Egyetlen egy hatalom sem lesz készen erre az időpontra, hogy eljátssza azt a szerepet, amit a Szovjetunió 1991-es széthullása után az Egyesült Államoktól elvártak. Sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy a következő hosszabb időszakot mind a globális, mind a regionális hatalmak semmilyen döntő eredményt nem hozó és bizonyos mértékben zűrzavaros átrendeződése fogja jellemezni, melyben nem lesznek nagy nyertesek, de annál több lesz a vesztes. Mindez a nemzetközi instabilitás, sőt potenciálisan a globális jólétet végzetesen veszélyeztető kockázatok mellett mehet végbe. Az alábbiakban ennek a történelmileg baljóslatú – habár távolról sem eleve elrendelt – „ha” következményeinek az elemzése olvasható.

I. AZ AMERIKA UTÁNI HATALMI HARC

Egy mindenki által elfogadott vezető híján a keletkező bizonytalanság szinte biztosan növelni fogja a versenytársak közötti feszültséget, és önző magatartásra ösztönöz. Így a nemzetközi együttműködés intenzitása inkább csökkenni fog. Az egyes hatalmak kizárólagos regionális megoldásokra fognak törekedni a stabilitás jelenlegi kereteinek alternatívájaként a saját érdekeik előmozdítására. A történelmi vetélytársak sokkal nyíltabban próbálnak, akár még erő alkalmazásával is, regionális vezető szerephez jutni. Némelyik gyengébb állam komoly veszélyben találhatja magát, ahogy a jelentős geopolitikai változásokra válaszul komoly átrendeződés történik a hatalom globális elosztásában. A demokrácia terjesztését esetleg felváltja a tekintélyuralom, nacionalizmus és vallás különböző kombinációin alapuló nemzetbiztonság iránti vágy. A „globális közös tér” sérelmet szenvedhet a passzív érdektelenség miatt, vagy mert a hatalmak éppen ezt használják ki egy defenzív, szűkebben meghatározott vagy közvetlenebb nemzeti érdekekre koncentráló politika jegyében.

Egyes kulcsfontosságú nemzetközi intézményekre, köztük a Világbankra vagy a Nemzetközi Valutaalapra (IMF), már most egyre nagyobb nyomás nehezedik a felemelkedő, szegényebb és nagy lélekszámú államok – elsősorban Kína és India – részéről, hogy újraosszák a jelenleg a Nyugatnak kedvező szavazati jogokat. Ezt a felosztást már néhány állam kritizálta is a G-20-as csoportban. Azt követelik, hogy sokkal nagyobb mértékben vegyék figyelembe a tényleges lélekszámot, és kisebb mértékben a pénzügyi hozzájárulásokat. Egy ilyen követelés, ami a világ napjainkban politikai öntudatra ébredő népeinél tapasztalható fokozódó és mindent átítató nyugtalanság mellett jelentkezik, sokak szemében népszerűvé válhat mint újabb lépés a nem-

zetközi (bár nem belpolitikai) viszonyok demokratizálása felé. Rövid időn belül az eddig érinthetetlen és majdnem hetvenéves ENSZ Biztonsági Tanács rendszerét, amelyben mindössze az öt állandó tag rendelkezik vétőjoggal, ugyancsak széles körben illegitimnek fogják majd esetleg tekinteni.

Még abban az esetben is, ha Amerika hanyatlása lassan, bizonytalanul és ellentmondásos módon megy végbe, valószínűsíthető, hogy a világ másodvonalbeli hatalmainak, köztük Japánnak, Indiának, Oroszországnak és egyes EU-tagállamoknak a vezetői már most megpróbálnak számot vetni azzal, hogy Amerika gyengülése milyen hatást gyakorol majd nemzeti érdekeikre. A valóságban egy Amerika utáni világban való versengésre a jelentősebb hatalmak kancelláriáiban már most készítik diszkrétan a terveket, bár ezek még nem határozzák meg jelenlegi politikájukat. Az ázsiai szárazföld fölötti dominanciára törekvő Kínától tartó japánok esetleg azon töprengenek, hogy Európával fűzzék szorosabbra a kapcsolatokat. India és Japán vezetői ugyancsak szorosabb politikai vagy akár katonai együttműködést fontolgathatnak biztosítékként arra az esetre, ha Amerika bukik és Kína felemelkedik. Oroszország, miközben talán hiábavalóan reménykedik Amerika bizonytalan kilátásaiban (vagy inkább Schadenfreudével⁵⁵ szemléli azokat), esetleg a volt Szovjetunió immár független államait célozza meg geopolitikai befolyását növelendő.

A még távolról sem egységes Európát valószínűleg több irányba próbálják majd húzni: Németország és Olaszország kereskedelmi érdekeik miatt Oroszország felé, Franciaország és egy gyenge biztonsági helyzetben lévő Közép-Európa egy politikailag erősebb EU felé, míg Nagy-Britannia valamilyen egyensúly kialakítására törekszik az EU-ban, miközben továbbra is megőrzi

⁵⁵ (német) káröröm (A szerk.)

a „speciális kapcsolatot” a hanyatló Egyesült Államokkal. Mások esetleg még gyorsabban kívánják kihasítani maguknak a saját biztonsági szférájukat: Törökország a régi Ottomán Birodalom területén, Brazília a déli féltekén és így tovább.

A fent említett országok közül azonban sem most nem rendelkezik, sem a jövőben nem valószínű, hogy rendelkezni fog bármelyik is azzal a gazdasági, pénzügyi, technológiai és katonai hatalommal, amelynek birtokában egyáltalán eljátszhatson a gondolattal, hogy átveheti Amerika vezető szerepét. Japán katonai védelmi téren az Egyesült Államoktól függ, s lehetséges, hogy azt a fájdalmas döntést kell hoznia, hogy vagy elfogadja Kína vezető szerepét, vagy esetleg Indiával közösen fellép ellene. Oroszország egyszerűen képtelen elfogadni azt, hogy elvesztette a birodalmát, ugyanakkor fél Kína üstököszerű modernizációjától, s nem tudja eldönteni, hogy Európával vagy Euráziával alakul-e közösen a jövője. India nagyhatalmi státusra törekvését minden bizonnyal a Kínával való versengése határozza majd meg. Európának pedig először politikailag kellene meghatároznia magát, miközben a saját szempontjából kényelmes függésben marad az amerikai hatalomtól. Valószínűtlennek tűnik, hogy ezek a hatalmak Amerika esetleges háttérbe szorulása esetén a kollektív stabilitás érdekében közös áldozatokat hoznának, és megpróbálnának valóban összefogni.

Az államokat, az emberekhez hasonlóan, örökölt hajlamaik – hagyományos geopolitikai törekvéseik és történelemfelfogásuk – hajtják előre, és nem képesek egyformán különbséget tenni a türelmes ambíció és a meggondolatlan önámítás között. Ha a globális hatalommegosztás területén a huszonegyedik század első felében lezajló változások lehetséges következményeit vesszük sorra, nem árt emlékezni arra, hogy a huszadik században a türelmetlen önámításnak két szélsőséges esete torkollott nemzeti katasztrófába. A legkézenfekvőbb példát

Hitler oktan megalomániája szolgáltatta, ami nem csupán Németország globális vezető szerepéhez szükséges képességeit értékelte túl, hanem két olyan személyes stratégiai döntést is indukált, amelyek megfosztották minden esélyétől, hogy legalább a kontinentális Európa fölötti ellenőrzést megtarthassa. Az első az volt, hogy Európa meghódítása után, de még Nagy-Britanniával háborúban állva, megtámadta a Szovjetuniót; a másikat az Egyesült Államok elleni hadüzenet jelentette akkor, amikor élet-halál harcban állt a Szovjetunióval és Nagy-Britanniával egyaránt. A következő eset kevésbé volt drámai, de a globális hatalom forgott kockán. Az 1960-as évek elején a szovjet vezetés hivatalosan bejelentette, hogy az 1980-as években gazdaságilag és technológiai képességekben meg kívánják előzni az Egyesült Államokat (az ambíciózus szovjet bejelentésnek a Szputnyik sikere szolgáltatott háttérrel). A gazdasági képességeit messze túlértékelő Szovjetunió az 1970-es évek végére olyan aktív fegyverkezési versenybe bonyolódott az Egyesült Államokkal, amelynek kimenetelében az innovációs képesség központi szerepet kapott, ugyanakkor Moszkva korlátozott mértékű GNP-je nem tette lehetővé a globális politikai és katonai jelenlétet. A Szovjetunió mindkét téren katasztrofális mértékben elszámította magát. A hibát azután tovább tetézte Afganisztán 1979-es megtámadásával. Egy évtizeddel később a kimerült Szovjetunió megszűnt létezni, és a szovjet tömb felbomlott.

Napjainkban nem létezik a náci Németországhoz vagy Szovjet-Oroszországhoz hasonló állam. A jelenlegi nagyhatalmak közül egyik sem ámtja magát a globális hatalomra törő és bukásra ítélt hírhedt huszadik századi államok módjára. Közülük pedig egyik sem áll készen politikailag, gazdaságilag vagy katonailag arra, hogy a globális vezetés köntösét magára öltse, továbbá egyik sem rendelkezik azzal a nehezen megfogható legitimitással, amelyet még a közelmúltban is Amerikával azonosítottak. Egyik sem

vindikál magának állítólagosan univerzális érvényű doktrínát historikus (Hitler esetében még a „hisztérikus” kifejezés sem túlzott) eleve elrendeltséggel.

Ami még ennél is fontosabb, Kína, az az ország, amit a legtöbbször emlegetnek Amerika lehetséges utódjaként, lenyűgöző birodalmi múlttal és olyan gondosan kiszámított türelemre építő stratégiai hagyománnyal⁵⁶ rendelkezik, ami kritikus szerepet játszott az összességében sikeresnek tekinthető több ezer éves történelmében. Így Kína most bölcsen elfogadja a fennálló nemzetközi rendszert, noha annak hatalmi hierarchiáját nem tekinti tartósnak. Tudatában van annak, hogy a saját sikere azon múlik, hogy ez a rendszer ne omoljon össze drámai módon, hanem a hatalom globális újraelosztása inkább fokozatosan történjen meg. Több befolyásra törekszik, nemzetközi elismerésre vágyik, s bár még mindig neheztel „évszázados megaláztatása” miatt, ugyanakkor egyre magabiztosabb a jövőjét illetően. Kína nemzetközi politikája a huszadik század globális hatalmára törekvőkkel szemben ebben a pillanatban se nem forradalmi, se nem messianisztikus, se nem manicheusi szemléletű.

Ráadásul az alapvető igazság az, hogy Kína még nem áll készen – és még jó néhány évtizedig nem is fog készen állni – arra, hogy Amerika minden szerepét átvegye a világban. Még Kína vezetői is hangsúlyozták, hogy Kína a fejlesztés, a jólét és a hatalom minden szegmensében – még évtizedek múlva is – csak egy modernizálódó és fejlődő állam lesz, jelentősen lemaradva nem csupán az Egyesült Államok, hanem Európa és Japán mögött is a modernitás és nemzeti hatalom egy főre vetített jelentősebb kategóriáiban (lásd a *A népesség-előregedés-GDP összehasonlítása* című táblázatot).

⁵⁶ A '70-es években lezajlott politikai fordulatot követően Kínában ismét előtérbe került a konfuciánus hagyomány. (A szerk.)

Kína a jelek szerint megérti – és ezt Amerika jólétébe való befektetései mindennél jobban demonstrálják, mert az önérdéken alapszanak –, hogy Amerika vezető szerepének gyors hanyatlása olyan globális válságot eredményezhet, ami magának Kínának a gazdaságát is romba döntheti hosszú távú kilátásaival egyetemben. A megfontoltság és a türelem Kína birodalmi genetikájában kódolva van. Kína azonban nagyratörő és büszke is, s tudatában van annak, hogy kivételes történelme mindössze sorsának előjátéka. Nincs tehát semmi meglepő abban, hogy egy agyafúrt kínai közéleti ember, aki nyilvánvalóan arra a megállapításra jutott, hogy Amerika hanyatlása és Kína felemelkedése egyaránt elkerülhetetlen, a közelmúltban józanul megjegyezte egy az országába látogató amerikainak: „Csak nehogy túl gyorsan veszítsen Amerika a hatalmából...”

Ennek megfelelően a kínai vezetők bölcs előrelátással óvakodnak attól, hogy nyíltan vezető szerepre törjenek a világban. Többé-kevésbé még mindig Teng Hsziao-ping híres szállóigéje vezérli őket: „Higgadtan figyeljünk; biztosítsuk a pozíciónkat: józanul mérjük fel az eseményeket; rejtjük el a képességeinket és várjuk ki, amíg eljön a mi időnk; legyünk visszafogottak, s soha ne akarjuk a vezető szerepet.” Ez az óvatos, sőt megtévesztő magatartás teljes mértékben összhangban áll Szun-ce⁵⁷ régi stratégiai iránymutatásával, aki meggyőzően azt fejtegette, hogy egy csatában a legokosabb visszahúzódni és várni, amíg az ellenfél végzetes hibát követ el, s csak utána kell lecsapni rá. Kína Amerika belpolitikai bajaival és külpolitikai kalandjaival szembeni álláspontja rendkívül sok rokon vonást mutat ezzel a stratégiai iránymutatással. Peking történelmi magabiztossága kiszámított körütekintéssel és hosszú távú ambíciókkal párosul.

⁵⁷ Szun-ce (kb. Kr. e. 544 – Kr. e. 496) ókori stratégia, filozófus, fő műve *A háború művészete* (ford. Szántai Zsolt – Tokaji Zsolt, Budapest, 2008, Cartaphilus Könyvkiadó) címet viseli. (A szerk.)

A NÉPESSÉG–ELŐREJEDÉS–GDP ÖSSZEHASONLÍTÁSA

Teljes népesség (millió fő)	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Oroszország	India
1 Népesség 2010-ben	317,64	497,53	1354,15	127,00	140,37	1166,08
2 Népesség 2025-ben	358,74	506,22	1453,14	120,79	132,35	1431,27
3 Népesség 2030-ban	369,98	505,62	1462,47	117,42	128,86	1484,6
4 Népesség 2050-ben	403,93	493,86	1417,05	101,66	116,1	1613,8

Források: ENSZ előrejelzések, átlagos termékenységi mutató alapján (Az EU EU 27-et jelent)

Előrejedés – 65 éven felüliek	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Oroszország	India
1 Teljes népesség %-a 2010-ben	13,0%	17,5%	8,2%	22,6%	12,9%	4,9%
2 Teljes népesség %-a 2025-ben	18,1%	22,0%	13,4%	29,7%	17,7%	7,3%
3 Teljes népesség %-a 2030-ban	19,8%	23,8%	15,9%	30,8%	19,4%	8,4%
4 Teljes népesség %-a 2050-ben	21,6%	28,7%	23,3%	37,8%	23,4%	13,7%
5 Jelenlegi várható életkor a születéskor (években)	78,11	78,67	73,47	82,12	66,03	66,09

Források: (1-4) ENSZ előrejelzések, átlagos termékenységi mutató alapján, az EU EU 27-et jelent; (5) CIA World Factbook

GDP (2005 \$; nem PPP*)	Egyesült Államok	EU	Kína	Japán	Oroszország	India
1 GDP 2010 (2005 billió \$)	13,15	14,63	3,64	4,54	0,88	1,13
2 GDP 2025 (2005 billió \$)	19,48	19,10	16,12	5,56	2,01	3,80
3 GDP 2030 (2005 billió \$)	22,26	20,34	21,48	5,79	2,49	5,33
4 GDP 2050 (2005 billió \$)	38,65	26,62	46,27	6,22	4,30	15,38
5 Egy főre eső GDP 2010 (2005 \$)	42 372	29 649	2 699	35 815	6 328	966
6 Egy főre eső GDP 2025 (2005 \$)	54 503	38 320	11 096	47 163	15 714	2 722
7 Egy főre eső GDP 2030 (2005 \$)	59 592	40 901	14 696	50 965	20 039	3 648
8 Egy főre eső GDP 2050 (2005 \$)	88 029	55 763	32 486	66 361	39 350	9 287

*Purchasing Power Parity

Forrás: Carnegie Endowment for International Peace's The World Order in 2050, 2010. február

Ugyancsak fontos megemlíteni, hogy Kína – egyedülálló belpolitikai eredményei ellenére – eddig még nem próbálkozott tapasztalatai globális exportjával. Immár nem hirdet – ahogy Mao idejében, a szélsőségesen kommunista időszakában tette – nagyratörő elképzeléseket az egész emberiség számára univerzális érvénnyel bíró saját modernizációs folyamatáról, s nem is próbál doktriner módon bárkit meggyőzni társadalmi szerkezetének állítólagos erkölcsösebb voltáról. Globális „névkártyája” ehelyett egyetlen nagyon is prózai, ám annál gyakorlatiasabb és széles körben irigyelt tételt tüntet fel: Kína GDP-jének figyelemre méltó növekedését évről évre. Ez a vonzó tulajdonság Kínának jelentős versenyelőnyt biztosít, különösen Latin-Amerikában és a gazdaságilag elmaradott Afrikában, amennyiben Peking politikai reformok követelése nélkül igyekszik a befektetéseit növelni ezeken a területeken. (Például a kínai–afrikai kereskedelem volumene 1000 százalékkal nőtt a 2000. évi 10 milliárd dolláros forgalomról 107 milliárdra 2008-ra.)

Kína szemléletmódjának és hagyományos magatartásának számbavételén túl meg kell említeni azt a tényt is, hogy néhány potenciálisan nagyon komoly bizonytalansági tényező is befolyásolja Kína saját belpolitikáját és társadalmi fejlődését. Politikailag az állam a totalitarizmus egy radikális formájából – amit kegyetlenül brutális, sőt véres tömegkampányok tarkítottak (a leghírhedtebb közülük a Nagy Ugrás Előre és a Kulturális Forradalom) – egy államkapitalizmust menedzselő egyre erősebben nacionalista tekintélyuralomba ment át. Idáig ez az új formula látványos gazdasági sikert produkált. Ugyanakkor a társadalmi alapjai törékenynek bizonyulhatnak. Ahogy korábban már szó volt róla, Kína gazdasági növekedése és általános társadalmi jólétének erősödése már eddig is olyan éles társadalmi ellentéteket szült, amelyeket nem lehet továbbra is elrejtetni a néptömegek elől. A nagyobb városok új középosztálya nem csupán anyagi

jólétre tett szert, hanem korábban nem látott mértékben jut globális információhoz is – az ezt megakadályozni kívánó minden hivatalos erőfeszítés ellenére. Ez a hozzáférés aztán új politikai és társadalmi elvárásokat ösztönöz. Egyben ellenérzéseket kelt a politikai jogok még mindig létező korlátaival szemben, és olyan egyéneket teremt, akik hajlandóak aktív politikai disszidensként még kockázatot is vállalni.

Ezek a politikai nonkonformisták potenciálisan óriási támogató tömegre számíthatnak, már csak azért is, mert a kiváltságos középosztály mostanában kezdeményez szabadabb politikai párbeszédet, nyíltabb társadalomkritikát gyakorol, az országos politikában pedig közvetlenebb részvételt szorgalmaz. A gazdasági elégedetlenség is kezd a felszínre törni a sokkal nagyobb számú ipari munkásság, sőt még a náluk is nagyobb számú parasztság körében. A kínai ipari munkások milliói csak most kezdik felfogni, milyen nagy mértékben vannak alulfizetve az egyre vagyonosabb új középosztályhoz képest. A valóban szegény parasztság még nagyobb tömegei – jórészt közülük kerülnek ki azok a részmunkaidőben foglalkoztatott milliók, akik egyik várostól a másikig sodródnak munkát keresve – mostanában kezdenek el nagyobb részt követelni Kína nemzeti gazdagságából.

A fentiek alapján valószínű, hogy Kínában még az eddigieknél is nagyobb figyelmet kell szenteljenek a belső stabilitásra. Egy komoly belpolitikai vagy társadalmi válság – például az 1989-es Tienanmen téren történtek megismétlődése – jelentős kárt okozhat Kína nemzetközi helyzetének, és visszavetheti az utóbbi három évtized elvitathatatlan eredményeit. Ez a meggondolás valószínűleg arra ösztönzi a kínai vezetést, hogy diszkréten hallgasson arról, hogy Kína milyen gyorsan akar a globális hatalmi hierarchia egyik felső lépcsőfokára lépni. Ugyanakkor figyelemmel kell lenniük a Kína elitjében tapasztalható fokozódó nemzeti

büszkeségre is, különösen az Egyesült Államokkal szemben. S valóban, a huszonegyedik század első évtizedének a vége felé félhivatalos kínai kommentátorok (kiváltképpen a *Liaowang*-ba, a Kína hivatalos hírügynöksége által kiadott általános hetilapba írók) egyre nyíltabban kezdték megkérdőjelezni a jelenlegi globális status quo történelmi legitimitását. A nemzetközi ügyek egyes kínai kommentátorai egyenesen a kínai modell univerzális érvényességét alátámasztó doktrinális érveket kezdtek hangoztatni. Ahogy egyikük megfogalmazta:

„A nemzetközi mechanizmus működési hibái napjainkban az »amerikai modell« által uralt nyugati modell hibás működésére vezethetők vissza. Mélyebb szinten a nyugati kultúra rossz működéséről van szó. Még akkor is, ha Kína aktívan részt vesz a globális kormányzásban, és megfelelően tölti be szerepét mint óriási, fejlődő ország, kezdeményezően kellene fellépnie a »harmonia« kínai felfogásának megismertetésében az egész világon. A világtörténelem folyamán egy ország felemelkedése gyakran összefüggött egy új eszme születésével. A »harmonia« elve Kína békés felemelkedésének elméleti kifejeződése, és az igazságot, a mindenkinek kedvező megoldásokat, valamint a közös fejlesztés eszméit együtt kellene elterjeszteni a világon.”⁵⁸

A kínai kommentátorok alkalmanként még szókimondóban bírálják Amerika globális vezető szerepét. Egy másik kínai külpolitikai szakíró kijelentette:

„Jóllehet az Egyesült Államok »egyetlen pólus«-pozícióját a pénzügyi válság jelentős mértékben aláásta, ennek ellenére sem fogadja el a többpólusú nemzetközi struktúrát, s mindent meg-

⁵⁸ China's Future Global Position. *Liaowang*, 2008. október 19.

tesz a világ felett gyakorolt hegemoniájának fenntartásáért, valamint >>elsődleges vezető<< státusának megőrzéséért. Kína folyamatos, gyors emelkedésével és a nagyhatalmak sorába kerülésével a hatalmi »rangsor« Kína és az Egyesült Államok között előbb vagy utóbb meg fog változni, s elkerülhetetlen lesz a két fél közötti küzdelem a rangsorban elfoglalt helyekért. (...) A nemzetközi pénzügyi válság feltárta az »amerikai modell« hiányosságait, így az Egyesült Államok felerősítette a »kínai modell« »akadályozását« és befektetését a nemzetközi közösség előtt. A két állam politikai rendszerei és értékei közötti különbségek a jövőben még »markánsabbak« lehetnek.”⁵⁹

Az amerikai rendszernek és Amerika globális politikájának kínai kritikája különösen a 2007-es pénzügyi válság után lett gyakoribb és erőteljesebb. Amerikát okolták a 2007-es pénzügyi válság kirobbantásáért és azért, mert nem értékelte kellőképpen azt a létfontosságú szerepet, amit Kína játszott a krízisre adott kollektív nemzetközi válasz kialakításában. A kínai politikai média ugyancsak élesen megróttta Amerikát, amiért állítólagosan érzéketlen Kína érdekeivel szemben, és 2010-ben beavatkozott Kína és ázsiai szomszédainak a Dél-kínai-tenger kiaknázási jogai miatt kirobbant vitájába. Egyes megfigyelők egyenesen azzal vádolták Amerikát, hogy be akarja keríteni Kínát.

Az ezekhez hasonló megállapítások nem csupán Kína növekvő történelmi önbizalmáról tanúskodnak – egy olyan önbizalomról, ami könnyen túlzott magabiztosságba fordulhat –, hanem egy rámenősebb kínai nacionalizmusról is. A kínai nacionalizmus hatékony és robbanékonny erő. Jóllehet a történelmi büszkeségben gyökerezik, de a nem is olyan régmúltbéli megaláztatások

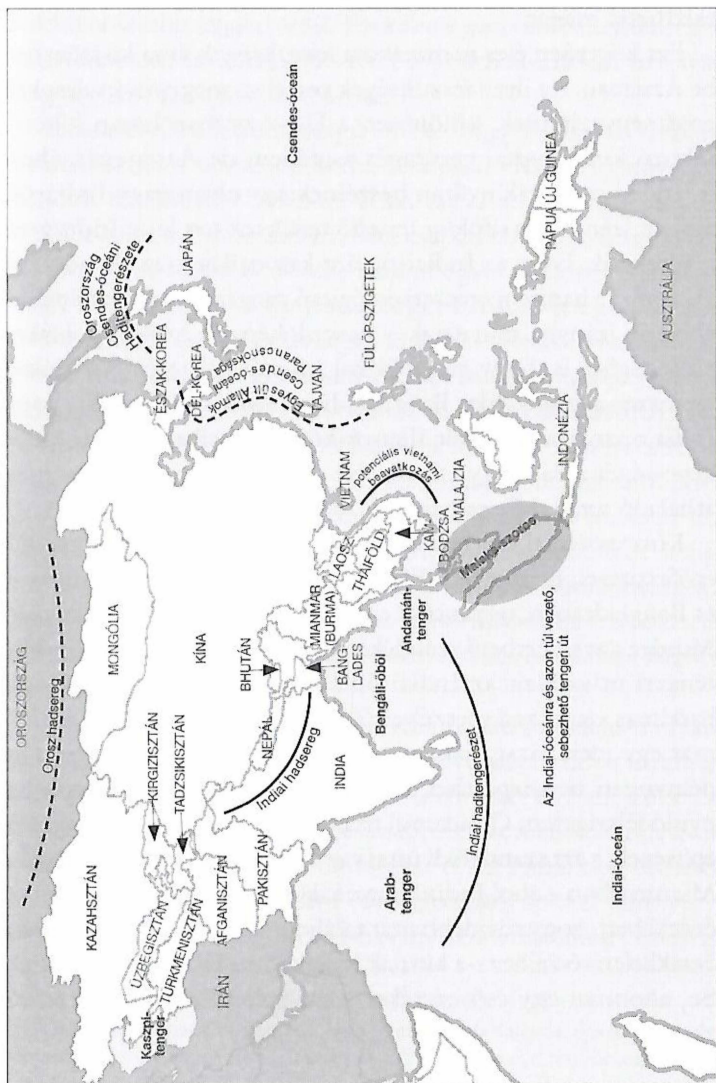
⁵⁹ Competition and Cooperation Between China and the United States Are Intermingled. *Liaowang*, 2010. február 7.

okozta neheztelés is hajtja. A hatalmon lévők könnyen a szolgálatukba állíthatják és kihasználhatják ezt. Belső társadalmi felfordulás esetén a nacionalizmusra való apellálás a politikai status quo megőrzését célzó társadalmi kohézió kézenfekvő eszköze lehet.

Ugyanakkor azonban egy adott pillanatban árthat is Kína globális imázsának, s károkat okozhat nemzetközi érdekeinek is. Egy a növekvő hatalmával kérkedő, túlzottan nacionalista és agresszív Kína szándékai ellenére szomszédai erős koalícióját mozgósíthatja maga ellen. A valóság az, hogy Kína egyetlen fontos szomszédja – Japán, India és Oroszország – sem hajlandó elfogadni azt, hogy Kína foglalja el Amerika helyét a hatalmi ranglétra tetején, ha az megüresedik. Lehet, hogy Kína szomszédainak végül nem marad más választásuk, mint a nyílt fellépés, de szinte bizonyosra vehető, hogy előbb mindent megtesznek egy ilyen felemelkedés megakadályozására. Talán még arra is hajlandók lennének, hogy egy gyengülő Amerika támogatásához folyamodnak egy nyíltan globális hatalomra törő Kína ellensúlyozására. A kialakuló vetélkedés regionálisan rendkívül intenzív lehet, különösen akkor, ha figyelembe vesszük azt, hogy Kína e három szomszédjától sem teljesen idegen a szenvedélyes nacionalizmusra való hajlandóság.

Tehát még egy informális Japán, India és Oroszország alkotta Kína-ellenes koalíció is komoly geopolitikai következményekkel járna Kína számára. Amerika kedvező földrajzi fekvésével ellentétben Kína potenciálisan stratégiai bekerítésnek van kitéve. Japán lezárja Kína útját a Csendes-óceán felé, Oroszország elválasztja Kínát Európától, míg India a róla elnevezett óceán fölé tornyosul, ami máskülönben Kína legfőbb kijárata a Közel-Kelet felé. Eddig „egy békésen felemelkedő Kína” (a kínai vezetők kifejezésével élve) barátokat, sőt tőle függésbe került államokat nyert Ázsiában, ám egy

KÍNA „BEKERÍTÉSE”

rámenősebben nacionalista Kína könnyen jobban elszigetelve találhatja magát.

Ezt követően éles nemzetközi feszültségek kora köszönthet be Ázsiában. Az ilyen feszültségek veszélyes megnyilvánulásokat eredményezhetnek, különösen a Dél-Ázsiában lassan kibontakozó kínai–indiai versengés esetében, de Ázsia egészében is. Indiai stratégiák nyíltan beszélnek egy olyan nagy Indiáról, ami az Irántól Thaiföldre terjedő területek ura lesz. India arra is törekszik, hogy az Indiai-óceánt katonailag is az ellenőrzése alá vonja; a haditengerészeti és légierő programjai egyértelműen ebbe az irányba mutatnak – hasonlóképpen azok a politikai erőfeszítései is, hogy geopolitikai jelentőségű, erős pozíciókat szerezzen a szomszédos Bangladesben és Mianmarban. Az, hogy India részt vesz mindkét állam kikötőépítéseiben, növeli India képességét arra, hogy ellenőrzése alá vonja az Indiai-óceánon áthaladó tengeri forgalmat.

Kína stratégiai kapcsolata Pakisztánnal, valamint arra irányuló erőfeszítései, hogy ellensúlyozza India jelenlétét Mianmarban és Bangladesben, ugyancsak egy nagyobb stratégiai terv részei. Mindez azt az érthető szándékot tükrözi, hogy a létfontosságú tengeri útvonalait az Indiai-óceánon át a Közel-Keletre egy hatalmas szomszéd szeszélyeitől biztonságban tudja. A kínaiak már egy ideje vizsgálják annak a lehetőségét, hogy Pakisztán délnyugati tengerpartján, Iránhoz közel, egy Indiai-óceánba nyúló félszigeten, Gwadarnál nagy befogadó képességű kikötőt építsenek, s azt szárazföldi úttal vagy vezetékkel Kínához kössék. Mianmarban – ahol India Sittwe kikötőjét modernizálta annak érdekében, hogy rövidebb utat találjon földrajzilag elérhetetlen északkeleti részeihez – a kínaiak Kyauk Phru kikötőjébe fektettek be, ahonnan egy csővezetékkel lehet építeni Kínába, s ezáltal

csökkenti lehet Kína függését a Malaka-szoroson⁶⁰ áthaladó sokkal hosszabb tengeri úttól. Ezekben a geopolitikailag lényeges vállalkozásokban a nagyobb tétet a politikai-katonai befolyás megszerzése jelenti Mianmarban.

Ráadásul Kína létfontosságú érdeke, hogy Pakisztán komoly katonai kihívás maradjon India stratégiai érdekei és növekvő hatalmi törekvései ellenében. Kína vágya tehát, hogy tengeri kikötőt építsen Pakisztánban, nem csupán kínai jelenlétet kíván teremteni az Indiai-óceánon, hanem egyben jelezni is akarja, hogy Kína milyen nagy jelentőséget tulajdonít egy életerős Pakisztánnak és egy egészséges kínai–pakisztáni viszonynak. Noha Kína és India gondosan elkerül minden katonai összeütközést 1962-es rövid háborújuk óta, Kína Pakisztánnal való jó viszonya, Pakisztán belpolitikai sebezhetősége, India és Kína tengeri ambíciói az Indiai-óceánon, s mindkét nemzet növekvő globális hatalma veszélyes fegyverkezési hajszát indíthat el, vagy ami még rosszabb, valódi konfliktust generálhat. Idáig szerencsére a két állam vezetői arról tettek tanúbizonyságot, hogy felismerték: egy korlátozott háború semmit sem oldana meg, míg egy nagyszabású háború két nukleáris hatalom között mindent megsemmisíthet.

Mindennek ellenére még akár néhány határincidens is olyan erős kínai és/vagy indiai nacionalista érzelmeket válthat ki, amelyeket nehéz lenne politikailag ellenőrzés alatt tartani. Ebben a tekintetben India van bizonytalanabb helyzetben, amennyiben politikai rendszere kevésbé autoriter, és az indiai nép érthető féltelme egy kínai–pakisztáni összejátszástól sokkal könnyebben éleszthet fel Kína-ellenes érzelmeket, mint ahogy esetleg

⁶⁰ A Malaka-szoros a világ egyik legforgalmasabb hajózási útvonala, mely lehetőséget biztosít az Indiai-óceán és a Csendes-óceán hajóútjainak összekötésére. (A szerk.)

Kínában egy tömeges India-ellenesség lábra kaphat. Továbbá, az indiai sajtó – amely némileg irigykedve nézi Kína sokkal nagyobb eredményeket elérő modernizációját, jóval termelékenyebb gazdaságát és nagyobb nemzetközi elismertségét – egyre nyíltabban beszél az India biztonságát veszélyeztető potenciális kínai geopolitikai fenyegetésről. India második legnagyobb és az angol nyelvű elitje által olvasott angol nyelvű napilapja a fent leírt kölcsönös indiai–kínai rivalizálást Dél-Ázsiában az alábbiak szerint magyarázta olvasóinak:

„Kína kiszámított és motivált háborús készülődése – ki ellen is? (...) Kína Gwadarnál, Pakisztán egy stratégiailag rendkívül fontos pontján épített kikötőt azért, hogy letegye a névjegyet a tengeri útvonalak ellenőrzésénél, és egyben szemmel tartsa Indiát. (...) Kínának ilyen módon titkos és nyílt pakisztáni támogatással sikerült semlegesítenie Indiát a szárazföldön és vízen egyaránt. Ettől eltekintve Kína – a nemzetközi jogot megsértve – Pakisztánt nukleáris erővel rendelkező országgá változtatta India ellensúlyozására. További ugyancsak lényeges momentum, hogy Kína kikötőket, olajvezetéseket és országutakat épít Mianmarban is. Ha mindehhez még hozzávesszük a kínai segítséggel épült Hambantota-kikötőt az indiai félszigettől fizikailag elkülönült területű Srí Lankán, akkor előttünk áll Kína »Gyöngyfüzér Stratégiájának« jól kivitelezett terve India bekerítésére az Indiai-óceánon át.”⁶¹

A történelem iróniája lenne, ha Kína felemelkedése a világban olyan konfliktusokat okozna, amelyek gyengítenék Ázsia erősödő szerepét a világ ügyeiben. Kína felemelkedése azonban eddig komoly közvetett eredményeket is hozott, s némileg

⁶¹ China's Expanding War Game. *Hindustan Times*, 2010. augusztus 25.

megnyugtató óvatos nemzetközi magatartása is. A vezető kínai politikusok a jelek szerint felismerik, hogy egy Amerika utáni globális versengésnek Kína hosszú távú törekvései is áldozatul eshetnek.

A legfelső kínai vezetők számításaitól és az erősödő nacionalista türelmetlenség egyes jelenségeitől függetlenül úgy tűnik, hogy Kína globális vezető szerepre való emelkedése több jelentős akadályba ütközhet, mint ahogy az Amerika esetében történt, s ha Kína nyilvánvalóan türelmetlenül viselkedik, akkor sokkal aktívabb ellenállással kell számolnia, mint amilyennel Amerika bármikor is szembesült a felemelkedése során. Kína nem élvezi azokat a kedvező földrajzi és történelmi körülményeket, amelyeknek előnyeivel Amerika rendelkezett a felemelkedésének korai szakaszában, a huszadik század elején. És Amerikának a huszadik század utolsó évtizedében egyedüli globális hatalomként élvezett helyzetével szemben Kína jelenlegi felemelkedése nem csupán más regionális hatalmakkal való versengés közepette megy végbe, de egyben rendkívüli mértékben függ a jelenlegi gazdasági rendszer további stabilitásától is. Ugyanakkor ez a rendszer veszélybe kerülhet, ha egy Amerika utáni világszintű rivalizálás során a nemzeti érdekek rövid távú, de minél gyorsabb megvalósítása kerekedik felül egy olyan időszakban, amikor a globális együttműködésre minden korábbinál nagyobb szükség lenne.

2. A GEOPOLITIKAILAG LEGKISZOLGÁLTATOTTABB ÁLLAMOK

Jelenlegi világunkban számos, jelentősebb regionális hatalom szomszédságában fekvő gyengébb állam biztonsága (még abban az esetben is, ha némelyikükkel szemben nincs konkrét amerikai kötelezettségvállalás) az amerikai globális elsőség által fenntartott nemzetközi status quótól függ. Az ebben a sebezhető

helyzetben található államok a természet „legveszélyeztetettebb fajainak” geopolitikai megfelelői. Néhányukra a náluk erősebb szomszédai a létező vagy általuk követelt regionális érdekszférájukban nem szívesen fogadott amerikai behatolás jelképeiként tekintenek. Ennek megfelelően a kísértés, hogy minél erőteljesebben lépjenek fel velük szemben, annak arányában fog emelkedni, ahogy Amerika veszít globális helyzetéből.

Miközben a jelenlegi jelentősebb regionális hatalmak esetleg nem nézik jó szemmel Amerika globális szerepvállalását, mégis komoly érdekük fűződik ahhoz, hogy ne indítsanak el egy olyan láncreakciót, amely maga alá temetheti magát a nemzetközi rendszert is. Egy ilyen láncreakciónak a lehetősége tartotta vissza 2008-ban Oroszországot attól, hogy szétzúzza Georgiát (az Oszétia és Abházia miatt kirobbant rövid orosz–grúz háború során). Oroszország felismerte, hogy további katonai akciói általánosságban véve árthatnak a kelet–nyugati kapcsolatoknak, és esetleg még valamilyen összeütközéshez is vezethetnek az Egyesült Államokkal. Moszkva a viszonylagos gyengesége, valamint a hagyományos erői által mutatott relatívan nem kielégítő teljesítménye miatt nem törekedett egy esetlegesen pürrhosznak⁶² bizonyuló győzelemre, és megelégedett kisebb területi sikerekkel. Ám egy belső és/vagy külső okok miatt jelentős hanyatlásnak induló Amerika automatikusan gyengítené az ilyen önmegettartóztatást. A végeredmény általános sodródás lenne a legerősebb túlélésével jellemezhető nemzetközi valóság felé.

Az alábbiakban a legnagyobb veszélynek kitett államok felsorolása következik rövid megjegyzésekkel (a sorrend

⁶² I. Pürrhosz épeiroszi király a Kr. e. 279-ben a rómaiak ellen vívott ausculumi csatában aratott győzelme után került szokatlan helyzetbe. A diadal saját seregét hozta nehezebb helyzetbe áldozatai és az utánpótlás nehézségei miatt. (A szerk.)

nem jelzi sem a sebezhetőség mértékét, sem a geopolitikai valószínűséget):

Georgia (Grúzia)

Az amerikai hanyatlás Georgiát teljesen védtelenül hagyná az orosz politikai megfélemlítéssel és katonai agresszióval szemben. Az Egyesült Államok jelenleg támogatja a georgiai szuverenitást, és Georgia NATO-tagság iránti kérelmét.⁶³ Az Egyesült Államok ugyanakkor 1991 óta 3 milliárd dollár értékű segítyt juttatott Georgiának, s ebből az összegből 1 milliárd a 2008-as háború után került ide. A fentieket csak aláhúzza az a hivatalos megállapítás, hogy „az Egyesült Államok nem ismer el érdekszférákat”.⁶⁴

Amerika hanyatlása nyilvánvalóan befolyásolná egy ilyen általános kötelezettségvállalás hitelességét. Az amerikai – különösen a NATO-t hiteles erővé tévő – képességek ebből adódó korlátozottsága önmagában arra ösztönözheti az oroszokat, hogy Amerika lecsökkent európai jelenlétére való tekintettel megpróbálják visszaszerezni a régi befolyási övezetüket függetlenül az amerikai–orosz viszonytól. A Kremlt még az is motiválhatja, hogy Vlagyimir Putyin személyes gyűlöletet táplál a jelenlegi grúz elnök, Miheil Szaakasvili⁶⁵ iránt, akinek a hatalomból való eltávolítása egyfajta mániájává vált az orosz vezetőknek.

⁶³ Georgia és a NATO hivatalos kapcsolatai 1994-ben kezdődtek. Az ország NATO-tagságát a lakosság és a politikai erők domináns része támogatja, ám annak útját állja a régió instabilitása és Oroszországgal való konfliktusa, ezért a csatlakozás fordulópontot jelentene a NATO tagsági politikájában. (A szerk.)

⁶⁴ Hillary Clinton külügyminiszter, közös sajtókonferencián Tbilisziben, 2010. július 6-án.

⁶⁵ Miheil Szaakasvili (1967–) a 2003-as georgiai rózsás forradalom egyik vezetője volt, 2004 óta az ország elnöke. (A szerk.)

Oroszországot továbbá még az is ösztökélheti, hogy az Egyesült Államok támogatja a Georgián keresztül Európába vezető energiaellátás déli folyosójának létrehozását, különösen a létező Baku–Tbiliszi–Ceyhan olajvezetéket és a Baku–Tbiliszi–Erzurum gázvezetéket, mely utóbbi végül Törökországon keresztül érne el Európába. Oroszország óriási geopolitikai, valamint gazdasági előnyre tenne szert, ha az Európába irányuló energiaútvonalak fölött helyre tudná állítani majdnem teljes monopóliumát abban az esetben, ha az amerikai–grúz kapcsolatok megszakadnának.

Georgia Oroszország fennhatósága alá kerülése valószínűleg dominóhatást váltana ki Azerbajdzsánban. Azerbajdzsán a déli energiafolyosó kulcsfontosságú ellátója. Ebből következően biztosítja Európa energia-diverzifikációját is, ami viszont közvetlenül csökkenti az európai ügyekre gyakorolt orosz befolyást. Így egy amerikai hanyatlás esetén Oroszország, különösen ha a Georgia feletti ellenőrzésre irányuló erőfeszítése sikerrel jár, minden valószínűség szerint arra használná fel az így nyert nagyobb mozgásteret, hogy megfélemlítse Azerbajdzsánt. Ilyen körülmények között Azerbajdzsánnak nem sok kedve lenne szembeszállni egy megerősödött Oroszországgal. Európa általánosságban az orosz politikai menetrendhez igazodás kényszere alá kerülne.

Tajvan

Az Egyesült Államok 1972 óta formálisan elfogadja a Kínai Népköztársaság „egy Kína” elvét⁶⁶, ahogy azt három kínai–amerikai kommuniké (1972, 1979 és 1982) is rögzíti amellet,

⁶⁶ Az „egy Kína” elv jelentése, hogy Kína kizárólagos legitim képviselője a Kínai Népköztársaság kormánya.

hogy egyik fél sem változtathatja meg erőszakos eszközökkel a status quót. Egy békés „status quo” az alapja a Tajvani-szoros két oldalán fekvő állammal szembeni amerikai politikának, mivel mind a feltörekvő Kínával, mind az egyre demokratikusabb és szabadpiaci irányultságú Tajvannal fenntartott kapcsolat előnyös egy prominens amerikai jelenlét számára a Csendes-óceánon, és jól szolgálja a távol-keleti amerikai üzleti érdekeket.

Az Egyesült Államok azzal igazolja a folyamatos fegyvereladásait Tajvannak, hogy ez része annak a status quo politikának, amit 1979-ben az amerikai–kínai diplomáciai kapcsolatok normalizálásának idején rögzítettek. Továbbá a modernizált tajvani védelmi képességek szükségesek Tajvan autonómiájának megőrzéséhez addig, amíg a tajvani kérdést békésen meg nem oldják. Kína elutasítja ezt az álláspontot, és a szuverenitás alapján fenntartja a jogot, hogy akár erőt is használjon. Időközben azonban Tajvannal szemben mindinkább az alkalmazkodás politikáját folytatja. Tajvan és Kína az utóbbi években javította a kétoldalú kapcsolatokat, és 2010 nyarán egy nagyjából egyenlő feltételeken nyugvó Gazdasági Együttműködési Keretegyezményt (Economic Cooperation Framework Agreement, ECFA) írtak alá.

Amerika hanyatlása egyértelműen növelni fogja Tajvan kiszolgáltatottságát. A tajpeji döntéshozók akkor már nem tudják figyelmen kívül hagyni sem a közvetlen kínai nyomást, sem pedig egy gazdaságilag sikeres Kína jelentette vonzást. Ez, a legjobb esetben is, felgyorsítaná a Tajvani-szoros két oldalán lévő állam egyesítését, most már a kontinensen lévő fél számára előnyösebb feltételek mellett. Ha pedig időközben Amerika hanyatlása hátrányosan befolyásolná az Egyesült Államok és Japán közötti stratégiai viszonyt, Kína talán még arra is elszánná magát – különösen az üggyel kapcsolatos kínai nemzeti érzések mélységét ismerve –, hogy a Tajvanra nehezedő nyomást fegyve-

res erő alkalmazásának fenyegetésével párosítsa, és így szerezzen érvényt a valóságban is az Egyesült Államok által 1972-ben elfogadott „egy Kína” politikai realitásának. Egy politikailag sikeres fenyegetés egy ilyen megoldásra általános bizalmi válságot idézhet elő Japánban és Dél-Koreában az amerikai biztonsági kötelezettségvállalás megbízhatóságát illetően.

Dél-Korea

Az Egyesült Államok 1953-ban írta alá Dél-Koreával a Kölcsönös Védelmi Egyezményt (Mutual Defense Pact), és Dél-Korea biztonságának garantálója egészen 1950 óta, amikor szovjet és kínai biztatásra Észak-Korea megtámadta déli szomszédját. Mindehhez járul az a tény, hogy Dél-Korea figyelemreméltó gazdasági fejlődése és demokratikus politikai rendszere látványosan tanúsítja a dél-koreai amerikai jelenlét sikerét. Ám Észak-Korea az idők során számos provokációt követett el Dél-Korea ellen, kezdve kormánytagok meggyilkolásától a dél-koreai elnök meggyilkolására irányuló kísérletig. Az észak-koreaiak 2010-ben elsüllyesztették a Cheonan nevű dél-koreai hadihajót, aminek során a legénység számos tagja meghalt; 2010. novemberben pedig Észak-Korea aknatűz alá vett egy dél-koreai szigetet, az akció során több katona és polgári személy is életét veszttette. Dél-Korea mindegyik esetben Amerikához fordult segítségért. Mindez még jobban aláhúzta azt, hogy Dél-Korea a fizikai biztonságát illetően még mindig milyen nagy mértékben az Egyesült Államokra támaszkodik.

Észak-Korea olyan módon változtatta meg katonai stratégiáját, hogy az rövid hatótávolságú ballisztikus rakétáira, nagy hatótávolságú tüzérségére, valamint nukleáris fegyverekre támaszkodva egy Dél-Korea elleni aszimmetrikus hadviselés lehetőségét helyezi előtérbe. Dél-Korea képes arra, hogy visszaverjen egy Észak-Koreából kiinduló hagyományos támadást, de döntő mértékben

támaszkodik az Egyesült Államokkal fennálló szövetségére egy átfogó támadás elrettentésére és kivédésére.

Egy amerikai hanyatlás Dél-Koreát fájdalmas választási lehetőségekkel szembesítené: vagy el kellene fogadnia Kína regionális dominanciáját, és ezután Kínára hagyatkoznia a kelet-ázsiai biztonság garantálásában, vagy egy erősebb, habár történelmileg népszerűtlen kapcsolatra kellene lépnie Japánnal a közösen vallott demokratikus értékeik alapján és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság vagy Kína agressziójától való közös félelemtől hajtva. Ám a legjobb esetben is nagyon kérdéses, hogy vajon Japán erős amerikai támogatás nélkül hajlandó lenne-e szembeszállni Kínával. Így Dél-Korea magára maradhat a katonai és politikai fenyegetésekkel szemben, ha a kelet-ázsiai amerikai biztonsági kötelezettségvállalás kevésbé lesz hiteles.

Belarusz (Fehéroroszország)

Belarusz húsz évvel a Szovjetunió bukását követően politikailag és gazdaságilag még mindig függő helyzetben van Oroszországtól. Kivételének egyharmada Oroszországba irányul, miközben Belarusz energiaszükségletét szinte teljes mértékben Oroszország elégíti ki. Ráadásul Belarusz 9,6 millió lakosának többsége oroszul beszél, Belarusz mint nemzetállam mindössze 1991 óta független, s az emberek nemzeti identitásának a mélységét eddig még nem tette semmi sem próbára – mindezek olyan tényezők, amelyek Moszkva befolyását tartósítják. Például 2009-ben az orosz hadsereg (fehérorosz részvétellel) Zapad (azaz „A Nyugat”) fedőnéven nagyszabású hadgyakorlatot tartott Belaruszban, amelyben egy feltételezett nyugati támadást hárított el. A manőver csúcspontját egy szomszédos nyugati (azaz NATO) állam fővárosa ellen intézett szimulált orosz nukleáris támadás jelentette.

Belarusznak Oroszországtól való függése azonban nem konfliktusmentes. Belarusz nem ismerte el független államokként (a Moszkva által a Grúziával 2008-ban kirobbant fegyveres összeütközés után létrehozott) Dél-Oszétiát és Abháziát annak ellenére, hogy Putyin nyíltan nyomást gyakorolt Minszkre. Ugyanakkor a demokratikus folyamatok hiánya, aminek Lukasenko tizenhét éves diktatúrája a tanúbizonysága, gátat emel a Nyugattal való mindenféle komolyabb kapcsolat előtt. Lengyelország, Svédország és Litvánia megpróbált bizonyos civil kapcsolatokat kialakítani Belarusz és az EU között, ám eddig csak rendkívül korlátozott mértékű haladást értek el.

Ebből adódik, hogy Amerika látványos hanyatlása Oroszországnak nagyjából kockázatmentes alkalmat adna Belarusz bekebelezésére minimális erőszak alkalmazásával, s lényegében mindössze annyit veszítene, hogy a külvilág nem tartaná felelősségteljes regionális hatalomnak. Belarusz Georgiával ellentétben nem rendelkezne nyugati fegyverekkel, és nem bírná a Nyugat politikai szimpátiáját sem. Az EU nem valószínű, hogy bármit is tenne amerikai támogatás nélkül, míg több nyugat-európai állam is feltehetően indifferens lenne Belarusz sorsával kapcsolatban. Az ENSZ, ilyen körülmények között, többnyire passzív maradna. A közép-európai országok, amelyek nagyon is tudatában vannak egy felbátorodott Oroszország jelentette veszélyeknek, esetleg közös NATO-válaszadást sürgetnének, de egy hanyatlóban lévő Amerika esetében nem valószínű, hogy képesek lennének egy kollektív és erőteljes válaszadást kicsikarni.

Ukrajna

Ha Oroszország nem túl nagy áron és fájdalommal magába olvasztja Belaruszt, Ukrajna jövője, mint valóban szuverén államé, veszélybe kerülhet. Ukrajna Oroszországhoz fűződő

viszonya azóta, hogy 1991-ben elnyerte a függetlenségét, ugyanannyira ki van téve különböző feszültségeknek, mint ahogy a Nyugathoz való viszonya a határozatlanságnak. Oroszország ismételten kísérletet tett az energiát politikai eszközként használva arra, hogy Ukrajnát a neki megfelelő politikára kényszerítse. Oroszország 2005-ben, 2007-ben és 2009-ben vagy az olaj- és gázellátás leállításával fenyegetőzött, vagy ténylegesen le is állította a szállítmányokat az árvíta és Ukrajnának az energiabehozatal során felhalmozott adóssága miatt. Ukrajna elnöke, Janukovics⁶⁷ 2010 nyarán kénytelen volt újabb huszonöt évvel meghosszabbítani az ukrajnai fekete-tengeri Szevasztopol kikötőjének a bérleményét az orosz haditengerészeti bázis javára annak fejében, hogy Ukrajna kedvező áron kapja majd az orosz energiaszállítmányokat.

Ukrajna 45 milliós lakosságával jelentős európai állam, erős iparral és potenciálisan nagyon termelékeny mezőgazdasággal. Egy Oroszországgal való unió egyrészt gazdagítaná Oroszországot, másrészt hatalmas lépést jelentene Moszkva számára a birodalmi érdekszféra helyreállítása felé, amire több orosz vezető is mély nosztalgiával gondol. Emiatt valószínű, hogy a Kreml továbbra is nyomást fog gyakorolni Ukrajnára annak érdekében, hogy az csatlakozzon Oroszországgal együtt a „közös gazdasági térhez”, s közben fokozatosan megfosztja Ukrajnát attól, hogy legfontosabb ipari vállalkozásai fölött közvetlen ellenőrzést gyakoroljon, amint orosz cégek egyesülésekkel és felvásárlásokkal pozíciókat szereznek az ukrajnai gazdaságban. Ugyanakkor csendes erőfeszítések történnek az ukrajnai biztonsági szolgálatokba és katonai parancsnokságba való beszivárgásra annak

⁶⁷ Viktor Fedorovics Janukovics elnöki mandátumát 2010. február 24-én kapta, miután a választáson megelőzte Julija Volodimirivna Timosenkót, akit 2011 októberében hét évnyi börtönbüntetésre ítélték. (A szerk.)

érdekében, hogy Ukrajna kisebb ellenállást tudjon kifejteni, ha a szuverenitása védelmében erre kényszerülne.

Végeredményben – Amerika hanyatlását feltételezve – a Belarusz bekebelezésére adott passzív európai válasz, nem is említve egy korábbi és sikeres erőszak alkalmazását Georgia megfélemlítésére, arra indíthatja az orosz vezetőket, hogy egy adott pillanatban kísérletet tegyenek egy nyíltabb újraegyesítésre. Ez azonban rendkívül bonyolult vállalkozás lenne, s talán erőszakhoz is kellene folyamodni, vagy legalábbis egy gazdasági válságot kellene előidézni Ukrajnában, hogy a gazdaságilag rugalmasabb Oroszországgal való formális uniót elfogadhatóbbá tegyék az ukránok számára. Oroszország még ebben az esetben is megkésett nacionalista reakciót kockáztatna, különösen az ország ukrán nyelvű nyugati és középső területén. Ukrajna mint nemzetállam az idő múlásával mélyebb érzelmi kötődést válthat ki egy olyan fiatalabb nemzedékből – függetlenül attól, hogy elsődleges nyelvük ukrán vagy orosz –, amely az ukrán államiságra egyre inkább normális állapotként és saját identitásának részeként tekint. Ezért az idő esetleg nem annak dolgozik, hogy Kijev önkéntesen aláveti magát Moszkvának, de egy ennek érdekében kifejtett türelmetlen orosz nyomásgyakorlás, valamint a Nyugat érdektelensége robbanékony helyzetet eredményezhet az Európai Unió peremén.

Afganisztán

Afganisztán egy romokban heverő ország annak köszönhetően, hogy a Szovjetunió kilenc évig kivételesen brutális háborút viselt ellene, a szovjetek visszavonulása után a Nyugat egy évtizedig tudomást sem vett róla, majd a pakisztáni segítséggel hatalomra került középkorias tálib vezetők kétségbeejtő módon kormányozták, s végül a Bush-elnökség alatt hét évig ímmel-ámmal folytatott amerikai katonai akciók és időnkénti gazdasági segé-

lyek színhelye volt. Az illegális drogkereskedelmen kívül szinte semmilyen gazdasági tevékenység nem folyik itt, 40 százalékos a munkanélküliség, és az egy főre eső GDP tekintetében a világon a 219. helyet foglalja el. Az afgánoknak mindössze 15-20 százaléka jut elektromos áramhoz.

A háborús fáradtság vagy egy amerikai hanyatlás korai hatásaként végrehajtott gyors amerikai kivonulás legvalószínűbb következménye a belső felbomlás és a szomszédos államok afganisztáni befolyásért folytatott vetélkedése lenne. Az országot egy hatékony és stabil kabuli kormány hiányában az egymással rivalizáló hadurak uralnák. Pakisztán és India egyaránt rámenősebben és nyíltabban versengene az afganisztáni befolyásért – esetleg még Irán is beszállna ebbe a küzdelembe. Ennek eredményeként egy India és Pakisztán közötti közvetett háború esélye megnőne.

Irán minden valószínűség szerint megpróbálná a saját javára kiaknázni a pakisztáni–indiai rivalizálást. Mind India, mind Irán tart attól, hogy a pakisztáni befolyás erősödése Afganisztánban súlyosan érintené a regionális erőegyensúlyt, míg India esetében mindehhez járulna még Pakisztán harciassága is. Továbbá a szomszédos közép-ázsiai államok – figyelembe véve Afganisztán jelentős létszámú tadzsik, üzbég, kirgiz és türkmén közösségeit – is belekeveredhetnek ebbe a regionális hatalmi vetélkedésbe. Minél több szereplő jelenik meg Afganisztánban, annál valószínűbb egy nagyobb lélegzetű regionális konfliktus kirobbanása.

Másodszor, még abban az esetben is, ha egy stabil afganisztáni kormányzat lesz a jelenleg tervezett amerikai kivonulás időpontjában – ami legalább a központi ellenőrzés látszatával rendelkezik –, az Egyesült Államok támogatta és a térség stabilitását biztosító nemzetközi jelenlét esetleges kudarca valószínűleg fellobbantja az etnikai és vallási parazsat. A tálibok – a pakisztáni

tálibok támogatásával – újra megjelenhetnek megosztó erőként Afganisztánban, és/vagy Afganisztán a törzsi háborúskodások mocsarába süllyed. Afganisztán ezt követően még nagyobb szerepet fog játszani a nemzetközi drogkereskedelemben, sőt talán ismét a nemzetközi terrorizmus menedékévé válik.

Pakisztán

Miközben Pakisztán huszonegyedik századi nukleáris fegyverekkel rendelkezik, és az országot egy késő huszadik századi hivatásos hadsereg tartja össze, a lakosságának túlnyomó része – a politikailag aktív középosztállyal és egy túlnépesedett városi népességgel szemben – még mindig premodern, vidéki és elsősorban regionális és törzsi identitással rendelkezik. Muszlim vallásúak, s ez táplálta érzelmileg a törekvésüket, hogy a britek Indiából való kivonulása után különálló államot hozzanak létre. Az Indiával ezt követő konfliktusok határozták meg Pakisztán független nemzeti identitását, miközben Kasmír erőszakos felosztása azóta is kölcsönös és mély ellenszenvet táplál a másik féllel szemben.

Pakisztán politikai instabilitása jelenti az ország Achilles-sarkát. Az amerikai hatalom gyengülése csökkentené Amerika képességét, hogy Pakisztán megszilárdulását és fejlesztését segítse. Pakisztán egy katonaság által irányított országgá vagy egy radikális iszlamista állammá válhat, vagy olyanná, amely egyesíti a katonai és iszlamista uralmat egyaránt, vagy akár egy olyan „állammá”, amely semmilyen központi kormányzattal sem rendelkezik. A legrosszabb esetek azok lehetnek, ha Pakisztán a nukleáris haduraság valamilyen formáját ölti magára, vagy egy az iránihoz hasonló militáns-iszlamista és Nyugat-ellenes kormányzat kerül hatalomra. Az utóbbi megfertőzheti egész Közép-Ázsiát, és Oroszországot és Kínát egyaránt aggasztó tágabb regionális instabilitást idézne elő.

Amerika hanyatlása a fenti körülmények között egyben növelheti Kína dél-ázsiai biztonsági gondjait és az indiaiak azon törekvését, hogy meggyengítsék Pakisztánt. Ugyancsak valószínű, hogy Kína kihasználna minden Pakisztán és India közötti összecsapást, s ez tovább növelné a regionális instabilitást. Végeredményben egy instabil béke vagy egy szélesebb körű konfliktus a térségben szinte teljes mértékben attól függne, hogy India és Kína milyen mértékben tudná mérsékelni a saját nacionalista ösztöneit, hogy kihasználja Pakisztán instabilitását, és a régióban vezető szerepre tegyen szert.

Izrael és a tágabb Közel-Kelet

Amikor sorra vesszük a legközelebbi jövőben esetleg veszélybe kerülő egyes államokat, nem veszíthetjük szem elől azt az általánosabb folyamatot, hogy Amerika hanyatlása elindíthat olyan tektonikus változásokat, amelyek az egész Közel-Kelet politikai stabilitását alááshatják. Habár különböző mértékben, de a térség összes állama ki van téve belső populistá mozgalmaknak, társadalmi nyugtalanságnak és vallási fundamentalizmusnak, ahogy azt a 2011 elején történt események igazolják. Ha Amerika hanyatlása akkor történne meg, amikor az izraeli–palesztin konfliktus még megoldatlan, a kölcsönösen elfogadható két állam megteremtésének a kudarca csak tovább mérgezné a régió politikai légkörét. Az Izrael elleni regionális ellenséges érzület növekedne.

A feltételezett amerikai gyengeség ésszerűen végiggondolva egy adott pillanatban arra csábíthatja a térség erősebb hatalmait, elsősorban Iránt vagy Izraelt, hogy megelőzzék a várható veszélyeket. Ilyen körülmények között még a taktikai előnyök megszerzésére irányuló óvatos helyezkedés is olyan korlátozott mértékű erőszakosságot indíthat el – például az Irán támogatta Hamász és az Izrael támogatta Hezbollah között –, ami aztán egy szélesebb körű és véresebb katonai összecsap-

pássá eszkalálódhat, vagy akár új intifádákat eredményezhet. A Libanonhoz és Palesztínához hasonló gyenge politikai alakulatokban különlegesen magas lenne a civil áldozatok száma. Ami még ennél is rosszabb, az ilyen konfliktusok valóban szörnyű méreteket ölthetnének az Irán és Izrael közötti csapások és ellencsapások során.

Ez az utóbbi eshetőség aztán közvetlen konfliktusba keverné az Egyesült Államokat Iránnal szemben. Miután egy hagyományos eszközökkel vívott háború nem lenne előnyös megoldás az iraki és afganisztáni (és akkorra talán már a pakisztáni) háborúba belefáradt Amerikának, az Egyesült Államok feltételezhetően a légi fölényére támaszkodva kívánna fájdalmas stratégiai károkat okozni Iránnak, különösen ami a nukleáris létesítményeket illeti. Az áldozatok várhatóan magas száma az iráni nacionalizmusba egy tartós Amerika-ellenességet oltana be, valamint tovább erősítené az iszlám fundamentalizmus és az iráni nacionalizmus szimbiotikus kapcsolatát. Általánosságban az iszlám radikalizmus és szélsőségesség a Közel-Keleten új erőre kapna, s ennek egyik lehetséges következményeként károkat okozna a világ gazdaságában. Oroszország ebben a helyzetben az energiahordozók árának emelkedése miatt nyilvánvalóan nyerne gazdaságilag, míg politikailag abból profitálna, hogy az iszlám harag az Egyesült Államokra zúdulna, és elterelné a figyelmét a muszlimok Oroszországgal szembeni sérelmeiről. Törökország még nyíltabban kinyilváníthatná az iszlám hívei mint áldozatok iránti szimpátiáját, és Kína szabadabb kezet kapna a saját érdekei képviselésére a térségben.

Ebben a geopolitikai összefüggésben – és ellentétben azoknak a véleményével, akik azt hiszik, hogy Izrael hosszú távú biztonságot nyerne akkor, ha Amerika az iszlám világával ellenséges viszonyba kerülne – Izrael hosszú távú megmaradása veszélybe kerülhetne. Izrael rendelkezik azzal a katonai képességgel és

nemzeti elszántsággal, amivel el tudja hárítani a rá leselkedő közvetlen veszélyeket, s egyben ellenőrzés alatt tudja tartani a palesztinokat is. Ám Amerika immár hosszabb ideje Izraelnek juttatott bőkezű támogatása, ami elsősorban valódi erkölcsi kötelességérzetből s kevésbé valóságos stratégiai egyetértésből fakad, bizonytalanabbá válhat. Amint Amerika hanyatlik, úgy erősödhet a térségből való kivonulásra való hajlam is az Izrael melletti közvélemény ellenére, miközben a világ nagy része valószínűleg Amerikát fogja okolni a regionális felfordulásért. A politikailag öntudatra ébredt arab tömegekkel, melyek hajlamosabbak hosszabb ideig tartó erőszakos mozgalmakban részt venni („népi háború”), egy olyan Izraelnek, amelyet esetleg nemzetközileg – Ehud Barak miniszterelnök-helyettes 2010-ben tett baljóslatú figyelmeztetését idézve – „apartheid” államnak tekintenek, hosszú távú kilátásai kétségessé válnának.

Az amerikaiak által támogatott Perzsa-öböl menti államok veszélyeztetettsége is minden valószínűség szerint nőni fog. Ahogy az amerikai hatalom gyengül, és ahogy Irán folytatja a fegyverkezést, és nagyobb befolyásra tör Irakban – amely a 2003-as amerikai támadás előtt az iráni terjeszkedés útjában álló bástya volt –, valószínűleg fokozódni fog a bizonytalanság érzete Szaúd-Arábiában, Kuvaitban, Bahreinban, Katarban, Ománban és az Egyesült Arab Emírátságokban. Biztonságuk garantálására esetleg új és hatékonyabb pártfogókat keresnek. Kína logikus és gazdaságilag vonzó potenciális jelölt lenne, ezáltal drámai módon megváltoztatva a Közel-Kelet geopolitikai felállását.

Az Egyesült Államok éppen harmincöt éve előnyt kovácsolt magának a Közel-Kelet négy legfontosabb országával: Iránnal, Szaúd-Arábiával, Egyiptommal és Törökországgal kialakított szoros viszonyából. Ennek eredményeként az amerikai érdekek biztonságban voltak. Napjainkban az amerikai befolyás mind a négy államban nagy mértékben gyengült. Amerika és Irán

ellenséges viszonyba került egymással; Szaúd-Arábia kritikus Amerika kibontakozó regionális politikáját illetően; Törökország csalódott abban, hogy Amerika nem érti meg regionális törekvéseit; és Egyiptom egyre szkeptikusabb álláspontja az Izraellel fennálló viszonyában ellentétbe került Amerika prioritásaival. Röviden: az amerikai pozíció a Közel-Keleten egyértelműen romlik. Egy amerikai hanyatlás a térségbeli amerikai befolyás végét jelentheti.

Amerika nemzetközi tehetetlenségbe vagy akár egy bénító válságba csúszása, ellentétben a különösen veszélyeztetett államokra gyakorolt hatásától, semmilyen komoly formában nem érintené a nemzetközi terroristaaktivitás hőfokát. A terrorizmus legtöbb akciója jelenleg – és eddig is – belső, s nem nemzetközi volt. Akár Olaszországról beszélünk, ahol 1978-ban körülbelül 2000 terroristaakció történt egyetlen egy év leforgása alatt, vagy a mai Pakisztánról, ahol a terroristák által megölt áldozatok száma évente több százra rúg, és ahol a magas rangú tisztviselők ellen elkövetett gyilkos merényletek mindennaposak, a belföldi terrorizmus forrásai és célpontjai a belső állapotokból erednek. Ez a megállapítás már évszázadok óta igaz, mivel a politikai terrorizmus mint lényeges jelenség először a késő tizenkilencedik századi Oroszországban és Franciaországban jelent meg. Emiatt az amerikai hatalom sebes hanyatlása nem fogja befolyásolni a terrorista tevékenységet például Indiában, mert az szinte semmilyen kapcsolatban sincs Amerikának a világban játszott szerepével. Miután a legtöbb belföldi terrorizmus radikalizálódott helyi vagy regionális feszültségekben gyökerezik, kizárólag a helyi viszonyok megváltoztatása lehet hatással erre a típusú terrorizmusra.

Amerika mindössze az utóbbi másfél évtizedben vált egy teljesen globális típusú terrorisatevékenység célpontjává. Ennek

megjelenése kapcsolatban áll azzal a populista szenvedéllyel, ami a különösen egyes muszlim országokban végbement politikai öntudatra ébredés következtében erősödött meg. Amerika a terrorizmus célpontja lett, mert iszlám vallási szélsőségesek elvakult gyűlöletüket Amerikára mint az iszlám ellenségére és a neokolonialista „nagy sátán”-ra összpontosították. Oszama bin Laden Amerikát a sátán megtestesítőjeként aposztrofálta a 2001-ben kiadott fatvája igazolásául, s ez vezetett szeptember 11-én az Egyesült Államok elleni terroristatámadásokhoz. Az al-Kaida az Amerika elleni támadások igazolására később azt hozta fel, hogy az amerikai katonai jelenlét Szaúd-Arábiában állítólag megszenstségtelenítette a szent iszlám helyeket, és Amerika Izraelt támogatta. Bruce Riedel, a washingtoni Brookings Intézet Saban Központjának (Saban Center of the Brookings Institution) vezető kutatója megjegyezte, hogy bin Laden huszonnégy, 2001. szeptember 11. előtt és után elmondott jelentősebb beszédéből húszban Izrael támogatásával igazolta az Amerika elleni erőszakot.

Ezeket a nemzetközi terroristaakciókat a szélsőséges muszlim fanatikusok által az Egyesült Államokról vallott manicheus álláspont inspirálta. Ebből következően egy amerikai hanyatlás nem fogja eltántorítani ezeket a csoportokat. Ugyanakkor azonban nem is fogja megerősíteni őket, mert az üzenetükben semmi olyan valóban politikai aspektus sem található, mint a többi, belföldi beágyazottsággal rendelkező olyan csoportokéban, mint például a Hamász vagy a Hezbollah. Éppen ezért kérdéses, hogy ilyen fundamentalista terrorizmus átveheti-e a vezető szerepet az iszlám világban lezajló változásokban. És ha nem, akkor valószínűbb, hogy belső harcokba fognak bonyolódni, semmint hogy bármilyen akcióban egyesüljenek külső

államok ellen. Ugyancsak figyelemre méltó, hogy a Bakunyintól⁶⁸ bin Ladenig terjedő években a terrorizmus sehol sem érte el politikai célját, vagy sehol sem volt képes az államokat mint a nemzetközi élet fő szereplőit leváltani. A terrorizmus fokozni tudja a nemzetközi felfordulást, de a nemzetközi élet lényegét nem képes meghatározni.

Végezetül, a fenti feltételezések az alábbi általánosabb megállapításokhoz vezetnek:

Először: a jelenlegi nemzetközi rendszer valószínűleg egyre kevésbé lesz képes a konfliktusokat megelőzni, mihelyt nyilvánvalóvá válik, hogy Amerika nem hajlandó vagy képtelen azokat az államokat megvédeni, amelyeket eddig nemzeti érdekből és/vagy doktrinális meggondolásból érdemesnek tartott az amerikai figyelemre. Továbbá mihelyt ez az új realitás átítatja a nemzetközi életet, regionális erőszakhoz vezető folyamat indulhat el, amelyben az erősebb államok egyre inkább unilaterális eszközökkel fogják kezelni gyengébb szomszédaikat. A közvetlen, de sokkal gyengébb szomszédaikkal fennálló geopolitikai vagy etnikai vitás kérdéseket erővel rendezni kívánó jelentősebb regionális hatalmak komoly veszélyt jelenthetnek majd a békére. Az amerikai hatalom megfakulása teret nyithat annak, hogy a kezdeményezők aránylag alacsony rövid távú költségekkel folymodhatnak az erő alkalmazásához.

Másodszor: a korábban felvázolt forgatókönyvek közül több is a hidegháború lezáratlan örökségét jelenti. Arról tanúskodnak, hogy Amerika elvesztegette azt a lehetőséget, hogy az Oroszor-

⁶⁸ Az 1814-ben Oroszországban született Mihail Bakunyin központi alakja volt a tizenkilencedik századi anarchizmusnak, és a terrorizmus egyik prominens orosz támogatója volt. A Karl Marxszal való ellentétei vezettek a forradalmi szocialista mozgalom anarchista és marxista szárnyának különválásához.

szághoz közeli békés biztonsági zóna megszilárdításával Oroszországot bevonja egy szorosabb biztonsági együttműködésbe. Ez akár még egy közös NATO–Oroszország szerződést is jelenthetett volna, amint a NATO bővült; egy ilyen megoldás tartósabb kelet–nyugati együttműködést segíthetett volna elő, s egyben megszilárdíthatta volna Oroszország kibontakozó demokráciáját.⁶⁹ Elképzelhető, hogy a Nyugatnak ezt a kezdeményezését elutasították volna, ám még csak kísérlet sem történt egy ilyen lehetőség megvalósítására. Ehelyett az Egyesült Államok 2001 után rögeszmésen a „terror elleni háborúval”, valamint az Irak és Afganisztán elleni katonai akciókhoz való támogatás megszerzésével volt elfoglalva, és elhanyagolta a tágabb geostratégiai összefüggéseket. Oroszország időközben egy elnyomóbb jellegű tekintélyuralom kialakítására és a volt szovjet tömbön belüli befolyásának helyreállítására koncentrált erőit.

Harmadszor: Kelet-Ázsia és Dél-Ázsia lehetnek majd egy Amerika utáni világban a nemzetközi konfliktusoknak leginkább kitett térségek. Mind Kína, mind India globális ambíciókkal rendelkező, jelentős regionális hatalomként való felemelkedése hatalmi átrendeződéseket indított el a térségben, miközben nyilvánvaló versengésük elkerülhetetlenül bizonytalanságokat fog okozni. Ha Amerika megbotlik, akkor a gyengébb államok esetleg kénytelenek lesznek egy fokozatosan instabil környezetben meghozni geopolitikai döntéseiket, még akkor is, ha Kína és India elkerüli az egymás közötti jelentősebb konfrontációt. Ugyanakkor egyre nagyobb a nyomás Kínában az ázsiai amerikai hatalom visszaszorítására, miközben Kelet- és Délkelet-Ázsiában egyre nő az aggodalom Kína potenciális terjeszkedő törekvései miatt. A bizonytalanságot csak növeli Észak-Korea kendőzetlen

⁶⁹ Jelen sorok írója egy ilyen megoldást szorgalmazott: *A Plan for Europe. Foreign Affairs*, 1995. január.

törekvése nukleáris fegyverek előállítására olyan belpolitikai háttérrel, amely legalább annyira kiismerhetetlen, mint amilyen kiszámíthatatlan. Amerika hanyatlása csökkenteni fogja azt a külső visszatartó erőt, amit az erő egyoldalú alkalmazását fontolgató államok normális esetben kénytelenek figyelembe venni. Röviden, Amerika hanyatlása elkerülhetetlenül hozzájárulhat a regionális konfliktusok gyakoriságának, kiterjedésének és intenzitásának a növekedéséhez.

3. EGY JÓ SZOMSZÉDSÁG VÉGE

Amerika mindössze két állammal, Mexikóval és Kanadával szomszédos. Noha mindketten jó szomszédok, Mexikó sokkal nagyobb kockázatot jelent Amerikának egy amerikai hanyatlás esetén, mivel politikai és gazdasági viszonyai képlékenyek. Például Amerika és Kanada rendkívül hosszú, de többnyire csendes közös határral rendelkezik, miközben az amerikai–mexikói határ, bár sokkal rövidebb, erőszakos cselekmények, etnikai feszültség, kábítószer- és fegyvercsempészet, illegális bevándorlás, valamint politikai démonizálás színhelye. És annak ellenére, hogy Mexikó és Kanada is függ gazdaságilag az Egyesült Államoktól, nagyjából hasonló méretű GDP mellett a mexikói munkaerő körülbelül 15 százaléka Amerikában dolgozik, és Mexikóban több mint kétszer annyi ember él a szegénységi szint alatt a népesség arányában, mint Kanadában. Ráadásul Mexikó belpolitikai helyzete sokkal instabilabb, és az Egyesült Államokhoz fűződő viszonya történelmileg is sokkal ellentmondásosabb. Emiatt miközben Kanadát hátrányosan érintené egy amerikai hanyatlás, addig Mexikó valószínűleg olyan zavaros belpolitikai válságba zuhanna, ami károsan érintené az amerikai–mexikói kapcsolatokat.

Amerikának és Mexikónak az utóbbi évtizedekben sikerült egy túlnyomórészt pozitív kapcsolatot kialakítania. Ám gaz-

dasági kölcsönös függőségük, az Egyesült Államokba irányuló tömeges mexikói bevándorlásból adódó demográfiai összekötöttségük, valamint a mindkettőjük biztonságát fenyegető határon átívelő drogkereskedelem a két ország közötti viszonyt bonyolultabbá teszi, és egyben jobban kiszolgáltatja a nemzetközi változásoknak. Az amerikaiak Mexikó viszonylagos stabilitását adottnak veszik, és azt feltételezik, hogy Mexikó szinte semmilyen közvetlen stratégiai fenyegetést nem jelent Amerika stratégiai helyzetére és az egész nyugati félteke biztonságára. Az amerikai–mexikói kapcsolatokban esetleg bekövetkező lényeges romlás és annak következményei ezért fájdalmas sokként érnék az amerikai közvéleményt, amelynek általában fogalma sincs arról, hogy a két ország múltját máshogy értékelik a mexikóiak és az amerikaiak.

A mexikói–amerikai kapcsolatok történelmileg egyszerre voltak vitákkal terheltek és jól működőek. A konfliktusok rendszerint akkor törtek ki, amikor Mexikót valamilyen belső erőszakos megmozdulás és politikai felfordulás gyötörte. Ekkor Amerika egyrészt attól félt, hogy a zavargások áterjednek a saját területére, másrészt viszont ki akarta használni a kínálkozó lehetőséget is a gyengébb szomszéd kárára történő területszerzéssel. Ez történt akkor is, amikor Amerika következtlenül és időnként önzően használta a Monroe-doktrínát: Texas, Kalifornia és 1848-ban a – Mexikó egész területének 50 százalékát jelentő – amerikai délnyugat megszerzését eredményező expanziós háborúban, valamint Wilson elnök idején a mexikói forradalom alatt Veracruz népszerűtlen elfoglalásakor. Másfelől a két állam (továbbá Kanada) közötti együttműködés vezetett a világ jelenlegi legnagyobb gazdasági zónájának, az Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Szövetségnek (NAFTA) a létrehozásához.

A mexikói–amerikai kapcsolatok két évszázados hullámvasútja azt is tanúsítja, hogy milyen nehéz egy aszimmetrikus viszonyt

fenntartani. A mindkét oldalon fellelhető belpolitikai félelmek, a politikai instabilitás Mexikóban, valamint az amerikai hatalom időnkénti agresszív használata gyakran megakadályozta a máskülönben sokat ígérő partnerség megvalósítását. A két állam földrajzi közelsége mindössze bonyolultabbá tette ezeket az ügyeket, és a gazdasági, továbbá biztonsági együttműködést lényegesebbé tette a nemzeti siker szempontjából, míg a politikai instabilitást és a kulturális félelmeket a jószomszédi együttműködés gátjává emelte. A konstruktív mexikói–amerikai partneri viszony fenntartása a nagy kompromisszumok és éles feszültségek váltakozásai között nehéz feladatot rótt mindkét nemzet vezetőire.

Amerika és Mexikó kulturális és személyes kapcsolatokon, valamint gazdasági és biztonsági érdekeken keresztül kötődik egymáshoz; ezek a tényezők kölcsönösen előnyössé tesznek egy regionális partnerséget. Amerika gazdasági rugalmassága és politikai stabilitása eddig mindig semlegesített egy sor olyan érzékeny kérdés jelentette kihívást, mint a gazdasági függőség, a bevándorlás és a kábítószer-kereskedelem. Az amerikai hatalom hanyatlása azonban valószínűleg aláássa az amerikai gazdasági és politikai rendszer egészségét és józan ítélőképességét, s ezáltal növeli a fent említett nehézségeket. Egy gyengülő Egyesült Államok minden valószínűség szerint nacionalistább lesz, az eddigieknél is erősebben védi majd a nemzeti identitást, nagyobb mértékben lesz paranoid a haza biztonságát illetően, s kevésbé lesz hajlandó erőforrásokat feláldozni mások fejlesztésének az érdekében. Ebből következően a Mexikóval való együttműködés veszít a népszerűségéből.

Egy ilyen helyzetben az Egyesült Államok belpolitikailag protekcionistább irányba fordulhat ugyanúgy, mint ahogy az európai hatalmak tették az első világháborút követően. Az Egyesült Államok feltehetően kevésbé fog lelkesedni intézmények

létrehozásáért (például a tervbe vett Észak-amerikai Fejlesztési Bankért [North American Development Bank]) a regionális – elsősorban mexikói – gazdasági növekedés elősegítésére közösen finanszírozott kereteken belül, és hajlamosabb lesz anyagilag inkább befolyásos hazai gazdasági szereplőket támogatni, mint a mexikói exportot. Amerika globális vezető szerepe gyakran segítette az amerikai kereskedelmi politika megóvását a protekcionista irányultságú belső érdekek ellenében.

A következmények súlyosan károsítanak a mexikói gazdaságot, olyan társadalmi és politikai utórezgésekkel járnának, amelyek tovább komplikálnák a mexikói–amerikai kapcsolatok két legfontosabb kérdését: a bevándorlást és a drogkereskedelmet. Mindkét ügy feszült, időnként széthúzó együttműködés terepe Amerika és Mexikó között. A kölcsönösen előnyös partnerség fenntartásának elengedhetetlen feltétele, hogy Amerika fair módon kezelje a mexikói bevándorlókat, és elkötelezetten segítse Mexikót a drogkereskedelem elleni harcában. Egy hanyatló Amerika belpolitikai és regionális szemlélete azonban majdnem biztosan erősíteni fogja a mexikói bevándorlás démonizálását, és azt a szkepticizmust, ami Mexikó elkötelezettségét övezi a droggartellek ellen viselt küzdelemben. Az Egyesült Államok valószínűleg erőszakosabb megoldásokhoz folyamodna ezekben a kérdésekben (például leállítaná a bevándorlást, vagy deportálná a bevándorlókat, kerítést emelne, vagy csapatokat vetne be a határon), s ezzel sutba vágna a jó szomszédsági politikát, és esetleg még geopolitikai konfrontációt is kirobbantana.

A mexikói bevándorlás, különösen az illegális, a Mexikóban és az Egyesült Államokban található gazdasági és politikai viszonyok közötti kiáltó ellentét eredménye. Az idők folyamán ezek a különbségek hatalmas mértékű Amerikába irányuló mexikói kivándorláshoz vezettek. A méretekre jellemző, hogy 2009-ben a becslések szerint 11,5 milliónyi mexikói bevándorló élt az Egye-

sült Államokban.⁷⁰ Az illegális mexikói bevándoroltak száma az Egyesült Államokban hozzávetőlegesen 6,6 millió lehet.⁷¹ Ami pedig a teljes népességet illeti, jelenleg körülbelül 31 millió, azaz a lakosság 10 százaléka mexikói etnikumú, akik közül a többség szoros kapcsolatban maradt Mexikóban élő családjával. Hasonlóképpen Mexikó állampolgárai és maga a mexikói kormány is érthetően a szíven viseli az Egyesült Államokban élő bevándorlók körülményeit. Például Arizona szigorú 2010-es bevándorlási törvénye, amely fokozottabb mértékben lehetővé teszi az illegális bevándorlók törvény elé állítását és deportálását, számos embert felháborított Mexikóban. Noha Obama elnök elítélte a törvényt, az még mindig erősen hozzájárul ahhoz, hogy a mexikóiak miként tekintenek az amerikaiakra. A 2010-es Pew Global Attitudes Survey szerint az arizonai törvény elfogadása után a megkérdezett mexikóiak 44 százaléka volt kedvező véleménnyel az Egyesült Államokról, szemben az azt megelőző 62 százalékkal.

Egy erőszakosabb amerikai magatartás és politika a mexikói bevándorlókkal szemben növelheti a mexikóiak ellenszenvét, s hátrányosan befolyásolhatja az amerikai–mexikói partnerséget általában véve. 2001. szeptember 11. után a határbiztonság kérdése a belföldi biztonság egyik lényeges elemévé lépett elő; annak a gondolata, hogy egy iszlám terrorista Mexikó felől átjön a határon, tovább erősítette a közvélemény nyomását, hogy légmentesen zárják le a határt. Amerika döntése, hogy egy falat vagy kerítést emel azért, hogy elszigetelje magát Mexikótól, már önmagában

⁷⁰ Mexican Immigrants: How Many Come? How Many Leave? *Pew Hispanic Center Report*, 2009. július 22.

⁷¹ *Estimates of Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2009*, Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics, 2010. január. www.dhs.gov/xlibrary/assets/statistics/publications/ois_ill_pe_2009.pdf.

Amerika-ellenes érzelmeket keltett. Az emberekben felidézi az Izrael által Ciszjordániában épített „biztonsági korlátot” vagy a Berlini Falat. A nemzetközileg hanyatló Amerikát valószínűleg még a korábbiaknál is kellemetlenebbül érintené egy könnyen átjárható mexikói–amerikai határ és az ebből adódó bevándorlás. Mindez az arizonai esethez hasonló politikai lépéseket eredményezne, és fokozatosan rontaná a két szomszéd viszonyát.

A fokozódó ellenségeskedés tovább csökkentené a két ország esélyeit, hogy együttműködjenek a kábítószer-kereskedelem visszaszorításában, noha ez mindkét fél kölcsönös érdeke. Annak eredményeként, hogy Amerika rendkívül sikeresen közreműködött a kolumbiai drogkereskedelem megszüntetésében, Mexikó mind nagyobb mértékben örökölte meg Kolumbia szerepét; az Egyesült Államokba irányuló kokain 90 százaléka most Mexikón megy keresztül. Ez az új helyzet még több erőszakot szült Mexikóban, például Juárezben, s a hatásai az Egyesült Államokat is elérték. Miközben Amerika és Mexikó elsőbbséget biztosít a határon keresztül folyó kábítószer-kereskedelem elleni harcnak, a kérdést mégsem sikerült megoldani. A drogkereskedelemmel kapcsolatos erőszak hőfoka emelkedett, és a korrupciót sem sikerült kiirtani. A becslések szerint 2006 óta 5000 mexikói halt meg a kábítószerrel összefüggésbe hozható erőszak során, míg 2009-ben 535 mexikói rendőr vesztette életét ugyanilyen okok miatt.⁷² Mindez elviselhetetlen nyomást gyakorol Mexikó helyi és országos kormányzatára és az Egyesült Államok igazságszolgáltatására.

Ha az Egyesült Államok hatalma gyengülne, pénzügyi és katonai képességei összeszűkülnének, és politikája egyoldalúbb

⁷² Clare Ribando Seelke, Mark P. Sullivan és June S Beittel: *Mexico-US Relations: Issues for Congress*. Congressional Research Service, 2010. február 3.

lenne, akkor még nehezebb lenne legyőzni a kábítószer ragályát. Amennyiben a jelenlegi erős észak-déli partnerség netalán megszűnne az Amerika gazdasági protekcionizmusa és szigorú bevándorlási politikája miatt egyre erősebbé váló Amerika-ellenesség okán, és a mexikói kormány ezt követően elfordulna az Egyesült Államokkal való teljes együttműködéstől, az amerikai drogellenes erőfeszítések óhatatlanul veszítenének hatékonyságukból. Továbbá egy olyan mexikói kormánynak, amely nem rendelkezne amerikai támogatással, lehetetlen lenne a droggartellek fölé kerekedni. Ennek eredményeként megváltozna a mexikói politikai tájkép, és mind nagyobb nyomás nehezedne a kormányra, hogy az amerikai biztonság rovására egyezzen ki a drogbárókkal. Ez visszavetné Mexikót a korrupció olyan fokára, ami az előtt jellemezte, hogy az Intézményesített Forradalmi Párt (PRI)⁷³ uralmát 2000-ben egy nyitott és többpárti demokrácia váltotta fel. Egy ilyen állapothoz való visszatérés felerősítené a Mexikó-ellenes érzelmeket az Egyesült Államokban.

Egy Amerika és Mexikó közötti gyengülő partnerség regionális, sőt nemzetközi szövetségi átcsoportosuláshoz is vezethet. Mexikó demokratikus értékeinek, gazdasági hatalmának és politikai stabilitásának gyengülése a droggartellek hatalmának kiterjesztésével súlyosbítva korlátozná Mexikó képességét, hogy egy aktív és pozitív programmal rendelkező regionális vezetővé váljon. Az amerikai hanyatlás végső eredménye tehát: egy gyengébb, kevésbé stabil, gazdaságilag törékenyebb és erősebben Amerika-ellenes Mexikó, amely képtelen lenne konstruktívan versenyezni Brazíliával egy együttműködő regionális vezető szerepért, vagy képtelen lenne a stabilitást elősegíteni Közép-Amerikában.

⁷³ A baloldali PRI 71 éven keresztül irányította az országot, amíg 2000-ben a jobboldali PAN (Nemzeti Akció Pártja) vette át a kormányzást. (A szerk.)

Ebben az összefüggésben Kína sokkal jelentősebb szerepet kezdhetne játszani a nyugati féltekén az Amerika utáni regionális politikában. A Kínai Népköztársaság már nagyszabású befektetéseket eszközölt Afrikában és Latin-Amerikában a Kína globális befolyásának növelését célzó, lassan testet öltő kampányának részeként. Például Brazília és Kína már régóta arra törekszik, hogy stratégiai partnerséget alakítson ki az energia és a technológia terén. Mindez nem azt jelenti, hogy Kína domináns szerepre tör ebben a térségben, de egyértelműen nyerhet az amerikai regionális hatalom visszaszorulásából azzal, hogy nyíltabban támogatja az Amerika-ellenes kormányok gazdasági fejlesztését.

Hosszabb távon egy hanyatló Amerika és egy belpolitikailag zűrzavaros Mexikó közötti kapcsolatok esetleges romlása még egy különösen baljóslatú fejleményt eredményezhet: a megerősödött nacionalizmus Mexikóban a történelem által igazolt területi igényekkel állhat elő, és határ menti incidenseket robbanthat ki. Politikai és gazdasági realitások arra kényszerítették a mexikóiakat, hogy az elvesztett területekkel kapcsolatos történelmi emlékeiket elfojtsák a nyugati félteke legerősebb hatalmával, később pedig az egyetlen globális szuperhatalommal való előnyös viszony kedvéért. Egy olyan világban azonban, amiben Mexikó nem nagyon számíthat a meggyengült Egyesült Államokra, az eredetileg a határokon átnyúló kábítószer-kereskedelemből fakadó incidensek könnyen eszkalálódhatnak fegyveres összecsapásokká. Még azt is lehet képzelni, hogy a történelmi mexikói területek „visszaszerzése” jegyében betöréseket hajtanak végre a határ másik oldalára; vannak olyan történelmi példák, amelyekben a banditizmus hazafias üggyé változott. Egy újabb és könnyen igazolható ürügy lehetne még az is, hogy az Egyesült Államokban létező bevándorlásellenes hangulat hátrányos megkülönböztetéssel ér

fel, s így megtorló intézkedések után kiált. Ezek az események aztán oda konkludálhatnak, hogy a sok mexikói bevándorlónak a korábbi mexikói területen való tartózkodása a területi önrendelkezés kérdését is felveti.

Az ilyen fajta spekulációk jelenleg a valóságtól elszakadt, futurisztikus látomásoknak hathatnak, ám a geopolitikai realitások Amerika hanyatlása esetén drámai mértékben megváltoznának. Mindezek közvetlenül érinthetik az egykor ellenséges, de újabban barátságos viszonyt Amerika és Mexikó között. És ha ez megtörténne, Amerika geopolitikailag biztonságos földrajzi helyzete, amely mentes a szomszédokkal való konfliktusoktól, s amelyet e könyv második fejezetében Amerika egyik legnagyobb előnyeként jellemeztünk, a múlté lehet.

4. A NEM KÖZÖS GLOBÁLIS KÖZÖS TEREK

A globális közös tereket, a világ azon területeit, amelyeket az összes állam szabadon használhat, két kategóriába lehet sorolni: stratégiai és környezeti térre. A stratégiai közös tér magába foglalja a tengereket és a levegőt, a világűrt és a kiberteret, valamint a nukleáris teret, amennyiben a globális proliferáció ellenőrzésére is vonatkozik. A környezeti közös térhez soroljuk a vízkészletek kezelésének geopolitikai vonzatait, az Északi-sarkvidéket és a globális éghajlatváltozást. Amerikának ezeken a területeken, a közel globális hegemon helyzetének köszönhetően, az utóbbi időben lehetősége volt alakítani egy „új világrendet”. Miközben azonban az amerikai részvétel, és nagyon gyakran az amerikai vezetés elengedhetetlen volt a globális tér megreformálásához és megvédéséhez, az Egyesült Államok egyáltalán nem mindig tartozott a haladás élvonalába. Amerika, a többi nagyhatalomhoz hasonlóan, mindenekelőtt olyan módon próbálta alakítani a világot, hogy az a saját fejlődését segítse elő, jóllehet a huszadik században az Egyesült Államokat időnként erősebb idealizmus

motiválta, mint a történelemben öt megelőző korábbi domináns államokat.

Napjainkban a világ felemelkedő hatalmai – Kína, India, Brazília és Oroszország – szervezettebb szerepet játszanak ebben a globális menedzselési folyamatban. Egy amerikai–európai vagy egy amerikai–orosz megegyezés önmagában nem nagyon diktálhatja a közös terekre vonatkozó szabályokat. Ezeknek az új szereplőknek a felemelkedése elég lassan megy végbe, ennek ellenére a globális terek megőrzésére és megreformálására hivatott nagyobb csoportban helyet követelnek. Mindazonáltal az amerikai részvétel és közös vezetés megkerülhetetlen marad az új és régi kihívások megoldásában.

Minden valószínűség szerint a globális hatalom átrendeződése a stratégiai közös teret fogja legjobban befolyásolni, ugyanis ez egyként érinti mind a Kínához és Indiához hasonló felemelkedő hatalmak képességeinek fokozatos növekedését és aktivitását, mind az amerikai primátus esetleges gyengülését. A minden egyes ország nemzeti érdekeinek középpontjában álló tengereket és levegőt, a világűrt és a kiberteret jelenleg jobbra Amerika uralja. A következő években azonban ezek a terek mind zsúfoltabbak lesznek, és amint más jelentős államok ereje és nemzeti törekvései erősödnek, s a globális hatalom szóródik, az ezekért folytatott harc egyre élesedik.

Mivel a stratégiai közös tér ellenőrzése anyagi haszonra épül, amint más államok növelik a katonai képességeiket, szükségszerűen megkérdőjelezi az Egyesült Államok kiváltságos helyzetét abban a reményben, hogy fel tudják váltani az Egyesült Államokat mint regionális hegemónt. Ez a versengés a stratégiai közös térben könnyen vezethet téves számításhoz, kevésbé hatékony menedzseléshez vagy nacionalista területi államközi rivalizáláshoz. Például Kína az országot körülvevő tengereket a saját területének kiterjesztéseként fogja fel. A legtöbb vitatott

hovatarozású szigetet a térségben a sajátjának tartja, és az utóbbi időben Kína haditengerészeti képességek fejlesztésére koncentrálnak annak érdekében, hogy Amerikát távol tartsa a Dél- és Kelet-kínai-tengertől, s ezáltal védje fenti követeléseit, és a helyzetét a térségben megszilárdítsa. Sőt, Kína az utóbbi időben a felségvizeinek határaival, valamint a Senkaku-⁷⁴, Paracel- és Spratly-szigetek hovatarozásával kapcsolatos ellentéteket is a nemzetközi viták szintjére emelte. Oroszország az utóbbi időben ugyancsak úgy döntött, hogy a fegyvernemek közül a haditengerészetnek ad elsőbbséget, s nagy mértékben növeli a csendes-óceáni flottájára költött összegeket. India is tovább bővíti az Indiai-óceánon lévő haditengerészeti képességeit.

A stratégiai közös terek jövőbeli stabilitásának kulcsa egy olyan globális megegyezés fokozatos megteremtése, ami még addig biztosítaná a felelősségek méltányos és békés elosztását, ameddig az amerikai hatalom érintetlen. Például egy békés tengeri rendszer elengedhetetlenül fontos egy globalizált gazdaság számára, és minden államnak jól felfogott érdeke, hogy a nemzetközi kereskedelmet alapvetően befolyásoló légtérrel és tengerekkel felelősségteljesen bánjanak. Így rendkívül valószínű a felelősség igazságos megosztása ezen a téren még akkor is, ha egyre több regionális hatalom jön létre. Rövid távon azonban, amikor egy ilyen rendszer éppen, hogy csak elkezd működni, egy-egy nemzet könnyen elszámíthatja magát a szomszédjával szembeni hatalom dolgában, vagy egyoldalú előnyökre törekedhet a tágabb közösség kárára. Mindez komoly konfliktusokat idézhet elő, különösen amint egyes államok a vitatott tenger-szakaszok alatti energiaforrásokért küzdenek.

⁷⁴ A kelet-kínai-tengeri szigetek és körülöttük lévő vizek használatáról 2012 őszén vita robbant ki Kína és Japán között. (A szerk.)

Amerika hanyatlása veszélyes következményekkel járhat ennek a stratégiai közös térnek a szempontjából, mivel a világ gyakorlatilag az Egyesült Államokra támaszkodik a tengeri konfliktusok kezelésében, illetve az elrettentésében. Miközben valószínűtlen, hogy egy amerikai hanyatlás súlyos károkat okozna a haditengerészeti képességeiben – ugyanis az középponti szerepet játszik Amerika érdekeiben –, egy visszahúzódó Egyesült Államok esetleg képtelen lenne vagy egyszerűen vonakodna attól, hogy elrettentsen a tengeri vitáktól két különösen aggodalomra okot adható területen, a Csendes-, illetve az Indiai-óceánon.

Hasonlóképpen a világűr is, amelyet jelenleg az Egyesült Államok ural, egyre nagyobb aktivitás színtere a felemelkedő hatalmak növekvő képességeinek köszönhetően. A világűrt illetően a két legégetőbb kérdés az űrszemét és az űrfegyverek jelenléte; a nemzetközi űrtevékenység megélénkülésével mindkettőnek növekszik a mennyisége. Amikor Kína 2007-ben sikeresen kilőtt egy rakétaelhárító rakétát, és megsemmisítette saját műholdját, korábban soha nem látott mennyiségű veszélyes űrszemetet juttatott a légkör alsó részébe, és egyben növelte az azt övező bizonytalanságot, hogy Kína mennyire akarja militarizálni a világűrt.

Miközben az Egyesült Államok rendelkezik a világűrben keringő tárgyak nyomon követésének legfejlettebb technológiájával, és ebből adódóan képes megvédeni a saját eszközeinek egy részét, az űrtevékenységre vonatkozó szabályokat módosítani kellene a hidegháború utáni környezetnek megfelelően, s biztosítani kellene a világűr békés voltát, és tiltani kellene a 2007-es kínai akcióhoz hasonló tevékenységet. Ha azonban egy amerikai hanyatlás arra kényszeríti az Egyesült Államokat, hogy csökkentse saját űrképességeit, vagy, ami ennél valószínűbb, engedje meg – hanyatlásának közepette –, hogy a Kínához és Indiához hasonló felemelkedő hatalmak a világűrt olyan térnek

tekintsék, ahol kipróbálhatják a technológiájukat, fitogtathassák növekvő befolyásukat és egy új stratégiai versenyt indítsanak el, akkor e „végső frontier” végzetesen instabillá válhat.

Az internet vált napjainkban azzá, ami egykor a világűr volt: a kereskedelem, a kommunikáció, a kutatás és az erőbevetés korlátlan birodalmává. Katonaságok, üzleti vállalkozások és kormányzati bürokráciák egyaránt támaszkodnak a szabad és biztonságos kibertérre a tevékenységük sikere érdekében. Ugyanakkor azonban az internet szabadságának megőrzése az információ biztonságának szavatolása mellett komoly feladat, különösen az internet decentralizált és villámgyorsan változó természetét tekintve. Az amerikai hatalom a kibertérben, miként az óceánokon, lényeges volt az internet megfelelő szabályozásának és szabadságának fenntartásához, mert nagy részben az Egyesült Államok ellenőrzi – egy Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) nevű kaliforniai nonprofit magáncégen keresztül – a kibertérhez való hozzáférést. A világ egyrészt elégedetlen azzal, hogy az internet amerikai hegemónikus ellenőrzés alatt áll, s ehhez járul még a kiberkémkedés jelentette kellemetlenség és a kiberháború jelentette komoly fenyegetés is. Mindez együtt csak megnehezíti ennek a stratégiai közös térnek az amúgy is nehéz menedzselését.

Miközben ez a rendszer lehetővé teszi az internet működését, nem tudja megakadályozni, hogy egyes nemzetek, mint például Kína vagy Irán, ne korlátozzák a saját állampolgáraik számára az internethez való hozzáférést, annak ellenére, hogy az Egyesült Államok fontosnak tartja, hogy nyilvánosan ellenezze az ilyen korlátozásokat. Ezért elképzelhető, hogy egy erős Amerika hiányában a felemelkedő államok, kiváltképpen azok, amelyek nem viselik a szívükön a demokráciát és/vagy az egyének politikai jogait, kihasználják a politikai korlátozás eltűnését, és megkísérlik megváltoztatni az internet működési jellemzőit

olyan módon, hogy hatékonyabban tudják korlátozni az internet adottságait még a saját országuk határain kívül is.

Továbbá a globális nukleáris proliferáció ellenőrzése ugyan-csak lényeges a nemzetközi rendszer stabilitásához. Az Egyesült Államok évekig a nukleáris proliferáció leghangosabb ellenzője volt, sőt még a nukleáris fegyvermentes világ elérését is célul tűzte ki. Ráadásul az Egyesült Államok biztonsági garanciát nyújt az amerikai nukleáris „ernyő” kiterjesztésével egyes nukleáris fegyverekkel nem rendelkező olyan államoknak, amelyek tartanak ilyen eszközökkel rendelkező szomszédaiktól. Miután az Egyesült Államok rendelkezik a legtöbb és legfejlettebb nukleáris fegyverrel, és miután a globális helyzete a nukleáris védőernyője által biztosított stabilitástól függ, a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozásában a vezető szerep egyértelműen az amerikaiaké. Ezen a területen a világ, minden másnál nagyobb mértékben, az Egyesült Államoktól várja a vezetést.

Irán nukleáris fegyverek előállítására tett mai erőfeszítései, kiegészülve egy lehetséges amerikai hanyatlással holnap, éles megvilágításba helyezi a folytatódó nukleáris proliferáció potenciális veszélyeit a huszonegyedik században: a nonproliferációs rezsim gyengülése, a felemelkedő államok nukleáris fegyverkezési programjainak erősödése, az orosz, kínai és indiai nukleáris ernyők kiterjesztése, a regionális nukleáris versenyek intenzívebbé válása, valamint az, hogy a nukleáris anyagokat esetleg könnyebben kaparinthatják meg terrorista szervezetek.

Egy esetleges amerikai hanyatlás legsúlyosabb következménye a nukleáris területet tekintve az lenne, hogy megrendülhetne a bizalom az amerikai nukleáris ernyő hatékonyságában. A Dél-Koreához, Tajvanhoz, Japánhoz, Törökországhoz hasonló államok biztonsága, sőt még Izraelé és másoké is az Egyesült Államok kiterjesztett nukleáris elrettentő erejére támaszkodik.

Ha azt vennék észre, hogy az Egyesült Államok lassan kivonul bizonyos térségekből, s a körülmények miatt visszavonná a biztonsági garanciáit, vagy ha csak elvesztenék az amerikai biztonsági garanciákba fektetett bizodalmutat egy amerikai hanyatlás pénzügyi, politikai, katonai és diplomáciai következményei miatt, akkor máshol keresnének biztonsági garanciákat. Ez a „máshol” keresés mindössze két tényezőre szorítkozhatna: vagy saját nukleáris fegyverekre, vagy más hatalmak – legvalószínűbben Oroszország, Kína vagy India – kiterjesztett elrettentő képességeire.

Elképzelhető, hogy a jelenleg nukleáris fegyverekkel rendelkező államok ambícióitól, új nukleáris államok megjelenésétől vagy az amerikai hatalom megbízhatóságának megrendülésétől féltő országok saját nukleáris képességeket fejlesztenek. A Németországhoz és Japánhoz hasonló kriptonukleáris hatalmak számára a nukleáris fegyverek előállítása könnyű és aránylag gyors lenne erős civil nukleáris iparukra, pénzügyi sikereikre, valamint technológiai tudásukra való tekintettel. Továbbá a nukleáris fegyverek folyamatos jelenléte Észak-Koreában és a valószínűleg nukleáris fegyverekkel rendelkező Irán arra ösztönözheti a Perzsa-öbölben vagy Kelet-Ázsiában található amerikai szövetségeseiket, hogy hozzák létre a saját nukleáris elrettentő erejüket. Tekintetbe véve Észak-Korea egyre agresszívabb és kiszámíthatatlanabb magatartását, a hatpárti megbeszélések kudarcát, és Irán megalomán vezetésével szemben széles körben kialakult bizalmatlanságot, egy hanyatló Amerika nukleáris védőernyője által kínált garanciák sem biztos, hogy elejét vennék a kisebb hatalmak regionális nukleáris fegyverkezési versenyének.

Végül, de nem utolsósorban, jóllehet Kína és India napjainkban még minimális elrettentésre és az első csapás kizárására alapuló felelősségteljes nukleáris stratégiával rendelkezik, egy olyan világ bizonytalanságai, amelyben a nukleáris hatalom

mind több kézbe kerül, arra indíthatja mindkét államot, hogy ártértékeljék és erősítsék nukleáris politikájukat. A valóság az, hogy ez a két állam Oroszországgal kiegészülve még esetleg úgy is dönthet, hogy kiterjesztik a nukleáris garanciáikat a kliens államaik számára. Ez nem csupán egy újra meginduló nukleáris fegyverkezési versenyt jelezne a fenti három felemelkedő hatalom között, hanem egymással rivalizáló és a nukleáris elrettentés inspirálta új és antagonisztikus befolyási övezeteket is teremthetne Eurázsiaiban.

Az Egyesült Államok hanyatlása ilyen módon drámai változtatásokat indíthatna el a nukleáris területen is. A legvalószínűbb következmények közé tartozna a magukat bizonytalanságban érző amerikai szövetségesek azon erőfeszítése, hogy nukleáris fegyverekre tegyenek szert, nem is beszélve a felemelkedő ázsiai nemzetek közötti fegyverkezési versenyről. Ez a proliferáció által elindított láncreakció aláásná a nukleáris terület átlátható menedzselését, és fokozná a nemzetek közötti rivalizálást, hibás számítás, sőt végeredményben még talán a nemzetközi nukleáris terror valószínűségét is.

A fentiekhez még hozzátehetjük, hogy a világ ebben az évszázadban számos, a fizikai környezetben végbemenő jelentős változás miatt jónéhány új geopolitikai kihívással néz majd szembe. Ezeknek a környezeti közös javaknak – az egyre kevesebb ivóvíznek, az Északi-sark megnyitásának és a globális felmelegedésnek – a kezelése globális egyetértést és kölcsönös áldozatvállalást igényelne. Az amerikai vezetés önmagában kevés az együttműködés biztosítására ezekben a kérdésekben, ám egy amerikai hanyatlás csökkentené annak a valószínűségét, hogy együttműködő megállapodások szülessenek a környezet és az erőforrások kezelésében. Amerika esetleges visszavonulása a globális rendőr szerepéből nagyobb lehetőségeket nyújtana a felemelkedő hatalmaknak arra, hogy a saját gazdasági előnyük ér-

dekében még jobban kizsákmányolják a közös környezeti adottságokat, és különösen Ázsiában ezzel növeljék az erőforrásokért folytatott versenyből adódó konfliktus esélyeit.

Ez utóbbi eset valószínűsége növekszik, kiváltképpen a számos országot érintő ivóvízkészletek szűkössége miatt. Az Egyesült Államok Nemzetközi Fejlesztési Ügynöksége (United States Agency for International Development, USAID) szerint 2025-re 2,8 milliárdnál is több ember él majd ivóvízhiánnyal vagy szűkös készletekkel rendelkező térségben, a vízigény pedig húsz évenként a duplájára fog növekedni.⁷⁵ Miközben a déli félteke nagy részét fenyegeti a vízhiány, az államközi konfliktusok – a szomszédos országokat érintő vízhiány geopolitikai következményei – a legnagyobb valószínűséggel Közép- és Dél-Ázsiát, a Közel-Keletet és Északkelet-Afrikát érintik, olyan térségeket, amelyekben a korlátozott vízkészleteket megosztva birtokolják, és ahol a politikai stabilitás tünékeny jelenség. A politikai bizonytalanság és az erőforrások hiánya együttesen fenyegető geopolitikai elegyet alkotnak.

A víz miatt esetlegesen kirobbanó konfliktusok veszélye valószínűleg intenzívebbé fog válni, ha a gazdasági növekedés és a nagyobb vízigény a Törökországhoz és Indiához hasonló felemelkedő hatalmak esetében összeütközik a vetélytárs Irakban és Pakisztánban jelentkező instabilitással és erőforráshiánnyal. A vízhiány próbára fogja tenni Kína belpolitikai stabilitását is. A mind nagyobb számú lakossága és a növekvő ipari létesítmények együttesen egyrészt nagyobb keresletet jelentenek majd a víz iránt, másrészt viszont csökkentik is a rendelkezésre álló víz mennyiségét. Délkelet-Ázsiában az India és Pakisztán közötti vég nélküli politikai feszültség, kiegészülve a túlnépesedéssel és Pakisztán egyre élesebb belpolitikai válságaival, kérdésessé tehetik az Indus

⁷⁵ Global Water Crisis. *USAID*, 2007. január 18.

vizéről kötött szerződést, különösen azért, mert a folyó vízgyűjtő területe Jammu és Kasmír hosszú ideje vitatott fennhatóságú és politikailag, valamint katonailag egyre ingatagabb területén található. Az India és Kína között, a felszín alatt meghúzódó vita Északkelet-India hovatartozásáról, ahol a létfontosságú Brahmaputra folyik, ugyancsak komoly aggodalomra adhat okot. Amint az amerikai hegemonia elsorvad, és a regionális rivalizálás erősödik, a vízhez hasonló természeti erőforrásokról folytatott viták potenciálisan teljes körű konfliktussá terebélyesedhetnek.

Az Északi-sarkvidék jegének lassú olvadása ugyancsak meg fogja változtatni a fontos erőforrásokért folyó nemzetközi versengés arculatát. Amint az Északi-sark a vállalkozások számára egyre jobban kihasználhatóvá válik, az öt északi-sarki tengerparti állam – Egyesült Államok, Kanada, Oroszország, Dánia, Norvégia – rohamot indíthat annak érdekében, hogy magáénak követelje a gazdag olaj-, gáz- és érclelőhelyeket. Az Északi-sarkvidékért folytatott verseny elképzelhetően komoly változásokat idézhet elő a geopolitikai tájképen, elsősorban Oroszország javára. Amint Vlagyimir Radyuhin rámutat Az Északi-sark stratégiai értéke Oroszország számára (*The Arctic's Strategic Value for Russia*) című cikkében, Oroszország nyerhet a legtöbbet az Északi-sarkvidékhez való könnyebb hozzáféréssel, azonban célpontja lehet a másik négy, egyébként mind NATO-tag északi-sarki állam feltartóztatási politikájának a távoli északon. Ezt az új, nagy játszmat sok szempontból az fogja eldönteni, hogy ki mozdul elsőként a legnagyobb legitimációval, mivel rendkívül kevés megállapodás létezik az Északi-sarkról. Az első orosz óriás tankhajó 2010 nyarán indult el Európából Ázsiába az Északi-tengeren keresztül.⁷⁶

⁷⁶ Vlagyimir Radyuhin: The Arctic's Strategic Value for Russia. *The Hindu*, 2010. október 30. www.thehindu.com/opinion/lead/article857542.ece.

Oroszország hatalmas földterülettel és erőforrás-potenciállal rendelkezik az Északi-sarkvidéken. Az Északi-sarkkörön belüli területének a nagysága eléri a nagyjából India méretével egyenlő 3,1 millió négyzetkilométert. Az Északi-sarkvidék adja az orosz földgáztermelés 91 százalékát, feltárt földgázkészleteinek 80 százalékát, a tengerpart menti szénhidrogénkészleteinek 90 százalékát, valamint érclelőhelyeinek nagy részét.⁷⁷ Oroszország megpróbálja a területre támasztott igényét azzal erősíteni, hogy a kontinentális talapzata mélyebben benyúlik az Északi-sarkvidékbe, ami feljogosítaná Oroszországot, hogy 150 mérfölddel kitolja kizárólagos gazdasági zónáját (Exclusive Economic Zone), és újabb 1,2 millió négyzetkilométernyi, természeti kincsekben gazdag területtel gyarapodjon. Első ilyen irányú kísérletét elutasította az ENSZ Kontinentális Talapzatok Bizottsága (UN Commission on the Continental Shelf), de 2013-ban újra próbálkozni akar. Oroszország az Északi-sarkvidéket északi határainak valódi kiterjesztéseként kezeli, és egy 2008-ban keletkezett stratégiai dokumentumban Medvegyev elnök leszögezte: az Északi-sarkvidék Oroszország „első számú stratégiai erőforrásbázisa” lesz 2020-ra.⁷⁸

Az utóbbi időben Európa és Oroszország között az európai biztonsági struktúráról lebonyolított békéltető csúcstalálkozók ellenére rendkívül sok bizonytalanság és bizalmatlanság rontja a Nyugat és Oroszország viszonyát. Maga az Egyesült Államok mindig is határozott jogot formált az Északi-sarkvidékre, és a hidegháború vége után is folytatja az őrájatozást a területen. Mindez még megerősítést is nyert Bush elnök második elnöki ciklusának az utolsó hónapjaiban, amikor az elnök egy olyan

⁷⁷ G. P. Glasby és Yu L. Voytekhevsky: Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources. *Geochemical News*, 140. szám (2009. július).

⁷⁸ Vladimir Radyuhin: The Arctic's Strategic Value for Russia. (lásd még a 77. lábjegyzetet)

nemzetbiztonsági utasítást bocsátott ki, amely leszögezi, hogy Amerikának „meg kell őriznie az Egyesült Államok katonai és civil hajói és repülői számára az általános mozgási szabadságot az Északi-sarkvidék egész területén”. Amerika esetleges hanyatlása felbátoríthatja Oroszországot arra, hogy még erőteljesebben próbáljon ellenőrzést gyakorolni az Északi-sark és energiapolitikájával Európa fölött, habár sok függ Oroszország politikai orientációjától a 2012-es elnökválasztás után. Mind az öt északi-sarki tengerparti állam jól járna egy olyan Északi-sarkvidékről kötött békés és együttműködő megállapodással, mint amelyet Norvégia és Oroszország írt alá 2010-ben a Barents-szorosról, valamint az ebből fakadó geopolitikai stabilitással. Mindazonáltal a politikai körülmények gyorsan változhatnak egy olyan környezetben, amelyben az energia fölötti ellenőrzés marad Oroszország egyetlen és legfőbb prioritása.

A globális klímaváltozás a környezeti közös tér utolsó összetevője és egyben az is, amelyik potenciálisan a legnagyobb geopolitikai hatást fejtheti ki. Tudósok és politikai döntéshozók egyaránt katasztrofális következményeket vetítettek előre az emberiség és a Föld számára, ha a világ átlaghőmérséklete a következő évszázad során két Celsius-foknál nagyobb mértékben emelkedne. Növény- és állatfajok pusztulhatnak ki egyik pillanatról a másikra, nagyszabású ökoszisztémák omolhatnak össze, az emberi migráció elviselhetetlen méreteket ölthetne, és a globális gazdasági növekedés egyszer s mindenkorra visszajára fordulna. A földrajzi környezetben bekövetkező változások, a kényszerű migráció és az állandósult regionális biztonsági kihívások okán csökkenő globális gazdasági teljesítmény kezelhetetlenül bonyolult geopolitikai helyzetet és konfliktusokat eredményezhetnek, elsősorban Ázsia sűrűn lakott és politikailag instabil területein, például északkeleten és délen. Továbbá a globális klímaváltozást megakadályozó bármilyen legitim lépés

korábban soha nem látott mértékű önfeláldozást és nemzetközi együttműködést követel majd. Az Egyesült Államok komoly veszélynek tekinti a klímaváltozást, de mert nem rendelkezik sem hosszú távú stratégiával, sem politikai elkötelezettséggel – amit bizonyít, hogy 1997-ben nem ratifikálta a kiotói protokollt, és a Kongresszusban ismételten leszavazták a klímaváltozással kapcsolatos törvényjavaslatokat –, elriasztja a többi országot attól, hogy részesei legyenek egy globális megállapodásnak.

Az Egyesült Államok Kína után a világ második legnagyobb globális szén-dioxid-kibocsátója a maga 20 százalékos részesedésével. Az Egyesült Államok az élen áll az egy főre eső szén-dioxid-kibocsátásban, és vezeti a világot az egy főre vetített energiaszükségletben is. Emiatt az amerikai vezető szerep nem csupán abban lényeges, hogy más országokat rávegyen az együttműködésre, hanem abban is, hogy ténylegesen elejét vegye a klímaváltozásnak. A világ más pontjain, beleértve az Európai Uniót és Brazíliát, már kísérletet tettek a saját szén-dioxid-kibocsátásuk és energiafelhasználásuk szabályozására, s elkötelezték magukat a megújuló energia használatára. Még Kína is célként tűzte ki a szén-dioxid-kibocsátás csökkentését, s emellett a tény mellett az Egyesült Államok sem mehet el. Ám a fenti országok közül egyik sem rendelkezik azzal a képességgel, hogy egy globális kezdeményezés élére álljon. Obama elnök a 2009-es koppenhágai csúcstalálkozón elkötelezte az Egyesült Államokat arra, hogy Amerika reformokat hajt végre az energia- és szén-dioxid-politika terén, de az egyre inkább megosztott belpolitikai környezet és a lanyha amerikai gazdaság talpra állítása nem nagyon inspirálja a haladást a költséges energiakérdésekben.

Kína ugyancsak rendkívül fontos szerepet játszik a klímaváltozás kezelésével összefüggő minden kérdésben, mivel a világ szén-dioxid-kibocsátásának 21 százalékáért felelős. Ez az arány

csak nőni fog, amint Kína területének nyugati részeit is elkezdni fejleszteni, és az állampolgárai életszínvonala emelkedni fog. Kína azonban nem volt hajlandó vezető szerepet vállalni a klímaváltozásban, ahogy nem tette ezt meg a tengerhajózás, a világűr és a kibertér vonatkozásában sem. Kína arra használja a fejlődő ország címkéjét, hogy elzárkózzon a globális felelősségvállalás terheitől. Kínának a 2009-es koppenhágai csúcson elfoglalt kemény álláspontja rávilágít egy amerikai hanyatlás lehetséges veszélyeire: egyetlen egy más ország sem rendelkezik sem a képességgel, sem a vággyal, hogy elfogadja a globális vezetést a környezeti közös tér fölött.

Kizárólag egy életerős Egyesült Államok tudna vezető szerepet játszani a klímaváltozás kérdésében, tekintve, hogy Oroszország gazdasági növekedése szinte teljes mértékben a szénhidrogén-alapú energiaforrásoktól függ, hogy India aránylag alacsony kibocsátási rátával rendelkezik, s hogy Kína jelenleg vonakodik globális felelősséget vállalni. A globális közös terek – a tengerek, a világűr, a kibertér, a nukleáris proliferáció, a vízbiztonság, az Északi-sarkvidék, valamint a környezet maga – elengedhetetlen fontosságúak a globális gazdaság hosszú távú növekedéséhez és az alapvető geopolitikai stabilitás megtartásához. Ahogy azonban szinte minden esetben, egy konstruktív és befolyásos amerikai vezetés potenciális hiánya végzetesen aláásná a globális közös terek életbevágóan fontos közös létét.

Az érvek, hogy Amerika hanyatlása globális bizonytalanságot eredményezne, veszélybe sodorna néhány kiszolgáltatott helyzetben lévő államot, egy zavarosabb észak-amerikai szomszédságot hozna, és nehezebbé tenné a globális közös terek együttműködésen alapuló kezelését, egyáltalán nem támasztják alá az amerikai globális szupremácia gondolatát. Valójában a huszonegyedik századi világban a politikailag egyre követelőzőbb

globális népességből, valamint a globális hatalom szóródásából következő stratégiai komplexitások egy ilyen szupremáciát nem kívánatosá tesznek. Ebben a mind bonyolultabb geopolitikai környezetben egy új, időszerű stratégiai víziót kereső Amerika léte elengedhetetlen ahhoz, hogy a világ ne süllyedjen káoszba.

2025 UTÁN: EGY ÚJ GEOPOLITIKAI EGYENSÚLY

Amerika globális helyzete az előttünk álló évtizedekben attól függ, hogy milyen sikeresen képes tudatos erőfeszítések segítségével felülkerekedni a társadalmi-gazdasági jelentéktelenség felé való sodródáson, és egy új, valamint stabil geopolitikai egyensúlyt kialakítani a világ legfontosabb kontinensén, Európában.

Amerika jövőjének kulcsa tehát az amerikai emberek kezében van. Amerika jelentősen javíthat belső állapotán, és a huszonegyedik század új objektív és szubjektív feltételeivel összhangban átalakíthatja a nemzetközi életben elfoglalt középponti helyét. Ennek érdekében elengedhetetlenül fontos olyan országos összefogás, amely még jobban megérteti az emberekkel azt, hogy Amerika mennyire változó és veszélyes globális környezetben létezik. Ahogy erről korábban szó esett, Amerika belső tartalékai, még mindig óvatos optimizmusra adnak okot azt illetően, hogy egy ilyen megújulás megcáfolhatja az Amerika visszafordíthatatlan hanyatlásáról és globális eljelentéktelenedéséről szóló előrejelzéseket. Mindehhez az Amerika bel- és külpolitikai sebezhetőségét illető általános tudatlanságot határozottan, egyenesen, fentről lefelé fel kellene számolni.

A demokrácia Amerika egyik legnagyobb erőssége és egyben jelenlegi kínos helyzetének egyik központi forrása is. Amerika alapítói olyan módon tervezték alkotmányos rendszerét, hogy a legtöbb döntést kizárólag fokozatosan lehet meghozni. Ebből adódóan a valóban átfogó országos döntéseknél olyan kivételesen nagyfokú egyetértés szükséges, amelyet vagy drámai és társadalmilag kényszerítő erejű körülmények váltanak ki (mint például szélsőséges esetben egy nagy gazdasági válság vagy közvetlen külső fenyegetés), és/vagy amelyet a határozott országos vezetés meggyőző ereje támaszt alá. Miután Amerikában kizárólag az elnök szava jut el mindenkire az országban, az elnöknek kell Amerika megújulásának az élére állnia.

Barack Obama elnökjelöltként és elnökként egyaránt számos emlékezetes beszédet mondott. Közvetlenül és történelmileg fogékony módon szólt az európaiakhoz, a közel-keletiekhez, a muszlimokhoz és az ázsiaiakhoz, és fejtette ki Amerika és az illető népek szükségszerűen változó kapcsolatáról a gondolatait. Különösen Obama elnök prágai és kairói beszédei⁷⁹ keltették fel a világ érdeklődését Amerika jövőbeli külpolitikai irányultságát illetően. A nemzetközi közvélemény-kutatások szinte azonnali és pozitív reakciókat mértek Obama elnök imázsának és retorikájának hatására az Amerikáról kialakított képről. Az elnöknek mégsem sikerült közvetlenül az amerikaiaknak elmagyaráznia Amerika változó szerepét a világban s azt, hogy ennek milyen következményei lesznek.

⁷⁹ Obama Prágában (2009. április 5.) az atomfegyverektől mentes világ megvalósításának programját mutatta be. A muszlim világ értékrendjéhez hangolt kairói (2009. június 4.) beszéde kifejezte a szakítást Bush Közel-Kelet politikájával. Az elnök egyértelmű üzenetet kívánt eljuttatni az arab világhoz, hogy az USA nem áll és nem is fog háborúban állni az iszlámmal. (A szerk.)

A 2001. szeptember 11-én történt tragédia alapvetően megváltoztatta Amerika saját nézetét arról, hogy mi a célja a világban. A profitorientált tömegtájékoztatási eszközök a nagyközönségnek a világtörténelemről és a földrajzról való alapvető tudatlanságára építve kihasználták az emberek félelmeit, és lehetővé tették, hogy a demagógiára hajlamos Bush-adminisztráció nyolc évet azzal töltsön, hogy az Egyesült Államokból egy keresztes hadjáratot viselő országot faragjon. A „terror elleni háború” a külpolitika szinonimájává vált, és az Egyesült Államok, az esetek többségében, nem fordított kellő figyelmet egy olyan stratégia kialakítására, amely hosszú távú érdekeivel foglalkozott volna egy változó geopolitikai környezetben. Ilyen módon Amerika felkészületlen maradt – a fentiek együttes hatásának köszönhetően – a huszonegyedik század újszerű kihívásaival szemben.

Amerikának és vezetőinek alaposan fel kell mérniük az új stratégiai környezetet ahhoz, hogy elfogadják azt a bel- és külpolitikai megújulást, amivel újra életet lehet lehelni Amerika globális szerepébe. Az alábbiakban a változó geopolitikai feltételek követelte igényeket vesszük sorra, és azt, hogy válaszképpen milyen amerikai külpolitikára lenne szükség a jövőben.

1. EURÁZSIA GEOPOLITIKAI KÉPLÉKENYSÉGE

Az Amerika globális helyzetére leselkedő legközvetlenebb külpolitikai veszély és a globális geopolitikai stabilitást fenyegető hosszú távú kihívás egyaránt az eurázsiai kontinensen található. A közvetlen veszélyt jelenleg az Egyiptom Szuezi-csatornájától keletre és Kína Csencsiang tartományától nyugatra, valamint a Kaukázusban lévő és az új közép-ázsiai országokkal közös poszt-szovjet orosz határoktól délre elterülő terület jelenti. A globális stabilitásra veszélyt jelentő hosszabb távú kihívások forrása a hatalom központjának még jelenleg is zajló és ennek megfelelően

megjósolhatatlan kimenetelű eltolódása Nyugatról Keletre (vagy Európából Ázsiába vagy akár Amerikából Kínába).

Amerika minden más hatalomnál közvetlenebbül érintett egy sor Eurázián belüli konfliktusban. Sokatmondó tény, hogy azok a regionális nagyhatalmak – például India, Oroszország és Kína –, amelyeket potenciálisan közelebbről érintenek az ebben a képlékeny régióban történtek következményei, óvatosan távol maradtak, és nem vesznek részt közvetlenül Amerika fájdalmas (és időnként buta) erőfeszítéseiben, hogy megakadályozza a térség egyre súlyosabb etnikai és vallási konfliktusba sülyedését.

Végeredményben az afgán konfliktus bármilyen konstruktív megoldásának egyesítenie kell a kabuli kormányzat és az egymással rivalizáló afgán frakciók közötti belső politikai megegyezést egy olyan külső regionális keret kialakításával, melyben Afganisztán jelentősebb szomszédai nagyobb szerepet vállalnak az ország stabilitásának biztosításában. Ahogy arról már szó esett, egy elhúzódó és elsősorban amerikai katonai jelenlét nem oldja meg a szovjet megszállással kezdődő afgán tragédiát, s nem is valószínű, hogy megfelelő regionális stabilitást ad. Hasonlóképpen az Irán jelentette regionális kihívást sem lehet megoldani az épülő iráni nukleáris létesítmények elleni izraeli vagy amerikai katonai csapással. Ilyen akciók mindössze szorosabbra fűznék az iráni nacionalizmus és a militáns fundamentalizmus közötti kapcsolatot, és olyan elhúzódó konfliktust eredményeznének, ami nagymértékben ásná alá a Közel-Kelet még néhány megmaradt Nyugat-barát arab rezsimjének a stabilitását. Iránt hosszabb távon ugyancsak be kell vonni a regionális rendezésbe.

Bárhogyan is áll a helyzet, Amerika még mindig meg tud fékezni egy nukleáris Iránt. Amerika korábban sikeresen rettentette el – mindkét ország időnkénti szélsőséges harciassága ellenére – a Szovjetuniót és Kínát a nukleáris fegyverek használatától, és végül kedvező feltételeket tudott teremteni mind az amerikai–orosz,

mind az amerikai–kínai megegyezéshez. Amerika ráadásul rendelkezik azzal a képességgel, hogy hatékony nukleáris pajzsot vonjon az összes közel-keleti állam fölé abban az esetben, ha egyértelművé válik, hogy Irán nukleáris fegyverekre tett szert. Emiatt, ha Irán nem tud valamilyen elfogadható megállapodásra jutni a nemzetközi közösséggel, és nem kínál hihető biztosítékokat arra, hogy a nukleáris programjának nincs titkos eleme nukleáris fegyverek előállítására, az Egyesült Államoknak nyilvánosan kötelezni kellene magát, hogy a közel-keleti szomszédai ellen irányuló bármilyen iráni megfélemlítést vagy fenyegetést az Egyesült Államok elleni fenyegetésként fog értékelni.

Ha nyilvánvaló lesz ebben az összefüggésben, hogy Irán ténylegesen nukleáris fegyverek megszerzésére törekszik, Amerika más nukleáris államoktól is kötelezettségvállalást kérhet, hogy közösen, ha kell erővel, kényszerítsék ki egy az Irán lefegyverzését elrendelő ENSZ-határozat végrehajtását. Hangsúlyozni kell azonban: egy ilyen kikényszerítésnek közösnek kell lennie, és abban Oroszországnak és Kínának is részt kell vennie. Amerika egyedül is nukleáris ernyőt tud vonni a térség fölé, de nem lenne szabad egyedül vagy kizárólag Izraellel együtt egy Irán elleni katonai akcióba bocsátkoznia, mert az Amerikát egy tágabb körű, újfent magányos és végeredményben önpusztító konfliktusba sodorná.

Afganisztánnal és Iránnal egyenlő súlyú probléma Amerika érdeke, hogy az izraeli–palesztin konfliktusra konstruktív megoldás szülessen. Ez a konfliktus megmérgezi a Közel-Kelet légkörét, erősíti a muszlim szélsőségesességet, és közvetlenül káros az amerikai nemzeti érdekekre. Egy pozitív megoldás jelentős mértékben hozzájárulna a Közel-Kelet stabilitásához. Máskülönben a térségbeli amerikai érdekek sérülni fognak, s végeredményben Izrael jövője is kérdésessé válik egy ilyen ellenséges nemzetközi környezetben.

Ez a három egymással összefüggő kérdés jelenleg a legaktuálisabb Amerika geopolitikai napirendjén, mivel potenciális hatásuk már a legközelebbi jövőben érezhető lesz. Ám a globális hatalom eloszlásában végbemenő távoli kihatású változások – a fent említett válságoktól eltekintve – azt jelzik az Egyesült Államoknak, hogy történelmi szükségszerűség egy stabilabb és együttműködőbb eurázsiai geopolitika hosszú távú stratégiai víziójának kialakítása. Jelen pillanatban egyedül Amerika van abban a helyzetben, hogy megteremtse a kívánatos transzkontinentális egyensúlyt, hogy ennek a hatalmas és most már politikailag is aktivizálódott kontinensnek a felszín alatt forrongó konfliktusai ne eszkalálódjanak veszélyes mértékben.

Egy ilyen hosszú távú geostratégiai tervnek Euráziára mint egészre kellene koncentrálnia. Ambiciózus geopolitikai törekvései, politikai ereje, valamint gazdasági dinamizmusa ezt a gigantikus nagyságú transzeurázsiai kontinenst a világ eseményeinek középpontjába helyezi.⁸⁰ Amerika – miután 1991-ben a világ egyetlen szuperhatalmává vált – egyedülálló lehetőséggel ren-

⁸⁰ A *Nagy sakktábla* (Európa Könyvkiadó, Budapest, 1999) című könyv 45. oldalán található leírás jórészt még mindig érvényes: „A geopolitikai szempontból tengelyszerepet betöltő Eurázsia a legnagyobb földrész a világon. Egy Euráziában vezető szerepet játszó hatalom a világ három legfejlettebb és gazdaságilag legtermékenyebb régiójából kettőt az ellenőrzése alatt tart. Elég egyetlen pillantást vetni a térképre, hogy lássuk, az Eurázsia feletti ellenőrzés szinte automatikusan az Afrika feletti uralmat is jelenti (...). A világ lakosságának mintegy 75 százaléka él Euráziában, és itt összpontosul a világ anyagi javainak nagy része is, részint vállalatokban, részint a föld felszíne alatt. (...) Az Egyesült Államok után következő hat legnagyobb gazdaság és a hat legnagyobb fegyvervásárló állam szintén itt van. Euráziában vannak – egy kivételével – az atomhatalmi státust nyíltan vállaló országok, illetve – ugyancsak egy kivételével – az atomfegyverrel rendelkező, de azt nyíltan nem vállaló országok is. A világ két legnépesebb, regionális hegemoniára és globális befolyásra törekvő országa is Euráziában fekszik.”

delkezett, hogy aktív szerepet játsszon Eurázsia új nemzetközi architektúrájának kialakításában annak érdekében, hogy betöltsse az egykor a kontinenst uraló kínai–szovjet tömb eltűnését követő vákuumot. Washington ezt a lehetőséget elszalasztotta, így most Amerika számára sokkal kedvezőtlenebb körülmények között kell ezt a feladatot végrehajtani.

Eurázsia a hidegháborút követő két évtizedben csak sodródott. Európa politikailag nem hogy még inkább, hanem még kevésbé lett egységes, miközben Törökország és Oroszország egyaránt a nyugati közösség bizonytalan periferiáján maradt. Keleten Kína gazdasági, politikai és katonai nagyhatalommá nőtte ki magát, s egy történelmi rivalizálástól amúgy is sújtott térségben komoly aggodalmakat keltett. Amerikának olyan módon kell alakítania politikáját a kontinens stabilitását biztosítandó, hogy az választ adjon az Eurázsia mindkét oldalán jelentkező kihívásokra.

Nyugaton az Európai Uniónak nem sikerült kihasználni az „egységes és szabad Európa” éveit arra, hogy Európát valóban egységessé tegye, és a szabadságát bebetonozza. Egy pénzügyi unió nem helyettesít egy valódi politikai uniót, nem is beszélve arról, hogy egy nagyon egyenlőtlen nemzeti erőforrásokon és kötelezettségeken nyugvó pénzügyi unió nem alkalmas a nemzetek fölötti egység összetartó erejének megteremtésére. A járulékos gazdasági megpróbáltatások, amelyek 2007 után különösen Dél-Európában súlyosbodtak, egyre inkább illuzórikussá tették a politikailag és katonailag „nehézsúlyú” Európa gondolatát. Európa, mely egykor a Nyugat központja volt, egy olyan Nyugat egyszerű kiterjesztésévé vált, amelynek meghatározó szereplője Amerika.

Mindennek ellenére a jelenleg Amerika uralta Nyugat egységét nem szabad adottnak venni. Nem elég, hogy az EU tagjai nem rendelkeznek valóban közösen vallott transznacionális politikai

identitással – nem is említve egy közös globális szerepet –, de még potenciálisan ki is vannak téve egyre mélyülő geostratégiai ellentéteknek. Nagy-Britannia ragaszkodik az Egyesült Államokhoz fűződő különleges kapcsolatához, az EU-ban pedig speciális helyzetéhez. Franciaország egyrészt féltékenyen tekint az EU első számú hatalmává emelkedő Németországra, másrészt folyamatosan kísérletet tesz arra, hogy önmaga is vezető szerepet játsszon úgy, hogy alkalmanként közös vezetésre vonatkozó ajánlatokat tesz Amerikának, Oroszországnak vagy Németországnak, nem is említve a megfoghatatlan Mediterrán Unió vezetését. Németország mind gyakrabban játszik el egy Oroszországgal kialakítandó különleges kapcsolat bismarcki gondolatával, ami elkerülhetetlenül megijeszt néhány közép-európai országot, s ezek félelmükben még szorosabb biztonsági együttműködésre törekszenek az Egyesült Államokkal.

Ráadásul az összes európai ország menekül minden komolyabb, akár saját magukra, akár még egy NATO-ra alapozott kollektív biztonsági kötelezettségvállalástól. Gyorsan előregedő lakossága, de különböző módon a fiatalok is, inkább foglalkoznak a saját társadalombiztosításukkal, mint a nemzeti biztonságukkal. Az Egyesült Államok alapvetően egyre inkább magára marad Európa biztonságának végső felelősségével, s Európában abban bíznak, hogy Amerika továbbra is elkötelezett marad „az egységes és szabad Európa” határainak megvédésére. Ezeket a határokat azonban áthághatja egy kialakuló német–orosz különleges kapcsolatrendszer; Németország üzleti elitjére egy modernizálódó Oroszország kereskedelmi kilátásai gyakorolhatnak leküzdhetetlen vonzerőt. Az Európai Unió ilyen módon mélyülő geostratégiai megosztottsággal néz szembe, amelyben egyes kulcsfontosságú államokat az Oroszországgal kialakítható kiváltságos üzleti lehetőségek, valamint politikai kapcsolatok lehetősége kísérthet meg.

A fentiek mind sajnálkozásra, mind aggodalomra adnak okot, mert az európai vállalkozás óriási, és már bizonyította erejét Európa keleti felének demokratikus és társadalmi átformálásával. Az EU bővítése Közép-Európával (amelyet a hidegháború alatt többnyire Kelet-Európaként emlegettek) már eddig is messze ható intézményi és infrastrukturális reformokat eredményezett a térségben, elsősorban Lengyelországban, s olyan példát mutatott, amely egyre vonzóbb a szomszédos Ukrajnában és Belaruszban élő népek számára. Európa példája idővel ténylegesen átalakító tényezőként jelenhet meg Törökországban és Oroszországban, különösen akkor, ha a geopolitikailag aktívabb Európát, együtt Amerikával, egy nagyobb és életerősebb nyugati közösség kialakításának hosszú távú és közös célja vezérelné.

Ez azonban hosszabb távú előrelátást és hasonlóképpen távlatos stratégiát igényel. Ám napjaink Európája – Amerikával egyetemben – nem rendelkezik egyikkel sem. Ironikus, hogy a földrajzilag távol fekvő Koreában az ország vezető napilapja 2010 őszén találó „vádiratot” adott közre Európa stratégiai rövidlátásáról, amikor keresetlenül leszögezte:

„Természetesen tévedés lenne kijelenteni azt, hogy Európa hirtelen politikai holtággá változott volna. Ellenben igaz az, hogy az európaiaknak nagyon mélyen magukba kell nézniük, és felmérniük, hogy hol lesznek negyven év múlva, ha a jelenlegi tendenciák folytatódnak. Amire szükség van napjainkban, az Európa érdekeinek – és felelősségeinek – egyértelmű megfogalmazása. Európának szüksége van valamilyen célra egy olyan évszázadban, amelyben sok minden ellene szól. Ugyancsak világosan artikulálnia kellene azokat az erkölcsi fogódzókat, amelyek tetteit, és ahogy reméljük, a vezetését irányítják majd.”⁸¹

⁸¹ Europe's Last Chance, *Korea Times*, 2010. október 13.

A kérdés tehát, hogy „hol lesz Európa negyven év múlva?“, geopolitikailag nagyon is aktuális, ami Európának a saját keleti részével való jövőbeli viszonyát illeti. Ennek a kapcsolatnak az alakulása Európának és Amerikának egyformán fontos. Hol húzódjon egy nagyobb Európa, s egyben a Nyugat keleti határa? Milyen szerepet játszhat Törökország és Oroszország, amennyiben valóban egy nagyobb Nyugat részeivé válnak? Ugyanakkor milyen következményekkel járna Európa és Amerika számára, ha Törökország és Oroszország – részben az európai előítéletek és az amerikai passzivitás miatt – Európán, s így a Nyugaton is kívül maradna?

Törökországban a jelenleg is folyamatban lévő, de befejezetlen átalakítást gyakorlatilag elejétől fogva az európai példára alapozták. Ennek nyitányát Musztafa Kemál Atatürk, az ifjútörök mozgalom vezetője 1921-es deklarációja jelentette arról, hogy határozott célja a bukott és feldarabolt Ottomán Birodalom török etnikai magját egy európai típusú, világi nemzetállammá alakítani, amit ezentúl Törökországnak fognak hívni. Az utóbbi években a modernizálás demokratizálással alakult át; a folyamatot jelentős részben Törökországnak az az érdeke motiválja, hogy az egységesülő Európa részévé váljon. A török törekvést maguk az európaiak bátorították már az 1960-as években, s ennek eredményeként Törökország 1987-ben hivatalosan is beadta a csatlakozási kérelmét. Ez aztán elvezetett az EU 2005-ben hozott döntéséhez a formális tárgyalások megkezdéséről. Az EU egyes tagjainak – különösen Franciaországnak és Németországnak – az utóbbi időben a török tagsággal kapcsolatban tapasztalható habozása ellenére is az a geopolitikai realitás, hogy egy valóban nyugati típusú török demokrácia, ha szilárdan a Nyugathoz láncolják, s nem csupán a NATO-n keresztül, a nyugtalan Közel-Kelettel szemben Európa pajzsa lehetne.

Oroszország esete rövid távon problematikusabb, de hosszabb távon egy hasonlóképpen pozitív és távlati stratégiai kapcsolat keresése válhat történelmileg időszerűvé. Igaz, hogy húsz évvel a Szovjetunió bukása után Oroszország még mindig bizonytalan az identitását illetően, nosztalgiát érez a múltja iránt, s ugyanakkor egyes törekvéseiben túlvállalja magát. A volt Szovjetunió területén létrehozandó „közös gazdasági térségre” irányuló erőfeszítések természetesen aggodalmat keltenek az újonnan függetlenné vált volt szovjet köztársaságokban. Oroszország hatalmi elitjének domináns tagjai még mindig a transzatlanti kapcsolatok fellazításán dolgoznak, s még mindig rosszallással tekintenek arra, hogy az Európai Unión belül Közép-Európa egy mélyebb integrációt szorgalmaz, és hogy a régió országai a NATO tagjai, noha közben aggódnak Kína növekvő hatalma miatt Oroszország természeti kincsekben gazdag és gyéren lakott távol-keleti részének peremén.

Ugyanakkor a politikailag egyre fontosabb orosz középosztály egyértelműen a Nyugat életstílusát veszi át, miközben Oroszország értelmiségének mind több tagja egyre nyíltabban beszél arról a vágyáról, hogy Oroszország a modern Nyugat részévé váljon. Az alapvető kérdés, hogy „mi a helyes viszony a modernizáció és a demokratizálás között”, már elkezdett beszivárogni az ország felső társadalmi rétegének, sőt a Kremlben található politikai csúcslit informális beszélgetéseibe is. Többen kezdik felismerni azt, hogy az ország létfontosságú hosszú távú érdeke annak a kapcsolatnak a teljes megváltoztatása lehet, amely Oroszországot ma a Nyugathoz fűzi.

Ezzel párhuzamosan Eurázsia keleti felén mind nagyobb aggodalom övezi Ázsia geopolitikai stabilitását. A feléledt Ázsia versengő geopolitikája, amennyiben tudatosan nem korlátozzák, baljóslatúan emlékeztethet a Nyugaton az utóbbi két-száz évben lezajlott konfliktusokra. Kína ambíciói egyre nyer-

sebb formában nyilvánulnak meg, a nacionalista erőszakosság fokozatosan aláássa az eddig gondosan rejtegetett hivatalos szerénységet, nemzeti mérsékeltséget és történelmi türelmet. A Japánnal és Indiával a regionális elsőbbségért folytatott rivalizálása még mindig túlnyomórészt diplomáciai és gazdasági téren zajlik, de a hatékony katonai erő jelenléte – és talán a szándék annak használatára is – a megfelelő geopolitikai számítások fontos tényezőjévé lépett elő. Az erő bármilyen használata különösen bajós lehet a nukleáris fegyverekkel rendelkező Kína és India közötti rivalizálásban, kiváltképpen, ha e rivalizálás tétje az ugyancsak nukleáris fegyverekkel bíró Pakisztán. A felemelkedő Kelet ekkor valóban olyan felfordulást élhet meg, mint amelyet a régi Nyugat egykor.

Ahogy korábban megjegyeztük, Eurázsia politikailag magára talált keleti részének délnyugati térsége már jelenleg is egy potenciálisan terjedőben lévő válságot él át. Az új „globális Balkán”⁸², amely magába foglalja a Közel-Keletet, Iránt, Afganisztánt és Pakisztánt – ahol az Egyesült Államok az egyetlen katonailag is jelen lévő jelentős külső hatalom –, azt a veszélyt rejt magában, hogy Közép-Ázsia is e „Balkán” részévé válhat. Az erőszak már most egyre nagyobb méreteket ölt Oroszország muszlimok által lakott észak-kaukázusi területeinek egy részén. Az új közép-ázsiai államok mindegyike ki van szolgáltatva potenciális belső erőszaknak, mindegyikük biztonsági helyzete labilis, és mindegyikük vágya, hogy közvetlenebb kapcsolatba kerülhessenek a külső világgal úgy, hogy ezzel nem kerülnek orosz vagy kínai fennhatóság alá. Tehát a mára politikailag öntudatra ébredt Eurázsia mint egész nem rendelkezik egy közös kerettel, és a geopolitikai stabilitás is megkérdőjelezhető.

⁸² Ennek a koncepciónak a teljesebb kifejtését lásd a szerző 2004-ben megjelent *The Choice* című könyvének 59. és 79. oldalán.

Jó egy évszázaddal ezelőtt az úttörő geopolitikai gondolkodó, Harold Mackinder⁸³ Euráziát kulcsfontosságú „világ-szigetként” azonosította, és arra a következtetésre jutott, hogy „aki a világ-szigetet uralja, uralja a világot is”. Az egész világtörténelemben mindössze három, óriási katonai gépezet élén álló kegyetlen vezető került közel ahhoz, hogy megvalósítsa ezt az „uralmat”. Fantasztikus katonai képességei okán Dzsingisz kánnak ez majdnem sikerült, ám a „világ-sziget” meghódítására tett erőfeszítése Közép-Európa szélén megrekedt. Képtelen volt megbirkózni a távolság és a számok jelentette nehézségekkel, s végül a „birodalmának” számbeli kisebbségben lévő mongol máza hamar beleolvadt a korábban meghódított népek alkotta többségbe.

Európa meghódítása után Hitler is közel került ahhoz, hogy ellenkező irányból indulva hasonló eredményt érjen el, s talán diadalmaskodhatott volna, ha Oroszország előzőnlését egy Oroszország elleni keletről indított japán támadás követte volna. Ezt követően, Hitler veresége után, amint a szovjetek megvetették a lábukat Berlintől nyugatra, Európa közepén, a kínai kommunisták győzelme után alakot öltött transzeurázsiai kínai–szovjet tömbbel Sztálin került a legközelebb ehhez a célhoz, amikor megpróbálta Amerikát kiűzni Koreából. Ám a „világ-sziget” fölötti kommunista ellenőrzés lehetősége gyorsan elpárolgott, amikor Nyugaton a NATO-t megszervezték, és Keleten a kínai–szovjet tömb Sztálin halála után elkeseredett és megosztó belharcok közepette felbomlott.

Egy nemrégiben dinamikussá vált, ám egyben nemzetközileg bonyolult és politikailag magára talált Ázsia felemelkedését tekintve az új realitás az, hogy egyetlen egy hatalom sem képes –

⁸³ Sir Halford John Mackinder (1861–1947) az angolszász geopolitikai iskola és geopolitikai gondolkodás megalapítója. (A szerk.)

Mackinder szavaival élve – Euráziát „uralni”, és így a világot is „uralni”. Amerika szerepe, különösen azt követően, hogy húsz évet elherdált, most visszafogottabb és alkalmazkodóbb kell, hogy legyen Eurázsia új hatalmi realitásaival szemben. Egyetlen egy állam uralma, függetlenül attól, hogy milyen erős, immár lehetetlen, különösen az új regionális hatalmak felemelkedésének a fényében. Ennek megfelelően Amerika átgondolt hosszabb távú törekvésének időszerű és szükséges célja egy olyan széles körű transzeurázsiai stabilitás megteremtése kell, hogy legyen, ami a Nyugat régi és a Kelet új hatalmainak az egyre szorosabb együttműködésén alapszik.

A fenti cél megvalósítása lényegében azt kívánja, hogy az Egyesült Államok aktívan vegyen részt egy életerősebb és nagyobb Nyugat kialakításában, s közben játsszon egyensúlyozó szerepet a felemelkedő és nyugtalan Keleten folyó erősödő rivalizálásban. Ez a bonyolult vállalkozás kitartó erőfeszítést igényel a következő néhány évtizedben. Ennek során az EU-hoz és a NATO-hoz hasonló intézmények segítségével Oroszországot és Törökországot átalakításuk mellett ahhoz a Nyugathoz kell kapcsolni, amely egyaránt magában foglalja az EU-t és az Egyesült Államokat. Egy irányban létrejött lassú, de valódi haladás ilyen vonalon felélesztheti a stratégiai cél érzetét egy olyan Európában, amely egyre inkább destabilizáló és megosztó geopolitikai jelentéktelenségbe süllyed. Amerika aktív stratégiai jelenléte Ázsiában ugyanakkor egy olyan gondosan kiszámított törekvésnek is helyt kell, hogy adjon, ami együttműködő partnerséget biztosít Kínával és az amerikai szövetséges Japánnal, továbbá kiszélesíti a baráti viszonyt az Indiához és Indonéziához hasonló kulcsfontosságú államokkal. Máskülönben egy általánosságban vett ázsiai versengés vagy különösen egy domináns Kínától való félelem alááshatja mind Ázsia új, potenciálisan globális szerepét, mind pedig a regionális stabilitását. A feladat

tehát a hosszú távú geopolitikai vízió lefordítása egy olyan történelmileg megalapozott és politikailag vonzó stratégiára, amely egy tágabb együttműködés keretében ténylegesen elősegíti a Nyugat megújulását és a Kelet stabilizálását.

2. EGY NAGYOBB ÉS ÉLETKÉPESEBB NYUGAT

A korábban tárgyalt *A visszaszoruló Nyugat* és *Az amerikai álom elhalványulása* nem a történelmi szükségszerűségről szólnak. Egyáltalán nem kizárt, hogy az amerikai belső dinamizmus új életre kap, miközben Amerika, tervszerűen együttműködve Európával, kialakíthat egy nagyobb és életerősebb Nyugatot. Egy ilyen hosszú távú erőfeszítéshez a kiindulópontot annak a történelmi realitásnak a felismerése jelenti, hogy Európa manapság még mindig egy befejezetlen vállalkozás. Az is marad egészen addig, ameddig a Nyugat józan stratégiai és előrelátó módon a mainál egyenlőbb feltételekkel nem öleli magához Törökországot, és nem lép szorosabb politikai, valamint gazdasági kapcsolatra Oroszországgal. Egy ilyen kiterjesztett Nyugat segíthet egy felemelkedő Eurázsia stabilitásának rögzítésében, és egyben új életet lehelhet saját történelmi örökségébe.

Az egyfelől Európa, másfelől Oroszország és Törökország közötti választóvonal földrajzi absztrakció. A (Lengyelországot Belarustól elválasztó) Bug folyó, a (Románia és Ukrajna közötti) Prut, az (Észtországot Oroszországtól elválasztó) Narva-folyó egyike sem Európa keleti felének természetes külső földrajzi és kulturális határvonala. Sőt, ha már itt tartunk, az Oroszország belsejében fekvő Urál hegység sem az, noha általában a földrajzkönyvekben az Európát Ázsiától elválasztó vonalként jelölik. Ebben az értelemben még kevesebb értelme van választóvonalként értelmezni a Földközi-tengert és a Fekete-tengert összekötő Boszporusz-szorost, s azt mondani, hogy a török nagyváros, Isztambul „Európában” van, de a város másik része a keskeny

tengerszoroson át (ugyanúgy, mint Törökország területének nagy része) „Ázsiában”.⁸⁴

Még félrevezetőbbek az Európa kulturális határaitól kialakult hagyományos nézetek. Az életstílust, építészetet és társadalmi szokásokat illetően az Oroszország távol-keleti részén található Vlagyivosztok európaibb, mint az Orosz Föderáció „európai” felén lévő és Vlagyivosztoktól több ezer mérföldnyire nyugatra fekvő Kazány (Tatár föld fővárosa). Törökország fővárosa, Ankara, az anatóliai fennsíkon és így földrajzilag Ázsiában van, s legalább annyira európai város, mint Örményország fővárosa, Jereván, amely több mint fél ezer mérföldnyire keletre található, de hivatalosan Európában van.

Végso soron napjaink Oroszországát és, kisebb mértékben, Törökországát Európától nem a földrajz, és nem az életstílus választja el, hanem inkább egy – nehezen meghatározható – ambivalencia azt illetően, hogy mi is a jelenlegi posztbirodalmi Nyugat politikai és kulturális jellegzetessége: öröklött szellemi hiedelmeinek és filozófiai elveinek közösen vallott együttese, különösen azok, amelyek az egyén szentségére vonatkoznak, s melyeket az alkotmányosan meghatározott demokratikus államokban még kiegészítenek a jog uralmán alapuló polgári jogok széles körben elfogadott elvei. Az oroszok elvileg osztják ezeket az elveket, de a politikai rendszerük mindezt nem tükrözi. A törökök már nagyrészt a gyakorlatban alkalmazzák őket, és az oroszokkal együtt kategorikusan állítják, hogy ők kulturálisan és társadalmilag „európaiak”. Mindketten minimalizálják az egykor rájuk jellemző keleti despotizmus még

⁸⁴ Egy svéd földrajztudós, Philip Johan van Strahlberg, aki az 1700-as évek elején beutazta Oroszországot, tette népszerűvé az Európa és Ázsia közötti földrajzi határ gondolatát az *An Historico-Geographical Description of the North and Eastern Parts of Europe and Asia* című könyvében (London, W. Innys and R. Manby, 1738).

meglévő nyomait. A törökök felhívják a figyelmet a vallás és az állam intézményesített szétválasztására a modernizált és mind jobban demokratizálódott Törökországban. Az oroszok hangsúlyozzák, hogy Oroszország már Nagy Péter alatt tudatosan európaizálta magát, hogy a közelmúlt kommunista korszaka lényegében aberráció volt, s hogy az orosz ortodox hagyományok az európai kereszténység szerves részét képezik.

Mindennek ellenére az is igaz, hogy Oroszország és Törökország egyaránt, bár különböző módokon, olyan kulturálisan különböző birodalmi múlt örökösei, ami továbbra is színezi mai „európaiságukat”. Mindketten Európától különállva, sőt gyakran ellenében, tettek szert birodalmi nagyságra. Aztán mindketten óriásit buktak. Törökországot a tizenkilencedik században „Európa beteg emberének” bélyegezték meg. A huszadik század során Oroszországot kétszer is, egyszer a bolsevik forradalom előtt, majd a szovjet kommunizmus bukása után, ugyanennek tartották. Mindketten megtagadták a saját birodalmi múltjukat, de képtelenek azt teljesen kitörölni akár a geopolitikai törekvéseikből, akár a történelmi tudatukból, amint tudatosan és elszántan újra meghatározzák magukat.

A huszadik században Törökország sikerebben alakította át magát, mint a kommunista Oroszország. Atatürk átfogó reformjai, amelyeket 1924-ben (három évvel a posztbirodalmi állam kikiáltása után) minden átmenet nélkül erőszakolt rá Törökországra, drámai és figyelemreméltóan sikeres változásokat eredményeztek. Az ország szakított arab-izlamista kapcsolatával, váratlanul (szó szerint az egyik napról a másikra) bevezette az arab írásjelek helyett a nyugati ábécét, eltávolította az állami intézményekből a vallási elemeket, sőt még az emberek öltözködési módját is megváltoztatta. A következő évtizedekben fokozatosan és határozottan intézményesített egyre demokratikusabb folyamatokat a szilárdan világi állam keretein belül.

Törökország, Oroszországgal ellentétben, soha nem süllyedt a belpolitikai gyilkosságok manicheusi orgiájába, vagy nem korcsosult totalitárius rendszerre. Atatürk ambiciózus nacionalista mítosza, amit egyáltalán nem kitartó megfélemlítéssel és halálos terrorral terjesztettek, ragályszerűen terjedt a lelkes törökök között. Semmilyen Gulág sem létezett; s soha senki sem állította, hogy amit a törökök csinálnak a belpolitikájukban, az univerzálisan alkalmazható, és történelmileg előre elrendelt. A török kísérlet a valóságban globálisan kevésbé volt nagyratörő, mint a szovjet, ám nemzetileg sokkal sikeresebbnek bizonyult.

Érdemes megjegyezni, hogy Törökországnak sikerült nagyon figyelemre méltóan megszabadulni birodalmi törekvéseitől, és a nemzeti energiáit belső társadalmi modernizációra átirányítani. Atatürköt ennek következetes támogatásával egy olyan történelmi vízió irányította, amelyben az eszközök összhangban voltak a célokkal, s ezáltal sikerült elkerülnie a lenini utópizmus és univerzalizmus sztálini kilengéseit. A jövőről alkotott képe egyben segített abban, hogy Törökország rendkívül realiztikusan idomult hozzá az új, birodalom utáni helyzetéhez, különösen, ha összevetjük az orosz elit egy részében még mindig továbbélő nosztalgiával a nemrég elvesztett többnemzetiségű birodalmuk után.

Törökország az utóbbi két évtized során az EU-hoz való csatlakozás reményében folyamatosan szilárdította meg a ténylegesen működő alkotmányos demokráciát, miután az európaiak azt a feltételt támasztották csatlakozásuk elé, hogy Törökországnak teljesítenie kell Európa demokratikus normáit. Ami azonban még ennél is fontosabb, Törökország fokozatos demokratizálódása azt a tényt tükrözi, hogy a társadalom elfogadja a demokráciát mint életformát. Jóllehet a demokráciája még mindig ingatag, kiváltképpen a sajtószabadság terén. Ám az a tény, hogy a török fegyveres erőknek el kellett fogadni az egyáltalán nem az ínyükre

való választási eredményeket és az alkotmányos változásokat, önmagában is Törökország működő demokráciájának az erejét tanúsítja.

Törökország demokratikus haladásának egyik kritikus kérdése a további szekularizáció lesz. Mivel Atatürk 1924-ben felülről vezette be a szekularizációt, számos európai, sőt most még néhány török is attól tart, hogy Törökország demokratizálódásának elindítása és az utóbbi évtizedekben történt felgyorsítása, valamint a nagyobb politikai nyitottság miatt a társadalmi ügyekben előretörhetnek a vallás elsőbbségének szélsőséges megnyilvánulásai, sőt akár a nemzeti identitásban is teret nyerhet a vallás primátusa. Ez, legalábbis eddig, nem következett be, és több jel is arra mutat, hogy a mind szilárdabbá váló török demokrácia fokozatosan csökkenti a vallási fundamentalizmus vonzerejét. Például egy török egyetem által végzett felmérés szerint, a saríajog⁸⁵ bevezetésének a támogatottsága 1999 és 2009 között 25 százalékról körülbelül 10 százalékra esett vissza. Az Európával való szorosabb kapcsolat valószínűleg tovább erősíti egy világi és nemzeti török állam társadalmi elfogadottságát.

Ugyancsak fontos azt tudatosítani, hogy általánosabb értelemben Törökország már számos lényeges módon kapcsolódik a Nyugathoz, s azon belül Európához. A szervezet megalakulása óta a NATO egyik pillére, s nagyobb hajlandóságot mutat a Szövetség harci akcióiban való részvételre, mint néhány más európai szövetséges, s a második legnagyobb állandó hadsereggel rendelkezik a NATO-ban. A hidegháború alatt mindvégig átfogó és rendkívül kényes biztonsági kapcsolatokat ápolt az Egyesült Államokkal. Hosszú évek óta azzal az aprólékos, de szükséges folyamattal van elfoglalva, hogy a belső törvényeit

⁸⁵ A saríajog-törvények célja és alapja az iszlám hit szerinti, Allah által elrendelt normák alkalmazása. (A szerk.)

és alkotmányos gyakorlatát az EU-normákhoz igazítsa. Így gyakorlatilag, bár még nem jogilag, Törökország több jelentős területet tekintve Európa, valamint a Nyugat nem hivatalos részének tekinthető.

A mai egyre modernebb és alapvetően világi Törökország a nemzetközi szintén, földrajzi szempontból az ottomán birodalmi múltjából eredően, regionális vezető szerepre kezd szert tenni. A geopolitikailag gondolkozó külügyminiszter (Ahmet Davutoğlu⁸⁶, a „stratégiai mélység” elképzelés szülőatyja) által meghatározott új török külpolitika arra az elvre épít, hogy Törökország az egykor az Ottomán Birodalomhoz tartozó területek, beleértve a Földközi-tenger keleti partvidékét, Észak-Afrikát és Mezopotámiát, regionális vezető hatalma. Mindezt nem vallási, hanem történelmi-geopolitikai megfontolások vezetik. Davutoğlu tervét arra a józan kiindulápontra alapozza, hogy a szomszédokkal való jó viszony előnyösebb a rossznál, s azt célozza, hogy Törökország arra használja fel jelenlegi társadalmi-gazdasági dinamizmusát – 2010-ben a világ tizenhetedik legnagyobb gazdaságával rendelkezett –, hogy a történelmileg létező, de a huszadik században a belső szekularizációra koncentráló kemálizmus⁸⁷ és egy különleges török nacionalizmus megerősödése nyomán eltűnt kapcsolatait újjáépítse.

Ráadásul a Szovjetunió felbomlása utáni és a volt Ottomán Birodalom határain túl elhelyezkedő, többnyire török kulturális örökséggel rendelkező, újonnan függetlenné vált Közép-Ázsia is csábító terület lehet Törökország számára. Törökország aktívabb kereskedelmi és kulturális tevékenysége potenciálisan erősítheti az energiakincsekben gazdag, de geopolitikailag cseppfolyós

⁸⁶ Ahmet Davutoğlu 2009. május 1. óta Törökország külügyminisztere. (A szerk.)

⁸⁷ A kifejezés Musztafa Kemál politikájára vonatkozik. (A szerk.)

társég modernizálódását, szekularizálódását és végül demokrati-
zálódását. Érdemes azt is megjegyezni, hogy mivel Oroszország
monopolizálni akarja a közép-ázsiai energiaexporthoz vezető
közvetlen külföldi útvonalakat, Törökország növekvő regio-
nális szerepe megkönnyítheti – Azerbajdzsánnal és Georgiával
együttműködve – Európa akadálytalan hozzáférését a Kaszpi-
tengeren át Közép-Ázsia olajához és földgázához.

Törökország mind nagyobb reményekre feljogosító átalaku-
lása egy modern és világi állammá – néhány olyan társadalmi
kérdésben való makacs lemaradása ellenére, mint például a saj-
tósabadság, az oktatás és az emberi erőforrások fejlesztése (lásd
a *Törökország és Oroszország teljesítményének és demográfiai mu-
tatóinak globális rangsorolása* című táblázatot a 198. oldalon) –
olyan hazafias önbizalmat plántál az állampolgáraiba, ami tartós
Nyugat-ellenes érzelmmé válhat akkor, ha Törökország úgy
érzi: huzamosan kikoszarazza őt Európa. Egyes Európán belüli
erők – elsősorban Franciaországban és Németországban – to-
vábbra is ellenzik a török törekvéseket azon a megkérdőjelezhető
alapon, hogy Törökország olyan idegen kultúra, amely inkább
erőszakos behatolást és nem partnerséget jelent. Ilyen módon a
törökök nyolcvanöt évvel azután, hogy korábban soha nem látott
erőfeszítéseket téve nekiláttak társadalmuk modernizálásának és
kulturális átformálásának, egyre nehezebben viselik el folyamatos
kirekesztettségüket. Ez pedig azt a kockázatot növeli, hogy ha a
demokratikus kísérlet Törökországban kudarcot vall, az ország
egy erőszakosabb iszlamista politikai identitáshoz térhet vissza,
vagy valamilyen nem demokratikus katonai uralom alá kerül.
Ezekben az esetekben pedig Törökország ahelyett, hogy meg-
védené Európát a Közel-Kelet problémáitól és szenvedélyeitől,
a Balkánon keresztül felerősíti azokat Európa számára.

Ez az eshetőség különösen akkor válhat fenyegetővé, ha
Amerika és Európa továbbra is képtelen lesz egy valódi izraeli-

palesztin békeegyezményt elérni, és/vagy ha Amerika közvetlen konfliktusba keveredik Iránnal. Az előbbi lehetőség – ami nagyon könnyen a szélsőségesség megerősödéséhez vezethet a Közel-Keleten – közvetett, de meglehetősen negatív módon befolyásolhatja a Nyugattal szembeni török magatartást. Az utóbbi a török biztonságot veszélyeztetné, különösen akkor, ha a konfliktus egy nagyobb kurd lázadást robbantana ki, és újra destabilizálná Irakot. A törökök nem veszik jó néven, hogy a Nyugat azon túl, hogy nem törődik a nemzeti érdekeikkel, még veszélyeztetni is azokat.

Egy ellenségeskedésbe átcsapó Európától való folyamatos elszakíttottság olyan politikai visszarendeződést és fundamentalista megújulást eredményezhet, ami megakaszthatja Törökországot a modernitáshoz vezető úton. A legrosszabb esetben, az iráni sah 1978-as megbuktatásának következményeire⁸⁸ gondolva, egy ilyen elszakadás még Atatürk figyelemreméltó örökségét is alááshatja. Ez történelmileg és geopolitikailag három alapvető ok miatt lenne balszerencsés. Először, Törökország belső demokratizálódása és egyre alaposabb modernizációja bizonyíték arra, hogy sem a demokratizálás, sem a modernizálás nem összeegyeztethetetlen az iszlám vallási hagyományokkal. Ennek a demonstrálása óriási jelentőségű az iszlám világ politikai jövője, valamint a globális stabilitás szempontjából. Másodszor, Törökország elkötelezettsége arra, hogy békésen együttműködjön közel-keleti szomszédaival, egy olyan térséggel, ahol Törökország a történelemben vezető szerepet játszott, megegyezik a Nyugat biztonsági érdekeivel ebben a régióban. Harmadszor,

⁸⁸ Az iszlám forradalom egy tüntetés (1978. január 9.) után sztrájkokkal, diákmegmozdulásokkal szélesedett felkeléssé, ami a sahot kétszer is az ország elhagyására kényszerítette. A győzelem után kikiáltották az Iráni Iszlám Köztársaságot, és a hazatérő Khomeini ajatollah a következő években egy fundamentalista rendszer alapjait rakta le. (A szerk.)

egy mindinkább nyugati, világi, ám ugyanakkor iszlám Törökország – amely kihasználja a régi Ottomán Birodalom és a posztszovjet közép-ázsiai államok lakosságával fennálló területi és kulturális kapcsolatát – egy olyan Törökországgá válhat, amely aláássa az iszlám szélsőségesség vonzerejét, és Közép-Ázsiában megnöveli a regionális stabilitást nem kizárólag a saját, hanem Európa és Oroszország előnyére is.

Törökországgal ellentétben Oroszország Európával való kapcsolata ambivalens. Az orosz politikai elit azt állítja, hogy szorosabb kapcsolatokra vágyik az EU-val és a NATO-val, ám jelen pillanatban nem hajlandó bevezetni az ilyen kapcsolatot elősegítő reformokat. Társadalmi, politikai és gazdasági programjai homályosak, és nagyon kétséges, hogyan fognak alakulni a jövőben. Mindenesetre Amerikának, Európának és Oroszországnak is fontos, hogy Oroszország egy közös politikai és gazdasági értékekben gyökerező partnerségi kapcsolatot alakítson ki a Nyugattal. A következő két évtizedben valószínűleg eldől, hogy Oroszország a Nyugattal milyen erősebb – és politikailag őszinte – együttműködésre lép majd.

Oroszország hagyományosan úgy véli, hogy túlságosan hatalmas ahhoz, hogy mindössze egy normális európai állam legyen, ugyanakkor azonban túlságosan gyenge ahhoz, hogy tartósan uralja Európát. Érdekes felidézni ebben az összefüggésben azt, hogy legnagyobb katonai sikerei – I. Sándor cár diadalmas bevonulása Párizsba 1815-ben és Sztálin győzelmi vacsorája Potsdamban 1945 közepén – inkább Oroszország ellenségeinek a hibáiból adódtak, s nem egy huzamosan sikeres orosz vezetés eredményei voltak. Amennyiben Napóleon 1812-ben nem támadta volna meg Oroszországot, nagyon kétséges, hogy az orosz csapatok bevonulhattak volna 1815-ben Párizsba. Sándor diadálát követő szűk fél évszázadon belül Oroszországot a tengerektől távol bevetett angol–francia expedíciós erők legyőzték a krími

háborúban. Öt évtizeddel később, 1905-ben Oroszországot a japán hadsereg és haditengerészet verte tönkre a Távol-Keleten. Németország az első világháborúban egyértelműen legyőzte Oroszországot egy általa két fronton is viselt elhúzódó háborúban. Sztálin győzelme a huszadik század közepén, amit Hitler óriási hibája előzött meg, megszerezte Oroszországnak az egészen Európa szívéig terjedő uralmat Kelet-Európa fölött. Ám ezt a diadalt követően öt évtizeden belül mind a szovjetek által ellenőrzött kommunista államok tömbje, mind maga a történelmi orosz birodalom felbomlott az Amerikával folytatott hidegháború okozta kimerültség következtében.

Napjaink birodalom utáni Oroszországa mindennek ellenére – ritkán lakott, de természeti kincsekben gazdag óriási területének köszönhetően – jelentős szerephez kell, hogy jusson a világpolitika színpadán. Oroszország azonban befolyásos nemzetközi szereplőként történelmileg nem mutatott olyan diplomáciai fortélyt, mint Nagy-Britannia, vagy olyan kereskedelmi vénát, mint a demokratikusan vonzó Amerika, vagy olyan türelmes önmérsékletet, mint a hagyományosan magabiztos Kína. Nem volt képes kitartóan olyan állami politikát folytatni, ami bölcsen aknáztta volna ki természeti erőforrásait, hihetetlen tágasságát, és rendkívüli társadalmi adottságait egy folyamatos felemelkedés érdekében, miközben sikeres társadalmi fejlődésével mutatott volna példát a nemzetközi közösségnek. Ehelyett Oroszország diadalmas és meglehetősen messianisztikus önbizalomkitörések és letargikus posványba süllyedések között vergődött.

Továbbá bár Oroszországot területi mérete automatikusan a nagyhatalmak közé sorolja, lakosságának társadalmi-gazdasági állapota hátrányosan hat Oroszország globális megítélésére. Oroszország nemzetközi törekvéseit diszkreditálja, hogy az orosz társadalmi állapotokról és az aránylag szerény életszínvonalról az egész világnak tudomása van. Súlyos demográfiai

válsága – a magas halálozási arány miatti negatív népességnövekedés – társadalmi bajokról tanúskodik, s a férfi lakosság viszonylagos alacsony élettartama pedig az elterjedt alkoholizmus és az ebből következő demoralizálódás egyik következménye. Ugyanakkor Moszkva nagyhatalmi gőgjét erősen megnyirbálja az új déli határai mentén a növekvő bizonytalanság az egyre erősebb iszlamista nyugtalanság miatt, valamint alig titkolt aggodalmai az ország lakatlan keleti része mellett fekvő erős és nagy népsűrűséggel rendelkező kínai szomszédját illetően.

Oroszország társadalmi teljesítményének fokmérőit Törökországéival összehasonlítva – annak ellenére, hogy a területi nagyságot tekintve az első helyen áll, a népesség tekintetében a kilencedik, és nukleáris fegyvereinek számát figyelembe véve második a világon – valamivel rosszabbak, s a legjobb esetben is közepesnek mondhatók világviszonylatban. Oroszország mutatói zavarba ejtően alacsonyak a várható élettartam és a népességnövekedés terén. Oroszország és Törökország mutatói összességében azt a dialektikus valóságot emelik ki éles fénnnyel, hogy bizonyos tekintetben mindketten fejlett ipari államnak, bár kissé elmáradott társadalomnak számítanak, miközben Oroszországot még nem demokratikus és korrupcióval sújtott politikai rendszere is lehúzza. Különösen sokat mondó a Törökország és Oroszország előtt vagy mögött közvetlenül helyet kapó más országokkal való összehasonlítás. Oroszország demográfiai válsága, politikai korrupciója, idejétmúlt és szinte kizárólag természeti erőforrásokra támaszkodó gazdasági modellje, valamint társadalmi elmáradottsága kiváltképpen súlyos akadályokat jelent a tehetséges, de gyakran rosszul vezetett lakosság érthető törekvései számára. *A Törökország és Oroszország teljesítményének és demográfiai mutatóinak globális rangsorolása* című táblázat megerősíti azt az előfeltevést, hogy mindkét nemzet sokat nyerne egy olyan Európával kialakított és tényleges átalakításokat hozó kapcso-

TÖRÖKORSZÁG ÉS OROSZORSZÁG TELJESÍTMÉNYÉNEK ÉS DEMOGRÁFIAI MUTATÓINAK GLOBÁLIS RANGSOROLÁSA

Törökország és Oroszország teljesítményének globális rangsorolása

Változó	Török- ország rang- sorolása	Törökország előtt és után rangsorolt országok	Orosz- ország rang- sorolása	Oroszország előtt és után rangsorolt országok
<i>Politikai szabadság¹</i>	Részen szabad		Nem szabad	
<i>Sajtószabadság²</i>	101.	Három másik országgal, köztük Albániával azonos besorolást	174.	173.: Jemen, 175.: Kongó
<i>Nemzetközi kereskede- lem, logisztika³</i>	39.	38.: Szlovák Köztársaság, 40.: Szaúd-Arábia	94.	93.: Georgia (Grúzia), 95.: Tanzánia
<i>Humán fejlettség⁴</i>	79.	78.: Peru, 80.: Ecuador	71.	70.: Albánia, 72.: Macedónia
<i>Oktatás⁵</i>	109.	108.: Szaúd-Arábia, 110.: St. Vincent és Grenadine	42.	41.: Svájc, 43.: Bulgária
<i>Környezeti teljesít- mény⁶</i>	77.	76.: Örményország, 78.: Irán	69.	68.: Egyiptom, 70.: Argentína
<i>Gazdasági versenyké- peség⁷</i>	61.	60.: Szlovák Köztársaság, 62.: Sri Lanka	63.	62.: Sri Lanka, 64.: Uruguay
<i>Feltételezett kormány- zati korrupció⁸</i>	56.	Malajziával és Namíbiával azonos besorolást	154.	146.: Jemen, 164.: Kongói Demokratikus Köztársaság (9 ország azonos rangsorolást Oroszországgal a 154. helyen)
<i>Vállalkozóképesség⁹</i>	43.	42.: Dél-Afrika, 44.: Mexikó	57.	56.: Thaiföld, 58.: Tunézia

1. Freedom House: *Freedom in the World Report 2010.*3. World Bank: *Logistics Performance Index (LPI) 2010.*2. Freedom House: *Freedom of the Press Report 2009.*4. UNDP: *Human Development Index (HDI) 2009.*

Törökország és Oroszország globális demográfiai rangsorolása¹⁰

Demográfia	Török- ország- rang- sorolása	Adat	Orosz- ország- rang- sorolása	Adat
Népesség	17.	77 804 122 millió fő	9.	139 390 205 millió fő
Népességnövekedési ráta	97.	1,27%	222.	-0,47%
Születési ráta	107.	18,28 születés/1000 főre vetítve	176.	11,11 születés/1000 főre vetítve
Halálalzási ráta	164. (alacsony)	6,1 halálalás/1000 főre vetítve	7. (magas)	16,04 halálalás/1000 főre vetítve
Várható élettartam születéskor	126.	72,23 év	161.	66,16 év
Termékenységi ráta	115.	2,18 gyermek/asszony	200.	1,41 gyermek/asszony
HIV/AIDS felnőtt előfordulási ráta	155. (alacsony)	0,1%-nál kisebb	52. (magas)	1,10%
AIDS-ben szenvedő emberek	n. a.	n. a.	13.	940 000 fő
AIDS-ből eredő halálok	n. a.	n. a.	13.	40 000 /év

5. UNDP: *Education Index* 2009.6. *Environmental Performance Index (EPI)* 2010.7. World Economic Forum: *Global Competitiveness Index (GCI)* 2010-2011.8. Transparency International: *Corruption Perceptions Index (CPI)* 2010.9. Acs-Szerb *Global Entrepreneurship and Development Index (GEDI)* 2010.10. CIA *World Fact Book* 2010-es becslések

lattal, amely Európa magabiztosan tudna közelíteni a Kelethez az Amerikához fűződő szilárd kötelékei miatt.

Továbbá, különösen Oroszországban a jog hatalmának ismételt figyelmen kívül hagyása lehet az egyik legfőbb akadálya annak, hogy a Nyugattal filozófiailag egy platformra kerüljön. A jog elsődlegességének intézményesítése nélkül a nyugati típusú demokrácia átvétele Oroszországban eddig nem több, mint felületes utánzás. Ez a tény aztán bátorítja és megerősíti a korrupciót csakúgy, mint a polgári jogok elleni visszaéléseket, valamint az orosz társadalom történelmileg jellemző alávetettségét az államnak.

A dolgokat csak még tovább bonyolítja, hogy Oroszország külpolitikai elitjének jelenlegi geopolitikai orientációja, Törökországtól eltérően, meglehetősen ellentmondásos, és bizonyos tekintetben légvárépítő. Ebben a pillanatban – ugyancsak Törökországtól eltérően – az atlanti közösség, majd gazdasági, valamint politikai és biztonsági intézményeinek teljes jogú tagsága még nem szerepel Oroszország kimondott és előtérben lévő törekvései között. Sőt, Oroszország politikai és gazdasági elitjén belül számos elképzelés létezik Oroszország megfelelő globális szerepéről. Számos gazdag orosz üzletember (különösen Szentpéterváron és Moszkvában) Oroszországot a várható gazdasági előnyök miatt modern, európai típusú társadalomnak szeretné látni. Ugyanakkor a politikai elitben számosan azt szeretnék, hogy Oroszország domináns európai hatalom legyen egy Amerikától leválasztott Európában, vagy akár egy Amerikával egy szinten álló világhatalommá váljon. Megint más oroszok az „eurázsianizmus”, egy szláv unió vagy talán még egy a kínaiakkal szövetséges Nyugat-ellenes szövetség látszólag vonzó ötletével játszadoznak.

Az Oroszország pusztá földrajzi méreteitől megszédült „eurázsianisták” az országot óriási eurázsiai hatalomnak tekin-

tik, ami szigorú értelemben véve se nem európai, se nem ázsiai, s aminek egyenlő szerepet kell játszania Amerikával és Kínával. Nem veszik azonban tekintetbe azt, hogy mivel a transzeurázsiai területük többnyire lakatlan és alulfejlett, egy ilyen stratégia illúzió. Ennek az elképzelésnek egyik változata, egy feltehetően Amerika-ellenes orosz–kínai szövetség, hasonlóképpen délibábokat kerget. A valóság az, hogy bármennyire is fájdalmas sok orosznak beismerni, de egy ilyen orosz–kínai szövetségben – feltéve, hogy a kínaiak egyáltalán hajlandóak lennének erre – Oroszország lenne a gyengébb fél, és egy ilyen megoldásnak akár negatív területi következményei is lennének Oroszországra nézve.

Újfént más oroszok egy Kreml vezetése alatti szláv unió álmát dédelgetik, amiben helyet kapna Ukrajna és Belarusz is, s Oroszország „privilegizált szerepet” kapna a korábbi orosz birodalom és az egykori Szovjetunió területén. Ennek a nézetnek a hívei alábecsülik a nacionalizmus ragályos vonzerejét, különösen a fiatal ukránok és fehéroroszok körében, akik az utóbbi években ízlelték meg az új szuverén státus édes ízét. A domináns Oroszországgal való „közös gazdasági térről” szóló elképzelések nem nagyon tudják elrejtetni azt a tényt, hogy ennek a feltételezett gazdasági előnyei egyáltalán nem képesek a különálló nemzeti identitás és politikai függetlenség jelentette büszke érzéseket a háttérbe szorítani. Az Ukrajnát és Belaruszt egyetlen szláv „unióba” kényszerítő nyomásgyakorlás azzal a kockázattal járhat, hogy Oroszországot közvetlen szomszédaival sodorja elhúzódó konfliktusokba.

Végül, Moszkvának a Nyugattal való viszonyát még mindig megterheli Oroszország kétértelmű viszonya sztálinista múltjához. Németországgal ellentétben, amely teljes egészében megtagadta történelmének náci fejezetét, Oroszország egyrészt hivatalosan elítélte, másrészt azonban még mindig tiszteletben tartja azokat a személyeket, akik a legközvetlenebb módon

felelősek a történelem néhány legvéresebb gáztettéért. Lenin bebalzsamozott földi maradványai előtt még mindig tisztelgnek a moszkvai Vörös térre néző mauzóleumban, míg Sztálin hamvai a közeli Kreml falában találhatók. (Bármilyen ehhez hasonló eset Hitlerrel Berlinben minden bizonnyal diszkreditálná Németország demokratikus hitelét.) Így tehát egy olyan feloldatlan ambivalencia létezik, melyet a lenini és sztálini rezsím egyértelmű elítélésének a hiánya a hivatalosan jóváhagyott történelem tankönyvekben is tükröz. Az attól való hivatalos tartózkodás, hogy szembenézzenek a visszataszító szovjet múlttal, amit Putyinnak ebben a témában megnyilvánuló köntörfalazása és a szovjet nagyság iránti nosztalgiaja is jelez, eddig gátolta az orosz demokrácia kibontakozását, miközben kapcsolatait legközvetlenebb nyugati szomszédaival megterhelte.

Ilyen módon a magára hagyott és a szélesebb körű demokratikus átalakításból kimaradó Oroszország újfent feszültségek forrásává, sőt alkalmanként még a szomszédaira leselkedő közvetlen fenyegetéssé is válhat.⁸⁹ Oroszország, amelynek nincs a modernizáláshoz szükséges elszántsággal és akarattal rendelkező vezetése, amely egyre inkább tudatára ébred társadalmi elmaradottságának (kizárólag Moszkva és Szentpétervár körzetei élvez-

⁸⁹ 2007 késő tavaszán Észtország nagy erejű, ismeretlen forrásokból származó kibertámadások célpontjává vált azt követően, hogy a fővárosában eltávolított egy a szovjet hadsereget dicsőítő szobrot. 2009-ben Oroszország egy nagyszabású, *Zapad* („A Nyugat”) fedőnevű hadgyakorlatot tartott a nyugati határai mentén, amelyben egy (máskülönben nem azonosított) nyugati behatolóval szembeni ellentámadást szimuláltak; az orosz ellentámadások csúcspontjaként szimulált nukleáris támadást hajtottak végre egy (ugyancsak meg nem nevezett) nyugati szomszéd fővárosa ellen. Oroszország 2010-ben az időnkénti orosz–kínai flörtölés és gazdasági együttműködés ellenére egy jelentős, *Vostok* („A Kelet”) nevű hadgyakorlatot tartott Kelet-Szibériában egy hasonlóképpen meg nem nevezett olyan ellenféllel szembeni nagyszabású háború szimulálásával, amely Oroszország távol-keleti területeinek az integritását veszélyezteti.

nek a nyugatihoz fogható életszínvonalat), amely még mindig nyugtalanul tekint Kína globális hatalmára, amely nem tudja elfogadni Amerika folytatólagos világelsőségét, amely büszke hatalmas és természeti kincsekben gazdag területére, amely aggódik a távol-keleti régióinak elnéptelenedése és általános demográfiai válsága miatt, és amely riadtan figyeli muszlim népességének egyre erősebb kulturális és vallási eltávolodását, ez az ország továbbra sem képes meghatározni magának egy olyan stabil szerepet, amely reális egyensúlyt teremtené ambíciói és valódi képességei között.

Így rövid távon a jelenleg biztosan a nyeregben ülő – az állam hagyományos erőszakszerveihez szorosan kapcsolódó, a birodalmi múlt iránti nosztalgiával telített, valamint az emberek lelkében mélyen gyökerező nacionalista érzelmekre rájátszó – orosz hatalmi elitek a nyugatbarát irányultság gátjai. Valójában Putyin, aki 2012-ben Medvegyevet válthatja elnökként, vagy legalábbis tompíthatja Medvegyev ambiciózusabb demokratizálási hajlamait, egészen kendőzetlenül vallja, hogy Oroszország nagyon is szükséges modernizációjának egy közös orosz–európai vállalkozás keretében kell végbemenni Amerika kizárásával és a demokratizálástól függetlenül. Putyin közvetlenül a német üzleti érdekekre apellálva (egy vonzóan *Lisszabontól Vlagyivosztokig terjedő gazdasági közösség* címen küldött személyes üzenetében, *Süddeutsche Zeitung*, 2010. november 25.) egyértelművé tette – ellentétben Medvegyev demokratizálást hangsúlyozó álláspontjával –, hogy véleménye szerint Európa s kiváltképpen Németország szerepvállalása Oroszország modernizálásában kifizetődő lesz az európaiak számára, ám abban egyáltalán nem lesz szó Oroszország politikai nyugatosításáról.

Oroszország belpolitikai gondjainak súlyosságát és az általa választott utat figyelembe véve a következő évtized – ahogy arról már korábban szó esett – döntő lehet Oroszország és

közvetetten egy életképesebb és nagyobb demokratikus Nyugat jövője szempontjából. Sajnos Putyinnak ez a jövőre vonatkozó elképzelése nem más, mint erőszakos nacionalizmus és alig titkolt ellenszenv Amerikával szemben annak a hidegháborúban aratott győzelme miatt, valamint a modernitás és a (reményei szerint Európa által finanszírozott) szuperhatalmi státus iránti nosztalgia múltba révedő kombinációja. Az általa ideálisnak elképzelt állam meglepő hasonlóságokat mutat Olaszország fasizmussal való kísérletezésével: erősen tekintélyuralmi (ám nem totalitárius) állam, amelyet a hatalmi elit és az üzleti oligarchia közötti szimbiotikus viszony jellemez, s amelynek az ideológiája vékony mázzal takart, bombasztikus sovinizmuson alapul.

Ebből következően a hidegfejű realizmus azt diktálja, hogy szkeptikusan viszonyuljunk egyes orosz politikai tényezőkhöz, akik nyilvánosan még a NATO-val is szorosabb kapcsolatokat sürgetnek. Moszkva „agytrösztjeivel” folytatott magánbeszélések megerősítik azt a véleményt, hogy az ilyen megnyilvánulások azt a logikus feltevést támasztják alá, mely szerint az ebbe az irányba tett minden elhamarkodott lépés valójában azt a már jól ismert orosz célt szolgálná, amely gyakorlatilag a NATO-t tenné tehetetlenné. Ekkor egy kiszolgáltatottabb helyzetben lévő Európát könnyebb lenne megosztani, és annak belső ellentéteit kihasználni Oroszország hagyományosabb nemzeti érdekeinek előmozdítására.

A fentiekből következik, hogy az a (gyakran németországi és olaszországi gazdasági körökhöz kapcsolható) egyes európaiak által hangoztatott érv, mely szerint a NATO-nak azonnali bővítése Oroszországgal általános megbékélést jelenthetne, félrevezető. Minden bizonnyal pontosan ennek ellenkezője következne be. Oroszország belépése a jelenlegi autoriter s egyben rendkívül korrupt politikai állapotában, valamint fegyveres erőinek szinte paranoiás titkolózásra való hajlamával,

egyszerűen a NATO-nak mint demokratikus államok integrált szövetségének a végét jelentené. Nagyjából ugyanez mondható el, ha Oroszország az EU tagjává válna anélkül, hogy először alkotmányjogilag Európa azon demokratikus normáit a kívánt módon átvenné, amelyeket Törökország jelenleg próbál magáévá tenni. Nyugat-európai üzletemberek (nem is szólva néhány korábbi politikus) kereskedelmi rohama nem eredményezhet valóban meghittebb kapcsolatokat; ezek az emberek kizárólag Oroszország természeti kincseit akarják kiaknázni anélkül, hogy bármilyen fontosságot tulajdonítanak a tartós kapcsolathoz szükséges közös értékeknek.

Van azonban néhány reményre okot adó jel arra nézve, hogy a társadalom felső rétegeinek gondolkodásában csírájában már létezik Oroszország hosszú távú jövője szempontjából szükséges történelmi jellegű geopolitikai reorientációja. Oroszország belső elmaradottsága mindinkább igazolja az elsősorban Moszkva egyre nagyobb számú agytrösztjeiben és tömegtájékoztatási eszközeiben található orosz „nyugatosok” aggodalmait, hogy Oroszország lemarad. Ahogy terjed ennek a hátramaradottságnak az érzete, úgy nő annak lehetősége, hogy Oroszország egy történelmileg távlatos, de egyben stratégiaileg bölcs hosszú távú nyugati orientációt választ.

Dmitrij Medvegyevnek, Putyin kiválasztott utódjának a modernizálás-demokratizálás legprominensebb képviselőjeként való váratlan felbukkanása 2009 végén azt jelezte, hogy Oroszország változó politikai térképén egyre nagyobb legitimitást kapnak az ilyen nézetek. A korábban majdnem kizárólag értelmiségi ellenzékiek körében hallható elképzeléseket most a legmagasabb szinteken is hallani. Még akkor is, ha végül Putyin visszaszerzi az elnökséget, vagy ha Medvegyev felhagy azzal, hogy a politikai színtéren hangoztasson ilyen eszméket, már maga az a tény, hogy Oroszország elnöke kijelenthette, hogy a véleménye szerint

Oroszország nyugati típusú modernizálása (amit erősen támogat) egyben demokratizálást is jelent, mérföldkő Oroszország politikai fejlődésében. Medvegyev 2010 októberében egy, a jelen kötet szerzőjével Moszkvában folytatott magánbeszélgetésen még ennél is szókimondóbb volt.

Nyilvánvaló, hogy napjaink Oroszországában egyre több olyan ember található – egyértelműen még mindig elsősorban Moszkva és Szentpétervár elitjeiben –, akinek szimpatikus Medvegyev modernizálással kapcsolatos elképzelése. Nem kizárólag az értelmiségiekről van szó, hanem a nyugati felsőoktatási intézményekből kikerülő ezrekről, Nyugaton megfordult milliőrkről, valamint az egyre növekvő számú és a Nyugattal kapcsolatban lévő vállalkozóról. Továbbá az orosz tömegtájékoztatói eszközök, különösen a televízió, mostanában a nyugati életstílust mint normát mutatja be szórakoztató és komolyabb műsoraiban egyaránt. Végül, de egyáltalán nem utolsósorban, a napi sajtó többnyire ideológiamentes, jóllehet Oroszország megsebzett birodalmi büszkesége nagyon gyakran árnyalja az Amerikával kapcsolatos híreket.

Végül is magukon az oroszokon múlik, hogy eldöntsék: előnyt kívánnak-e kovácsolni a Nyugathoz való földrajzi és kulturális közelségükből és az Amerikához való ismételt megnyilvánuló társadalmi affinitásukból annak érdekében, hogy társadalmi modernizációjukat tudatosan összekössék valódi, nyugati típusú politikai demokratizálással. Oroszország értelmiségi elitje egyre inkább felismeri azt, hogy ez a két folyamat kölcsönhatásban van egymással. Az ország gazdasági elitje a 2007-es pénzügyi válság után kissé megkésve jött rá erre, miközben a hatalmi elitje egyre nyugtalanabban figyel, hogy Oroszország fejlődése drámai mértékben elmarad a tőlük keletre található globális kolosszusétól. A fentiek összes negatív következményeinek mind szélesebb körű felismerése az orosz társadalomban óvatos

optimizmusra ad okot egy stabilabb és fokozottabban szoros kelet–nyugati viszony hosszú távú lehetőségeit illetően, annak ellenére is, hogy az ország belpolitikai hatalmi dinamikája még mindig képlékeny.

Ennek megfelelően, ha azt mondhatjuk, hogy Európa továbbra is befejezetlen vállalkozás, amely Oroszországgal nem épített ki egy mélyebb és szélesebb körű kapcsolatrendszer, akkor azt is kijelenthetjük, hogy Oroszországnak nem lesz biztos geopolitikai jövője és önmagát is kielégítő modern és demokratikus identitása egy általában a Nyugattal, s szűkebb értelemben Európával kialakított szoros kapcsolat nélkül. Oroszország a Nyugattal kialakított bizalomerosítás és az eddigi viszonyt megváltoztató kiegyezés nélkül valószínűleg belpolitikailag túlságosan gyenge és külpolitikai törekvéseiben túlságosan ellentmondásos lesz ahhoz, hogy valóban sikeres demokratikus állammá váljon. Medvegyev 2009 szeptemberi nyilatkozata ilyen értelemben nem csupán időszerű és nyers figyelmeztetést jelentett a honfitársainak; egyben meghatározta az Oroszország előtt álló egyetlen járható utat is: „A jelenlegi belső, pénzügyi és technológiai képességeink elégtelenek életünk minőségi javításához. Pénzre és technológiára van szükségünk Európától, Amerikától és Ázsiától. Ugyanakkor ezeknek az országoknak szükségük van az Oroszország által kínált lehetőségekre. Nagyon is érdekeltek vagyunk a megbékélésben és abban, hogy kultúránk és gazdaságaink kölcsönösen egymásra találjanak.”

Egy Oroszország politikai modernizációja által ösztönzött és egyben megkönnyített partnerség jelenti a legnagyobb reményt a valódi együttműködésre. Ennek a megvalósulása valószínűbb akkor, ha a Nyugat is fenntartja a transzatlanti egységét, és erre az alapra támaszkodva folytat stratégiaileg egyértelmű és történelmi léptékű kiegyezést jelentő, hosszú távú politikát Oroszországgal. A stratégiai egyértelműség nem jelent kevesebbet, mint annak a

reális felmérését, hogy milyen fajta Oroszország erősítené a Nyugatot annak megosztása helyett. A történelmi léptékű kiegyezés azt jelenti, hogy a Nyugat és Oroszország együttes fejlődéséért egyaránt türelmesen és állhatatosan kell tevékenykedni, ha azt valóban tartósnak szánjuk. Egy stratégiai indíttatású és történel-

Oroszország elnökének, Medvegyevnek a hivatalos honlapján 2009. szeptember 10-én megjelent *Hajrá Oroszország!* című írása. A szövegben Oroszország gyengeségeiről olyan rendkívül éles hangnemben esett szó, és a szerző olyan bátran követelt reformokat, hogy érdemes szó szerint idézni néhány részletét:

„A gazdaságunk még mindig a szovjet rendszer legnagyobb hiányosságát tükrözi: lényegében figyelmen kívül hagyja az egyéni igényeket. (...) Több évszázados korrupció gyengíti Oroszországot már időtlen idők óta. Ez a korrózió mind a mai napig a gazdasági és egyéb társadalmi tevékenység számos fontos területén meglévő szükségtelenül nagy kormányzati jelenlét eredménye. (...) Országunk történelmének két legjelentősebb – Nagy Péter (birodalmi) és a szovjet – modernizációjának gazdag öröksége káoszba, megaláztatásba és népünk több millió fiának és lányának halálába torkollott. (...) Kizárólag a demokratizálás érdekében tett erőfeszítésünknek köszönhetjük majd, ha azt mondhatjuk: szabadok vagyunk, felelősségteljesen viselkedünk, sikeresek vagyunk. A demokráciát meg kell védeni. Hasonlóképpen állampolgáraink alapvető jogait és szabadságjogait. Elsősorban attól a fajta korrupciótól kell megvédeni őket, amely önkényuralmat, a szabadság hiányát és igazságtalanságot eredményez. (...) Nem szabad, hogy a nosztalgia irányítsa a külpolitikánkat, és a hosszú távú stratégiai célunk Oroszország modernizálása.” [Nem nehéz kitalálni, hogy Medvegyev kire utalt, amikor hangsúlyozta a külpolitikában jelen lévő „nosztalgiát”.]

mileg bölcs politikának a leglényegesebb elve az, hogy csak egy Amerikához kapcsolt Európa tud magabiztosan lépni kelet felé, és történelmileg szoros viszonyt kiépíteni Oroszországgal.

Mindkét fél részéről szükség van a külső érdekek egybeesésére és az alkotmányos demokrácia közös értékei mellett való elköteleződésre. Az univerzális demokratikus normák fokozatos átvétele Oroszországban (egy közös kultúra „megjelenésén” keresztül – Medvegyev szavaival) idővel Oroszország politikai viszonyainak mind mélyebb átalakulását vonná maga után. A külkapcsolatok terén ez segítené elő a Nyugattal való szorosabb társadalmi, gazdasági és végül a politikai kapcsolatok kiépítését. Legitim gazdasági érdekek esetén egy szabad kereskedelmi zóna, egész Európára kiterjedő szabad mozgás és szabad letelepedés biztosítása meggyorsíthatná azokat a folyamatokat Oroszországon belül, amelyek összeegyeztethetőek a Nyugattal való mélyebb politikai és biztonsági kapcsolatokkal.

Ha ki akarjuk találni azt, hogy mennyi idő múlva lehet Oroszország a Nyugat zökkenőmentesen működő tagja, akkor elég emlékezni az utóbbi negyven év során a globális geopolitikai realitásokban végbement drámai változásokra, valamint arra a tényre, hogy a történelem drámai mértékű felgyorsulásának korában élünk. *(A történelmi diszkontinuitás kiszámíthatatlansága 1970 és 2010 között* című táblázat rendkívül tömör összefoglalót ad a mindössze negyven év alatt, 1970 és 2010 között lezajlott széleskörű geopolitikai változásokról.)

Egy Oroszország és az atlanti Nyugat között (gazdaságilag az EU-val, biztonsági kérdésekben a NATO-val, míg általánosabb értelemben az Egyesült Államokkal) szisztematikusan támogatott és fenntartott szorosabb viszony megvalósulását elősegíthetné az, hogy Oroszország fokozatosan elfogadja egy ténylegesen független Ukrajna létét, amely Oroszországnál jobban szeretne közel kerülni Európához, és végső soron az Európai Unió

A TÖRTÉNELMI DISZKONTINUITÁS KISZÁMÍTHATATLANSÁGA 1970 ÉS 2010 KÖZÖTT

	Atlanti Szövetség	Szovjetunió (Oroszország)	Kína
Nagyjából 1970–1980 között	A szövetség csak Európa felére terjed ki Európát nyugtalanítja a szovjet fegyverkezés üteme Az Egyesült Államok le van kötve Vietnamban, de később kivonul onnan	Csehszlovákia közelmúltban történő lerochanása (1968) A nagyméretű stratégiai fegy- verkezés az Egyesült Államok primátusát fenyegeti Bejelentik, hogy várhatóan 1980-ra a szovjet gazdaság volumene meghaladja majd az Egyesült Államokét	Belpolitikai zavargások a Kulturális Forradalom által generált széleskörű politikai erőszak miatt A politikai elitben nagyarányú tisztogatások Az ipari termelés nagyjából az amerikai 9%-a
Nagyjából 1980–1990 között	Az Egyesült Államokkal szemben barátságos sah uralmának megdön- tése Iránban Az Egyesült Államok normalizálja a viszonyát Kínával, és egy hallga- tólagos szovjetellenes szövetséget alkotnak	A Szovjetunió bevonul Afganisztánba Felkészül arra, hogy bevonuljon Lengyelországba és összezúzza a Szolidaritást* A gazdaság lelassulása miatt kí- sérletezés a „peresztrojkával”	Teng Hsziao-ping alatt libe- ralizáló gazdasági reformok bevezetése Normalizálja a kapcsolatait az Egyesült Államokkal, és együttműködik az Egyesült Államokkal a szovjetek ellen Afganisztánban Elfojtja a Tienanmen téri de- mokratikus tiltakozásokat

* A Szolidaritás Független Önkormányzó Szakszervezetet 1980-ban alapítottak Lengyelországban. Megmozdulásai az urcai tüntetések helyett a gyárak és a bányák körzeteire korlátozódtak, közösségteremtő képessége az országban és nemzetközi viszonylatban is nagy népszerűséget biztosított számára. Mindezek miatt a Szovjetunió nem léphetett fel olyan erővel vele szemben, mint tette azt korábban 1956-ban és 1968-ban. A rendszerváltást követő politikai tábor meghatározó szereplői, pártjai a Szolidaritásból nőttek ki. (A szerk.)

	Atlanti Szövetség	Szovjetunió (Oroszország)	Kína
Nagyjából 1990–2000 között	Az Egyesült Államok a hidegháborúból az egyetlen szuperhatalomként kerül ki Németország újraegyesítése Az Európai Közösségből Európai Unió lesz A NATO bővítése Közép-Európában	Lengyelországban a Szolidaritás jut hatalomra, és a szovjet tömb összeomlik A Szovjetunió felbomlik, és a volt szovjet tagközösségek függetlenné válnak Oroszország egy társadalmi válság közepette demokráciával kísérletezik	A vidéki körzetekről a városokra is kiterjeszti a gazdasági reformokat Évi közel 10%-os gazdasági növekedést ér el A városi infrastruktúra megújításának elkezdése
Nagyjából 2000–2010 között	Az Egyesült Államok 9/11 után egy „terror elleni háborút” kezd Az Egyesült Államok megdönti a tálibok hatalmát Afganisztánban Az Egyesült Államok 2003-ban meghódítja Irakot Az EU bővítése Közép-Európában A Nyugat első nagyszabású pénzügyi összeomlása Az Egyesült Államok rendszer-szintű válságba kerül az államadósság és a hazai gazdasági fejlődés lelassulása miatt	Oroszország csecsenföldi háborúja Putyin alatt az állami hatalom tekintélyuralmi visszaállítását végzi Törökvéseket tesz egy energianagyhatalommá válás érdekében Az orosz gazdaság sérülékeny a globális trendekkel szemben és az ország egyben a társadalmi stagnálás állapotába kerül	A Világkereskedelmi Szervezet (WTO) tagja lesz A világ ipari termelésének első számú országává válik az Egyesült Államokat megelőzve; a világ második legerősebb gazdasága lesz A 30 éves gazdasági fejlődés eredményeként egy 250 milliós középosztály születik

tagjává válni. Az EU emiatt bölcsen cselekedett, amikor 2010. novemberben alkalmat adott Ukrajnának, hogy csatlakozhasson a programjaihoz, amelyek 2011-ben egy formális társult tagsági megegyezéshez vezettek. Egy Oroszországgal szemben nem ellességes, de annál a Nyugathoz való tartozásban kicsivel előbbre járó Ukrajna valójában segít egy potenciálisan kifizetődő európai jövőhöz való orosz csatlakozási törekvéseknek. Másfelől, egy a Nyugattól elszigetelt Ukrajna, mely politikailag mind nagyobb mértékben rendelődik alá Oroszországnak, az orosz birodalmi múlt melletti szerencsétlen választását erősítheti.

A következő évtizedekben kialakuló és a Nyugat és Oroszország közötti formálisabb és szorosabb köteléket biztosító intézményi szálak valódi természetéről jelenleg csak találgatni lehet. Amennyire csak lehetséges, egy ilyen folyamatnak társadalmi és gazdasági, valamint a politikai és biztonsági téren is párhuzamosan és kiegyensúlyozott módon kellene haladnia. Elképzelhető egy szélesebb körű társadalmi érintkezés létrejötte, egy mind nagyobb mértékben harmonizált jogi és alkotmányos berendezkedés megvalósulása, közös biztonsági hadgyakorlatok a NATO és az orosz haderő között, továbbá az így lassan testet öltő tágabb Nyugaton belüli új koordináló politikai intézmények létrehozása, amelyek aztán növelik Oroszország felkészültségét arra, hogy végeredményben az EU tagja legyen.

Ám az Egyesült Államok, Európa és Oroszország (Vancouvertől keletre egészen Vlagyivosztokig terjedő) geopolitikai érdekközössége még Oroszország tényleges EU-tagságának hiányában is vezethet formális keretek kialakításához a közös politikát meghatározó folyamatos konzultációk számára. Mivel Oroszország bármilyen nyugati irányú orientációját valószínű, hogy Ukrajnával egy hasonló kiegyezés követi (vagy akár előzi meg), egy ilyen kollektív konzultációs szerv (vagy közben az Európa Tanács) intézményi székhelye Kijevben (a már ezer évvel ezelőtt

a Nyugathoz uralkodói kapcsolatokkal kötődő kijevi Rusz régi fővárosában) lehetne. Európa jelenlegi keleti részén és Törökországtól északra lévő elhelyezkedése jelképezné a Nyugat megújulását és megnövekedett területi kiterjedését.

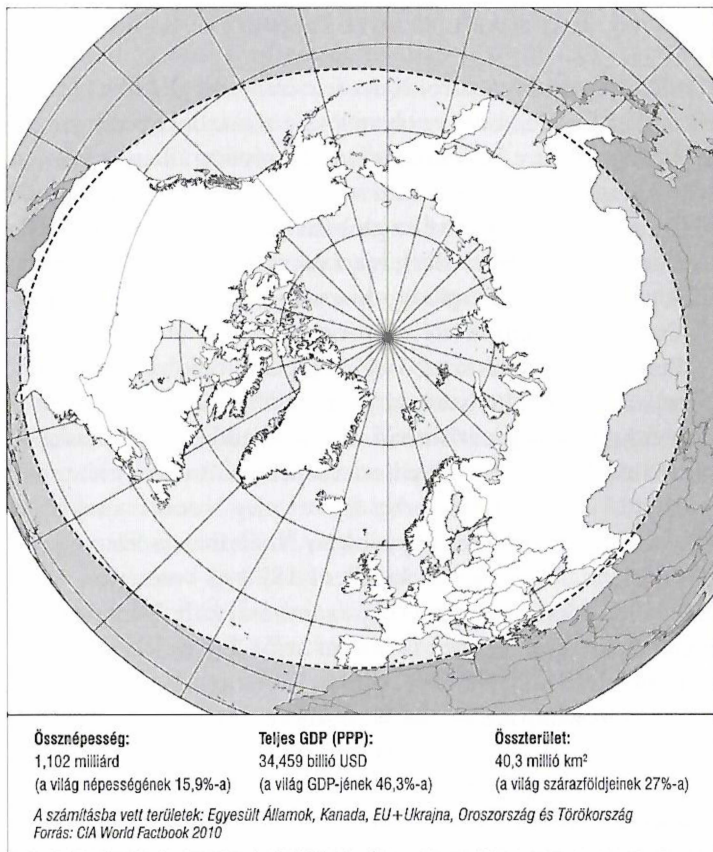
Ennél fogva a 2025 utáni időkre egyáltalán nem irreális egy a jelenleginél nagyobb Nyugatot elképzelni. Addigra Törökország már az EU teljes jogú tagja lehetne, s ezt a státusát akár az EU-tagsághoz szükséges nehezebb ügyekre vonatkozó átmeneti intézkedésekkel is elérhetné. Ha Európát és Amerikát egy a Nyugatról kialakított intelligens és stratégiai elhatározást tükröző jövőkép vezérli, ez esetben Törökország európai integrálása akkor is megvalósíthat, ha az nem a közeli jövőben történik meg. Ugyancsak ésszerű azt feltételezni, hogy a következő kettő vagy több évtizedben a Nyugat és Oroszország között teljesen olyan együttműködő és egymást összekötő megoldás születhet, ami optimális körülmények között végül Oroszország EU- és NATO-tagságát eredményezheti, ha időközben Oroszország rá lép egy, az EU, valamint a NATO normáival összeegyeztethető és valóban átfogó, a jog uralmán alapuló demokratikus átalakulás útjára.

Egy ilyen megoldás minden érintett számára előnyös lenne. Összhangban lenne a történelem, a társadalmi változás és a modernizáció felszín alatti követelményeivel. Ami Törökországot, de kiváltképpen Oroszországot illeti, bebetonozná a helyüket a modern demokratikus világban, miközben Ukrajna bekapcsolódása garantálná az ország nemzeti függetlenségét. Mindez napjaink Európája számára vonzó új távlatokat és lehetőségeket nyitna. Európa fiataljait a nyitott terek és az új vállalkozási lehetőségek arra ösztönöznék, hogy „keletre menjenek”, akár Északnyugat-Szibériába vagy Kelet-Anatóliába. Az emberek akadálytalan mozgása és az új kihívások lökést adhatnának a szűklátókörűen főleg a saját társadalmi biztonságára koncentráló Európának. Az

Euráziát minden irányban behálózó modern autósztrádák és nagy sebességű vasutak elősegíthetnék az emberek szabad áramlását, s a Távol-Keleten a csökkenőben lévő orosz jelenlétet egy, a Nyugatról kiinduló gazdaságilag és demográfiailag dinamikus beáramlás ellensúlyozhatná. Néhány éven belül egy fokozatosan kozmopolitává váló Vlagyivosztok európai város lehetne anélkül, hogy megszűnne Oroszországhoz tartozni.

Egy ilyen számos módon Törökországot és Oroszországot magába foglaló európai keret azt jelentené, hogy a még mindig Amerikával szövetséges Európa gyakorlatilag globálisan is jelentékeny szereplővé válna. Az így létrejövő – közös területtel és közös értékekkel rendelkező – nagyobb Nyugat sokkal előnyösebb helyzetben lenne ahhoz, hogy az Eurázsia egyes részein fellépő vallási intoleranciával, politikai fanatizmussal vagy megerősödő nacionalista ellenségeskedéssel szemben egy sokkal vonzóbb gazdasági és politikai alternatívát kínáljon.

Egy nagyobb és életerősebb Nyugatnak azonban a nyugati demokratikus értékek egyetemes alkalmazhatóságába vetett történelmi bizalmának megerősítésén túl másra is szüksége van. Mindehhez elengedhetetlen, hogy Amerika és Európa mind Törökországot, mind Oroszországot formálisan magához ölelje egy ilyen közösen vallott értékeken és az utóbbiaknak valódi demokratikus elkötelezettségén alapuló tágabb körű együttműködésben. Mindennek megvalósításához időre, kitarásra és – Oroszország bonyolultabb és ezért nehezebb esetében – hidegfejú realizmusra van szükség. Ez óriási előrelépést jelentene egy olyan földrész történelmi fejlődésében, amely az utóbbi évszázadban a történelem legnagyobb vérontásának, pusztító háborúknak és az emberiség önmagával való kegyetlensége legszervezettebb megnyilvánulásainak színhelye volt. Ha figyelembe vesszük azt, hogy a globális politika milyen drámai mértékben változott meg az utóbbi negyven évben (lásd

2025 UTÁN: EGY NAGYOBB NYUGAT – A GLOBÁLIS STABILITÁS MAGJA

A történelmi diszkontinuitás kiszámíthatatlansága 1970 és 2010 között című táblázatot), a történelem menetének felgyorsulása idején e víziója a huszonegyedik század második negyedében megvalósuló geopolitikailag nagyobb és életerősebb Nyugatnak rendkívül óvatos jövőképek bizonyulhat.

3. EGY STABIL ÉS EGYÜTTMŰKÖDŐ KELET

Kérdés, hogy a Nyugatról Kelet felé irányuló globális hatalmi eltolódást figyelembe véve olyan lesz-e a huszonegyedik század új Ázsiája, mint a huszadik század Európája: államok közötti versengéssel lesz-e elfoglalva és végül önpusztítás áldozata lesz? Ha igen, a következmények a globális békére nézve katasztrofálisak lennének. Éppen ezért, mert napjaink Ázsiája és a tegnap Európája közötti hasonlóságok szembeszökőek, a kezdet kezdetén fel kell tennünk ezt a kérdést.

Európa a huszadik század elején globális befolyásának csúcspontján állt, ám alig harminc éven belül lerombolta önmagát. A kiinduló okokat elsősorban a terjeszkedő és egyre erősebb birodalmi Németország beillesztésének nehézségei jelentették a fennálló európai rendszerbe. Ez némileg hasonlít azokhoz a kihívásokhoz, melyeket napjaink új Ázsiájában a felemelkedő Kína jelent. A Poroszország elleni 1870-es vereségbe nehezen beletörődő Franciaország szembeszegült Németország megerősödésével, és meg is rettent attól. Egyes jelenkori párhuzamok Indiát illetően is eszünkbe juthatnak. Nagy-Britannia ugyan nem a kontinensen helyezkedik el, de nagy befolyásra tett szert Európában, s bár közvetlenül nem vett részt az európai ügyekben, de mindenképpen figyelemmel kísérte azokat. Ebben az esetben a korunk Japánjával való bizonyos analógia adja magát. Végül, de nem utolsósorban, Oroszország is érintve volt. Az a támogatás robbantotta ki az első világháborút 1914-ben, melyet Németország nyújtott Ausztria-Magyarországnak a Szerbia elleni fellépéshez. Ugyanakkor 1939-ben az oroszoknak a németekkel való kollaborálása Európa önpusztításának második és utolsó felvonását vezette be. A mai Oroszország Kína miatt aggódik, és szimpátiával figyeli Indiának Kína ellensúlyozására irányuló törekvéseit.

Az európai katasztrófát elsősorban az idézte elő, hogy az európai államközi rendszer (amit nagy részben egy századdal korábban, 1815-ben a Bécsi Kongresszuson a császárok kötötte megegyezés alakított ki) képtelen volt egyidejűleg kezelni egy új császári hatalom felemelkedését, és kielégíteni annak a Közép-Európa egészében jelentkező populista nacionalizmusnak a korlátok közé nehezen szorítható törekvéseit, amely a következő évtizedekben csak erősödött. Napjaink világában, amelynek Európa többé már nem a központja, Ázsia regionális stabilitásának kérdése egyértelműen kulcsfontosságú a globális jólét szempontjából. Mindez nem csupán abból adódik, hogy Kína nemzetközileg vezető szerepre tesz szert, hanem Japánnak, Indiának, Indonéziának és Dél-Koreának a globális gazdasági hierarchiában betöltött fontos szerepéből is következik, nem is említve a számos közepes nagyságú délkelet-ázsiai állam összeített gazdasági súlyát. Ha együtt tekintjük őket – még akkor is, ha nem mind együttesen lépnek fel –, az ázsiai országok a világ népességének 54 százalékát jelentik, s a globális bruttó össztermék (GNP) 24,7 százalékát adják.

Ráadásul, ahogy arról már az első fejezetben szó esett, a világ népessége ázsiai hányadának nagy része politikailag most talál magára. Politikai öntudatra ébredésüket nacionalizmus és/vagy a vallás határozza meg és táplálja, s mindkettőt különböző mértékben (az egyes államok történelmi élményeitől függően) Nyugat-ellenes érzések itatják át. Némileg eltérő történelmi narratívájuk közös fonala az imperializmusellenesség, miközben a Nyugat egyes jól meghatározott részeit tartják felelősnek a múltban elszenvedett valós vagy vélt sérelmeikért. Röviden, a Kelet nem egységes – és politikailag, vallásilag, kulturálisan és etnikailag sokkal sokszínűbb, mint a nyögvenyelősen egységesülő Nyugat. A Kelet politikai öntudatra ébredése újabb keletű, és keserű emlékei frissebbek. A Kelet összességében büszke, valamint

egyre gazdagabb és erősebb, ám óriási számú lakossága jobbra még mindig szegény, túlsúlyolt környezetben él, és segítséget szenved. Ugyanakkor Keleten számos ország ellenséges egymással szemben. Populista energiáik ingatagok, míg nacionalizmusuk hőfoka az elmúlt másfél évszázad Európájára emlékeztet.

Ily módon az ázsiai nacionalizmusok, különösen úgy, hogy esetenként még vallási fanatizmussal is párosulnak, a térség politikai stabilitására leselkedő egyik legnagyobb veszélyt jelentik. Egyben komoly gátjai lehetnek a ténylegesen stabil demokráciák megjelenésének és/vagy megerősödésének különösen akkor, ha az államközi kapcsolatok számos vitatott kérdésében az érzelmi alapon kirobbanó incidensek még táplálják is őket. Szabadjára engedett indulatok, melyeket nacionalista jelszavak politikai síkra terelnek, olyan helyzeteket teremthetnek, amelyekkel még a régió tekintélyuralmi rezsimjei sem tudnak szembeszállni. Ami még ennél is rosszabb, a térségben található néhány viszonylagosan demokratikus rendszernek esetlegesen nem marad más választása, és fel kell karolnia a felkorbácsolt nacionalista indulatokat a saját populista szolidaritásuk igazolására.

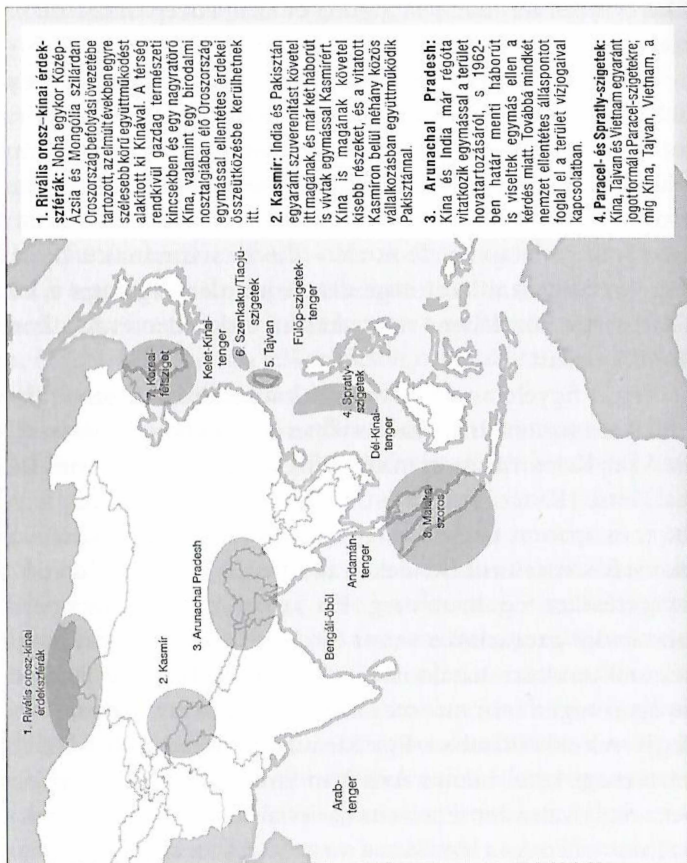
Ebben a potenciálisan ijesztő összefüggésben magas a konfliktusok kirobbanásának a valószínűsége. Ezek közül néhány az egyre fokozódó regionális hatalmi versengés miatt törhet ki; erre Kína és India a kézenfekvő példa. A vízhasználatról vagy határokról szóló viták ürügyet és szikrát is szolgáltathatnak konfliktusok kirobbanásához. Más konfliktusok – így Pakisztán és India esetében – megoldatlan és potenciálisan robbanékony területi vitákból eredhetnek, amelyek aztán az érintett államok fennmaradását veszélyeztető erőszakos nacionalista és vallási gyűlölködésbe csaphatnak át. Megint más konfliktusok, például Japán és Kína között, a továbbélő történelmi ellenszenv akaratlan termékei lehetnek. Mások egyszerűen belső instabilitás és a legmagasabb szinten elkövetett emberi tévedések melléktermékei

lehetnek; ez esetben Észak-Korea Dél-Koreával szemben tanúsított magatartása juthat az eszünkbe. Konfliktusokat idézhetnek elő ugyanarra a területre vonatkozó tengerjogi viták, többek közt Kína és Japán, valamint Kína és a Dél-kínai-tenger melletti délkelet-ázsiai szomszédai között. Továbbá egy olyan hanyatló Oroszország, amely elutasítja a nyugatosodást és így a modernizálást is, ugyancsak rossz szemmel nézheti, ahogy Kína egyre sikeresebben fér hozzá Mongólia és az új közép-ázsiai államok természeti kincseihez.

Rendkívül komoly nemzetközi feszültségek következhetnek abból is, ha Amerika és Kína kölcsönösen képtelen lesz egymással együttműködve kétoldalú kapcsolataikban hozzáigazodni a változó politikai és gazdasági erőviszonyokhoz. Feszültségnövelő tényező lehet – az egyértelmű gazdasági rivalizáláson és az állandósult pénzügyi vitákon túl – Tajvan státusának a kérdése, vagy az amerikai haditengerészeti jelenlét nagysága a kínai felségvizek közelében, vagy akár az érdekellentétek a koreai konfliktusban.

Végül figyelembe kell vennünk a nukleáris fegyvereknek ezekben a regionális rivalizálásokban játszott potenciális szerepét is. Az új Kelet már most magába foglal három nyíltan nukleáris hatalmat (Kínát, Indiát és Pakisztánt), valamint egy kevésbé transzparens negyediket, Észak-Koreát, ami időközönként nukleáris hatalomként deklarálja magát, és ebből eredő fenyegetéseket fogalmaz meg. Ha Japán meginog az amerikai biztonsági garanciákba vetett hitében, akkor gyorsan maga is jelentős nukleáris hatalommá válhat, miközben az új Ázsia dél-nyugati végén Irán már meglehetősen előre tarthat a nukleáris fegyverek előállításában. Egy bármilyen szélesebb körű kollektív biztonsági keret hiánya Ázsiában (ami napjaink Európájában jelen van), valamint vehemens nacionalista törekvésekből fakadó számos lehetséges konfliktus miatt jogos az aggodalom, hogy

POTENCIÁLIS ÁZSIAI KONFLIKTUSOK

Fülöp-szigetek, Malajzia és Brunei mind magának követeli a Spratly-szigeteket. A hírek szerint mindkét szigetsorpot alatt jelentős energiatorrások találhatók.

5. Tajvan: Jóllehet az Egyesült Államok Kína részének ismeri el Tajvant, ennek ellenére fenntartja azt, hogy kizárólag a békés megengedés fogadható el.

6. Szenkaku/Tiaouju-szigetek: Japán, Kína és Tajvan is igényt tart a Kelet-kínai-tengeren található Szenkaku/Tiaouju-szigetekre. Egy itteni japán–kínai incidens 2010 ősen elmergesedett kölcsönös vádaskodáshoz vezetett.

7. Koreai-félsziget: Észak- és Dél-Korea már hosszú ideje vitatkozik a közös határvonalat, illetve a félsziget végső státusát illetően, ami szorosan összefügg az észak-koreai nukleáris arzenál helyzetével. A vita az utóbbi időben felerősödött, és még jobban felkeltette az Egyesült Államok, Kína és Japán figyelmét.

8. Malaka-szoros: Kína az energiaellátása miatt nagy mértékben érdekelt a szabad hajózás fenntartásában a Malaka-szorosban, amely egyike a világ legfontosabb és legforgalmasabb tengeri útjainak.

adott ponton egy nemzetközi incidens sokkal nagyobb regionális zűrzavart okozhat, ami – különösen nukleáris fegyverek használata esetében – felidézheti Európa múlt században átélt borzalmait, sőt akár homályba is boríthatja azokat.

Ám a rengeteg ázsiai bizonytalanság és aszimmetria ellenére azok az érvek, amelyek azt valószínűsítenek, hogy az új Ázsia elkerülhetetlenül pusztító nemzetközi háborúba sodródik, egyáltalán nem meggyőzőek. Jóllehet a huszadik század Európájával való hasonlóságok nagyon hatásosak lehetnek, a különbségek – amelyek a huszonegyedik századi globális realitások újszerűségéből és az ázsiai államközi rendszer egyedi történetéből adódnak – hasonlóképpen sokat mondóak.

Először is az a geopolitikai tény, hogy – a huszadik század elejének Európájától eltérően, amely akkor még a világhatalom központját képezte – Ázsia jelenleg nem, vagy legalábbis még nem a világ katonai hatalmának a központja. Ez azt jelenti, hogy ha bármelyik ázsiai vezető jelentősebb háború indítását fontolgatja, számolnia kell azzal a lehetőséggel is, hogy közvetetten érintett külső hatalmak is beavatkozhatnak. Például egy India és Kína közötti valóban jelentős háború (és nem csupán valamilyen határincidens) esetén Oroszország szinte biztosan valamilyen módon India mellé állna, mert ezzel gyengítené Kínát. Amerika reakcióját valószínűleg az a megfontolás irányítaná, hogy egyetlen ázsiai állam se tegyen szert hegemónikus hatalomra a térségben. Emiatt Amerika annak érdekében, hogy elkerülje az egyoldalú eredményt, feltehetően a különböző háborús célok redukálására törekedne, valamint arra, hogy a résztvevő felek közötti erőszak mértékét és intenzitását csökkentse.

Az uralmon lévő ázsiai elitek minden bizonnyal tudatában vannak a náluk sokkal erősebb külső hatalmak jelentette realitásnak, és részben ez magyarázhatja, hogy az ázsiai országok katonai költségvetései a GDP-jükhöz viszonyítva aránylag alacsonyak.

(A Világbank szerint Kína a GDP-jének 2 százalékát, India 3 százalékát és Japán 1 százalékát költi a fegyveres erőire. Az Egyesült Államok a GDP-jének 4,6 százalékát.) Még Kína és India katonai kiadásai és viszonylagos szerény nukleáris arzenálja is azt sugallja, hogy egyik fél sem foglalkozik komolyan azzal, hogy az egymással szemben folyamatosan jelen lévő gyanakvás ellenére a potenciális ellentéteiket erő használatával oldja meg.

Másodszor, napjaink Ázsiájának a jóléte az egész világot behálózó kölcsönös kereskedelmi függőségből táplálkozik, ami nem csupán az egyoldalú katonai akciókat gátolja, hanem lehetőségeket teremt arra, hogy a nemzeti törekvéseket olyan területeken lehessen kielégíteni, mint például a külkereskedelem által ösztönzött gazdasági növekedés, ami tovább tompítja a nacionalista szélsőségességet. Kína mindenesetre tisztában van azzal a ténnyel, hogy belföldi társadalmi-gazdasági környezetének figyelemreméltó harmincéves átalakítása hozta el számára a nemzetközi elismertséget, és tette lehetővé erős gazdasági-pénzügyi helyzetét. Kína tapasztalata nem egyedülálló. Más sikeres ázsiai államok (kiváltképpen Dél-Korea és a Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségének⁹⁰ [ASEAN] tömbje) is hasznot húznak olyan kapcsolatrendszerek hálózatából, amely a nacionalista irracionalitást bizonyos mértékig tompítani képes. Huszonegyedik századi középosztályaik olyan, az egész világra kiterjedő kapcsolatokkal rendelkeznek, melyekkel huszadik századi európai elődeik soha. A külföldi tanulás, a gyakori utazás, az üzleti kapcsolatok, a közös szakmai törekvések, valamint az internet biztosította viszonyok nemzeteken átívelő meghittsége mind hozzájárul egy nacionalista szemlélettől nem mentes, ám

⁹⁰ A Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetségét öt ország alapította 1967. augusztus 8-án azzal a céllal, hogy elősegítsék a térség politikai, gazdasági és kulturális együttműködését. A '80-as évek közepétől újabb 5 ország csatlakozott a szervezethez. (A szerk.)

mindenesetre a kölcsönös függőség önérdékét jobban szem előtt tartó beállítódáshoz.

Harmadszor, említést érdemel az Európa és Ázsia közötti történelmi kontraszt. Ahogy azt egy Kína felemelkedéséről szóló nagyszerű tanulmány leszögezte, már néhány évszázaddal ezelőtt „Kelet-Ázsia legfontosabb államai – Japántól, Koreától és Kínától kezdve Vietnámig, Laoszig, Thaiföldig és Kambozsáig – (...) kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok révén szoros összeköttetésben álltak egymással közvetlenül vagy a kínai központon keresztül, s egyben tartották őket az egymás közötti érintkezést szabályozó közösen vallott értékek, normák és előírások. (...) Az európai hatalmak között a hosszabb békék időszaka inkább kivételt, semmint a szabályt jelentette. (...) Ezzel éles ellentétben (...) a kelet-ázsiai rendszer nemzetállamai majdnem mindig megszakítatlan békében éltek nem 100, hanem 300 éven át.”⁹¹

Végül, a huszonegyedik századi Ázsiában a békére leselkedő veszélyek mozgatórugói hasonlóképpen különböznek a huszadik századi Európában jelentkezőktől. Az utóbbi esetben az államok közötti háborúskodás a nemzetállamok nacionalista alapú területi törekvéseinek az eredménye volt, amennyiben azt a felfogást vallották, hogy a több terület nagyobb hatalommal, az pedig nagyobb elismertséggel egyenlő. A legszélsőségesebb megjelenési formájában az ilyen aspirációkat az állítólagosan a nemzet túléléséhez szükséges élettér („Lebensraum”) hamis felfogásával igazolták. Korunk Ázsiájában a regionális instabilitás legfőbb okai inkább az etnikai sokszínűségből és még a nemzetállam előtti törzsi lojalitásból táplálkozó belső konfliktusok, s nem külső területi törekvések. S valóban, kivéve Pakisztán

⁹¹ Giovanni Arrighi: *Adam Smith in Beijing: Lineages of the 21st Century*. London, 2007, 314., 315.

félelmét Indiától, a délkeleti és délnyugati ázsiai államok legtöbb katonai parancsnokságát sokkal jobban foglalkoztatja saját államuk stabilitásának a megőrzése, mint a szomszédok rovására végrehajtható területi aspirációk.

A rendkívül népes India jelentette legfontosabb esetet figyelembe véve regionális zűrzavar az országot két potenciálisan bomlasztó belső ellentmondásából fakadhat: a nagyon gazdagok és a nagyon szegények közötti ellentétből, hiszen a szegénység Indiában sokkal elterjedtebb, mint Kínában, valamint az indiai társadalmat jellemző etnikai-nyelvi-vallási megosztottságból. Kínával ellentétben, amelyben a han kínaiak a lakosság 91,5 százalékát adják, a legnépesebb etnikai csoport Indiában nagyjából az összlakosság 70 százalékát teszi ki. Mindez azt jelenti, hogy a fennmaradó 300 millió ember gyakorlatilag etnikai kisebbségi sorban él. Ami a vallást illeti, a hinduk körülbelül 950 millió embert számlálnak, miközben a muszlimok nagyjából 160 milliót, a szikhek hozzávetőlegesen 22 milliót, míg a többiek más vallások hívei. A lakosságnak alig fele beszél közös nyelven, a hindin. Ráadásul az írni-olvasni tudás Indiában felháborítóan alacsony szintű; a nők többsége lényegében írástudatlan. A vidéki zavargások száma nő, és a több mint egy évtizede terjedő erőszakot nem sikerül kordában tartani.

Továbbá az indiai politikai rendszer eddig még nem bizonyította be, hogy képes „a világ legnagyobb demokráciájaként” működni. Ennek próbája akkor következik be, amikor a lakossága ténylegesen is politikai öntudatra ébred, és részt kezd venni a politikai életben. Az országban található széles körű analfabetizmust, valamint a politikai vezető réteg tetején elhelyezkedők előjogai és gazdagsága közötti kapcsolatot figyelembe véve, India jelenlegi „demokratikus” folyamata meglehetősen emlékeztet a brit arisztokrácia „demokráciájára” a tizenkilencedik század második felében, még azelőtt, hogy megjelentek volna a szak-

szervezetek. A mostani rendszer működési képességét igazából az teszi majd próbára, amikor a heterogén tömeg politikailag öntudatos és aktív lesz. Az etnikai, vallási és nyelvi különbségek akkor veszélyeztetik igazán India belső kohézióját. Ha nem sikerül ellenőrzés alá vonni őket, az esetben a törzsi nyugtalansággal máris fenyegetett szomszédos Pakisztán ugyancsak egy tágabb regionális erőszakhullám geopolitikai fókuszává válhat.

Ebben a potenciálisan konfliktusos helyzetben Ázsia stabilitása részben attól függ majd, hogy Amerika miként reagál a Kína körül kialakult két, egymással átfedésben lévő regionális háromszögre. Az egyikbe Kína, India és Pakisztán tartozik. A másodikat Kína, Japán és Korea alkotja, míg a délkelet-ázsiai hatalmak kiegészítő szerepet játszanak. Az előbbi esetében Pakisztán kerülhet a viták középpontjába, és lehet az instabilitás forrása. Ami az utóbbit illeti, Korea (Dél és Észak egyaránt) és/vagy még Tajvan válhat a bizonytalanság centrumává.

Az Egyesült Államok még mindig kulcsszerepet tölt be mindkét esetben, és megvan a képessége arra, hogy megváltoztassa az egyensúlyt, és befolyásolja a dolgok kimenetelét. Ezért már most le kell szögezni, hogy az Egyesült Államokat az az általános elv kellene, hogy mozgassa, amely szerint rivális ázsiai hatalmak közötti konfliktusból az amerikai haderőnek ki kell maradnia. Akár egy pakisztáni–indiai háború vagy egy olyan, amiben Kína is részt vesz, akár egy szigorúan Kínára és Indiára szorító háború bármilyen kimenetele sem lehetne hátrányosabb az amerikai érdekekre, mint egy újabb és esetlegesen elhúzódó amerikai katonai beavatkozás az ázsiai szárazföldön. Ráadásul ez utóbbi még egy szélesebb körű etnikai és vallási instabilitást is eredményezhet Ázsiában.

A fentiek nyilvánvalóan nem vonatkoznak a Japánnal és Koreával szemben meglévő amerikai szerződéses kötelezettségekre, amelyeknek értelmében amerikai csapatok állomásoznak

ezekben az országokban. Továbbá az a tény, hogy az Egyesült Államok nem keveredik bele ázsiai országok közötti esetleges konfliktusokba, távolról sem jelenti azt, hogy érdektelen lenne ezeknek a kimenetelét illetően. Az Egyesült Államoknak mindenképpen latba kellene vetnie nemzetközi befolyását, hogy elejét vegye egy háború kitörésének, vagy segíteni kellene annak lokalizálásában. Ha mégis megtörténne, akkor el kellene kerülnie, hogy a konfliktust egyoldalúan oldják meg. Ám ezekhez az erőfeszítésekhez szükséges lenne azoknak az államoknak a részvétele is, amelyeket Ázsia bármilyen nagyobb szabású regionális instabilitása ézékenyen érintene. Néhányan közülük szeretnék, ha Amerika beavatkozna, miközben ők maguk a partvonalról nézhetnék az eseményeket. Ezért szükséges megelőzni vagy korlátok közé szorítani a válságokat, és ha szükséges, az agresszívebb félre olyan terhet rakni, aminek a költségei nem kizárólag Amerikát terhelik.

Az első háromszög egyik jellegzetessége az Ázsia feletti primátusért folytatott versengés. Kína és India már most számottevő szereplők a nemzetközi színpadon. India a világ legnépesebb állama; a gazdasága ugrásszerű fejlődés előtt áll; formálisan demokratikus szerkezete és kínai tekintélyuralmi modellel szembeni lehetséges alternatívája a demokratikus Amerika különleges érdeklődésre tarthat számot. Kína már jelenleg a világ második legnagyobb gazdasági hatalma, s rövid időn belül ugyanez lesz a helyzet (sőt, bizonyos szempontból már elképzelhetően ma is az) a katonai képességeit illetően, és gyorsan globális hatalommá emelkedik. Így a kínai–indiai viszony lényegében versengésen és antagonizmuson alapul, miközben a regionális viták középpontjában Pakisztán áll.

India oldaláról a jelenlegi feszültségeket és a kölcsönös nemzeti ellenérzéseket a Kínával szembeni – módjával szabadjárá engedett – ellenségeskedés fűti, ami India cenzúramentes mé-

diájában és stratégiai vitáiban egyaránt megjelenik. Kínát szinte kivétel nélkül területi agresszorként emlegetik, és az Indiában megjelenő kiadványok gyakran utalnak arra, hogy Kína 1962-ben erővel foglalt el vitatott határ menti területeket. Kínának arra irányuló erőfeszítéseit, hogy gazdasági és politikai jelenlétre tegyen szert Mianmar és Pakisztán indiai-óceáni kikötőiben, olyan stratégiai tervnek tüntetik fel a nagyközönség számára, ami India bekerítésére irányul. A hivatalos ellenőrzés alatt lévő kínai tömegmédia sokkal visszafogottabban fogalmaz, de tudatosan lekezelően emlegeti Indiát, mint egy nem is olyan komoly versenytársat, s ezzel csak tovább erősíti a negatív indiai érzelmeket.

Az Indiával szembeni távolságtartás ilyen megnyilvánulásai Kína kiváló társadalmi teljesítményéből eredeztethetők. GNP-je jelentős mértékben nagyobb Indiáénál, városi modernizálódása és infrastrukturális innovációja jóval Indiáé előtt jár, s az írástudás sokkal nagyobb mértékben elterjedt a lakossága körében, míg a népessége etnikailag és nyelvileg sokkal homogénebb (Lásd a *Kína és India teljesítménye a globális rendszerben; a kínai és indiai fejlődés mutatói* című táblázatot).

Bárhogyan is áll a helyzet, mindkét fél saját szubjektív érzelmeinek és geopolitikai helyzetének stratégiai foglya. Az indiaiak irigylik a kínai gazdasági és infrastrukturális átalakulást. A kínaiak megvetően néznek India viszonylagos elmaradottságára (a társadalom szintjén mindezt legdrámaibb módon a két ország lakossága írástudásának az aszimmetriája tükrözi), valamint a fegyelem hiányára. Az indiaiak tartanak egy kínai–pakisztáni összejátszástól; a kínaiak kiszolgáltatottnak érzik magukat, hogy India esetleg meg tudja nehezíteni Kína kijutását az Indiai-óceánon keresztül a Közel-Keletre és Afrikába. Eltekintve attól, hogy szabályos időközönként hivatalos nyilatkozatokban adnak hangot a béke melletti közös elkötelezettségüknek, a befolyásos

KÍNA ÉS INDIA TELJESÍTMÉNYE A GLOBÁLIS RENDSZERBEN; A KÍNAI ÉS INDIAI FEJLŐDÉS MUTATÓI

Kína és India globális rendszerszintű teljesítményének rangsorolása

Változó	Kína rangsorolása	Kína előtt és után rangsorolt országok	India rangsorolása	India előtt és után rangsorolt országok
Nemzetközi kereskedelem, logisztika ¹	27.	26.: Cseh Köztársaság, 28.: Dél-Afrika	47.	46.: Ciprus, 48.: Argentína
Humán fejlettség ²	89.	88.: Dominikai Köztársaság, 90.: El Salvador	119.	118.: Zöldfoki-szigetek, 120.: Kelet-Timor
Oktatás ³	97.	96.: Malajzia, 98.: Suriname	145.	144.: Comore-szigetek, 146.: Kamerun
Környezeti teljesítmény ⁴	121.	120.: Madagaszkár, 122.: Katar	123.	122.: Katar, 124.: Jemen
Gazdasági versenyképesség ⁵	27.	26.: Malajzia, 28.: Brunei	51.	50. Málta, 52.: Magyarország
Feltételezett kormányzati korrupció ⁶	78.	73.: Bulgária, 85.: Marokkó (5 ország, köztük Görögország, Kínával együtt a 78.)	87.	85.: Marokkó, 91.: Bosznia és Hercegovina (Albánia, Jamaika és Libéria Indiával együtt a 87.)
Vállalkozókédy ⁷	40.	39.: Peru, 41.: Kolumbia	53.	52.: Panama, 54.: Brazília

1. World Bank: *Logistics Performance Index (LPI) 2010*.
2. UNDP: *Human Development Index (HDI) 2009*.
3. UNDP: *Education Index 2009*.
4. *Environmental Performance Index (EPI) 2010*.
5. World Economic Forum: *Global Competitiveness Index (GCI) 2010-2011*.
6. Transparency International: *Corruption Perception Index (CPI) 2010*.
7. Acs-Szerb *Global Entrepreneurship and Development Index (GEDI) 2010*.

Kína és India fejlődésének mutatói⁸

Mutatók	Kína rangsorolása	Adat	India rangsorolása	adat
Várható élettartam születéskor	94.	74,51 év	160.	66,46 év
Férfiak írás-olvasás aránya	-	95,70%	-	73,40%
Nők írás-olvasási aránya	-	87,6% (2007)	-	47,8% (2001)
Napi 1,25 USD-nál alacsonyabb vásárlóerő-pariitással (PPP) élők aránya ⁹	-	15,9% (2008)	-	41,6% (2008)
Ipari termelés növekedési üteme	4.	9,90%	8.	9,30%
Beruházás (Bruttó rögzített)	1.	A GDP 46,3%-a	13.	A GDP 32,4%-a
Kutatásra és fejlesztésre fordított beruházás (2010) ¹⁰	-	A GDP 1,4%-a (A bruttó beruházás 141,4 milliárd USD volt)	-	A GDP 0,9%-a (A bruttó beruházás 33,3 milliárd USD volt)
Autóutak hossza	-	65 000 km	-	200 km

8. CIA World Factbook 2009-es és 2010-es becslések

9. UNDP: *Human Development Report 2010*. 5. táblázat. Multi-Dimensional Poverty Index.10. 2011 *Global R&D Funding Forecast*. Battelle and R&D Magazine. 2010. december.

magánszemélyek szintjén ritkán követelnek átfogó megbékélést, s így a kölcsönös megvetés tovább él és erősödik.

Amerika óvatos és távolságtartó magatartást kell, hogy kövessen ebben a vetélkedésben. Egy – különösen az Indiával kapcsolatos szövetséget illető – megfontolt amerikai politika azonban semmiképpen sem úgy értelmezendő, hogy az Egyesült Államok nem lenne érdekelt India potenciális szerepével kapcsolatban, amely lehetséges alternatíva Kína tekintélyuralmi politikai modelljével szemben. India ilyen lehetőséggel is rendelkezik a jövőben, különösen akkor, ha sikerül összeegyeztetnie tartós fejlődését egy szélesebb körű demokráciával. Emiatt nagyon is indokolt az Indiával fenntartott szívélyes viszony, noha annak nem szabadna érinteni olyan vitatott kérdéseket, mint például Kasmír, mivel Indiát ebben az ügyben jogos kritika érheti, s azt sem szabad sugallni, hogy az Indiával ápolt együttműködés Kína ellen irányul.

Miután az Egyesült Államokban néhány politikus egy formális amerikai–indiai szövetséget javasol feltehetően Kína és gyakorlatilag Pakisztán ellen is, ugyancsak kertelés nélkül meg kellene mondani, hogy minden erre irányuló törekvés ellentétes az amerikai nemzetbiztonsági érdekekkel, mert növelné annak az eshetőségét, hogy Amerika elhúzódó és elkeseredett ázsiai konfliktusokba sodródjon bele. Az a 2011-es nem éppen bölcs döntés, hogy Amerika fejlett fegyverrendszereket ad el Indiának, miközben továbbra is fegyverszállítási embargó van érvényben Kína ellen, erősíti ugyan India nukleáris programját, ám egyben a kínaiak Amerikával szembeni ellenérzéseit is, miután azt a benyomást kelti, hogy Amerika még azelőtt ellenségének tekinti Kínát, hogy Kína elhatározná: Amerika ellensége lesz.

Továbbá egy amerikai–indiai szövetség anélkül lenne jótétemény Oroszország számára, hogy az oroszok bármit is adnának cserébe. A valóságban egy ilyen szövetség két jelentős módon

is ellentétes lenne Amerika hosszú távú eurázsiai érdekeivel: mivel csökkentené a Kínával kapcsolatos orosz félelmeket, így azt az orosz érdeket is, hogy szorosabban kapcsolódjon a Nyugathoz. Ily módon növelné a kísértést Moszkva számára, hogy kihasználja Amerika lekötöttségét az ázsiai konfliktusokban, és még erőteljesebben próbálja érvényesíteni birodalmi érdekeit Közép-Ázsiában és Közép-Európában. Egy életképeesebb és tágabb Nyugat megteremtésének a kilátásai ilyen módon még távolabbra tolódnának.

Végül egy amerikai-indiai szövetség minden valószínűség szerint erősítené a muszlimok között az Amerika-ellenes terrorizmus eszméjét, mert arra a következtetésre juthatnának, hogy ez a partneri kapcsolat közvetetten Pakisztán ellen irányul. Ennek a valószínűsége csak nőne akkor, ha időközben India egyes részein a hinduk és a muszlimok között vallási alapon erőszakos cselekményekre kerülne sor. Az iszlám világ nagy része, akár a közeli Délnyugat-Ázsiáról, vagy Közép-Ázsiáról, vagy a Közel-Keletről beszélünk, először egyre nagyobb együttérzéssel figyelné az eseményeket, majd az Amerika-ellenes terrorizmust kezdené támogatni. Röviden, ami az első ázsiai háromszöget illeti, a józan ész azt tanácsolja, hogy minden olyan szövetségből ki kell maradni, ami az Egyesült Államokra katonai kötelezettséget róna Ázsia ezen részében.

A Kínát, Japánt, Dél-Koreát és kisebb mértékben Délkelet-Ázsiát magába foglaló másik háromszög esetében a helyzet nem ilyen egyértelmű. Általánosabban ez a kérdés érinti Kínának mint az ázsiai szárazföld domináns hatalmának a szerepét és Amerika csendes-óceáni helyzetét. Japán Amerika kulcsfontosságú politikai-katonai szövetségese a Távol-Keleten annak ellenére, hogy a katonai képességeit jelenleg saját maga korlátozza. Ez az állapot azonban lassan megszűnhet az egyre erősebb Kína okozta aggodalmak miatt. Japán egyben a világ harmadik legerősebb

gazdasági hatalma, s csak nemrég került Kína mögé. Dél-Korea egyre erősebb gazdasági hatalom és Amerika olyan szövetségese már hosszú ideje, amely az elidegenedett északi szomszédal esetlegesen kialakuló bármilyen konfliktus ellen az Egyesült Államok elrettentő erejére támaszkodik. Délkelet-Ázsiát kevésbé formális kapcsolatok fűzik az Egyesült Államokhoz, és erős regionális partnerséggel rendelkezik (ASEAN), ám tart a növekvő kínai hatalomtól. Ami ennél is fontosabb, Amerika és Kína már most olyan gazdasági kapcsolatrendszerrel rendelkezik, amely mindkét államot sebezhetővé teszi bármilyen kölcsönös ellenségeskedés esetén; miközben Kína gazdasági és politikai hatalmának a növekedése potenciális jövőbeli fenyegetést jelent Amerika jelenlegi globális elsőbbségére.

Kínának az utóbbi időben mutatott teljesítményéből, valamint történelmi eredményeiből kiindulva elhamarkodott lenne azt feltételezni, hogy esetleg a kínai gazdaság hirtelen megtorpan. Egyes vezető amerikai közgazdászok 1995-ben (valójában Kína immár harminc éve tartó gazdasági fellendülésének közepén) úgy vélték, hogy 2010-re Kína ugyanolyan bajba fog kerülni, mint amilyenbe a Szovjetunió jutott nagyjából harminc évvel az után, hogy az 1960-as években hagymázás hivatalos szovjet fantazmagóriák azt állították, hogy 1980-ra a Szovjetunió gazdasági hatalma túlszárnyalja Amerikáét. Mostanra azonban már kiderült a legszkeptikusabbak számára is, hogy Kína gazdasági fellendülése valódi, és jó eséllyel folytatódik is, noha feltehetően csökkenő éves rátával.

Mindez egyáltalán nem azt jelenti, hogy Kínát ne érintenék hátrányosan az, ha a világban csökkenne a kereslet a kínai áruk iránt, vagy ha egy világméretű pénzügyi válság köszöntene be. Továbbá a szociális feszültségek is növekedhetnek Kínában az egyre táguló társadalmi egyenlőtlenségek miatt. Mindezek olyan politikai nyugtalanságot válthatnak ki, amelynek az 1989-es

történelmi jelentőségű Tienanmen téri események bizonyos szempontból az előfutárai voltak. Az új kínai középosztály, amely egyes számítások szerint napjainkban körülbelül 300 millió embert számlál, esetleg több politikai jogot követel. Ám semmi, a Szovjetunió rendszerszintű katasztrófájához hasonló nem várható. Kína befolyásos és egyre növekvő szerepe a világ ügyeibe valóság, amihez Amerikának alkalmazkodni kell majd – ahelyett, hogy akár démonizálja Kínát, vagy akár a kudarcát várva egy alig leplezett vágyálomba menekülne.

A sokkal nagyobb veszély egy teljesen más forrásból eredhet, ami kevésbé gazdasági, inkább társadalmi-politikai jellegű. A kínai vezetés színvonala fokozatos és kezdetben észrevehetetlen hanyatlásának vagy a kínai nacionalizmus sokkal nyilvánvalóbb erősödésének eredményeként bukkanhat a felszínre. A kettő közül bármelyik, vagy a kettő együtt, Kína nemzetközi törekvéseire jelenthet veszélyt, és/vagy megakaszthatja Kína zökkenőmentes belső átalakulását.

A kínai vezetés teljesítménye a Kulturális Forradalom óta eddig többé-kevésbé megfontoltan bölcs volt. Teng Hsziao-ping pragmatikus realizmustól átítatott jövőképpel és eltökéltséggel rendelkezett, az ő ideje óta a kínai vezetés három jelentős megújuláson esett keresztül, részben a határozottan megtervezett vezetőváltás standardizált folyamatának köszönhetően. Teng utódai időnként vitatkoztak egymással (Hu Yao-bang például, aki rövid ideig Teng kijelölt örökösének számított, az elvtársainál több politikai pluralizmust szeretett volna). A kínai vezetők megpróbálták megelőzni a problémákat, sőt még együttesen tanulmányozták is a belpolitikai sikerek okozta elkerülhetetlen bonyodalmak megoldására született megfelelő külföldi példákat. (Figyelemreméltó gyakorlatként a kínai legfőbb vezetés rendszeres időközönként összegyűlik, hogy egy álló napon keresztül tanulmányozzon bizonyos jelentősebb külső vagy belső ügyet

annak érdekében, hogy megfelelő külföldi vagy történelmi párhuzamokat tudjon levonni. A legelső ülés, meglehetősen árulkodó módon, a külföldi birodalmak felemelkedéséből és bukásából levonható tanulságokkal foglalkozott – a legutóbbi példát Amerika szolgáltatta számukra.)

Ily módon a vezetők jelenlegi nemzedéke, amely már se nem forradalmár, se nem újító, egy olyan bejáratott politikai környezetben nőtt fel, amiben az országos politika jelentősebb folyamatait már korábban hosszú távú pályára állították. A bürokratikus stabilitás – sőt, a központosított ellenőrzés – számukra bizonyára a hatékony kormányzás kizárólagosan létező alapját alkotja. Ám egy erősen bürokratizált politikai környezetben a konformitás, az óvatosság és a feljebbvalók kedvének keresése gyakran jobban segíti a politikai karriert, mint a személyes bátorság és az egyéni kezdeményezés. Hosszabb távon kérdéses, hogy bármilyen politikai vezetés tartósan életerős maradhat-e, ha olyan módon strukturált a személyi politikájában, ami – majdnem öntudatlanul – elnyomja a tehetséget és elfojtja az újítást. Hanyatlás következhet be, miközben a politikai rendszer stabilitása veszélybe kerülhet, ha szakadék alakul ki a hivatalosan hirdetett ortodoxiák és egy fokozatosan politikai öntudatra ébredő népesség különböző törekvései között.

Kína esetében azonban valószínűtlen, hogy az emberek elégedetlensége a demokrácia melletti tömeges kiállásban öltene testet; sokkal valószínűbb, hogy vagy társadalmi sérelmeken, vagy nacionalista érzelmeken keresztül jut kifejezésre. A kormányzat jobban tart az előbbitől, és egy ideje igyekszik felkészülni rá. A hivatalosan kijelölt személyek meglehetősen kendőzetlenül az alábbi öt veszélyt jelölték meg, mint amelyek a társadalmi stabilitást is veszélyeztető tömeges incidenseket robbanthatnak ki: (1) gazdagok és szegények közötti különbség; (2) városi zavargás és

elégedetlenség; (3) korrupció elterjedése; (4) munkanélküliség; (5) társadalmi bizalom elvesztése.⁹²

A nacionalista érzelmek megerősödését feltehetően nehezebb lehet majd kezelni. Már most nyilvánvaló, még a hivatalosan ellenőrzött publikációkban is tetten érhető, hogy a szélsőséges kínai nacionalizmus terjedőben van. Jóllehet a hatalmon lévő rezsim még mindig visszafogottságot javasol Kína helyzetének és történelmi céljainak meghatározásában, 2009-re a komolyabb kínai tömegtájékoztatási eszközöket ellepték a Kína növekvő elismertségéről, gazdasági hatalmáról és a globális vezető szerep fokozatos átvételéről szóló győzelemittas híradások. A populistá érzelmek hirtelen megerősödésének a lehetősége mindenki számára nyilvánvalóvá vált, amikor egyes vitatott hovatartozású szigetekenél a Japánnal kirobbant aránylag jelentéktelen tengeri incidensek nyomán magasra csaptak a közvélemény haragjának hullámai. Egy adott pillanatban Tajvan kérdése hasonlóképpen harcias reakciókat válthat ki a kínai nép körében Amerika ellen.

Kína jövőjének paradoxona abban rejlik, hogy a demokrácia egyes elemeinek a fokozatos átvétele esetleg jobban elképzelhető egy olyan intelligens, de erősen központosított vezetés mellett, amely a nagyobb politikai részvételre irányuló nyomást óvatosan megfelelő mederben tudja tartani, mint egy azoknak gátlástalanul teret engedő, gyengébb vezetés mellett. Egy meggyengült és fokozatosan közepszerűvé váló rezsim esetleg abba a hitbe ringathatja magát, hogy a politikai egységet, valamint a saját hatalmát legnagyobb eséllyel úgy tudja megőrizni, ha a Kína jövőjét illető türelmetlenebb és szélsőségesebben nacionalista elképzeléseket karolja fel. Ha egy vezetés attól való félelmében,

⁹² Over the Next 10 Years, Mass Incidents Will Be the Greatest Challenge to Governance, *Liaowang Dongfang Zhoukan*, 2010. április 21.

hogy kicsúszik kezéből a hatalom és elveszti a jövőképét, egy nacionalista felbuzdulás mögé áll, azt kockáztatja, hogy felborítja Kína belpolitikai törekvései és külpolitikai érdekei megfontolt támogatásának eddig gondosan kialakított egyensúlyát.

A fentiek akár még alapvető változásokat is elindíthatnak Kína politikai hatalmának rendszerében. A kínai hadsereg (a Népi Felszabadító Hadsereg) az egyetlen olyan országos szervezet, amely képes átvenni az egész ország fölötti ellenőrzést. A hadsereg egyben jelentős gazdasági érdekeltségek közvetlen vezetésében is jelen van. A politikai vezetés aktivitásának jelentős hanyatlása és a populistá érzelmekek erősödése esetén minden valószínűség szerint lényegében a hadsereg venné át az ellenőrzést az ország felett. A kínai tisztikar tudatos politizálódása paradox módon növeli egy ilyen eshetőség valószínűségét. A felsőbb vezetés száz százalékban párttag. Miként a KKP⁹³ önmagát, az NFH párttagjai is az állam felett állónak tartják magukat. Egy rendszerszintű válság esetén az egyenruhás Kommunista Párt-tagok számára a hatalom átvétele teljesen normálisnak tűnne. A politikai vezetés így egy rendkívül motivált, jól szervezett, ám nemzetközileg tapasztalatlan vezetés kezébe kerülne át.

Egy erősen nacionalista és militarista Kína elszigeteltségbe zárná magát. Eloszlatná a Kína modernizálása iránti globális csodálatot, és felerősíthetné az Egyesült Államokban a lappangó Kína-ellenes érzelmekeket, sőt akár bizonyos rasszista felhangokat is a közvéleményben. Egyben valószínű, hogy Amerikában egy ilyen fordulat növelné a politikai nyomást bármelyik, Peking törekvéseitől egyre inkább tartó ázsiai országgal kötött nyíltan Kína-ellenes koalíció megkötésére. Átformálhatná Kína közvetlen geopolitikai szomszédságát, ami jelenleg inkább a közvetlen közelben lévő sikeres óriással való partnerség felé hajlik, s a

⁹³ Kínai Kommunista Párt (A szerk.)

fenyegetően nacionalistának és agresszívnek tekintett Kínával szemben külső biztonsági (leginkább amerikai) garanciákat kereső államok jelennének meg a térségben.

Mivel az Egyesült Államok a Japánnal és Dél-Koreával fennálló szerződések alapján immár évtizedek óta katonailag is jelen van e térségben, a szomszéd államokkal szembeni pekingi magatartás az általános amerikai–kínai viszonyt közvetlenül befolyásolja majd. Összefoglalóan azt lehet mondani, hogy a felemelkedő, de ennek ellenére rendkívül óvatos Kína jelenlegi stratégiai céljait az alábbi hat fontosabb célkitűzés irányítja:

1. Kína potenciális földrajzi bekerítéséből adódó veszélyek csökkentése. Ennek elemei: az amerikai biztonsági kapcsolatok Japánnal, Dél-Koreával és a Fülöp-szigetekkel; Kína tengeri kijutásának az esetleges akadályozása a Malaka-szoroson át az Indiai-óceánra és tovább a Közel-Keletre, Afrikába, Európába stb.; és gazdaságilag fenntartható szárazföldi kereskedelmi útvonalak hiánya Európa felé Oroszország és/vagy Közép-Ázsia hatalmas távolságain át;
2. A kialakuló kelet-ázsiai közösségben (ami magába foglalhat egy Kína–Japán–Dél-Korea szabad kereskedelmi zónát), valamint a már létező ASEAN-ban elsőbbséget kivívni, s egyben korlátozni – bár még nem kiszorítani – az amerikai szerepet mindkettőben;
3. Pakisztánt megerősíteni India ellensúlyaként, és ennek révén egy rövidebb és biztonságosabb utat nyitni az Arab-tenger és a Perzsa-öböl irányába;
4. A gazdasági befolyás terén jelentős előnyre szert tenni Oroszországgal szemben Közép-Ázsiában és Mongóliában, ezáltal részben kielégíteni Kína természeti erőforrások iránti igényét az Afrikánál és Latin-Amerikánál közelebbi területeken;
5. Kína javára rendezni a – Tajvannal folytatott – polgárhábo-

rújának még megoldatlan örökségét Teng „egy Kína, két rendszer” elvével összhangban (amit a jelen sorok írójának látogatása idején hoztak először nyilvánosságra a kínai tömegtájékoztatási eszközökben); és

6. Kedvező gazdasági és közvetetten politikai jelenlétet kialakítani egy sor közel-keleti, afrikai és latin-amerikai országban, s ezzel stabil hozzáférést nyerni nyersanyagokhoz, ásványkincsekhez, mezőgazdasági termékekhez és energiához – ezzel párhuzamosan vezető pozíciót szerezni a helyi piacokon Kína versenyképes ipari termékeinek, és eközben Kínának globális politikai támogatottságot nyerni.

A fenti hat jelentősebb stratégiai cél az ország geopolitikai és gazdasági érdekeinek együtteséből tevődik össze azon a területen, amit egyes kínai stratégák Kína „Nagy Perifériájának” neveznek, de egyben tükrözik Kínának azt a történelmi szemléletét, amely szerint joga van regionális – sőt talán globális – vezető szerepre. Ezek a célok nem univerzális ideológiai törekvésekben gyökereznek, mint a Szovjetunió esetében. Ám visszatükrözik Kína büszkeségét, és egyelőre titkolt vágyát, hogy Kína ismét – ahogy egykor – a világ legelső hatalma legyen, megelőzve még Amerikát is. A valóságban már most észrevehető, hogy Kína intelligensen kiszámított – „egy harmonikus világ” jelszava köré épített – nyitása a külvilág felé kezdi megmozgatni a világ kevésbé kiváltságos részein élő emberek politikai képzeletét. Sokak számára, akik az „eltűnő amerikai álom” által kínált jövőnél többre vágnak, az erősödő kínai álom formájában Kína kezd el új távlatokat nyitni.

Mind a hat kínai célt rugalmasan és türelmesen meg lehet valósítani, de Kína agresszívakban is megpróbálhatja azért, hogy Keleten aláássa az amerikai pozíciókat. Például Japán és Dél-Korea partnerek lehetnek egy olyan kelet-ázsiai közösségben, amelyik

elfogadja az abban való amerikai részvételt, vagy egy olyanba is bele lehet vinni őket, amelyben egy kínai ellenőrzés alatti egyesült Korea és egy semleges Japán leválik az Egyesült Államokról (hasonlóképpen lehet más példákat is hozni). Valószínűleg a kínai nacionalizmus intenzitása fogja meghatározni, hogy a fenti megoldások egy elsősorban az Egyesült Államokkal kötött békés megoldás kereteiben valósulnak-e meg, vagy pedig agresszív módszerekkel elérendő célokká válnak egy olyan erősen nacionalistává lett Kínában, amely mind jobban belemerül az Egyesült Államokkal való antagonisztikus versengésbe.

Az, hogy a fenti két lehetőség közül melyiknek lesz nagyobb esélye a megvalósulásra, két alapvető tényezőtől függ: hogyan fog Amerika reagálni egy felemelkedő Kínára, és Kína maga milyen irányban fog fejlődni. Mindkét nemzet józan ítélőképessége és érettsége komoly próba elé néz ebben a folyamatban, s a tét mindkettő számára óriási. Amerika számára a feladat az, hogy elválassza egymástól azokat a nézeteket, amelyek Kína külső törekvéseit elfogadhatatlannak és létfontosságú amerikai érdekekre leselkedő közvetlen veszélynek tekintik, azoktól a nézetektől, amelyek számot vetnek az új geopolitikai és gazdasági realitásokkal, amelyeket, bármennyire vonakodva is, el lehet fogadni a kulcsfontosságú amerikai érdekek sérelme nélkül. Valójában azt kell hideg fejjel felmérni, hogy miért nem érdemes összeütközésbe kerülni Kínával, és hol kell meghúzni a határt ahhoz, hogy Kína maga realizálja, ha azon túllép, akkor a saját érdekei ellen cselekszik vagy túlbecsüli a lehetőségeit. A végső cél egy olyan Kína kellene, hogy legyen, de nem minden áron, amelyik együttműködő és fontos partner a világ ügyeiben.

Mindebből az következik, hogy Amerikának – törekedve annak a lehetőségnek a növelésére, hogy Kína jelentős globális partnerré váljon – hallgatólagosan el kell fogadnia annak a realitását, hogy Kína geopolitikai vezető hatalom az ázsiai szárazföl-

dön, azzal együtt, hogy Kína Ázsia vezető gazdasági hatalmává is válik. Egy átfogó amerikai–kínai globális partnerség esélyei ténylegesen csak nőnének azzal, ha Amerika egyidejűleg megtartja saját jelentős, a Japánnal, Dél-Koreával, a Fülöp-szigetekkel, Szingapúrral és Indonéziával fennálló kapcsolatainak alapuló geopolitikai jelenlétét a Távol-Keleten – függetlenül attól, hogy Kína ezt elfogadja-e, vagy sem. Egy ilyen jelenlét általánosságban arra ösztönözné Kína ázsiai szomszédait (beleértve az eddig név szerint nem említetteket is), hogy használják ki Amerikának Ázsia pénzügyi és gazdasági struktúráiban való részvételét – valamint Amerika geopolitikai jelenlétét – arra, hogy békésen, de nagyobb önbizalommal maradjanak függetlenek, és védjék érdekeiket a hatalmas és erős Kína árnyékában.

Japán kulcsfontosságú szövetséges Amerika számára ahhoz, hogy stabil amerikai–kínai partneri viszonyt tudjon kialakítani. Az Amerikához fűződő kötelékei aláhúzzák azt a tényt, hogy Amerika csendes-óceáni hatalom, pontosan úgy, ahogy az Amerikát Nagy-Britanniához fűző kapcsolat azt a realitást erősíti, hogy Amerika egyben atlanti-óceáni hatalom is. Mindkét viszonyrendszer lehetővé teszi Amerikának, hogy Európával és Kínával, ebben a sorrendben, változó partnerségre lépjen. Egy Kína és Japán közötti előremutató és egyre mélyülő megbékélés, a fenti összefüggésben, egyben kiemelkedő amerikai érdek is. Az amerikai jelenlétnek Japánban, s különösen a két országot összekötő biztonsági kapcsolatoknak, elő kellene segíteni egy ilyen megbékélést. Még hatványozottabban ez a helyzet abban az esetben, ha Amerika és Kína komoly erőfeszítéseket tenne a saját kétoldalú együttműködésének elmélyítésére és kiterjesztésére.

Ugyanakkor egy nemzetközileg aktívabb és katonailag nagyobb képességekkel rendelkező Japán is jobban hozzá tudna járulni a globális stabilitáshoz. Egyes kiemelkedő japán szemé-

lyiségek már egy ideje azt követelik, hogy Japán csatlakozzon az Egyesült Államok által preferált, kialakulóban lévő Transzcsendes-óceáni Partnerséghez (Trans-Pacific Partnership, TPP), amely szabad kereskedelmet kíván teremteni a Csendes-óceán peremén elhelyezkedő államok között (és amelyet kínai szakértők a kelet-ázsiai közösség elleni merényletként ítélték el). Japán még mindig gyenge ahhoz, hogy Kínát fenyegetse, de hozzá tudna járulni a nemzetközi béke kikényszerítéséhez, és általánosságban véve gazdasági helyzetével nagyobb összhangban tudna cselekedni. A Japán és Kína közötti, mindkét ország által magának követelt potenciálisan olajban gazdag szigetekről szóló vitákat akkor könnyebben meg lehetne oldani a nemzetközi közvetítés és ítélkezés bevett eljárásait követve.

Dél-Koreának addig, amíg potenciálisan veszélyeztetett, és amíg a félsziget megosztott, nincs más választása, mint az amerikai biztonsági kötelezettségvállalásokra támaszkodni – amelyek maguk Amerika japánbeli jelenlétének hatékonyságától függnék. A Korea és Japán közötti történelmi ellenségeskedés az intenzív kereskedelmi kapcsolatok ellenére eddig meggátolt minden szorosabb katonai együttműködést, noha az mindkét ország biztonsági érdekeit szolgálná. Minél biztonságosabb Dél-Korea, annál kisebb a valószínűsége egy északról jövő váratlan támadásnak. Végül a békés újraegyesítés is időszerűvé válhat, s abban a pillanatban Kína szerepe kulcsfontosságú lehet, hogy esetleg lépéseket tegyen egy szakaszonként magvalósítandó újraegyesítés érdekében. Amennyiben ez bekövetkezne, a dél-koreaiak elgondolkozhatnak azon, hogy esetleg az Egyesült Államokkal s kíváltképpen Japánnal fennálló biztonsági kapcsolataik milyen mértékű csökkentése lehet elfogadható egy a kínaiak segítségével megvalósuló nemzeti újraegyesítés ellentételezéseként.

Szorosabb amerikai politikai és kereskedelmi kapcsolatok Indonéziával, Szingapúrral, Malajziával, Vietnammal, valamint

a Fülöp-szigetekkel fennálló történelmi amerikai kötelékek fenntartása ugyancsak növelné annak az eshetőségét, hogy az ázsiaiak támogatnák az Egyesült Államok közvetlen részvételét a regionális államközi együttműködés bővülő struktúrájában. Ezen államoknak az Egyesült Államokkal a saját érdekükben fenntartott jó viszonya többek között azzal az eredménnyel is járhatna, hogy a kínaiak jobban megértenék: Amerika csendes-óceáni stratégiájának célja nem Kína feltartóztatása, hanem inkább a Kínával való együttműködés egy olyan szélesebb körű partnerség keretében, ami közvetetten ugyancsak jótékonyan hatna a kétoldalú amerikai–kínai globális partnerségre is.

A gazdasági és politikai együttműködésnek ebben a tágabb keretében három kényes amerikai–kínai kérdés oldódna meg békés úton. Az első esetleg a közeli jövőben, a második a következő néhány év során, míg a harmadik nagyjából egy évtizeden belül, feltéve, hogy a tágabb ázsiai regionális együttműködésen belül az amerikai–kínai kapcsolat konstruktív mederben folyik.

Ezek közül a kényes ügyek közül az első a kínai felségvizek peremén (a parttól hat mérföldnyire) folytatott amerikai felderítő tevékenységet érinti, valamint a rendszeres időközönkénti amerikai haditengerészeti őrjáratokat a felségvizek határain belül, amelyek mellékesen egyben a kínai gazdasági zóna részeit is képezik. Ezek az akciók érthetően provokatívak a kínaiak számára, s kevés kétség férhet ahhoz, hogy az amerikai közvélemény felháborodna, ha Kína hasonlóképpen válaszolna. Ráadásul, nagy valószínűséggel a légi felderítés akaratlan összeütközésekhez is vezethet, mivel a kínaiak általában azzal válaszolnak az ilyen amerikai felderítő tevékenységre, hogy felküldik a vadászgépeiket, hogy közelről tartsák szemmel az eseményeket, és talán még zavarják is az amerikai gépeket.

A fenti probléma valamilyen módon való megoldását elősegíthetné, ha a második vitás kérdést, a két állam fegy-

verkezése közötti versenyt sokkal szisztematikusabb módon rendeznék. Az amerikai védelmi költségvetés és az amerikai fegyverkezési programok mértéke nagyságrendekkel magasabb, részben azért, mert Amerika jelenleg hadban áll, részben pedig azért, mert globális kötelezettségekkel rendelkezik. Kína válasza ebben a pillanatban elsősorban regionális léptékű, de az közvetlenül befolyásolja az amerikai biztonsági aggodalmakat ugyanúgy, mint Amerikának az ázsiai szövetségeseivel szemben vállalt kötelezettségeit. A két állam szisztematikus erőfeszítése tehát annak érdekében, hogy valamilyen megegyezést érjenek el a hosszabb távú katonai tervekben és a kölcsönös bizalomépítésben, mindenképpen szükséges eleme bármilyen hosszú távú amerikai–kínai partnerségnek, s ugyanez megnyugvást jelenthetne Japánnak és Dél-Koreának is. Egy ilyen jellegű megállapodás hiánya majdnem biztosan leküzdhetetlen akadályt jelent majd, s nem csupán a jelenlegi együttműködést aknázza alá, hanem még egy új, súlyos fegyverkezési hajszát is elindíthat.

A harmadik hosszú távú geopolitikai kérdés tulajdonképpen a legnehezebb, ám a megoldását elősegíthetné a fent említett két ügyben elért haladás. Tajvan jövőbeli státusáról van szó. Az Egyesült Államok immár nem ismeri el Tajvant szuverén államnak, és elfogadja azt a kínai álláspontot, mely szerint Kína és Tajvan egyetlen nemzet részei. Egy hosszú távú amerikai–kínai kiegyezésnek előbb-utóbb érinteni kell azt a tényt, hogy egy különálló Tajvant nem tudnak az amerikai fegyverszállítmányok megvédeni a kínai ellenségeskedés kiváltása nélkül, s hogy egy kínai típusú megoldás Teng Hsziao-ping immár hosszú ideje érvényben lévő „egy Kína, két rendszer” elve alapján kellően rugalmas formulát nyújt mind az egyesítésnek, mind különálló politikai, társadalmi, sőt még katonai megegyezéseknek is. (Ezért újra kellene fogalmazni az elvet „egy Kína, több rendszer”-re.)

Az „egy Kína, két rendszer” formulát, szűkebb értelmezésben, már egy ideje kipróbálják Hong Kongban, amióta a kínai szuverenitást kiterjesztették erre a korábbi brit gyarmatra. A belső autonómiája, beleértve a demokráciát, életképesnek bizonyult annak ellenére, hogy az NFH (Népi Felszabadító Hadsereg, a kínai hadsereg) egységeket állomásoztat ott. Kína erősödő helyzetét tekintve kétséges, hogy Tajvan vég nélkül ki tud térni az elől, hogy Kínába olvasszák az „egy Kína, két rendszer” elv rugalmasabb értelmezése alapján úgy, hogy az NFH nem jelenik meg a szigeten. Nyilvánvalóan Kína és Amerika hajlandósága, hogy megegyezzenek ebben a politikailag és erkölcsileg kényes kérdésben, a két ország általános viszonyának természetétől is függ. Az első két ügy megoldása a közeli jövőben megszüntetheti a geopolitikai ellenségeskedés legvalószínűbb forrásait. Hosszabb távon a harmadik kérdés figyelmen kívül hagyása ténylegesen súlyos zavarokat okozhat a viszonyban, különösen azóta, hogy az Egyesült Államok már Nixon elnök alatt elfogadta azt a Kína és Tajvan által egyaránt vallott elvet, hogy kizárólag egy Kína létezik.

Végző soron, ahogy arról már korábban szó volt, sok mindent eldönthet a két ország belső állapota. Egy olyan Amerika, amely megújítja az infrastruktúráját, amely aztán új életet lehel a technológiai újításokba, egy olyan Amerika, amely visszanyeri történelmi optimizmusát, és amely túllép a bénító politikai patthelyzeten, olyan Amerika lesz, amely magabiztosabban tud egy felemelkedő Kínához illeszkedni, és azzal lépést tartani. Egy ilyen Amerika valószínűleg egy tisztább, kevésbé manicheusi világgéppel fog rendelkezni, s így képes lesz egy olyan világban élni, amelyben a politikai vezető szerepét bizonyos mértékben meg kell osztania másokkal.

Hasonlóképpen sok múlik azon, hogy Kína miként fog tovább fejlődni. Az utóbbi kétszáz éve zűrzavaros és meg-

osztó volt. Jelenlegi stabilitása és fejlődése mindössze három évtizedre tekinthet vissza. Tizenkilencedik századi történelme megosztottságtól, hanyatlástól és erőszakos katonai beavatkozásoktól, valamint megalázó külföldi „koncesszióktól” volt terhes. Huszadik százada majdnem folyamatos küzdelemben telt el a nemzeti magára találás jegyében. Szun Jat-szen⁹⁴ és később Csang Kai-sek⁹⁵ Kína kudarcot vallott megfelelői voltak Törökország sikeres Atatürkjének. Mao Ce-tung Oroszország hasonlóan kíméletlen Sztálinjának volt önpusztító megfelelője. Mindössze Teng Hsziao-ping tudta véghez vinni azt, amit Gorbacsov nem tudott megcsinálni a Szovjetunióban: Kínát egy eddig sikeres belső átalakítási vágányra állította a kínai emberek személyes törekvéseinek és nemzeti ambícióinak egyidejű felélesztésével.

Ha a belpolitika továbbra is sikeres marad, akkor valószínűtlen, hogy Kínában a viszonylagos közeli jövőben – mondjuk 2030-ra – megtörténik az, amit a Nyugaton sokak remélnek: egy középosztályra alapozott amerikai-európai jellegű alkotmányos demokrácia kiépülése. (Meg kell jegyezni, hogy Tajvannak nagyjából hatvan évre volt szüksége ahhoz – együttérző és befolyásos amerikai bátorítás mellett –, hogy egy tekintélyuralmi rendszerből alkotmányos demokráciává váljon.) A külső világ-

⁹⁴ Miután a Kínai Köztársaság ideiglenes elnöki tisztjéről lemondásra kényszerült (1912), megalapította a Kuomintangot (Nemzeti Párt). Sorozatos forradalmi törekvései akkor vezettek sikerre, amikor elfogadta az orosz és a kínai kommunistákkal való együttműködést. (A szerk.)

⁹⁵ Csang 1927-ben puccsot hajtott végre, szakított a kommunista hátszálakkal, így lett a Kuomintang-kormány vezetője (1928–1949). A második világháború vége, a kommunizmus erősödése és végül Mao sorozatos győzelmei hatására 1949-ben megalakult a Kínai Népköztársaság, így Csangnak Tajvanra kellett visszavonulnia, ahonnan az emigráns Kuomintang-kormányt irányította. (A szerk.)

hoz való könnyebb hozzáférés, az internet segítségével történő kapcsolatteremtés, és az emelkedő, de egyenlőtlen életszínvonal jelentette modernitás keretein belül a nemzeti egység megtartása feltehetően a következő alternatívát hozza magával, melynek két ága közül egyik sem jelenti majd a nyugati típusú plurális demokrácia másolását. A veszélyes verziót már érintettük: egy erőszakosabb, türelmetlenebb, győzelemittas és agresszívabban nacionalista modernizálódó Kína, amelyben az NFH lesz a hatalom és cselekvés forrása. Egy ilyen Kína nem csupán a külvilágot, hanem saját magát is veszélybe sodorná.

Egy huszadik századi európai sovinizmus által vezérelt nacionalista Kínával szemben nemzetközileg kevésbé aggasztó alternatíva egy modern tulajdonságokkal rendelkező, úgynevezett konfuciusi Kína megjelenése volna. Kína politikai kultúrája mély gyökerekkel rendelkezik, s át van itatva az életről, a hierarchiáról és az autoritásról szóló jellegzetes filozófiai elvekkel. A Kína hosszú történelmében mélyen beágyazódott belső „harmónia” koncepciója, amelyben az egységet egy állítólagosan generalizált filozófiai konszenzusból eredő tekintélyuralmi keret biztosítja, amelyben a vezetők kiválasztása érdemek szerint, ám nem nyílt politikai versenyben történik, s amelyben a politikát a „tények” határozzák meg mindenféle dogmatizmus nélkül. Figyelemre méltó, hogy Teng Hsziao-ping ismételten idézte a „tényekből vonjuk le az igazságot” kifejezést, tudatosan visszhangozva Konfuciuszt.

Kína vezetése teljes mértékben tisztában van azzal a „ténnyel” is, hogy az ország egyre nagyobb számú idősebb lakossága fokozatosan nagyobb terhet jelent a társadalmi kohézió számára – és ezáltal veszélyezteti a „harmónia” konfuciusi felfogását. (Csiang Csö-min⁹⁶ elnököt egyszer a jelen sorok írója meg-

⁹⁶ Csiang csö-min 1993 és 2003 között töltötte be Kína elnökének tisztét.

kérdezte, hogy mi a legsúlyosabb belpolitikai problémája, s ő habozás nélkül lakonikusan így válaszolt: „A túl sok kínai.”) Kínai hivatalos személyek nyilvánosan beismerték az ország mind nyilvánvalóbb társadalmi egyenlőtlenségeiben és abban a realitásban rejlő veszélyek létezését, hogy kínaiak százmilliói még mindig nem részesülnek az ország átalakulásából fakadó előnyökből. Ez a tényező is sokkal fontosabbá teszi a belső „harmóniát” veszélyeztető kockázatok kezelését egy univerzális doktrína terjesztésénél.

Bárhogyan is áll a helyzet, a harmónia fogalma az, amit Kína egyre erősebben és tudatosabban próbál terjeszteni magáról a világban. A magát Kommunista Pártnak nevező vezetés alatt álló Kína a nagyvilággal való érintkezésében nem azonosul az osztályharccal, sem (szovjet módra) az elkerülhetetlenül bekövetkező világforradalommal, ehelyett inkább a konfuciusi múltját és a buddhista gyökereit helyezi előtérbe. Sokat mondó az a tény, hogy Kínának a nemzetközi párbeszédben használt legfőbb eszköze a világ minden pontján a francia Alliance Française-t és az Egyesült Királyság British Counciljait⁹⁷ utánzó, gombamód szaporodó több száz Konfucius Intézet. Azon túl, hogy a külföldieket megismertetik Konfucius tanításaival, Kína (szomszédaival közös) buddhista örökségét is most már nyíltan elismerik. Ez az üzenet a gyakorlatban nem sok fogódzót ad Kína globális szándékait és stratégiáját illetően. Ám a „békés felemelkedés” és a globális harmónia hangsúlyozása legalábbis alkalmat ad a párbeszédre, és Kína átfogó integrálására a nemzetközi rendszerbe.

⁹⁷ Mindkét intézet feladata az anyaország nyelvének és kultúrájának népszerűsítése a világ különböző pontjain. Az Alliance Française-t 1883-ban, a British Councilt 1934-ben alapították. (A szerk.)

Ebben a környezetben és hosszabb távon kétséges, hogy Kína képes lesz-e tartósan ellenállni egy olyan egyre nagyobb mértékű kölcsönös függésben és kapcsolatrendszerben létező világ hatásának, amelytől feltehetően igen nagy árat fizetve tudná csak elszigetelni magát. Egy külföldön tanult kínaiakból álló nemzetközileg öntudatos középosztály felemelkedésének hatásai, a demokráciának mint életformának, valamint személyes méltóságuk kifejeződésének több milliónyi diákra gyakorolt elkerülhetetlenül egyre nagyobb vonzereje, az interaktív kommunikáció korában annak lehetősége, hogy akár egy mindenre elszánt politikai elit légmentesen el tudjon szigetelni ideológiailag egy társadalmat, mind abba az irányba mutatnak, hogy végeredményben egy modern és nagyobb jólétben élő Kína is kénytelen lesz csatlakozni a demokratikus főáramhoz.

Az a tény, hogy Kína 2050-re aránylag a középkorúak által dominált társadalom lesz, némileg hasonlóan, mint napjaink Japánja – jelenleg az utóbbi lakosságának 22 százaléka hatvanöt éves vagy annál idősebb, s az előrejelzések azt mutatják, hogy a század közepén Kína lakosságának is 25 százaléka ebbe a korcsoportba fog tartozni –, ugyancsak alátámasztja a feltevést, hogy egy ilyen változás nem jöhet olyan váratlanul, mint azokban a társadalmakban, amelyekben a fiatalok kerültek potenciálisan robbanékony demográfiai túlsúlyba. Az igazság az, hogy a középkorúak és a középosztályhoz tartozók jellemezte demográfiai változás valószínűleg elősegíti a politikai pluralizmusba való békésebb átmenetet egy Kína hagyományaival összhangban lévő, kifinomultabb politikai kultúra felé.

Ebben a változó történelmi összefüggésben Amerika geopolitikai szerepe az új Keleten alapvetően különbözik majd a Nyugat megújításában vállalt közvetlen részvételétől. Ott Amerika a geopolitikai jelentőség helyreállításához és még a területi befolyás kiterjesztéséhez is szükséges hajtóerő forrása.

Ázsiában egy a multilaterális struktúrákban együttműködő, India fejlődését óvatosan támogató, Japánhoz és Dél-Koreához szilárdan kötődő és Kínával a kétoldalú, valamint globális együttműködést türelmesen bővítő Amerika a legjobb forrás egy olyan egyensúlyozó szerepfelvállalásához, amely feltétlenül szükséges a globálisan felemelkedő új Kelet stabilitásához.

AMERIKA KETTŐS SZEREPE

Az első évezred első felében – több mint 1500 éve – Európa viszonylagosan civilizált részein a politikát a Római Birodalom elkülönült nyugati és keleti felének az együttélése uralta. A nyugati birodalmat, amelynek többnyire Róma volt a fővárosa, a fosztogató barbárokkal való konfliktusok gyötörték. A politikailag túlterjeszkedett Róma, miközben csapatai tartósan nagyon költséges fenntartású erődítményekben külföldön állomásoztak, az ötödik század közepén közel került a csődhez. Ezzel egy időben a keresztények és a pogányok közötti megosztó konfliktusok meggyengítették a társadalmi kohéziót, míg a magas adók és a korrupció megbénította a birodalom gazdasági erejét. Kr. u. 476-ban, amikor Romulus Augustus vereséget szenvedett a barbároktól, az akkor már halódó nyugati Római Birodalom hivatalosan is összeomlott. Ugyanebben az időszakban a keleti Római Birodalom – amit hamarosan Bizáncként kezdtek emlegetni – több dinamizmust mutatott fel a városiasodás és a gazdasági növekedés terén, miközben diplomáciájában és biztonságpolitikájában is sikeresebbnek bizonyult. Róma bukása után Bizánc még évszázadokig virágzott. Meghódította a régi nyugati birodalom egyes részeit, és fennmaradt – noha később számos konfliktuson keresztül – egészen az ottomán törökök tizenötödik századi felemelkedéséig.

Ennek a történelmi kitekintésnek a jelentősége a huszon-egyedik századi világ dinamikájával szembeni ellentétben rejlik. Róma szörnyű megpróbáltatásai az ötödik század közepén nem károsították Bizánc sokkal reményteljesebb kilátásait, mert azokban az időkben a világ földrajzilag egymástól elszigetelt, valamint politikailag és gazdaságilag egymástól elzárt részekre tagolódott. Az egyik balsorsa nem érintette közvetlenül és azonnal a másik jövőbeli kilátásait. Napjainkban, amikor a távolságot irrelevánssá teszik a gyors kommunikációs eszközök és az egyidejű pénzügyi műveletek, a világ gazdaságilag, pénzügyileg, valamint katonailag legfejlettebb részei mind nagyobb mértékben váltak függővé egymástól. Manapság, ellentétben az 1500 évvel ezelőtti korral, a Nyugat és a Kelet közötti szerves kapcsolat kölcsönösen együttműködő vagy romboló lehet.

Így a következő évtizedekben az Amerika előtt álló legnagyobb kihívás és a geopolitikailag parancsolóan szükséges misszió önmaga megújítása, valamint egy nagyobb és életerősebb Nyugat megteremtésének segítése lesz. Eközben Keleten egy összetett egyensúlyi helyzetet is támogatnia kell annak érdekében, hogy megfelelően tudja kezelni Kína növekvő globális státusát, és elkerülje a globális zűrzavart. A társadalmi jólét területén nem lehet előrelépés egy megújult Amerika által támogatott stabil eurázsiai geopolitikai egyensúly nélkül, és az emberi faj fennmaradásáért folytatott küzdelem is megtorpanhat. Ha Amerika nem rendelkezik egy ambiciózus transzkontinentális geopolitikai jövőképpel, akkor a Nyugat hanyatlása valószínűleg felgyorsul, és a Kelet instabilabbá válik. Ázsiában a nemzetek közötti versengés – mindenekelőtt Kína, India és Japán között – növelheti a regionális feszültségeket, valamint felerősítheti a Kína és Amerika közötti látens ellenségeskedést – mindkettőjük kárára.

A fentiek alternatíváját jelentheti, ha Amerika a hatalom és az elvek összebékítésével sikeres kísérletet tesz a Nyugat

bővítésére, és a térséget a világ legstabilabb és egyben legdemokratikusabb zónájává teszi. Egy Észak-Amerikától Európán keresztül Euráziáig együttműködő nagyobb Nyugat, amelyben helyet kap Oroszország és Törökország is, földrajzilag egészen Japánig – addig az ázsiai államig, amely elsőként tette sikeresen magáévá a demokráciát –, valamint Dél-Koreáig terjedne. Ez a széles körű részvétel növelné más kultúrák számára a Nyugat legfontosabb elveinek vonzerejét, s ilyen módon az előttünk álló évtizedekben bátorítaná az egyetemes demokratikus politikai kultúra különböző megjelenési formáinak elterjedését.

Amerikának ugyanakkor továbbra is kooperatív módon részt kellene vennie az energikus és pénzügyileg befolyásos, ám potenciálisan konfliktusos Kelet ügyeiben. Ha Amerika és Kína meg tudna egyezni egy sor kérdésben, akkor nagy mértékben nőhetnének a stabilitás esélyei Ázsiában. Minden valószínűség szerint ez lenne a helyzet különösen akkor, ha az Egyesült Államok egyben valódi megbékélést tudna támogatni Japán – első számú csendes-óceáni szövetségese – és Kína között, valamint enyhíteni tudná a Kína és India közötti erősödő versengést. Ezek az egymással összefüggő célok lényegesek, mert nem szabad szem elől téveszteni azt aényt, hogy Ázsia sokkal több, mint Kína. A Keleten folytatott amerikai politikának számolni kell azzal, hogy egy stabil ázsiai egyensúly megteremtése nem merülhet ki abban, bármennyire kívánatos is lehet, hogy az Egyesült Államok kizárólag Kínára koncentrálva különleges kapcsolat kiépítésére törekedjen Pekinggel.

Ezért Amerikának ahhoz, hogy hatékonyan tudjon fellépni Eurázsia nyugati és keleti részén egyaránt, kettős szerepet kell vállalnia. Nyugaton a nagyobb és szélesebb egység *mozgatórugója* és *garantálója*, míg Keleten a nagyhatalmak közötti *egyensúlyteremtő* és *békítő* kell, hogy legyen. Mindkét szerep létfontosságú, és az egyik erősíti a másikat. Ám Amerikának

ahhoz, hogy hiteles legyen, és megfelelő képességgel rendelkezzen a két cél sikeres megvalósításához, demonstrálnia kell a világnak, hogy megvan benne a kellő elszántság ahhoz, hogy otthon is rendbe hozza magát. Ha figyelmen kívül is hagyjuk azt az egyre jobban megkérdőjelezhető feltevést, hogy a jelenlegi nemzeti növekedési mutatók még évtizedekig érvényesek lesznek, Amerikának nagyobb hangsúlyt kell helyeznie a nemzeti hatalom egyéb olyan elemeire, mint az innováció, oktatás, az erő és a diplomácia közötti intelligens egyensúly, a politikai vezetés minősége, valamint a demokratikus életstílus vonzereje.

Ha Amerika sikeres kíván lenni mint a megújult Nyugat mozgatórugója és garantálója, akkor lényeges a szoros amerikai–európai viszony, a NATO iránti folytatólagos amerikai elkötelezettség, és Törökország, valamint egy ténylegesen demokratizálódó Oroszország kiszámított, lépésről lépésre haladó és esetleg különböző mértékű Nyugatba való befogadásának amerikai–európai menedzselése. Az Egyesült Államoknak bátorítania kell az Európai Unió mélyebb egyesítését, és garantálnia az EU geopolitikai jelentőségét úgy, hogy az európai biztonságnak továbbra is aktívan részese marad, miközben arra ösztönzi Európát, hogy növelje a saját politikai és katonai aktivitását. Az Európa középponti politikai, gazdasági és katonai szövetségét alkotó Nagy-Britannia, Franciaország és Németország közötti szoros együttműködést folytatni kell és kiszélesíteni. Ezzel párhuzamosan az Európa keleti politikájáról folytatott egyre szélesebb körű német–francia–lengyel konzultációkat – melyek rendkívül fontosak az EU keleti alkalmazkodásához és bővítéséhez – erősíteni és bővíteni kell. Amerika ebben a vállalkozásban történelmileg kritikus ösztönző szerepet tölt be, mert aktív jelenléte nélkül az új és még törekény európai egység széttörededezhetne.

A francia–német–lengyel „weimari háromszög”⁹⁸ azzal, hogy stratégiai párbeszédet kezd Oroszországgal, miközben a nyugati egységet is őrzi, konstruktív szerepet játszhat a Lengyelország és Oroszország között jelenleg is folyó, de még mindig elég tétova kibékülés támogatásában és megszilárdításában. Egy francia–német támogatás egyrészt növelné Lengyelország biztonságérzetét, másrészt meggyőzné Oroszországot arról, hogy a folyamatnak tágabb európai dimenziója is létezik. A nagyon is kívánatos orosz–lengyel kibékülés így válna átfogóvá, ahhoz hasonlatosan, miként a német–lengyel kibékülés már megtörtént, és a két kiegyezés együtt járulna hozzá Európa nagyobb stabilitásához. Ám ahhoz, hogy a lengyel–orosz kibékülés eredményes és tartós legyen, a kormányzati szintről el kell jutnia társadalmi szintre, megszámlálhatatlan egyéni kapcsolat és közös oktatási kezdeményezés útján. Kormányok által kötött haszonelvű kiegyezések, ha a mindennapok szintjén nem eredményeznek alapvető változásokat, nem lehetnek tartósak. 1939-ben Hitler náci rezsimje és Sztálin rezsimje egy ilyen nagyszabású meg egyezést kötött⁹⁹, hogy aztán két évvel később már háborúban álljanak egymással.

Ezzel szemben a második világháború utáni francia–német barátságot, noha a legmagasabb szinten kezdeményezték (amiben de Gaulle tábornok és Adenauer kancellár egyaránt történelmi szerepet játszott), társadalmi és kulturális szinten is sikeresen bá-

⁹⁸ A három ország vezetői elsőként 1991-ben, német kezdeményezésre találkoztak Weimarban azzal a céllal, hogy elősegítsék a lengyelek NATO-hoz és az Európai Közösséghez való csatlakozását. A Komorowski, Sarkozy és Merkel részvételével megtartott 2011-es találkozóan a felek (az egyiptomi csemények tárgyalása mellett) arról döntöttek, hogy fejleszteni fogják kapcsolataikat Oroszországgal. (A szerk.)

⁹⁹ A Molotov–Ribbentrop-paktum tartalma a német–szovjet megnemtámadási szerződés volt. (A szerk.)

torították. Még a megfelelő francia és német nemzeti narratívák is alapvetően összeegyeztethetőek lettek, és ezzel szilárd alapot szolgáltatnak egy valóban jószomszédi viszonyhoz – és ezáltal egy békés szövetség tartós alapjához is. Pontosan ezt a folyamatot kell megismételni a lengyel–orosz viszonylatban, s mihelyt az lendületet kap, kedvező nemzetközi hatásokat is gerjeszt majd. Ráadásul Lengyelország nem csupán abban játszhatna kritikus szerepet, hogy kinyitja Európa kapuját Oroszország előtt, hanem ezzel Ukrajnát és Belaruszt is bátorítaná abban, hogy ők is hasonló irányt kövessenek, ami egyben Oroszországot még a korábbiaknál is érdekeltébbé tenné a részvételben. A Nyugat bővítésének kívánatos történelmi folyamata ilyen módon kellő stratégiai tervezéssel megalapozottan mehetne végbe. Mindezt támogatnia kell egy tágabb körű atlanti szövetségnek, melyben Lengyelország ténylegesen partnere annak a Németországnak, amely baráti kapcsolaton keresztül szorosan kötődik Franciaországhoz.

A fentiekhez mind Amerika, mind Európa kitartása és stratégiai gondolkodása szükséges. Oroszországnak pedig át kell vennie az európai normákat. Hosszú távon Oroszország biztosan nem akarja elszalasztani ezt a lehetőséget, különösen akkor nem, ha Törökország és az EU haladást ér el a köztük lévő jelenlegi akadályok leküzdésében. Továbbá Oroszország lakosságának egy jelentős része a saját kormánya előtt jár az EU-tagságot illetően. Egy 2011 elején a német nemzetközi rádiótársaság, a Deutsche Welle által Oroszországban végzett felmérés szerint az oroszok 23 százaléka vélte úgy, hogy Oroszországnak az EU tagjává kellene válni a következő két év során, 16 százaléka gondolta azt, hogy kettő-öt éven belül, 9 százaléka vélte azt, hogy öt-tíz éven belül, 6 százaléka gondolkodott ennél hosszabb időtávban, míg 28 százaléka nem tudott válaszolni, és 18 százaléka határozottan ellenezte azt. Az orosz közvélemény

azonban, miközben kiáll az EU-tagság mellett, általában nincs tudatában annak, hogy az EU-tagsághoz szükséges normák milyen magas követelményeket támasztanak. A legjobb esetben, ahogy Törökország példája mutatja, a csatlakozási folyamat elindul, majd megtorpan, aztán különböző szakaszokon és feltehetően átmeneti megállapodásokon keresztül ismét elkezd előre araszolni. Jelenleg azonban korai lenne megpróbálni egy részletes leírást adni arról, hogyan néz majd ki a valamikor a jövőben kibővített Nyugat pontos politikai szerkezete.

Ha azonban Amerika nem segíti elő egy egységesebb Nyugat kialakulását, annak súlyos következményei lehetnek. Az európai történelmi sérelmek feléledhetnek, új érdekellentétek robbanhatnak ki, és rövidlátó, versengésen alapuló partneri viszonyok ölthetnek testet. Oroszország megosztó módon kihasználhatja az energiaforrásait, és a nyugati megosztottságon felbátorodva gyorsan megkísérelheti Ukrajnát magába olvasztani, felélesztve ezzel saját birodalmi törekvéseit, és hozzájárulva a még nagyobb nemzetközi káosz kialakulásához. Amennyiben Európa passzív lesz, a különböző európai államok az előnyösebb kereskedelmi lehetőségek érdekében külön megállapodásokat köthetnek Oroszországgal. Nem nehéz elképzelni egy olyan helyzetet, amelyben Oroszország és Németország vagy Olaszország között a gazdasági érdekek miatt különleges kapcsolat alakul ki. Az Egyesült Királyság az összeomló és politikailag perlekedő unióra adott negatív válaszként közelebb kerülhet az Egyesült Államokhoz. A Németországgal szembeni közös gyanakvás jegyében Franciaország és Nagy-Britannia is szorosabb viszonyra lépne egymással, miközben Lengyelország és a balti államok kétségbeesetten könyörögnének újabb amerikai biztonsági garanciákért. Az eredmény nem egy új és életerősebb Nyugat, hanem inkább egy fokozatosan felaprózódó és egyre korlátozottabb jövőképpel rendelkező Nyugat lenne.

Ráadásul egy ilyen atomizált Nyugat képtelen lenne magabiztosan versenyre kelni Kínával a globális rendszerszintű relevanciáért. Kína eddig nem fogalmazott meg olyan ideológiai dogmát, ami az utóbbi időben mutatott teljesítményét globálisan alkalmazhatónak állította volna be. Az Egyesült Államok is gondosan ügyelt arra, hogy a kulcsfontosságú államokkal fennálló kapcsolataiban ne állítsa az ideológiát a középpontba, felismerve azt, hogy egyéb kérdésekben a kompromisszum időnként elkerülhetetlen (például a fegyverzetkorlátozásban Oroszországgal). Az Egyesült Államok és Kína globális ügyekben egyaránt bölcsen explicite elfogadta a „konstruktív partnerség” elvét, és az Egyesült Államok – miközben bírálja az emberi jogok megsértését Kínában – tartózkodott attól, hogy megbélyegezze a kínai társadalmi-gazdasági rendszer egészét. Egy nagyobb és megújult Nyugat még egy ilyen kevésbé antagonisztikus környezetben is sokkal jobb esélyekkel versenyezhetne békésen – és minden ideológiai messianizmus nélkül – Kínával abban, hogy melyikük rendszere alkalmasabb modell a fejlődő világ számára az immár politikailag magára talált tömegek törekvéseinek kielégítésére.

Ha azonban egy aggódó Amerika és egy túlságosan magabiztos Kína a fokozatosan elmérgesedő politikai ellenségeskedés útjára lép, nagyon is valószínű, hogy mindkét ország egy kölcsönösen pusztító ideológiai konfliktusban találja magát. Amerika azzal érvelne, hogy Kína sikere önkényuralmon alapszik, és hátrányos az amerikai gazdasági jólét számára. A kínaiak ezt az amerikai üzenetet a kínai rendszer aláaknázásaként és esetlegesen még a széttörésére irányuló kísérletként értelmeznék. Kína ugyanakkor egyre inkább az általa a gyenge erős általi kapzsi kizsákmányolásával azonosított nyugati szupremácia ellenpólusaként mutatná be magát a világnak, s ideológiailag azoknak a harmadik világbelieknek kívánna udvarolni, akik már amúgy

is elfogadják a Nyugattal általában, s az utóbbi időben különösen az Amerikával szembeni rendkívül ellenséges történelmi narratívát. Ebből az következik, hogy mind Amerika, mind Kína jól felfogott érdekeitől vezérelve jobban járna, ha kölcsönös ideológiai önmegtartóztatást gyakorolna. Mindkettőnek ellen kellene állnia annak a kísértésnek, hogy a társadalmi-gazdasági rendszerük megkülönböztető jegyeit megpróbálják univerzálissá tenni, és egymást demonizálni.

Ami az ázsiai stabilitás hosszabb távú kérdését illeti, az Egyesült Államoknak kiegyensúlyozó és megbékítő szerepet kell játszania. Ebből adódóan el kell kerülnie a közvetlen katonai beavatkozást Ázsiában, és kísérletet kell tennie a kulcsfontosságú távol-keleti szereplők, kiváltképpen a Kína és Japán között már hosszú ideje húzódó ellenségeskedések megszüntetésére. Az új Keleten az amerikai politikát meghatározó legfőbb elv az kell, hogy legyen, hogy az Egyesült Államok csak akkor avatkozik be az ázsiai földrészen az ellenséges cselekedetekre válaszul, ha azok olyan államok ellen irányulnak, amelyekben a már hosszabb ideje fennálló nemzetközi helyzet részeként szerződéses alapon amerikai katonák állomásoznak.

Amerika ázsiai egyensúlyozó szerepének a regionális stabilitás érdekében lényegében utánoznia kellene Nagy-Britanniának a tizenkilencedik és a huszadik század során az európai politikában játszott szerepét. Az Egyesült Államoknak képesnek kell lenni arra, hogy kulcsszereplőként segítse Ázsiának elkerülni a regionális dominanciáért folytatott harcot. A konfliktusokban közvetítőként, és a potenciális riválisok közötti egyensúlytalanság kiegyenlítőjeként kell megjelennie, sőt ezt a szerepet nyíltan fel is kellene vállalnia. Mindeközben tiszteletet kell tanúsítania Kínának a távol-keleti szárazföldi területek stabilitásának fenntartásában játszott különleges történelmi és geopolitikai szerepe iránt. Egy Kínával a regionális stabilitásról folytatott

komoly párbeszéd nem csupán az amerikai–kínai konfliktusok lehetőségét csökkentené, hanem a Kína és Japán, vagy Kína és India, sőt akár egyszer a Kína és Oroszország között a közép-ázsiai államok természeti kincsei és státusa miatti esetleges félreértés kockázatát is redukálná. Így Amerikának az Ázsiában játszott egyensúlyozó szerepe végső soron Kína érdekét is szolgálná.

Az Egyesült Államoknak azt is észre kell vennie, hogy a stabilitást Ázsiában többé nem lehet egy nem ázsiai hatalomnak megteremteni, legkevesbé pedig (különösen az eldöntetlen koreai háború, a kudarcot vallott vietnami háború, az Irak elleni ki nem provokált támadás, valamint az elhúzódó afganisztáni konfliktus után) az amerikai katonai erő közvetlen alkalmazásával. A valóságban az ázsiai stabilitás növelését célzó amerikai erőfeszítések visszaüthetnek – az Egyesült Államokat az utóbbi időben viselt háborúinak költséges megismétlésére kényszerítenék –, és még azzal az eredménnyel is járnának, hogy megismétlődne az, ami Európával történt a huszadik században. Ha Amerika aktívan megpróbálna Indiával (vagy néhány más, a kontinensen elhelyezkedő állammal) együtt egy Kína-ellenes szövetséget létrehozni, vagy elősegítené Japán Kína-ellenes militarizálódását, akkor veszélyes kölcsönös neheztelést válthatna ki mindkét oldalon. A huszonegyedik századi Ázsiában a geopolitikai egyensúlyt inkább az államközi kapcsolatok regionálisan önfenntartó és konstruktív megközelítésére kell alapozni, semmint a nem ázsiai hatalmakkal kötött regionálisan megosztó katonai szövetségekre.

Ennek megfelelően – a Japánnal és Koreával szemben fennálló kötelezettségeit kivéve – az egyensúlyozó és békítő amerikai politika vezérelve az kell, hogy legyen, hogy az Egyesült Államoknak nem szabad megengedni azt, hogy belesodorják egy az ázsiai hatalmak által a kontinensen vívott háborúba. Az igazság az,

hogy miközben az ilyen háborúk a résztvevőket rendkívül meggyengítenék, nem sértenének létfontosságú amerikai érdekeket. Ám ami Japánt és Koreát illeti, az Egyesült Államok a második világháború eredményeként már több mint fél évszázada nagyon is jelen van ebben a két országban. Ezeknek az államoknak a függetlenségét és önbizalmát – Amerika csendes-óceáni szerepével egyetemben – megrendítené az, ha bármilyen kétség merülne fel a már hosszú ideje létező és szerződéseken alapuló amerikai kötelezettségvállalás tartósságát illetően. Ráadásul Japán sziget, és ebben a vonatkozásban az Amerikával való kapcsolata – Amerika legfőbb szövetségese a Távol-Keleten – némileg emlékeztet Amerika Nagy-Britanniához fűződő viszonyára, kiváltképpen a második világháború és a hidegháború bizonytalan évei alatt kialakultakra. A jelenleg megosztott Korea ennek a kapcsolatnak a kiterjesztése, és az Egyesült Államok kockára tenné saját hosszú távú érdekeit a Távol-Keleten, ha ezen két ország védelme iránti elkötelezettsége kérdésessé válna. Amerika azonban konstruktív szerepet játszhat abban, hogy visszafogottságra ösztönzi a kulcsfontosságú szereplőket egy, a regionális hatalmi egyensúlyt célzó aktív politikai, diplomáciai és gazdasági támogatással – és így megspórolja egy Japán vagy Korea védelmében folytatott háború költségeit. Mindez egyaránt növelné Amerika politikai befolyását, és hozzájárulna a nagyobb ázsiai stabilitáshoz is.

Amerika békítő szerepe elsősorban Japán és Kína viszonyát illetően válhat kritikussá. Az amerikai–japán kapcsolat, s ezen keresztül a kínai–japán kiegyezés elősegítése, ugródeszka lehet egy amerikai–japán–kínai együttműködésen alapuló háromszög kialakításához. Egy ilyen konstruktív háromszög keretet biztosítana azoknak a stratégiai aggodalmaknak a kezelésére, amelyek Kína egyre prominensebb regionális jelenlétéből fakadnak. Pontosan úgy, ahogy az európai stabilitás nem alakulhatott volna ki anélkül, hogy a francia–német megbékélés ne

vezetett volna fokozatosan egy német–lengyel kiegyezéshez, ami aztán lehetővé tett egy hallgatólagos német–francia–lengyel biztonsági egyeztetést, egy elmélyülő kínai–japán kapcsolat tudatos ápolása – különösen társadalmi és kulturális szinten – hasonlóképpen kiindulási pont lehet a stabilabb Távol-Kelet megteremtéséhez.

Ebben a háromszögű kapcsolatrendszerben a kínai–japán kiegyezés elősegítené egy átfogóbb amerikai–kínai együttműködés megerősítését és megszilárdítását. A kínaiak tudatában vannak annak, hogy Amerika Japánnal szemben vállalt kötelezettsége sziklaszilárd, s a két állam közötti kötelék erős és valódi, s hogy Japán biztonsága közvetlenül Amerikától függ. Ugyanakkor a japánok tudják, hogy egy Kínával kirobbant konfliktus mindkét fél számára pusztító lenne, s ezért az amerikai–kínai párbeszéd közvetetten hozzájárul Japán biztonságához és jólétéhez. Mindennek fényében Kína a Japán biztonsága melletti amerikai elkötelezettséget nem fenyegetésként értékelné, és Japán sem hinné azt, hogy egy szorosabb és átfogóbb amerikai–kínai partnerségi viszony kialakítására tett lépések, amelyek gyakorlatilag egy rendkívül informális geopolitikai G–2 megteremtésével érnek fel, a saját érdekeit fenyegetik. Egy elmélyülő háromszögű kapcsolat egyben csökkentené Japán aggodalmait, hogy előbbutóbb a jüan (renminbi) a világ harmadik valutájává válik, ezáltal ugyanis tovább erősödne Kína érdeke a jelenlegi nemzetközi rendszer fenntartásában, és csökkennének Amerika kétségei Kína jövőbeli szerepét illetően.

Röviden, egy aktív amerikai szerepvállalás Ázsiában nem kizárólag a régió stabilitása miatt lényeges, hanem ezen túl még egy olyan környezet megteremtése szempontjából is, amiben az amerikai–kínai viszony békés és együttműködő mederben folyik, s végeredményben egy széles körű politikai és gazdasági globális partnerséggé válik. Az Amerika és Kína közötti kapcsolat

próbája lehet annak, hogy a világ legnépesebb és gazdaságilag legdinamikusabb kontinense képes lesz-e a belpolitikai sikereket a regionális stabilitással ötvözni.

Amerika történelmileg bebizonyította, hogy ha a szükség úgy kívánja, fel tud nőni a feladathoz. A huszonegyedik század világa teljesen más jellegű kihívásokkal rendelkezik, mint amelyek a múltban adódtak. A világ most majdnem mindenhol politikailag öntudatra ébredt – milliók szeretnének türelmetlenül egy jobb jövőt maguknak. Egyben a globális hatalom is szóródik – Keleten egyik pillanatról a másikra számos új aspiráns jelent meg. Ennek megfelelően napjaink világát mind kevésbé tudja egyetlen hatalom dominálni, még akkor is, ha katonailag olyan erős és politikailag olyan befolyásos, mint az Egyesült Államok. Mivel Amerika még nem Róma, és Kína még nem Amerika Bizánca, egy szilárd globális rend végső soron azon múlik, hogy Amerika képes-e megújítani magát és bölcsen cselekedni, mint egy új életre kelt Nyugat *támogatója és garantálója*, és mint egy felemelkedő új Kelet *egyensúlyteremtője és megbékítője*.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Egy könyv írása magányos vállalkozás, de egy intellektuálisan izgalmas és megfelelő környezet nagyban megkönnyítheti a feladatot. Hasonlóképpen egy szakmailag felkészült munkatársi kör segítsége biztosíthatja a kellő kutatói háttérrel és a hasznos tanácsokkal, miközben védik a szerzőt a figyelmét elvonó jelenségektől. A kiadó szerkesztője, mint a szerző mondanivalója jelentőségének és egyértelműségének legelső külső kritikus, hozzájárulhat ahhoz, hogy egy kéziratból valódi könyv legyen. És végül, de egyáltalán nem utolsósorban, egy kritikus, ám együttérző társ létfontosságú forrása lehet mind a nyers bírálatnak, mind az alkalmanként nagyon is szükséges bátorításnak. Az összes esetben szerencsés voltam, s ezért nagyon hálás vagyok.

A CSIS (Center for Strategic and International Studies), amelyet immár több mint egy évtizede vezet nagyszerűen John Hamre, számtalan lehetőséget kínált nekem, hogy finomítsam geopolitikai nézeteimet a világ ügyeiről és Amerika azokban játszott szerepéről. Hasonlóképpen a Johns Hopkins University School of Advanced International Studies (SAIS) nevű intézménye helyet biztosított nekem az intellektuálisan dinamikus Jessica Einhorn dékán vezette tanári karral való értékes párbeszédhez. Senki sem kívánhatna magának ennél jobb kombinációt. A CSIS-ben lévő irodám – amit Diane Reed rátermetten, megbízhatóan és vidáman vezet – lehetővé tette számomra,

hogy a lényeges dolgokra koncentráljak, és ne kelljen időrabló, felesleges dolgokkal törődnöm.

Két tehetséges és energikus kutatási asszisztensem, Ted Bunzel és Matt King, akik mindketten a Yale Egyetem rendkívül igényes nemzetközi ügyek programjáról kerültek ki, egyrészt értő módon kommentálták „stratégiai víziómat”, másrészt nélkülözhetetlen kutatói munkát végeztek. Közülük Ted, aki jelen volt a könyv ötletének születésekor, segített a könyv első vázlatának finomításában és a megfelelő adatok összegyűjtésében, különösen ami a kötet első felét illeti. Ugyancsak segítségemre volt az amerikai kilátások kritikus társadalmi-gazdasági elemzésének összeállításában, mely a könyv második fejezetében található. Majd Matt következett és a harmadik fejezetben a Mexikóval és a globális szabad terekkel foglalkozó első vázlatomat szakértő kézzel öntötte formába későbbi jóváhagyásomhoz. A könyv második felében található térképek és táblázatok tervezésénél ugyancsak nagyon ötletesnek bizonyult. A munkánk befejező szakaszában ténylegesen kulcsszerepet játszott az egész kézirat feszesebbé tételében, a középponti érv finomításában, s ugyanakkor a számos, a kiadó szerkesztőjétől érkezett kérdést is ő válaszolta meg. Végül, aktívan részt vett a könyv címéről való döntésben is.

Tim Bartlett, a Basic Books lelkiismeretes szerkesztője, szigorú kritikus volt. Rámutatott az érvelésem gyenge pontjaira, kérlelhetetlenül felhívta a figyelmemet az ismétléseimre, és így segített egy összeszedettebb és jobban fókuszált kézirat elkészítésében. Számos lényegre tapintó kérdést tett fel a könyv geopolitikai érvelésének tágabb történelmi háttéréről, s aktívan részt vett a kötet címének kiválasztásában. A Basic Booksnál dolgozók közül többeket is megillet a köszönet: közülük is megemlíteném a hirdetési igazgatót, Michele Jacobot; a szerkesztőségi igazgatót, Kay Marieat; és a kötetszerkesztőt, Paula Coopert. Mindannyian

segítettek abban, hogy a könyv jobb és a reményeim szerint többek által olvashatóbb legyen.

Ahogy mindegyik könyvem esetében, a feleségem, Muska a személyes bátorítás forrását jelentette. Ő vett arra rá, hogy megírjam ezt a könyvet. Ő buzdított a kitartásra. Elolvasta és kegyetlenül ízekre szedte az első változatokat. Fáradhatatlanul adta a jó tanácsokat, és ösztökélt arra, hogy bátran vázoljak fel egy olyan reményt adó stratégiai jövőképet a holnap világáról, ami nem csupán a mai állapot folytatása.

IRODALOMJEGYZÉK

Arrighi, Giovanni: *Adam Smith in Beijing. Lineages of the 21st Century*. London, 2007.

Brzezinski, Zbigniew: A Plan for Europe. *Foreign Affairs*, 1995. január.

Brzezinski, Zbigniew: *A nagy sakktábla*. Budapest, 1999, Európa Könyvkiadó.

Brzezinski, Zbigniew: *The Choice*. New York, 2004, Basic Books.

China's Expanding War Game. *Hindustan Times*, 2010. augusztus 25.

China's Future Global Position. *Liaowang*, 2008. október 19.

Competition and Cooperation Between China and the United States Are Intermingled. *Liaowang*, 2010. február 7.

Europe's Last Chance. *Korea Times*, 2010. október 13.

Glasby, G. P. – Voytekhevsky, Yu L.: Arctic Russia: Minerals and Mineral Resources. *Geochemical News*, 140. szám, 2009. július.

Global Water Crisis. *USAID*, 2007. január 18.

Hoefer, Michael – Rytina, Nancy – Baker, Bryan C.: *Estimates of Unauthorized Immigrant Population Residing in the United States: January 2009*. Department of Homeland Security, Office of Immigration Statistics, 2010. január.

Lowenstein, Roger: *The End of Wall Street*. New York, 2010, Penguin Press.

Mexican Immigrants: How Many Come? How Many Leave? *Pew Hispanic Center Report*, 2009. július 22.

Nolan, Peter: *Crossroads. The End of Wild Capitalism*. London, 2009.

Over the Next 10 Years, Mass Incidents Will Be the Greatest Challenge to Governance. *Liaowang Dongfang Zhoukan*, 2010. április 21.

Puchala, Donald J.: The History of the Future of International Relations. *Ethics and International Relations* 8, 1994.

Radyuhin, Vladimir: The Arctic's Strategic Value for Russia. *The Hindu*, 2010. október 30.

Seelke, Clare Ribando – Sullivan, Mark P. – Beittel, June S.: *Mexico-US Relations: Issues for Congress*. Congressional Research Service, 2010. február 3.

Thomson, James A.: *A House Divided*. Arlington, VA, 2010, RAND Corporation.

van Strahlberg, Philip Johan: *An Historico-Geographical Description of the North and Eastern Parts of Europe and Asia*. London, 1738, W. Innys and R. Manby.

World Development Indicators 2011. Washington DC, 2011. április, The World Bank.

Yergin, Daniel: *The Prize. The Epic Quest for Oil, Money, and Power*. New York, 1990, Simon & Schuster.

ILLUSZTRÁCIÓK JEGYZÉKE

TÁBLÁZATOK

Egyre rövidebb fennállású birodalmak	46
Jövedelemegyenlőtlenségek	80
Részesedés a teljes nemzeti jövedelemből	80
A globális GDP-ből való százalékos részesedés	88
A várható GDP és az egy főre eső GDP	90
Az Egyesült Államok és a feltörekvő hatalmak mennységi mutatói	92
Várható összlakosság és előregezés	94
A népesség–előregezés–GDP összehasonlítása	120
Törökország és Oroszország teljesítményének és demográfiai mutatóinak globális rangsorolása	198
A történelmi diszkontinuitás kiszámíthatatlansága 1970 és 2010 között	210
Kína és India teljesítménye a globális rendszerben; a kínai és indiai fejlődés mutatói	228

TÉRKÉPEK

A Föld éjjel	25
A NATO tagállamai 2010-ben	29
Kína „bekerítése”	127
2025 után: egy nagyobb Nyugat – a globális stabilitás magja	215
Potenciális ázsiai konfliktusok	220

NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ

2001. szeptember 11-i támadások

amerikai reakciók 73, 98, 104–105, 147, 154,

bin Laden a támadásokról 147

lásd még afganisztáni konfliktus (Egyesült Államok); iraki háború

A nagy sakktábla (Brzezinski) 23, 178 (lábjegyzet)

Abházia 132, 138

Adenauer kancellár 255

Afganisztán

Amerika hanyatlása és ~ 140–142

gazdaság/kábítószer-kereskedelem 140–142

indiai–pakisztáni konfliktus és ~ 40, 141

Irán és ~ 141

konfliktus Oroszországgal 20, 99, 103, 117, 140

afganisztáni konfliktus (Egyesült Államok)

amerikai törvényesítés megszűnése 100–102, 105, 106, 144

demokrácia és ~ 100, 106

~ költségei 103

leírás 100, 105, 106, 136, 140, 149

megoldás a stabilitásra 176

~ terjedésének lehetősége 105–107, 108

Afrika

demográfia 54

G–20 és ~ 32

gyarmatosítás és ~ 26, 32, 71, 72

Kínával való kereskedelme 122, 157, 227, 237, 238

politikai ébredés és ~ 58

al-Kaida 100, 103–105, 147

államadósság

Egyesült Államok 75, 76, 78

EU-országok 42, 61, 75

Japán 76

Altman, R. C. 77

American Profligacy and American Power (Altman–Haass) 77

Amerika

földrajzi biztonsági határok 95

jelentősebb háborúk időtartama 102

klímaváltozás és ~ 169–171

közel-keleti olaj és ~ 31

népesség-előregedés–GDP összehasonlítások 120 (táblázat)

nukleáris ernyő fölötté 163–165

róla kialakult nézetek (2007/2010) 96, 97

Szovjetunióval való hasonlóságok 19, 20

társadalmi összehasonlítások és ~ 59–62

távol-keleti kapcsolatok 239, 241

lásd még az egyes háborúkat; Nyugat

Amerika eszközei

áttekintés 87

demográfia 91

értékei 95

felsőfokú oktatás 89

gazdasági erő 88, 90 (táblázatok)

gazdasági mutatók rangsora 92 (táblázat)

társadalmi/politikai mutatók rangsora 92 (táblázat)

technológia/innováció 89

természeti kincsek 95, 96

„Amerika évszázada” 17

Amerika jövője

amerikai nép és ~ 173

amerikai vezetők és ~ 174

demokrácia és ~ 173, 174

Eurázsia és ~ 175–187

Keleten egyensúlyozó/megbékítő 248, 252, 258–263

- megújulás és ~ 17, 20, 61, 97, 252, 263
 Nyugat terjeszkedése/egysége és ~ 187, 213–215,
 215 (térkép), 252, 253–258
- Amerika mint szuperhatalom
 hadsereg és ~ 41
 méretei 41, 42
 pénzügyi befolyása 42
 Szovjetunió összeomlása és ~ 18, 24, 72, 99, 176
 világháborúk/hidegháború és ~ 68, 69, 74
- Amerika tehertételei
 államadósság 75–77
 infrastruktúra állapota 81–83
 jövedelemegyenlőtlenség 83, 80 (táblázat), 81
 közvélemény tudatlansága/következmények 83, 84
 leküzdésük 97
 oktatási rendszer 81, 83
 pénzügyi rendszer 77–79
 pénzügyi válság 74, 78 (lábjegyzet)
 politikai patthelyzet/pártpolitika és ~ 84, 85, 98
 problémák áttekintése 75, 85
 társadalmi egyenlőtlenség 75, 79, 80 (táblázat), 87, 97
 társadalmi mobilitás stagnálása 79, 81
 tengeren túli tehertételek 73–75, 101, 102, 149, 175
lásd még afganisztáni konfliktus (Egyesült Államok);
 iraki háború
- „Amerikai álom” története
 bevándorlók és ~ 64–66, 69
 expanzionizmus 67
 idealizmus/materializmus 64, 65, 67
 indiánok etnikai tisztogatása 66
 más országok nézetei 67, 68
 nagy gazdasági világválság 69
 rabszolgaság 66
 világháborúk/hidegháború és ~ 69, 74
- amerikai hanyatlás következményei
 áttekintés 63

- amerikai hanyatlás következményei *(folytatás)*
 - globális áttekintés 113–116, 148–150
 - nacionalizmus és ~ 157
 - nemzetközi intézmények és ~ 114, 115
 - nemzetközi terrorizmus és ~ 146–148
 - protekciónizmus és ~ 153
 - lásd még az egyes országoknál*
- amerikai hanyatlás forgatókönyvei
 - átmeneti hanyatlás 108–110
 - teljes hanyatlás 109
- amerikai–japán–kínai együttműködő háromszög 261, 262
- ASEAN (Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége) 35, 222, 232, 237
- Atatürk (Musztafa Kemál) 182, 189–191, 194
- Atlanti Charta 69
- Azerbajdzsán 134, 193
- Ázsia
 - Amerika szerepe 15, 248, 252, 259–263
 - felemelkedésének áttekintése 34–47
 - globális GNP 217
 - imperializmusellenes érzelmek 217
 - katonai költségvetési statisztika 221
 - konfliktuslehetőségek (áttekintés) 218–221, 220 (térkép), 225
 - népesség 40, 217
 - nukleáris fegyverek és ~ 40, 219, 222
 - összehasonlítás Európával (1800-as/1900-as évek) 216
 - politikai stabilitás áttekintése 217, 218
 - történelmi gazdasági hatalom 34, 35
 - történelmi GNP és ~ 34
 - versengés Ázsián belül/potenciális globális hatások 40
 - lásd még Eurázsia; egyes országok*
- ázsiai béke lehetősége
 - jelenlegi államok területének stabilitása 223
 - jelenlegi katonai állapot és ~ 221, 222
 - kölcsönös kereskedelmi függés 222
 - történelmi béke 223

- Bakunyin, Mihail 148
- Barak, Ehud 145
- bécsi kongresszus (1815) 217
- Belarusz
 - Amerika hanyatlása és ~ 137, 138
 - EU és ~ 137, 201, 256
 - orosz kapcsolatok 137, 138, 201, 256
- bevándorlás
 - amerikai bevándorlásellenes tendenciák 93, 153
 - Arizona törvénykezése (2010) 154, 155
 - Mexikó és ~ 150–157
 - országok összehasonlítása 93
- bin Laden, Oszama 147, 148
- birodalmak legnagyobb kiterjedése 26 (táblázat)
- Bizánc 251, 252, 263
- bolsevik forradalom 50, 71, 189
- Boxer-lázadás 56
- Brazília
 - Amerika hanyatlása és ~ 116, 156
 - G–20 és ~ 44
 - Kína és ~ 156
 - klímaváltozás és ~ 170
 - mint felemelkedő hatalom 156, 157
 - társadalmi egyenlőtlenség 68
 - Vargas 68
- Bretton Woods-i találkozó 45
- Burma *lásd* Mianmar
- Bush, George W.
 - afganisztáni/iraki háború és ~ 19, 100–105, 140, 175
 - az Egyesült Államokról 19, 73
 - Északi-sark és ~ 168
 - pénzügyi válság 19
- Carnegie Endowment for International Peace 88
- Carter, Jimmy 38, 100
- Cheonan hadihajó elsüllyesztése 136

Clinton, Bill 18, 19, 73, 100, 105

Csang Kai-sek 245

Csencsiang tartomány 38, 175

Csiang Csö-min 246

Davutoğlu, Ahmet 192

de Gaulle, Charles 255

Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége *lásd* ASEAN

Dél-Korea

Amerika hanyatlása és ~ 136

demokrácia és ~ 249

G-20 hatalmak/csúcstalálkozók és ~ 36

gazdaság 89

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 136, 137, 163, 218,
231, 237, 240–243, 260

kapcsolatok Észak-Koreával 136, 218, 240

szabadkereskedelmi zóna Kínával/Japánnal és ~ 237

lásd még Ázsia; Korea

Diop, David 57

Dzsingisz kán 34, 185

Egyiptom 54, 57, 100, 145

Eisenhower elnök 17

el nem kötelezett nemzetek 39

End of Wall Street, The (Lowenstein) 78 (lábjegyzet)

ENSZ Biztonsági Tanácsa 42, 115

ENSZ Kontinentális Talapzatok Bizottsága (UN Commission
on the Continental Shelf) 168

Észak-Korea

kapcsolatok Dél-Koreával 136, 218, 236

nukleáris fegyverek és ~ 136, 149, 164, 220

lásd még Korea

Eurázsia

jövőbeli lehetőségei 175–179, 183–187

kísérletek az „uralkodásra” 185

terület meghatározása 175

lásd még az egyes országokat

Északi-sark

mint globális közös tér 167–169

part menti államok 167

Európa/Európai Unió

1990-es évekbeli ereje/lehetőségei 23, 29

Amerika hanyatlása és ~ 115, 116

amerikai kapcsolatok 42, 43, 74, 75

„egység” és ~ 42, 179, 254

energia és ~ 133, 134

európai fizikai határok 186, 187 (lábjegyzet)

európai kulturális határok 187

GDP és ~ 88 (táblázat), 89, 90 (táblázat)

globális helyzete 179–181

helyzete napjainkban 24, 42, 43, 61

klímaváltozás és ~ 170

NATO és ~ 42

népesség–előregedés–GDP összehasonlítások 120 (táblázat)

összehasonlítások ázsiai országokkal 216

problémák áttekintése 61, 85, 86

társadalmi biztonság és ~ 42, 85, 86

társadalmi egyenlőség és ~ 86

történelmi népmozgás a nyugati féltekére 26

lásd még az egyes országokat; Nyugat

Európa önlerombolása (1800-as/1900-as évek) 216, 217

Európai Gazdasági Közösség 29, 41

Fehéroroszország *lásd* Belarusz

Foreign Affairs 77

Föld éjjel 25 (térkép)

Franciaország

Amerika hanyatlása és ~ 115

globális helyzete 43, 44, 180

gyarmatosítás és ~ 26, 27

kapcsolatok Németországgal 254, 256, 257

Franciaország *(folytatás)*

Lafayette 65

lásd még Európa/Európai Unió

Fülöp-szigetek 67, 102, 237, 240, 242

G-20 hatalmak/csúcstalálkozók

2010-ben 37

változások a G-8-hoz képest 32

gazdasági mutatók rangsorolása 88 (táblázat)

GDP

egy főre eső országoként 90 (táblázat)

Egyesült Államok globális részesedése 87, 88 (táblázat)

globális arányok országoként/régióként 88 (táblázat)

várható GDP országoként 90 (táblázat)

Georgia

Amerika hanyatlása és ~ 133, 134

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 133, 134, 140

kapcsolatok Oroszországgal 132–134, 140

Törökország és ~ 193

Gini-koefficiens/együttható 80 (táblázat), 81

„globális Balkán” 184

globális hatalom

napjaink bizonytalanságai 47

országok rangsorolása és ~ 43, 44

történelmi megjelenése 24–34

válság áttekintése 15–21

változásai (1910-től 2010-ig) 45–47

lásd még gyarmatosítás/imperializmus; *egyes országok*

globális terek

amerikai hanyatlás következményei 114, 161–166, 169, 171

amerikai elsőbbség 159, 161–163

Északi-sark 167–172

kezelésének folyamata 159

kibertér/internet 159, 160, 162, 163

környezeti közös terek leírása 159

klímaváltozás és ~ 169, 170

- levegő 159
- meghatározása/leírása 158, 159
- nukleáris tartomány 159, 163–165
- tengeri hozzáférés és ~ 159–161
- úr 159, 161
- vízhiány 166, 167
- globális teljesítmények rangsorolásai
 - India–Kína összehasonlításai 228 (táblázat)
 - Törökország–Oroszország összehasonlításai 198 (táblázat)
- Gorbacsov, Mihail 245
- Görögország 76, 85
- Grúzia *lásd* Georgia
- gyarmatosítás/imperializmus
 - csökkenő élettartam 46 (táblázat), 47, 48
 - gyarmatosító államok költségei 27
 - gyengülés 28
 - birodalmak legnagyobb kiterjedése 26 (táblázat)
 - leírás 25–28
- Haass, R. N. 77
- Halifax, Lord 31
- Hamász 143, 147
- Hawaii 67
- Hezbollah 143, 147
- hidegháború
 - Amerika helyzete és ~ 28, 68, 74
 - Egyesült Államok–Nyugat-Európa és ~ 28–30
 - veszélyleírás 99
- Hitler, Adolf 53, 116, 118, 185, 196, 202, 255
- Hollandia és gyarmatosítás 31, 32, 56
- Hong Kong 244
- Hu Yao-bang 233
- Huszein, Szaddám 103, 106
- IMF (Nemzetközi Valutaalap) 30, 76, 114

imperializmus *lásd* gyarmatosítás/imperializmus

India

Afganisztán és ~ 107

Amerika hanyatlása és ~ 115

belpolitikai problémák/hatások ~ 39, 40, 86, 224, 225

Burma (Mianmar) és ~ 128

demokrácia és ~ 39, 224, 230

gazdasági növekedés ~ 39

gazdaságtörténet ~ 33

GDP 88 (táblázat), 89, 90 (táblázat)

globális helyzete 44

gyarmatosítás és ~ 26, 31

haditengerészeti képességek 160

írástudatlanság 87, 224

konfliktus Pakisztánnal 40, 44, 141, 142, 166, 184, 218, 223

Nehru 51

nukleáris fegyverek/jövő és ~ 39, 129, 163, 164, 184, 219

politikai korrupció/hatások 39, 40

sokszínűség (etnikai, nyelvi, vallási) 224

szén-dioxid-kibocsátás és ~ 171

társadalmi egyenlőtlenség 38, 40, 86, 224

lásd még Ázsia

India–Kína összehasonlítás

fejlődés mutatói 229 (táblázat)

globális rendszerszintű teljesítmény rangsorolása 228 (táblázat)

India–Kína–Pakisztán háromszög 225–231

indiai–kínai kapcsolatok

amerikai fegyvereladás Indiának 230

amerikai–indiai szövetség és ~ 230

Egyesült Államok és ~ 225–231

indiai/kínai média és ~ 226

Indiai-óceánhoz való hozzáférés 126, 127 (térkép), 128, 227, 237

kínai felsőbbrendűségi érzések 227

nukleáris fegyverek és ~ 184

Oroszország és ~ 216, 221, 230

Pakisztán és ~ 184, 223–231, 237

- potenciális katonai konfliktus ~ 125, 180
- versengés 44, 86, 116, 126–130, 127 (térkép), 149, 167, 184, 224, 225, 252
- Indián Áttelepítési Törvény (Egyesült Államok, 1830) 66
- Indonézia
 - Egyesült Államok és ~ 96, 186, 240, 241
 - G–20 és ~ 44
 - gazdaság 35, 44, 213
 - gyarmatosítás/emancipáció 26, 32, 51
 - Szukarno 51
- infrastruktúra
 - Egyesült Államokban 81–83
 - jelentősége 81–83
 - Kínában 81–83
- Internet Corporation for Assigned Names and Numbers (ICANN) 162
- internet/kibertér
 - használatának korlátozása 162
 - kémkedés/hadviselés és ~ 162
 - mint globális közös tér 162
 - politikai ébredés és ~ 53, 54
- Irak és Kuvait 100
- iraki háború
 - amerikai legitimitásvesztés és ~ 73, 96, 100–102, 106, 149
 - félelem/gyűlölet és ~ 104
 - foglyokról 104
 - költségei 103
 - leírása 100, 101, 104, 105
 - tömegpusztító fegyverek és ~ 101
- Irán
 - Amerika hanyatlása 141, 143, 144, 145
 - amerikai stratégiák 176, 177, 194
 - internet-hozzáférés 162
 - kapcsolatok az Egyesült Államokkal 145, 194
 - Kína és ~ 107
 - nacionalizmus/iszlám fundamentalizmus és ~ 143, 144, 176

Irán *(folytatás)*

nukleáris fegyverek és ~ 163, 164, 176, 177

Írország 85

iszlám fundamentalizmus 107, 143, 144, 176, 191

lásd még 2001. szeptember 11-i támadások; *egyes csoportok*

Izrael

Amerika hanyatlása és ~ 143, 144

békemegállapodás Egyiptommal 100

iraki háború és ~ 101

izraeli–palesztin konfliktus

Amerika hanyatlása és ~ 143

Egyesült Államok aktív részvételének fontossága 100, 107,
177

kezdetei 31

Izrael „biztonsági korlátja” 155

Janukovics, Viktor, elnök 139

Japán

II. világháború és ~ 35

államadósság 76

amerikai (II. világháború utáni) paranoia és ~ 36

Amerika hanyatlása és ~ 115

amerikai–japán–kínai együttműködési háromszög 261, 262

demográfia 248

demokrácia és ~ 253

gazdaság 36, 99, 221

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 116, 164, 221, 225, 231,
237, 238, 240, 260–262

kapcsolatok Kínával 126, 127 (térkép), 184, 186, 218, 241,
252, 259

megbékélés Kínával és ~ 253, 259, 261

mint geopolitikai hatalom 43

népesség–előregedés–GDP összehasonlítások 120 (táblázat)

nyugati terjeszkedés és ~ 253

politikai ébredés és ~ 51

szabad kereskedelmi zóna Kínával/Dél-Koreával és ~ 237

lásd még Ázsia; Kína–Japán–Korea háromszög
jövedelemegyenlőtlenségek

Egyesült Államok 79, 81
országoként 80 (táblázat)

lásd még az egyes országokat

Kanada 83, 150, 151, 167

Kasmír 142, 167, 230

Kelet *lásd* Ázsia

Kína

Afganisztán és ~ 99

afrikai kereskedelem és ~ 122, 157, 227, 237, 238

amerikai globális vezetés bírálata 124, 125

amerikai elnökkel összehasonlítás 131

Amerika hanyatlása és ~ 116, 119, 157

amerikai (II. világháború utáni) paranoia és ~ 36

bekerítése 126–129, 127 (térkép)

belpolitikai stabilitás/problémák és ~ 40, 122–124, 167

brit imperializmus és ~ 26, 33, 35

Burma (Mianmar) és ~ 128, 130, 227

demográfia 248

demokrácia és ~ 235, 236, 244, 248

„egy Kína, két (több) rendszer” 134, 135, 238, 244

ENSZ Biztonsági Tanácsa és ~ 42

felemelkedés okai 37, 38

gazdaság és ~ 37, 38, 43, 44, 122, 123, 232, 233

gazdaságtörténet 33, 34

GDP 88, 88 (táblázat), 89, 90 (táblázat)

Gwadar, pakisztáni helyszín és ~ 128, 130

han kínai lakosság aránya 224

harmónia felfogás 124, 246–247

internet-hozzáférés és ~ 162

Irán és ~ 107

kapcsolatok a Szovjetunióval 38, 185

kapcsolatok Japánnal 126, 127 (térkép), 128, 183, 186, 217,
241, 252, 253, 258

Kína *(folytatás)*

- kapcsolatok Oroszországgal 126, 127 (térkép), 237
- katonai ellenőrzés lehetőségei 236, 237, 246
- Kína felfogása a felemelkedésről 118, 119, 179, 183, 184, 234–236
- kínai nacionalizmus és ~ 126, 184, 239
- klímaváltozás és ~ 170, 171
- konfuciusi jellegzetességek 246, 247
- közel-keleti kereskedelem és ~ 237, 238
- környező tengerek/szigetek és ~ 160
- Kulturális Forradalom 37, 122, 210 (táblázat), 233
- Latin-Amerika és ~ 122, 157, 237
- megaláztatás (a tizenkilencedik századtól) 20, 33, 34, 51, 52 (keretes), 118, 125, 245
- megbékélés Japánnal és ~ 253, 259, 261
- nacionalizmus és ~ 235–237, 239, 246
- Nagy Ugrás Előre 37, 122
- népesség-előregedés–GDP összehasonlítása 120 (táblázat)
- nukleáris fegyverek/jövő és ~ 129, 165, 184, 219
- ópiumkonfliktusok és ~ 33
- összefoglaló 178, 179
- pakisztáni–indiai konfliktus és ~ 142
- pénzügyi válság és ~ 125
- politikai ébredés 52, 245, 248
- politikai tekintélyelvűség 37, 86, 96, 122, 226, 227
- politikai vezetés és ~ 234–236
- stratégiai célok 237, 238
- szabad kereskedelmi zóna Japánnal/Dél-Koreával 237
- szomszédok és ~ 126, 127 (térkép), 128
- Tajvan 134, 244
- társadalmi egyenlőtlenség és ~ 38, 43, 81, 86, 123, 224, 233
- természeti kincsek és ~ 238
- történelmi változások (1970–2010) 210 (táblázat)
- űrtevékenység 161
- lásd még* Ázsia; India–Kína összehasonlítások; India–Kína kapcsolatok

Kína–India–Pakisztán háromszög 225–230

Kína–Japán–Korea háromszög

Egyesült Államok és ~ 231, 239, 240

leírása 225, 231, 237

kínai–amerikai kapcsolatok

amerikai akciók kínai felségvizeken 242

amerikai–japán–kínai együttműködő háromszög 261, 262

gazdasági kapcsolat 231

katonai fejlesztések és ~ 243

Kína felemelkedése és ~ 240–242, 253, 258

kínai–szovjet kapcsolatok és ~ 37, 52

oroszháború Afganisztánban és ~ 99, 100

Tajvan és ~ 244

társadalmi összehasonlítások 59, 60

kiotói protokoll 170

klímaváltozás 170, 171

koppenhágai csúcstalálkozó 170

Korea

újraegyesítés lehetősége 241

lásd még Ázsia; Kína–Japán–Korea háromszög; Észak-Korea;

Dél-Korea

Kościuszko 65

Kossuth, Lajos 65

Közel-Kelet

Amerika hanyatlása és ~ 143–146

belső sebezhetőségek 143

Egyesült Államok elleni neheztelés 56

felkelések (2011) 55

fiatalok nagy száma 54

gyarmatosítás és ~ 26

iszlám szélsőségesség és ~ 144

kínai kereskedelem és ~ 237, 238

olaj és ~ 31

politikai ébredés 107

lásd még az egyes országokat

Közép-Európa

- Amerika és ~ 138, 231
- biztonság és ~ 138, 180
- EU és ~ 115, 116, 181, 183
- történelmi nacionalizmus 217

közös tér *lásd* globális terek

krími háború 195

Kuba 39, 67

Kuvait 31, 100, 145

Lafayette 65

Latin-Amerika

fiatalok nagy száma 54

G-20 és ~ 32

Kína és ~ 122, 157, 237

lásd még az egyes országokat

Lengyelország

Belarusz és ~ 138

Egyesült Államok és ~ 65

EU és ~ 50 181, 254

Kościuszko 65

megbékélés Németországgal 254, 255

megbékélés Oroszországgal 254–256

politikai ébredés/nacionalizmus 51

Lenin, Vlagyimir 190, 202

Liaowang 124, 125, 235 (lábjegyzet)

Lowenstein, Roger 78 (lábjegyzet)

Lukasenko, elnök 138

Mackinder, Harold 185, 186

Magyarország 45, 50, 216

Malajzia 241

Mao Ce-tung 37, 52, 122, 245

Marx, Karl 148 (lábjegyzet)

marxizmus 29, 51, 70, 148 (lábjegyzet)

Medvegyev, Dmitrij 168, 202, 205–209

Merkel, Angela 74

Mexikó

amerikai fal/kerítés a határon 154

Amerika hanyatlása és ~ 150, 151, 153–158

kábítószerek/erőszak és ~ 150, 152, 155–157

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 150–158

migráció az Egyesült Államokba 150, 151, 153–158

politikai instabilitás 151, 152

területveszteség az Egyesült Államok javára 67, 152, 158

Mianmar (Burma) 128, 129, 130, 227

Monroe-doktrína 67, 151

Mogul Birodalom 27, 34

náci Németország 46, 69, 117, 185, 202, 255

NAFTA (Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Szövetség) 151

Nagy-Britannia

Amerika hanyatlása és ~ 115

globális helyzete 42, 43

gyarmatosítás és ~ 26, 31

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 181

közel-keleti olaj és ~ 31

lásd még Európa/Európai Unió

nagy gazdasági világválság 69, 70, 71, 98

Nagy Péter (Oroszország) 189, 208

Napóleon 50, 56, 195

National Bureau of Economic Research

tanulmánya (Egyesült Államok) 78

NATO

Egyesült Államok és ~ 254

Északi-sark és ~ 167

Európa/EU és ~ 42, 137, 138, 180, 181, 182

Georgia és ~ 133

létrehozása/szerepe ~ 29, 186

Oroszország és ~ 149, 186, 195, 204, 205, 212, 213

tagállamai (2010) 29 (térkép)

Törökország és ~ 182, 186, 191

Németország

Amerika hanyatlása és ~ 115

gazdaság 42

globális helyzete 42, 180

Hitler/náci önbecsapás 116

kapcsolatok Franciaországgal 254–256, 261

kapcsolatok Oroszországgal 115, 180, 202

megbékélés Lengyelországgal 254–256, 261

nézetek az Egyesült Államokról 96

politikai ébredés 50

lásd még Európa/Európai Unió

népek tavasza 50

népesség demográfiák

előregedő népességek és ~ 93, 94 (táblázat), 120 (táblázat)

fiatalok nagy száma/hatásai 48, 53–55, 248

népesség-előregedés–GDP és ~ 120 (táblázat)

orosz válság 196, 197, 198 (táblázat)

országok összehasonlítása 93, 94 (táblázat)

Törökország–Oroszország összehasonlítása 198 (táblázat)

lásd még az egyes országokat

New York Times 105

Nixon, Richard 18, 37, 244

Nkrumah (Ghána) 51

nukleáris fegyverek

amerikai hanyatlás következményei 164, 165

amerikai nukleáris védőernyő 163, 164, 177

ellenőrzésük/minimális számra csökkentésük 163

globális közös terek és ~ 158, 163–165

terroristák és ~ 163

lásd még az egyes országokat

Nyugat

az 1990-es években 23, 30

Egyesült Államok–Nyugat-Európa a hidegháború alatt 28, 29

ellenségeskedés ellene 56, 57, 57 (lábjegyzet)

függősége az Egyesült Államoktól 42, 43, 59, 60, 74, 179

ideológiai vonzerő 30
 jövőbeli terjeszkedés/egység 187, 213–215,
 215 (térkép), 252, 254–258
 reményteljes örökség 24
 széttagolt Nyugat következményei 257–259
 történelmi változások (1970–2010) 210 (táblázat)
lásd még Európa/Európai Unió; *egyes országok*

Obama, Barack 76, 154, 170, 174

Olaszország 56, 76, 115, 146, 204, 257

orosz–japán háború (1905) 35

Oroszország

afganisztáni konfliktus 20, 99, 100, 103, 117, 140

Amerika hanyatlása és ~ 115, 134, 138, 140

cári Oroszország terjeszkedése 27

demográfiai válság 197

Egyesült Államokkal szembeni ellenségeskedés 200, 203

ENSZ Biztonsági Tanácsa és ~ 42

EU és ~ 195, 205, 212, 256

EU-ról kialakított nézetek a népességben 256

„curázsiánisták” 200, 201

fontossága a Nyugat számára 213, 214, 215 (térkép)

globális szerepéről nézetek 197, 200

gyengeségei 196, 197

háborús vereségek 195, 196

haditengerészeti prioritás 160

identitási ambivalencia 183, 184, 201–205, 202 (lábjegyzet)

indiai – kínai kapcsolatok és ~ 217, 221, 222, 230

kapcsolatok Belarusszal 137, 138, 140, 201

kapcsolatok Georgiával 132–134, 140

kapcsolatok Kínával 126, 127 (térkép), 237

kapcsolatok Németországgal 115, 180, 204

korábbi szovjet tömb országai és ~ 149, 183, 201, 202, 257

Medvegyev elképzelése a modernizációról 203, 205, 206,
 208, 209

megállapodás Norvégiával a Barents-szorosról 169

Oroszország *(folytatás)*

megbékélés Lengyelországgal 255, 256

mérete 196

modernizáció/demokrácia és ~ 202–206

NATO és ~ 149, 186, 195, 205, 212, 213

nosztalgia a múlt után 48, 139, 183, 190, 202, 203, 208

nukleáris hatalom/jövő és ~ 44, 165

Nyugat (identitás) és ~ 179, 188, 195, 203, 204–209, 253

olaj/gáz források és hozzáférés 44, 134, 139, 144, 169, 193,
196, 257

politikai korrupció 197

politikai tekintélyelvűség 97, 149, 203, 204

Putyin víziója nacionalizmusról/ellenségességről az
Egyesült Államokkal szemben 199, 200

szén-dioxid-kibocsátás és ~ 171

szimulált katonai gyakorlatok a

„Nyugat”/„Kelet” ellen 202 (lábjegyzet)

társadalmi egyenlőtlenség 81

társadalmi gyengeségek 81, 196, 197

természeti erőforrások 44, 134, 139, 144, 169, 193, 196, 257

történelmi bukások 190, 196

történelmi változások (1970–2010) 210 (táblázat)

Ukrajna és ~ 138–140, 201, 212, 257

lásd a korábbi szovjet tömb egyes országait; Törökország–
Oroszország összehasonlítások

Oszétia/Dél-Oszétia 132, 138

Ottomán Birodalom 27, 45, 59, 116, 182, 192, 195, 251

önbecsapásból eredő kudarcok 116

Pakisztán

afganisztáni háború és ~ 107, 108

Amerika hanyatlása és ~ 141, 142

Dzsinnah 51

indiai–kínai kapcsolatok és ~ 184, 225–227, 230, 237

indiai konfliktus 39, 40, 44, 141, 142, 166, 184, 219, 225

- iszlám fundamentalizmus és ~ 107
- kapcsolatok Kínával 128–130
- nukleáris fegyverek/jövő és ~ 107, 142, 219
- regionális erőszak lehetősége ~ 225
- terrorizmus ~ban 146
- Pakisztán–Kína–India háromszög 225–230
- Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) 101
- Palesztina
 - Amerika hanyatlása és ~ 143
 - Palesztin Felszabadítási Szervezet (PFSZ) 101
 - lásd még* izraeli–palesztin konfliktus
- pastuk 106
- pénzügyi válság (2007)
 - amerikai pénzügyi rendszer és ~ 74, 77–79, 78 (lábjegyzet)
 - Kína bírálata az Egyesült Államokról 125
 - Nyugat/Kelet és ~ 32
- Perón és Argentína 68
- Philby, Kim 71
- politikai ébredés
 - Észak-Afrika/Közel-Kelet felkelések (2011) 55
 - fiatalok/fiatalok nagy száma és ~ 48, 54–56, 248
 - francia forradalom és ~ 50
 - hatása „háborúkra”/csatákra 58, 59
 - internet és ~ 54, 55
 - kommunikációs technológia és ~ 54–56
 - nacionalizmus és ~ 50, 51, 57
 - nemzeti vezetők/emancipációs példák 51, 52
 - Nyugat-ellenesség és ~ 57, 58, 103
 - oktatás hatása 51, 52
 - politikai röpiratok és ~ 52
 - társadalmi összehasonlítások 59, 60
 - tömegkommunikáció és ~ 50–56
 - történelem előtté 49, 50
 - világháborúk/bolsevik forradalom és ~ 51
- politikai/társadalmi mutatók rangsorolásai 92 (táblázat)
- Population Action International 53

Portugália és gyarmatosítás 26, 31, 32, 56
Putyin, Vlagyimir 133, 138, 202, 203–205

Rabin, Jichak 100
Radyuhin, Vlagyimir 167, 168
Rice, Condoleezza 104
Riedel, Bruce 147
Római Birodalom 27, 49, 82, 251, 263
Romulus Augustus 251
Roosevelt, elnök 31

Szaakasvili, Miheil 133
Sándor, I. (Oroszország) 195
Sartre, Jean-Paul 71
Senghor (Szenegál) 51
Sharon, Ariel, miniszterelnök 101
Singh, Jaswant 33
Spanyolország és gyarmatosítás 26
Steffens, Lincoln 71
Svájc 89
Svédország 83, 84, 89, 138

Szaúd-Arábia 31, 54, 145–147

Szingapúr 37, 89, 240, 241

Szovjetunió

kapcsolatok Kínával 37, 52
marxizmus realitása 70
marxizmus vonzereje (más országban) 71
nukleáris fegyverek és ~ 72, 99
önbecsapásra példa 117
összeomlás/okok 18, 19, 24, 29, 72, 99, 189
rendszerszintű versengés az Egyesült Államokkal 71, 72
űrkutatás és ~ 17, 72, 117

lásd még hidegháború; *egyres korábbi országok*

Szputnyik 17, 117

Sztálin, Jozsif 185, 190, 195, 196, 202, 245, 255

Szun Jat-szen 51, 245

Szun-ce 119

Tajvan

Amerika hanyatlása és ~ 134–136

demokrácia és ~ 244

gazdaság 35, 37, 135

kapcsolatok az Egyesült Államokkal 134–136, 163, 243–245

konfliktuslehetőség 219, 225, 235

Teng Hsziao-ping és ~ 243

lásd még Ázsia

tálibok 101, 105, 140, 141

társadalmi/politikai mutatók rangsorolásai 92 (táblázat)

Teng Hsziao-ping

Brzezinski és ~ 52

politikai ébredés 51

vezetői képességek 37, 119, 233, 243, 245, 246

tengerhez való hozzáférés

mint globális közös térhez 158–161

Indiai-óceánhoz 127 (térkép), 128, 129, 227, 230, 237

terrorizmus

Amerika hanyatlása és ~ 146–148

amerikai–indiai szövetség és ~ 231

belföldi versus nemzetközi 146, 147

Egyesült Államok mint célpont 147

nukleáris fegyverek és ~ 165

politikai célok és ~ 148

lásd még 2001. szeptember 11-i támadások; *egyres személyek/*

csoportok

Tienanmen tér (1989) 123, 232

Tibet 38

tizennégy pont, Wilson 68

Törökország

Amerika hanyatlása és ~ 116, 145

Atatürk reformjai 182, 189–191, 193, 245

demokratizálás 188–191, 194

Törökország *(folytatás)*

- fontossága a Nyugat számára 183, 190, 191, 210, 211 (térkép)
- gazdaság 192
- kapcsolatok az Egyesült Államokkal 163
- mint kulturálisan/társadalmilag európai 187, 188
- mint világi állam 187–189, 192, 193
- modernizálás 189, 190, 192–194
- NATO és ~ 182, 186, 191
- Nyugat/EU és ~ 179, 181, 186, 188, 186, 191–195, 213, 253, 256
- olaj-/gázhozzáférés és ~ 193
- történelmi bukás 189
- vízkonfliktusok és ~ 166

Törökország és Oroszország összehasonlításai

- globális demográfiai rangsor 199 (táblázat)
- globális teljesítmény rangsor 198 (táblázat)

„a történelem vége” 19

Transz-Csendes-óceáni Partnerség (Trans-Pacific Partnership, TPP) 241

Twain, Mark 66

Ukrajna

- EU és ~ 181, 212, 256
- kapcsolatok Oroszországgal 138–140, 201, 212, 257
- nacionalizmus 201
- olaj/gáz Oroszországból és ~ 139

United States Agency for International Development (USAID) 166

űr

- Kína és az ~ 161
- mint globális közös tér 158–162
- Szovjetunió kutatásai az űrben 17, 72, 117

van Strahlberg, Philip Johan 188 (lábjegyzet)

Vargas 68

- Versailles-i konferencia 45
- Vietnam 18, 32, 58, 103, 241, 260
- Világbank (World Bank) 30, 76, 114, 221
- világháborúk
 - Egyesült Államok helyzete 68, 74
 - hatalom/változások és ~ 25, 28, 31
 - imperializmus gyengülése 31
 - Nyugat-Európa újjáépítése 31
 - politikai ébredés és ~ 50
- vízhiány/konfliktusok 166
- Vultures (Diop) 57

- Wall Street Journal 105
- Wilson, Woodrow, elnök 68, 151

Kiadta az Antall József Tudásközpont.

1093 Budapest, Közraktár u. 4–6.

www.ajtk.hu, +36 1 482 7703

Felelős kiadó Antall Péter igazgató.

Szerkesztette Kudella Magdolna.

Tipográfia Dávid Ildikó. Borító Simonfai Attila.

Készült a Dürer Nyomda Kft.-ben, Gyulán.

Felelős vezető Kovács János ügyvezető igazgató.